

ספר
זכור
לאברהם

על ספר חפץ חיים

חלק ב'

הלכות איסורי רכילות

ניתן להשיג הספר אצל המחבר

53 Kingsfield Drive
Lakewood NJ 08701

Text 347.352.9781

הערות והארות יתקבלו ברצון
אצל כתובת וטעקסט הנ"ל

© 2024

עריכה והוצאה לאור:

 מכון
תפארת

Machon Tiferes a division of BP Print Group
machon@bpprintgroup.com • 732.475.0101
315 4th Street, Lakewood, NJ 08701

לזכרון בספר
ולמזכרת נצח נשמת

מוה"ד אברהם נחמן בן ר' זאב ע"ה

מוקיר רבנן ורחים רבנן ודחיל רבנן
ואיהו גופיה הוה צורבא מרבנן
יום ולילה אהב ורדף צדקה וחסד
ומעשים טובים בכל כחותיו
שמר פיו ולשונו באופן מופלא
והיה עניו וצנוע
ומוכתר בכל מדות תרומיות

זכות לימוד התורה מספר זה

תהא לעילוי נשמתו

וידיא מליץ יושד בעד כל עמינו בית ישראל

הסכמת הרה"ג שלום קמינצקי שליט"א

ראש ישיבה דפילאדעלפיא

בס"ד

שלום קמינצקי
Rabbi Sholom Kamenetsky

יוס א' ל'ס' ושארן אשארטן אשארט כל האלה' תשפ"ד ל'ס"ק

הח"ס והשלוס אל כבוד הר"ר יהודה יהושע גרונוואלד שליט"א
אחזשה"ת כראוי וכאלות

הנה, רצונ שזהו כבודו, שאכתוב מיני דהסכמה אל ספרך אל חלקו הראשון כבר יצא
לאור, אל ספה"ק של הכהן הגדול אמוני, החפ"ץ חיים זלונק"ל כבר איתאמי גברא
ואתאמי ספרו הקדום, וכן דברים הרורים ואבוררים, מאירים צני חכמים, שאיך לריבין
לדי' ולדכותו.

בתקופת צקבתא דאש"חא, אשר החופצא נתרבה ודיטוריא השני אלנו ית"ש, נפול,
מה נאים ונאים הן הדברים אשר יתאקו חכמים באצמקי הלכות אלנו לכה השאון
האחר שליט"א להיות אמפי' דקדוק' הלכות השארת הלשון.

וכבר כתב הח"ח זלונק"ל בספ' צפית לשוזה (הוספה בענין חובת ההתחלקות
בעקבתא דאש"חא) מה ישה אדם וינצל מחבלי' אש"ח, יצסוק בתורה ובגאילות חסדי'
(סנהדרין צת) 'יצסוק בתורה', לא מספיק ללאוד התורה. לריק לקבל אל צנאו אל
תורה, וכל המקבל עלי' אל תורה אצבירים אמנו אל מלכות ואל דרב אר"י. ו'יצסוק
החסד', כמה צמל וי'צה נרש'ם צד שאי'ים לחסד, כל טבא האדם אהבת צנאו,
הקטאה טבוצה בו ארוח, וכמה צמל נרש לשטת את הטבא ש'יצ לחסד. צ"ב. הרי
שצמלות בהלכות אלנו, הן קיום הן בצמלות בתורה, והן צמלות בחסד, בתקונ' הן אדם
לחברו. לכה לכה להינצל מחבלי' אש"ח, ונכה להשאלה שלימה בקרוב אכ"ר.

החורטן לכבוד התורה ולואדיה

לא' קינין

הסכמת הרה"ג חיים וועג שליט"א

ראש כולל זכרון גרשון לדיינות

ליקוואוד נ. דז.

Rabbi Chaim Weg

Rosh Kollel Zichron Gershon L'Dayanus
Lakewood N.J.
570 604 2266

הרב חיים וועג

ראש כולל זכרון גרשון לדיינות
ליקוואוד נ. דז.

כ' כסלו תשפ"ד

באתי בשורות אלו להודיע בשער בת רבים מעלת ויקרת ידידי הרב ר' יהודה יהושע גרינוואלד שליט"א מרבני בית הוועד פה ליקוואוד עיר התורה, מן העמלים בתורה בבית מדרשינו, ארי שבחבורה, שרבים נהנים ממנו עצה ותושיה.

הרב ר' יהושע הנ"ל בתוך שאר לימודיו הוא עוסק זה כמה שנים בהלכות לשון הרע על פי ספר חפץ חיים להלכה ולמעשה, ושימש ת"ח היגעים במקצוע זה, וזכה להיות מורה הוראה לישראל בשאלות הנוגעים למעשה בעניני לשון הרע בשידוכים ושאר עניני שבין אדם לחבירו. ועתה בפי אמתחתו ספר עזר ללימוד ספר חפץ חיים המחולק על פי הסעיפים, וגם מובא בו הרבה הנדונים שדנו האחרונים ופוסקי זמנינו בעניני לשון הרע לענין מעשה, המסתעף מדברי החפץ חיים. והספר הזה יהיה לאחיעזר ולאחיסמך לכל מי שירצה להתעמק בלימוד הלכות לשון הרע ורכילות להלכה למעשה.

ויה"ר מלפני אבינו שבשמים שיתקבל ספרו אצל הלומדים, ויזכה להמשיך ללמוד וללמד מתוך בריאות הגוף, והרחבת הדעת, ויזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות באמת ויושר.

ממני החותם לכבוד התורה ועמליה.

הרב חיים וועג

ראש הכולל חושן משפט זכרון גרשון
פע"ת ליקוואוד יצ"ו

הסכמת הרה"ג יהושע בנימין קרופני שליט"א

בית מדרש גבוה

ליקוואוד נ.דז.

Rabbi Yehoshua Krupenia
Beth Medrash Govoah
Lakewood, NJ 08701

יהושע בנימין קרופני
בית מדרש גבוה
ליקוואוד, נ.דז.

בס"ד

כ"ב כסלו תשפ"ד

הנה בא לפני הרה"ג ר' יהושע גרינואלד שליט"א מחשובי אברכי הכולל שעל ידי
בי"ד צדק בית הוועד דלייקוואוד ובידו חיבור שלם בשם זכור לאברהם על הספר
חפץ חיים. וממעט שראיתי הוטב בעיני כי מתוכו ניכר שעמל זיגע הרבה לברר
וללבן דברי רבינו החפץ חיים זצוק"ל, ובירר הכל באופן מסודר יפה דבר דבר על
אופניו, ובודאי שלומדי ספר ח"ח יהנו מדבריו. יתן ה' שיזכה להוסיף כהנה וכהנה
להגדיל תורה להאדירה.

החותם לכבוד התורה,

יהושע קרופני

תוכן ענינים

ז	הקדמה
יז	פתיחה להלכות לשון הרע ורכילות, הקדמה

הלכות איסורי רכילות

כא	כלל א'
כא	סעיף א
	תמצית הסעיף
כב	סעיף ב
	תמצית הסעיף
כג	סעיף ג
	תמצית הסעיף
כד	סעיף ד
	תמצית הסעיף
כה	סעיף ה
	תמצית הסעיף
כז	סעיף ו
	תמצית הסעיף
כח	סעיף ז
	תמצית הסעיף
כו	סעיף ח
	תמצית הסעיף ♦ גדר הדין של לשנות מפני השלום
כז	סעיף ט
	תמצית הסעיף
כז	סעיף י
	תמצית הסעיף
כח	סעיף יא
	תמצית הסעיף
כט	כלל ב'
כט	סעיף א
	תמצית הסעיף

סעיף ב..... כט ..... תמצית הסעיף

סעיף ג..... ל ..... תמצית הסעיף

סעיף ד..... לא ..... תמצית הסעיף

כלל ג'..... לג.....

סעיף א..... לג..... תמצית הסעיף

סעיף ב..... לד..... תמצית הסעיף

סעיף ג..... לה..... תמצית הסעיף

סעיף ד..... לו..... תמצית הסעיף ♦ השלכה למעשה

כלל ד'..... לז.....

סעיף א..... לז..... תמצית הסעיף ♦ להגיד לבע"ד שבי"ד טעו בפסק דינו

סעיף ב..... לח..... תמצית הסעיף

סעיף ג..... לט..... תמצית הסעיף

כלל ה'..... מ.....

סעיף א..... מ..... תמצית הסעיף

סעיף ב..... מא..... תמצית הסעיף

סעיף ג..... מב..... תמצית הסעיף

סעיף ד..... מג..... תמצית הסעיף

סעיף ה..... מו..... תמצית הסעיף

סעיף ו..... מד..... תמצית הסעיף

סעיף ז' ..... מה .....
תמצית הסעיף

כלל ו'..... מו

סעיף א ..... מו .....
תמצית הסעיף

סעיף ב ..... מו .....
תמצית הסעיף

סעיף ג ..... מה .....
תמצית הסעיף

סעיף ד ..... נא .....
תמצית הסעיף

סעיף ה ..... נא .....
תמצית הסעיף

סעיף ו ..... נג .....
תמצית הסעיף

סעיף ז' ..... נד .....
תמצית הסעיף ♦ מקור הח"ח להא דלא לסמוך על מוהימן ל"י כבי תרי בזה"ז ♦ דיעות החולקים על הח"ח בזה

סעיף ח ..... נו .....
תמצית הסעיף

סעיף ט ..... נו .....
תמצית הסעיף

סעיף י' ..... נח .....
תמצית הסעיף

כלל ז'..... ס

סעיף א ..... ס .....
תמצית הסעיף

סעיף ב ..... סא .....
תמצית הסעיף

סעיף ג ..... סג .....
תמצית הסעיף

סעיף ד ..... סג .....
תמצית הסעיף

סעיף ה ..... סד .....
תמצית הסעיף

כלל ח'..... סה

סעיף א ..... סה
תמצית הסעיף

סעיף ב ..... סו
תמצית הסעיף

סעיף ג ..... סו
תמצית הסעיף

סעיף ד ..... סז
תמצית הסעיף

סעיף ה ..... סז
תמצית הסעיף ♦ ג' מיני סודות ♦ לחפש אחר סודות ♦ מתי מותר לגלות סודות

כלל ט' ..... סט
הקדמה

כמה סוגי לה"ר • כמה סוגי תועלת • יסוד ההיתר של תועלת • החילוק בין תועלת לסיפור במקום הפסד • השואה בין איסור גרמא בניזקין לדין איסור לה"ר • גרמא בניזקין ובלה"ר • כפיית בי"ד שלא לגרום היזיק • גרמא לבטל כיסו של חברו

סעיף א ..... עג
תמצית הסעיף
איסור לא תעמוד בעניני ממונ

סעיף ב ..... עד
תמצית הסעיף

סעיף ג ..... עו
תמצית הסעיף

סעיף ד ..... עז
תמצית הסעיף

סעיף ה ..... עז
תמצית הסעיף

סעיף ו ..... עט
תמצית הסעיף

סעיף ז ..... פ
תמצית הסעיף

סעיף ח ..... פא
תמצית הסעיף

סעיף ט ..... פא
תמצית הסעיף

סעיף י ..... פב
תמצית הסעיף • להודיע שבחנות זה המחירים הם ביוקר

סעיף יא ..... פד

תמצית הסעיף

סעיף יב ..... פה

תמצית הסעיף

סעיף יג ..... פז

תמצית הסעיף

סעיף יד ..... צ

תמצית הסעיף

סעיף טו ..... צב

תמצית הסעיף

ציורים לכלל ט' צה

הקדמה ..... צה

א ..... צו

תמצית הסעיף

ב' ..... צז

תמצית הסעיף

ג' ..... צח

תמצית הסעיף

ד' ..... צט

תמצית הסעיף

ה' ..... ק

תמצית הסעיף • אחד מהמשפחה שלהם המיר הדת • המשודך או המשודכת או אחד מההורים הוי גר • המשודך או המשודכת או ההורים הם בעלי תשובה • האב יושב בכלא

ו' ..... קג

תמצית הסעיף • איזה חולי • אפיקורסות וחסרון יראת שמים • חכמת התורה של המדובר • חסרונות לא עצומים • חסרונות קטנים לא משמעותיים • דבר חיצוני

ז' ..... קז

תמצית הסעיף

ח' ..... קח

תמצית הסעיף

מדריגות ברמאות

ט' ..... קט

תמצית הסעיף

י' ..... קי

תמצית הסעיף

י"א ..... קיא

תמצית הסעיף

באר מים חיים.....	קיג
כלל א'.....	קיג
כלל ב'.....	קיז
כלל ג'.....	קיה
כלל ד'.....	קכב
כלל ה'.....	קכה
כלל ו'.....	קכז
כלל ז'.....	קלא
כלל ח'.....	קלב
כלל ט'.....	קלד
ציורים.....	קמז

תשובות

תשובת חות יאיר.....	קנב
תשובות מהרי"ק.....	קנד
עליות רבינו יונה משיטה מקובצת.....	קנט

מילואים

מילואים א – עוד פרטי דינים השייכים לנתינת מידע לשידוכים.....	קסב
מילואים ב' – מדאי מקומות והערות נוספות שלא הובאו תוך הספר.....	קסה
מילואים ג' – תמצית מדברי הפוסקים בענין שידוך עם בן או בת של גר או גיורת, או עם בן או בת הנדה.....	קסט

נספחים

ס' שמירת הלשון – שער התבונה – פרק ז' – בו יבאר נדל ההזדוהת מללמד חוב על ישראל ושכרו של מלמד זכות.....	קעא
נספח ב' – דברי הרמב"ם בפירוש המשניות מס' אבות פרק א' משנה י"ז.....	קעז
נספח ג' – ספר יסוד ושדש העבודה שער הגדול פרק ח'.....	קפא
נספח ד' – שיחת מוסר מאת הצדיק ר' אברהם נחמן וולפסון ז"ל – בענין חומר עון לה"ד בפרט, וכל עונות שבין אדם לחבירו בכלל.....	קפה

הקדמה

הנה בעיוני בסוגיא של לה"ר, מצאתי בעזה"י, שענין איסור זה, הוא ענין עמוק מאוד, ויש באמת קושי גדול להבין דקות החילוקים שבין הרבה ציורים שהביאם הח"ח, למה מתיר בציור אחד ואוסר בשני, וגם ראיתי שכמו שבכל מקצועי התורה, צריך לעיין בסוגיות ובדברי הראשונים ואחרונים, ולא להסתפק בלימוד השלחן ערוך לבד, כן הוא ג"כ בענין לה"ר, חייבים אנו ללמוד ההלכות בעיין, וללמוד ולעיין בספרי הראשונים ואחרונים, ולא להסתפק בדברי הח"ח לבד, אף שהוא ממש כספר שלחן ערוך בענינים אלו. ולכן, אזרתי כגבר חלצי, ובס"ד, חיברתי ספר זה, לבאר היטיב טיבו של האיסור זה החמור, ובעזה"י ת'הי' לתועלת המעיינים להקל עליהם להבין דברי הח"ח, ומתי הדיבור הוא דיבור האסור ומתי הוי דיבור המותר.

תכלית הספר להיות עזר ללימוד ספר חפץ חיים, ללבן ולבאר ההלכות והסוגיות שדן בהם הח"ח, אבל ח"ו להורות הוראה מספר זה בלי עיון מן המקורות והסוגיא עצמה, וכ"ש שלא ללמוד ספר זה תחליף ספר ח"ח.

הנה קראתי הספר "זכור לאברהם", שיהי' הספר לעילוי נשמת הגאון הצדיק ר' אברהם נחמן וולפסון ז"ל, שעזרני וזרני ללמוד ספר חפץ חיים וס' שמירת הלשון, וגם האיר עיני בהרבה ענינים, ובזכותו באתי לעיין בסוגיא זו, ולא רק שזכיתי בזה ללמוד הסוגיא, אלא שמרגיש אני שעשה רושם גדול עלי לשנות ולשפר מעשי. ולאות הכרת הטוב, הנני כותב הספר שיהי' לעילוי נשמתו.

ונראה לנכון להביא דברי הגר"א כדי להבין עומק חשיבות ענין זה של שמירת הלשון. דהנה איתא במדרש רבה (פ' שמיני פרשה יגה) שהארבע בהמות טמאות שהוזכרו בתורה הם מכוונים כנגד הד' מלכויות ששעבדו את ישראל, גמל זו מלכות בבל, שפן זו מלכות מדי, ארנבת זו מלכות יון, חזיר זו מלכות אדום, ואמר ר' יוחנן, שמשנה רבינו במשנה תורה הזכיר שלש הראשונות בפסוק אחד, והרביעית בפסוק אחר, משום ששקולה כנגד שלשתן. והגר"א (בביאורו לאגדת סבי דבי אתונא) הוסיף בזה לבאר, שג' גלויות הראשונות באו בעיקר משום חטאים של ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים, ואף שעבירות אלו חמורים עד מאוד, שיש עליהם חיוב יהרג ואל יעבור, מ"מ, לבם הי' טוב מאוד, שהי' להם מדת הבטחון שעולה על כולם, ולכן הוגלו ישראל ע"י שלש מלכויות אלו, המשולים בבהמות טמאות אשר סימן טומאה שלהם מבחון, ויש להם סימן טהרה מבפנים. משא"כ, גלות אדום שבא בשביל שנאת חנים ולה"ר, ועון זה בא ע"י חסרון בטחון, שהוא מבפנים, לכן הוגלו ע"י

אדום המשולה לחזיר, אשר סימן טומאה שלו מבפנים, וע"ז אמר הגמ' כי הראשונים שנתגלו עונם נתגלה קיצם ואחרונים שלא מתגלה עונם לא נתגלה קיצם, והביאור, שהראשונים היו מעשיהם הטובים טמונים ועונותיהם גלויים, כי ליבם הי' טוב ומלא אמונה, משא"כ אחרונים, להיפך, ורחמנא ליבא בעי. וע"ז אמר הגמ' (יומא ט): ראשונים עדיפי או אחרונים עדיפי, ואמרו ראשונים עדיפי, אדרבה אחרונים עדיפי דעסקי באורייתא - תנו עיניכם בבירה. וזהו נמי מה שאמר הגמ', טובה צפרנן של ראשונים, ר"ל, סימן טומאה של הבהמות שנמשלו בהם הראשונים, מכריסם של אחרונים, ר"ל, מסימן טומאה של הבהמות שנמשלו בהם האחרונים, ע"כ תוכן דברי הגר"א.

וכדאי לציין גם לדברי המשך חכמה (הפטרה לפ' דברים) וז"ל אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, בראשון [פי' במקדש ראשון הי' חוט של זהורית מלבין כשלג] אם יאדימו כתולע כצמר יהיו, בשני, [במקדש שני לא הי' מלבין רק כצמר] (ירושלמי שבת פ' ר"ע). פירוש - שהשני הוא חוט לבן בצבע אדום, כך הי' ישראל במקדש ראשון נתגלה עונם (פ"ק דיומא) שעונם לא הי' רק בגלוי, אבל פנימיות לבבם הי' מלא אהבת התורה ואהבת ישראל, כמו שאמרו מפני מה דורו של אחאב מצליחים במלחמה מפני שלא הי' בהם מלשינות, ואליהו אמר אני נותרת לנביא לה', ואין איש מוסר אותי, ..., לא כן במקדש שני הי' חטאיהם כתולע, שדם אדום בתוכו, כן הי' בפנימותם שנאת חנם ומלשינות, לכן רק כצמר יהיו ולא הי' מלבין כשלג, עכ"ל.

ואיתא בס' נחלת דוד (דרוש י') וז"ל .. כי מהידוע כי גלותינו האחרון הנה השר שלהם הוא השר הידוע אשר רכב על נחש בתחילת פיתוי לחוה, ולכך אומה זו של אדום ועמלק מכונה בשם נחש, ובמדרש (ב"ר פ' ס') והנהר השני הוא גיחון זו מדי שהי' המן שף בה כנחש, ע"ש על גחונך תלך, ועיין בנזה"ק שכתב דעמלק מכונה בשם נחש מהך טעמא דאמרן. והנה אמרו חז"ל (במס' תענית ח. ובמס' ערכין טו:): ואר"ש בן לקיש מאי דכתיב אם ישוך הנחש בלא לחש ומה יתרון לבעל הלשון, לעתיד כל החיות מתקבצות אצל הנחש ואומרים לו ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך, אומר להם ומה יתרון לבעל הלשון, ולכך לפעמים גוזרים עלינו גזירות שאין להם שום הנאה מזה כנראה בעליל, והכל הוא מפני שהוא דומה לנחש, ובא בעון לה"ר הנמצא בינינו, וכמו שאמרו חז"ל בית שני מפני מה חרב מפני שנאת חנם, ועדין השטן מרקד בנו, וכ"ז הוא נמשך מפאת לה"ר ... ולזאת חג הסוכות הוא כנגד גאולה אחרונה מפני שאז יתקן עון לה"ר, כמבואר בדברי חכמי האמת, עכ"ל.

ובעזה"ת נזכה במהרה לתקן חטא זה, ועיקר התיקון בא ע"י לימוד ההלכות והסוגיות של לה"ר, (ועיין עוד ס' שמירת הלשון שער התבונה), ואז נזכה למה דאיתא במדרש תנחומא (סוף פ' תזריע) וז"ל, ואף

לעתיד לבא כך ילקה אותן בצרעת, שנאמר: וזאת תהיה המגפה אשר יגף ה' וגו' (זכריה יד, יב). אומר להם הקדוש ברוך הוא, לפי שהייתם קוראים לבני טמאים, אני מטמא אתכם בטמאה גדולה אבי הטמאות. ומנין שהיו קוראין לישראל טמאים. שנאמר: סורו טמא קראו למו וגו' (איכה ד, טו). ואתם, תהיו מצרעים וטמאים. אבל ישראל, אני מטהרן ומקדשן וגואלן מביניכם, שנאמר: וקראו להם עם הקדש גאולי ה', ולך יקרא דרושה, עיר לא נעזבה (ישעיה סב, יב). וכן אמר שלמה המלך, כלך יפה רעיתי ומום אין בך (שה"ש ד, ז), עכ"ל.

יהודה יהושע גרינוואלד

ליקוואוד - כסלו ה'תשפ"ד

פתיחה להלכות לשון הרע ורכילות, הקדמה

באהבת השם יתברך את עמו ישראל וחיפץ מאד במוכתם עד שקראם בשם בנים, וחלק ה' ונחלה, וכמה שמות חביבים המורים על גדל אהבתו לישראל, כמו שכתוב (מלאכי א, ב): "אהבתי אתכם אמר ה'", וגו', לפיכך הרחיקם מכל המדות רעות ובפרט מלשון הרע ורכילות, כי הוא מביא את בני אדם לידי ריב ומצה, וכמה פעמים יוכל לבוא מזה לידי שפיכות דמים כמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות דעות (פרק ז' הלכה א'): אף על פי שאין לוקין על לאו זה, עון גדול הוא וגורם להרג נפשות רבות מישראל, לכך נסמך לו (ויקרא יט, מז): "לא תעמד על דם רעד", צא ולמד מה ארע לדואג האדומי ולנוב עיר הפהנים.

ועוד כמה רעות עצומות, שנסבו על ידי המדה המגנה הזאת, כמו שידוע שחטא הנחש היה העקר על ידי לשון הרע, שדבר לשון הרע על הקדוש ברוך הוא שאמר: מן האילן הזה אכל וברא את העולם, ועל ידי זה פתה את חוה, כמו שאמרו חז"ל (שבת קמו, א): בא נחש על חוה והטיל בה זקמא, הרי שגורם גלוי עריות, וגם מיתה לכל העולם, הרי שפיכות דמים. ועל ידי זה גרם לאדם הראשון וחוה לעבר על רצונו של הקדוש ברוך הוא. וממילא זה המדבר לשון הרע, או חזו במדתו המשחתת לבריאת העולם.

וגם שעקר סבת ירידת ישראל למצרים היתה לכתחלה על ידי זה, כמו שכתוב (בראשית לו, ב): "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" ועל ידי זה נגזר עליו מן השמים מדה במדה שנמכר לעבד, כמו שאמר עליהם, שקוראין לאחיהם עבדים, כמו דאיתא במדרש (כ"ד, ה, ז) ובירושלמי דפאה (פרק א' הלכה א'), הגם שהיה לו טעם להתרא על הדבה שהביא כמו שפרשו המפרשים, עם כל זה, ראה, שלא הועיל לו שום התר.

ועוד כל סבת גלותנו עתה הוא העקר רק בשביל מעשה המרגלים, וכמו שכתוב (בתהלים קו כו ז): "וישא ידו להם להפיל וגו' ולזרותם בארצות" וכמו שפרש רש"י שם, וכן כתב הרמב"ן בחמש בפרשת מרגלים (במדבר יד, א). ואמרו בערכין (דף ט"ו), שעקר חטא מרגלים היה לשון הרע, שהוציאו דבה על הארץ, ועל ידי שבכו אז בכיה של חנם, נגזר עליהם בכיה לדורות. ועוד כמה רעות עד אין מספר השיגונו על ידי חטא החמור הזה, כי גם כל חכמי ישראל, שנהרגו בימי שמעון בן שטח, גיסו של ינאי המלך, על ידי ינאי, היה גם בן על ידי רכילות פדאיתא בקדושין (דף ס"ו) עין שם. והריגת התנא ר' אליעזר המודעי, שהיה גם בן סבה לחרבן ביתר, היה גם בן על ידי רכילות, שהרכילו עליו לפני בן בוזיבא פדאיתא במדרש איכה (איכה רבה ב, ד).

ומפני גדל הרעות שנמצאו במדה המגנה הזאת, הזהירה התורה אותנו בפרטות על זה בלאו (ויקרא י"ט ט"ז) ד"לא תלך רכיל" וגו' וכמו שנבאר לקמן. (ולא כמו בעם ואכזריות וליצנות ושאר מדות הנשחתות, אף שגם המה משחיתים את תאר הנפש וצורתה, וגם עליהם רמזה התורה בכמה מקומות כמבאר בדברי חז"ל, עם כל זה אין עליהם לאו בפרוש במגן תרי"ג).

ועוד נראה פשוט טעם אחר, מה שהזהירה התורה בפרט על זה, מפני שכאשר נדיק באמת בפרט הזה דהינו לשון הרע ורכילות, נמצא שכמעט הם כוללין כל הלאוין והעשין שימצא בין אדם לחברו, והרבה מבין אדם למקום, כאשר נבאר אם ירצה השם, לכך הזהירה התורה אותנו בפרוש, כדי שלא נלכד במצודה הרעה הזאת. ועתיד אני לבאר דבר זה בעזרת ה' יתברך. ומזה יצא דרך אנב תועלת רבה לכמה הלכות אחרות, וגם אולי על ידי זה ינגף היצר בראותו גדל המהומה והמכשלה, שיעשה על ידי דבורו, וזה החלי בעזרת החונן לאדם דעת.

ומתחלה צריך לידע הכללים בהלכות אלו דלשון הרע ורכילות (לשון הרע הוא, הינו, המספר בנגות חברו, ורכילות הינו שמספר לאחד מה שחברו דבר עליו רעה או עשה לו רעה), אסור אפלו על דבר אמת, כמו שנבאר לקמן, אם ירצה השם, בשם כל הפוסקים. גם דאסור לשון הרע ורכילות הוא בין בפניו ובין שלא בפניו. גם דאין חלוק בין מספר למקבל, כמו שנבאר הבל לקמן. ומקבל מקרי במה שמאמין בלבו להספור שמספר לו חברו, אפלו אין מסייע לו בהספור, רק שמאמין בלבו להספור לשון הרע ורכילות ששמע, בזה מקרי נושא שמע שוא ועובר על ידי זה הלאו (שמות כג, א) ד"לא תשא שמע שוא", כל אחד מאלו הכללים יש בו שרשים וענפים כאשר בשאר חלקי התורה, ה' יזכנו לידע אותם על ברים.

ודע דמה שנכתב דעובר בין בלאוין ובין בעשין ובין בהג' ארוורין שנכתב ונכרר לקמן, דיש עליו, כוננתנו בין בלשון הרע ובין ברכילות ובין על שקר ובין על אמת, וזהו מה שנכתב בכל מקום בבאר מים חיים בד' אפנים הראשונים (לבד אם נבאר בהדיא (בפירוש), דלא קאי (שאינו מתיחס), רק על אחד מאלו). ולא נשאר חוב עלינו רק לבאר בכל אחד מהלאוין או העשין אם קאי בפניו או שלא בפניו או על המספר או על המקבל.

והלאוין או העשין שהם כוללים כל אפן אכתב בקצור בהבאר מים חיים ב"כל הח' האפנים", וכוננתנו בלשון הרע ורכילות ובפניו ושלא בפניו ובין למספר ובין למקבל ובין על אמת ובין על שקר, וזכר אלו הדברים פי לא אכפלים הרבה פעמים בפתיחה הזו.

ומתחלה נבאר כמה לאוין, שעובר על ידי ספור לשון הרע ורכילות, ואחר כך כמה עשין, ואחר כך כמה ארוורין, שמקבל על עצמו על ידי זה, ועוד כמה אסורין גדולים, שנסבב על ידי זה.

וְאַחֲלֵק אֶת הַפְּתִיחָה הַזֹּאת לְשָׁנִים. הַפְּנִימִים יִקְרָא בְּשֵׁם מְקוֹר הַחַיִּים, וּבְאֹר סְבִיב
לוֹ בְּשֵׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים. וְטַעַם לְשִׁמּוֹת הָאֱלוֹהִים כְּכֹר כְּתַבְתִּי בְּהַקְדָּמָה. וּבְבִיאַר
מַיִם חַיִּים יְבַאֵר עַל אֵיזָה אַפְּן נֶאֱמַר כֹּל לָאוֹ אוֹ עֲשֵׂה וְעוֹד אֵיזָה הַלְכוֹת אַחֲרוֹת.
וְזֶה הַחֲלִי בְּעִזְרַת הַחוּנֵן דַּעַת.

הלכות איסורי רכילות

כלל א'

בְּכֵל זֶה יִבְאֵר אִסּוּר סִפּוּר רְכִילוּת, וְאֶפְלוּ עַל אֵמֶת גְּמוּר, וּמֵה נִקְרָא רְכִילוּת, וּמֵה לְהָשִׁיב אִם אֶחָד שׁוֹאֵלוֹ: מַה דִּבֵּר פְּלוֹנִי אוֹדוֹתִי, וְכָל שְׂאֵר פְּרָטֵי הָאִסּוּר, וּבֹו י"א סְעִיפִים.

* הגהה: אף שכמה דינים בחלכה זו היינו יכולים ללמד אותם מעצמם מהלכה ראשונה, שהיא הלכות אסור לשון הרע, אף על פי כן לא סמכנו על זה ובארנום בפרוש מפני כמה טעמים, כמו שכתבנו בסוף ההקדמה.

סעיף א

(א) הַמְרַגֵּל בְּחִבְרוֹ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִלְךְ רְכִיל בְּעַמֶּיךָ" וְעוֹן גְּדוֹל הוּא, וְגוֹרֵם לְהִרְג נַפְשׁוֹת רַבּוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, לְכַךְ נִסְמָךְ לוֹ: "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רְעֵךְ". צֹא וּלְמַד, מֵה אֶרֶץ מִרְכִילוּתוֹ שֶׁל דּוֹאֵג הָאֲדוּמִי, שֶׁנִּהְרְגָה עַל יְדֵי זֶה כָּל נׁוֹב עִיר הַכְּהֻנִּים. וְלֹא זֶה שֶׁפְּתַכְנֹו, הוּא מֵה שֶׁפְּתַכְתּוּ הַתּוֹרָה בְּפִרוּשׁ מִיָּחָד לְאִסּוּר זֶה, אֲבָל בְּלֹא הָכִי (כלא זה) יֵשׁ עוֹד הִרְבָּה לְאוּיִן וְעֵשִׂין אַחֲרֵים, בְּמִבְאֵר לְעִיל בְּפִתְיָחָה, עֵינֵי שָׁם.

זכור לאברהם

כלל א'

סעיף א

תמצית הסעיף

האדומי, שנהרגה עי"ז כל עיר נוב הכהנים. וחוז' מלאו זה, יש עוד הרבה לאוין ועשין כמבואר בפתיחה. ועיין לעיל הל' לה"ר (כלל א' סעיף ב') מֵה שביארנו הנפק"מ במה שיש הרבה לאוין ועשין, וה"ה לענינינו.

כתב הח"ח, שאסור מדאו' לספר רכילות כדכתיב לא תלך רכיל, וגורם להרוג נפשות מישראל, צא ולמד ממעשה של דואג

סעיף ב

אִיזָהוּ רְכִיל? זֶה (ב) שְׁמוּעַן דְּבָרִים מְזֵה לָזֶה וְהוֹלֵךְ וְאוֹמֵר: כִּךְ אָמַר פְּלוֹנִי (ג) עָלֶיךָ, כִּךְ עָשָׂה לְךָ פְּלוֹנִי, כִּךְ וְכִךְ שָׁמַעְתִּי עָלָיו שְׁעָשָׂה לְךָ, אוֹ רוּצָה לְעֵשׂוֹת לְךָ. אִם עַל פִּי שְׂאוֹתוֹ דְּבַר אֵין גְּנוּת עַל מִי שְׁמַסְפֵּר, אִם לְפִי דְּבָרֵי הַרוּבֵל, (ד) וְאֵלּוּ הָיוּ שׂוֹאֲלִין לוֹ בְּעֵצְמוֹ, לֹא הָיָה מְכַחֵשׁ, (ה) אוֹ מְשׁוֹם שְׁהֶאֱמַת וְהֶצַּדֵּק אֹתוֹ, (ו) אוֹ מְשׁוֹם שְׁהִתְבּוֹן בְּאֵלּוּ הַפְּעֻלוֹת וְהַדְּבוּרִים בְּנִגְוָה אַחֲרָת, אֶפְלוּ הָכִי (אִם עַל פִּי כו) רְכִיל מְקָרִי (נִקְרָא).

זכור לאברהם

סעיף ב

תמצית הסעיף

בירר מללו, שלה"ר היינו כשמדבר רע על חברו, בין שהוא ענין של גנאי או ענין של היזיק, ורכילות היינו כשמדבר דברים המביאים את השומע ומי שנאמר עליו לידי מחלוקת.¹ ובאמת, מצינו מקור לדבריו בדברי רבינו יונה (שער ג', אות רכ"ב) וז"ל, ונזק הרכילות חדל לספור כי אין מספר כי הוא מרבה שנאה בעולם ומכשיל את בני אדם לעבור על מה שכתוב בתורה (שם) לא תשנא את אחיך בלבבך, עכ"ל.

כתב הח"ח, שרכיל היינו מי שטוען דברים זה מזה, והולך ואומר "כך אמר פלוני עליך, כך וכך עשה לך פלוני, כך וכך שמעתי שעשה לך או רוצה לעשות לך", דברים כאלו הם רכילות.

ובספרו שמירת הלשון (חלק שני ריש פרק י"ז)

1. וכן איתא בבאר מים חיים (הל' לה"ר כלל י' אות י"ח) וז"ל, כידוע דעיקר הטעם איסור רכילות הוא כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל, עכ"ל. והנה לולא דברי הח"ח יש מקום לומר שבאמת לה"ר היינו רק כשמדבר דברי גנאי, אבל כשמדבר דברים שגורמים היזיק אין זה איסור לה"ר אלא איסור רכילות. והביאור, שהיינו אומרים, שאיסור רכילות היינו לדבר דברים שגורמים היזיק בין אם ההיזיק הוא היזיק של עשיית מח', ובין אם ההיזיק רק לאחד במה שהוא מתבזה או מצטער, או יש לו היזיק ממוני. ולפי"ז יתיישב, שאחרי שראינו שקיבלו חז"ל, שיש שני איסורים איסור לה"ר ואיסור רכילות, ביארו לנו הראשונים שאלו הם האיסורים, אבל כל איסור אין לו רק הלכה אחת, ולפי"ז אולא הקושיא מאיפה ראו הראשונים שיש שני ענפים (איסור להזיק בדיבור ואיסור של בוחר ברע) ללא אחת, מה שאינו מפורש אפי' בתלמוד, שהרי לפי ביאור זה, באמת, אין יותר משני איסורים. ובאמת ביד הקטנה (פ"ט מהל' דיעות שלו ה"ב) מבואר כדרך זה, שלה"ר של היזיק באמת נכלל באיסור של רכילות, אבל לא כן דעת הח"ח, וכמו שהבאנו לעיל.

סעיף ג'

ודע, דאסור רכילות הוא (ז) אפלו אם אין מתכוין ברכילותו להכניס שנאה בלבו על אותו פלוני, ואפלו אם גם לפי דעתו פדין עשה פלוני, שדבר עליו, או עשה לו המעשה הזה. כגון, ששמעון מוכיח לראובן, על מה שדבר עליו, או עשה לו ענין פלוני ופלוני, וראובן מתנצל עצמו שתדין עצמו, והראיה, שגם יהודה אמר עליו כן, אפלו הכי (אף על פי כן), אם הוא מושער, שעל ידי זה תכנס שנאה בלב שמעון על יהודה, רכיל מקרי.

סעיף ד'

כל זה שכתבנו דאסור, הוא אפלו אם הוא (ח) אמת גמור, שאין בו תערוכת שקר. ולא מפעי (ואין צריך לומר) אם היו אוהבים זה לזה מתחלה, והולך ומרגל מזה לזה, רשע מקרי, והוא מתעב עבור זה מאד לפני ה' כמו שנאמר

זכור לאברהם

סעיף ג

אם בסוף נגרם כך, מכיון שהוא לא פשע, וכן פסק ס' ארח מישרים (פרק ח', אות קטן ב').

תמצית הסעיף

סעיף ד

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאפ' אם הוא אמת גמור, מ"מ הוי רכילות, ולא מיבעיא אם מלפני כן היו אוהבים זה את זה, שבכה"ג הוי רשעות גדולה במה שגורם שנאה ביניהם, אלא אפ' היו שונאים זה את זה גם מלפני כן, ג"כ רכיל מיקרי, בזה שהוא מחזק ומגדיל השנאה ביניהם.

כתב הח"ח, שאפ' אינו מתכוין בדיבורו להכניס שנאה בדבריו, מ"מ, אם למעשה דבריו יכולים לגרום שנאה, הריהו עובר באיסור רכילות. ובבאר מים חיים הביא מקור לדבריו מדברי רבינו יונה (שע"ת, שער ג', אות ע"ד) שכתב דנענשין על הפשיעה אע"פ שלא נתכוין להבזות בעליהן. ומשמע מדברי הח"ח, שאם לא היתה לו סיבה לשער שדבריו יגרמו שנאה, אינו עובר על איסור רכילות, אפ'

(משלי ו' ט"ו י"ט): "שֵׁשׁ הִנֵּה שָׁנָא ה' וְשִׁבְעַת תּוֹעֵבֹת נִפְשׁוּ וְכוּ' וּמִשְׁלַח מְדֻנִּים בֵּין אֲחִים". וְאָמְרוּ חַז"ל (ויקרא רבה מצרע פרשה ט"ו ס"א), דָּוִד הִיא הַשְּׂבִיעִית הַקְּשָׁה שֶׁבְּכֻלָּן. אֵלָּא אֵפְלוּ אִם בְּלֹא זֶה הָיָה גַם בֶּן (ט) שׁוֹנְאִים זֶה לְזֶה מְאֹד, וְשׁוֹמֵעַ שְׂאֵחָד מְדַבֵּר רָעָה עַל חֲבֵרוֹ, וְהוּא הוֹלֵךְ וּמְרַגֵּל, רְכִיל מְקַרֵּי.

סעיף ה

אִין חִלּוּק בְּאִסּוּר סְפוּד רְכִילוּת, בֵּין אִם סִפֵּר לוֹ מַעֲצָמוֹ בְּרִצּוֹנוֹ, וּבֵין אִם חֲבֵרוֹ הִבִּין קִצְתַּת מַעֲצָמוֹ בְּדַבָּר (י) וְעָמַד עָלָיו וְהַפְּצִירוֹ, שְׂיִסְפֵּר לוֹ מַה שְּׂדַבֵּר פְּלוֹנִי לְפָנָיו עַל אִוְדוֹתָיו. (יא) וְאֵפְלוּ אָבִיו אוֹ רַבּוֹ הַפְּצִירוּהוּ שְׂיִסְפֵּר לָהֶם, מַה שְּׂדַבֵּר פְּלוֹנִי לְפָנָיו עַל אִוְדוֹתָם, וְאֵפְלוּ אִם הוּא רַק אֲבִיב רְכִילוּת, אִף עַל פִּי בֶן בְּכָל גּוֹנֵי (ככל האפנים) אִסּוּר.

סעיף ו

אֵפְלוּ אִם הוּא רוֹאֶה, שְׂעַל יָדָיו זֶה שְׂלֵא יִגְלֶה, יִסְכַּב לוֹ (יב) הַפְּסֵד גְּדוֹל בְּעִנְיָנוֹ, כְּגוֹן, שְׂחֹא תַחַת רְשׁוֹת אַחֲרִים, וּכְשֶׁהֵם מְבִינִים אֶת הַדַּבָּר וְעוֹמְדִים עָלָיו, שְׂיִגְלֶה לָהֶם, וְהוּא אִינוֹ רוֹצֶה, יַחְשְׁדוּהוּ, שְׂגַם יָדוֹ הוּא

זכור לאברהם

סעיף ה

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שגם אין חילוק בין אם סיפר מעצמו ובין אם חבירו עמד עליו והפצירו לספר מה אמר פלוני עליו, ואפי' אם אביו, או אמו, או רבו, הפצירו, בכל אופן בכלל האיסור של רכילות היא.

סעיף ו

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאפי' אם ע"י מניעה מסיפור רכילות, יגיע לו הפסד בפרנסתו, אין לו היתר לספר, משום שחייב לאבד כל מזונו שלא לעבור על איסור רכילות, כמו שחייב לאבד כל מזונו שלא לעבור על כל שאר לאוין שבתורה.

עם פלוני, ועבור זה יסלקוהו ממשמרתו, ולא יהיה לו אחר כך (יג) במה לפרנס את בני ביתו, אף על פי בן אסור, ככל שאר חיבי לאוין, שמחייב לתן כל אשר לו, ולא לעבר עליהן, כמבאר ביורה דעה בסימן קנ"ז סעיף א' בהגה"ה. אם לא במקום שנגלוי תהיה תועלת לסלק הנזקין ולהשפית הריב. אבל אין למהר לסמוך על זה החתר, כי צריך לזה פרטים רבים, וכמו שנבאר, אם ירצה ה', לקמן בכלל ט' בארפה.

סעיף ז

ובפרט אם על ידי מניעת הספור לא יגיע לו הזק ממוזן, רק דברי חרופין וגדופין בעלמא, שיחרפוהו עבור זה, בודאי אסור, ואין לו לחוש לזה כלל, וידע בנפשו, כי עבור זה יהיה נחשב לעתיד מאוהבי ה' ותפרה, ופניו יאירו באור השמש, כמו שאמרו חז"ל (גמרא יומא כ"ג): הנעלבין ואינם עולבין, שומעין חרפתן ואינם משיבין וכו', עליהן הכתוב אומר (שופטים ה' ל"א): "ואהביו בצאת השמש בגברתו", וכל שכן בזה שסובל בזיון עבור מצות ה'. ועין במה שהארכנו לעיל בהלכות לשון הרע כלל א' סעיף ו', עין שם.

זכור לאברהם

איסור רכילות, יש ללמוד, שכ"ש, באופנים שהוא רק נידון של צער ובזיון בעלמא, שמגיע לו במה שמונע עצמו מלספר רכילות, שאין שום היתיר לספר, אלא, שייך מה שאמרו חז"ל, הנעלבים ואינם עולבין שומעין חרפתן ואינם משיבים וכו', עליהן הכתוב אומר ואהביו כצאת השמש בגבורתו, וכ"ש זה שסובל בזיון עבור מצות ה'.

אמנם, אם בגילוי הדברים יהי תועלת להשפית הריב, מותר לספר, אבל צריך לקיים התנאים הנצרכים לזה.

סעיף ז

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שממה שראינו בסעיף הקודם, שחייב ליתן כל ממונו ולא לעבור על

סעיף ח

וְלַעֲנִין מַה לְהַשִּׁיב, אִם שׁוֹאֵלוֹ: מַה דִּבֶּר פְּלוֹנֵי אֲוֵדוֹתַי, תְּלוּי בְּזוֹה, (יד) אִם יֵשׁ לוֹ עֵצָה לְהַשִּׁיבוֹ, בְּאִפְסָן שְׁלֵא יִהְיֶה שְׁקֵר גָּמוּר וְגַם לֹא יִהְיֶה רְכִילוֹת, יִשְׁיבֵהוּ בְּאִפְסָן זֶה, וְלֹא יוֹצִיא שְׁקֵר מִפִּיו. וְאִם הוּא מְבִינֵי, שְׁחַבְרוּ לֹא יִקְבֹּל זֶה לְתִשׁוּבָה, מִתֵּר לֹא מִרְשָׁע גָּמוּר מִפְּנֵי הַשְּׁלוֹם, (טו) אֲבָל לֹא יִשְׁבַּע, חֵם וְשְׁלוֹם, לְשְׁקֵר בְּשִׁבִיל זֶה, וְעֵינֵי בְּבֹאֵר מֵיָם חַיִּים.

סעיף ט

וְדַע, דְּאִפְלוּ אִם אֵינוֹ אֹמֵר לוֹ בְּפִרוּשׁ שֵׁם הָאִישׁ הַהוּא (טז) שְׁרָגֵל עָלָיו,

זכור לאברהם

סעיף ח

גדר הדין של לשנות מפני השלום

בס' נ"ב שפתיים (כלל ב' סעיף י"ג) רוצה לדייק מדברי הח"ח כאן, שלצורך שלום, מותר לומר אפי' שקר גמור³, וזהו דלא כדעת הערוך לנר (יבמות דף סה:). שכתב שאפי' למען השלום אין היתר רק לשנות, אבל אסור לומר שקר גמור. אמנם, לכאוי' יש מקום לדחות הראי' מדברי הח"ח כאן, דאולי רק כאן מותר לומר שקר גמור, משום שע"ז מונע מלעבור על איסור רכילות, אבל יתכן, שבמקום שאין חשש עון רכילות, אין היתר לומר שקר גמור, אפי' למען השלום, ועיין.

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאם אחד שאלו "מה אמר פלוני עלי?", אם אפשר להשיב, באופן שלא יהיה רכילות, וגם לא יהיה שקר גמור, יענה כן, ואם אי אפשר בלי הוצאת שקר מפיו, מותר לומר אפי' שקר גמור, כדי למנוע מלומר רכילות ומלגרום מח', ושיהי' שלום, אמנם לא ישבע על זה, משום, שכמעט לא יצויר, שלא יהא אפשר מלהשמט מלישבע.²

2. הח"ח בבאר מים חיים ציין לשו"ת רמ"א, ויש שני גירסאות (י"ג ס' י"א, וי"ג ס' ל"ג), לענין איזה תשובה ציין, ויש לדעת שבתשובה ס' י"א כתב הרמ"א חידוש נפלא, שמותר אפי' לומר הוצאת שם רע כדי להפסיק מח' גדולה, עיי"ש.
3. ולכאוי' יש להביא ראי' לזה מדברי הדעת זקנים (פ' וירא פרק י"ח פסוק י"ג) וז"ל ויש מי שאומר חלילה שישנה המקום ... ושינה מפני השלום שלא סיפר כל דבריה, אלא קצתם, וכל שאר בני אדם מותר לשנות לגמרי, עכ"ל.

רק הוא (יז) מספר לו סתם, ועל ידי ספורו ממילא נתודע לו אחר כך שם האיש ההוא, או שעצם הענין, מה שדברו עליו, או שנעשה לו, ידע מעצמו, אך לא ידע מי עשה לו, או דבר עליו זה, ובא זה המרגל והראה לו (יח) בדרך רמז, שיבין מי הוא, גם כן אסור.

סעיף י

וכן אסור לספר רכילות (יט) דרך רמאות. והוא שיודע, שעל ידי אחד נסבב מכבד רעה או גנות לחברו, והיה ביניהם מריבה עבור זה. והוא רוצה עתה לעורר את המחלקת הישנה, שהיתה ביניהם עבור זה, ורצונו, שלא יביר הנדון בזה, על כן הוא מסבב בשפתיו החלקקות ומזכיר את ענין הרעה או הגנות, שהיה לו לזה מכבד, וכאלו מסיח לפי תמו ואינו יודע, מי עשה לו דבר זה, ועל ידי זה זוכר הנדון בעצמו, שפלוני עשה לו דבר זה, כל זה וכיוצא בזה אסור נמור הוא.

זכור לאברהם

אבל גורם שהשומע יסתפק בין כמה אנשים, ויטור איבה על כולם, עובר נמי על עון רכילות.

סעיף ט

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאין חילוק בין אמר ברכילותו שם האיש להדיא, או שממילא נתודע לשומע מתוך הסיפור, שם האיש ההוא, או שהשומע כבר ידע את אשר נעשה לו, רק, עד אז לא ידע מי עשה לו כן, והוא מגלה לו, בכולהו, הוי אסור גמור של רכילות. ראיתי מובא בשם הגר"א גנחובסקי זצ"ל, שאפ"י אינו אומר שם האיש, וגם לא ידע השומע בפרטיות האיש שמדבר עליו,

סעיף י

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שה"ה נמי שאסור להזכיר לשונא, המח' הישנה שיש לו ובין השנא, שהרי הוא מעורר מח' ישנה, ומוסיף שנאה על שנאתו, ואפ"י לספר כמסיח לפי תומו, ועי"ז זוכר השומע מעצמו את הענין, ג"כ אסור, ולפעמים נקרא רכילות ברמאות.

סעיף יא

וְדַע עוֹד, דְּאִין חִלּוּק בְּאִסּוּר רְכִילוּת, בֵּין אִם הוּא מְסַפֵּר לוֹ בְּפִרוּשׁ, מֵה שְׂאֵחָד עֲשָׂה לוֹ, אוֹ דְבַר עָלְיוֹ, וּבֵין עַל יְדֵי (ב) מִכְתָּב. וְאַחַת הִיא, אִם הוּא מְסַפֵּר לוֹ, שְׂפִלוֹנֵי גְנֵה אוֹתוֹ בְּעֶצְמוֹ, אוֹ שְׂמִסְפֵּר לוֹ שְׂפִלוֹנֵי גְנֵה אֶת סְחוּרְתּוֹ, (בְּמֹו לְעֵינַי לְשׁוֹן תִּרְעַע בְּחֻלְק א' בְּלֵל א' סְעִיף ח' וּבְלֵל ה' סְעִיף ו') בֵּין שֶׁעַל יְדֵי זֶה מְכַנִּים שְׂנֵאָה בְּלִבּוֹ עָלְיוֹ.

זכור לאברהם

סעיף יא

תמצית הסעיף

ואין חילוק בין אמר שהמדובר סיפר דברי גנאי על השומע, או על סחורתו, בכולהו, הוי איסור גמור של רכילות, כיון שעיי"ז מכניס שנאה בלב השומע עליו.

כתב הח"ח, שאין חילוק בין סיפר בפיו, או כתב הרכילות והארהו, או שלחו לחבירו,

כתיב (תהלים לד יג) מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, נצר לשונך מרע. רצונו לומר, שמי שמתגבר על יצרו ונוצר לשונו מרע דהיינו דברים בטלים, שהוא כמוציא שכבת זרע לבטלה שנקרא רע, הוא ראוי שיקרא איש, מאחד שגובר על יצרו ואינו מדבר בשעה שיצרו מפתחו. החפץ חיים רצונו לומר, ששמירת הלשון גורם דבקות באלהי"ו שהוא עיקר החיים. אוהב ימים לראות טוב העולם הבא. נצר הוא מגזרת מצור, דהינו חומה, להודות על השמירה הגדולה שעריך להשמר. ועוד שם, אמד נצור ולא אמד שמור וכיוצא, הוא להודות על השמירה הגדולה וגדר וחומה לפנים מחומה כמורה מלת נצור. וכן פי' הרד"ק בשדשים, כי נצור מגזרת מצור, כענין (ובדים כ, ב) ובנית מצור על העיר, והוא השמירה המעולה.

ס' ראשית חכמה, שער דקדושה, י"א

כלל ב'

בְּכָל־זֶה יִבְאֵר תְּדִין דְּאִפִּי תִלְתָּא לְעֵינֵי רְכִילוּת, וְעוֹד שְׂאֵר פְּרָטִים, וְכוּ' ר'
סְעִיפִים.

סעיף א

אסור לספר רכילות, אִפְּלוּ בְּפִנֵי יְחִיד, (א) וְכֹל שֶׁבֵּן בְּפִנֵי רַבִּים.

סעיף ב

אִפְּלוּ אֲבִיב רְכִילוּת (בְּפִי מַה שֶׁנִּבְאֵר לְקַמֵּן בְּכֹל ח' מַה נִּקְרָא אֲבִיב רְכִילוּת) גַּם בֵּין
אִסוּר לְסַפֵּר בְּכָל גִּוְנֵי (בְּכֹל אוֹפֵן שִׁיחִיה). וְאִפְּלוּ אִם תְּדַבֵּר שְׁלוֹ שְׁמִסְפֵּר לוֹ,
מַה שְׂאֵמֵר פְּלוּנֵי עָלָיו, יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי פָּנִים, אִם הוּא אוֹמֵרָה (ב) בְּאִפֵּן דְּמוּכָח,
שְׁפִנְתָּ תְּרַאשׁוֹן הִיתָה לְגִנּוּתוֹ, בְּוִדְאֵי אִסוּר בְּכָל גִּוְנֵי, וְאִפְּלוּ אִם הוּא
מוֹצִיא זֶה מִלְּשׁוֹנוֹ, בְּעֵינֵי דְּנוּטָה יוֹתֵר בְּפִרוּשׁ הָאֲחֵר שֵׁישׁ בְּדַבְּרֵיו, שְׁפִנְתָּ

זכור לאברהם

כלל ב'

סעיף א

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאיסור רכילות, שי"ך, בין במספר בפני יחיד, ובין במספר בפני רבים, ואין שום היתר מחמת שאומרו ברבים, לומר שבהכרח אין כוונתו לגנות מכיון שאומרו בפני רבים, וגם אין ללמוד מסוגיות דאפי תלתא, שתהא שום היתר לספר רכילות בפני רבים.

סעיף ב

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאפי' אם הסיפור של רכילות הם דברים שיש להם שני פנים, אחד של גנאי ואחד שאינו של גנאי, ואפי' על הצד של גנאי, איננו גנאי גמור, דמ"מ, אם אומרה באופן שניכר שהראשון אמרה באופן שהוא גנאי, אסור לאומרו, ואפי' אומרה באופן שנוטה

הִרְאֵשׁוּן לֹא תִיָּתֵה לְגִנּוּתוֹ, אַף עַל פִּי בֵּן (ג) אִם הוּא מְכִיר אֶת מַכְעוֹ שֶׁל
זֶה הַשֵּׁנִי, שֶׁהוּא אִישׁ נֶרְגָּן, (הֵינּוּ, שֶׁהוּא בֶן אֶת חֶבְרוֹ לְכַף חוֹב תְּמִיד, וְכָל מֵה שֶׁחֶבְרוֹ
עוֹשֶׂה, אוֹ מְדַבֵּר, הוּא אוֹמֵר שֶׁבֶן רַק לְהַתְנַגֵּד לוֹ בְּזֵה, כְּמוֹ שֶׁפָּתַח בְּשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה לְרַבְּנּוּ יוֹנָה),
אוֹ שֵׁישׁ לְבַד זֶה קִצֵּת שְׁנָאָה בִּינֵיהֶם מִכְבָּר, וְאִישׁ בְּזֵה אֵינּוּ צָרִיךְ רַק לְמַצֵּא
עֲלִילָה עַל חֶבְרוֹ, אֲסוּר בְּכָל גִּוְנֵי.

סעיף ג

יֵשׁ אוֹמְרִים, דָּאִם אֶחָד (ד) סִפֵּר (ה) גִּנּוּת עַל חֶבְרוֹ בְּפָנַי שְׁלֹשָׁה, תְּנוּ (יותר)
אֵין בּוֹ מְשׁוּם רְכִילוּת, אִם יַחְזְרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ: פְּלוֹנֵי דְבַר עֲלִיף כָּךְ וְכָךְ.

זכור לאברהם

בהקדמה להל' לה"ר כלל ב'.] (על פי ס' אמרי שיה
עמ' תצ"ד, על פי הבאר מים חיים)

סעיף ג

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, דיש ראשונים דסברי, שאם מישהו
אמר דברי גנאי בפני שלשה, או יותר,
השומעים מותרים לספר מה ששמעו אל
המדובר, ואין בו משום רכילות, ובלבד שלא
יתכוונו לגלותו יותר, אלא שהוא מספרו
דרך אקראי.⁴ ולדעתם היתר זה מבואר בגמ',
[עיין לעיל בהקדמה להל' לה"ר כלל ב'.]
וטעם ההיתר, הוא משום שאינו מוסיף היזיק

יותר שאמרה שלא לגנאי, עדין אסור לאומרה,
אם השומע הוא איש שטבעו לדון תמיד את
חבירו לחובה, או שיש כבר ביניהם קצת שנאה.
אמנם, אם השומע איננו איש נרגן, ולא שונא,
וגם אומר שחבירו אמר הדברים בפני שלשה,
והם דברים שיש להם שני פנים, אחד של גנאי
ואחד שאינו של גנאי, ואפי' על הצד של גנאי,
איננו גנאי גמור, ובהרגש קטן יתחלק הדבר בין
גנאי לשאינו גנאי, בכזה מותר לאומרה, מכיון
שאומר שאמרה הראשון באפי תלתא, משום
דאז בטוחים אנו שיבין, שהראשון שאמרה,
לא עבר את הגבול. [ודין זה נובע מפירושו
של תוס' בדינא דאפי תלתא, שהבאנו לעיל

4. בס' ארחות חיים (הל' לה"ר כלל ב', אות קטן נ"ה) ביאר, שדרך אקראי היינו, שזה לא הל' היוזם של השיחה, וכגון שחבירו
שאלו מה נשמע, והוא משיב הסיפור הזה ששמע באפי תלתא.

והמעטם הוא, משום דהוא דבר העשוי להתגלות לבסוף, דחברך חברא אית ליה, וזה מגלה לזה וזה לזה עד שיודע, ולא אסרה התורה בזה משום רכילות, רק צריך לזה הפרטים המבארים לעיל בהלכות לשון הרע כלל ב' מסעיף ד' ואילך. אבל אין לסמוך על דעה זו למעשה, כי המהרש"ל בבאורו על הסמ"ג כתב, שרבים מהראשונים (חלא הטה הרמב"ם והסמ"ג והתוספות) חולקים על דעה זו ואוסרים בכל גונו, אפלו לספר לאחר (ו) אם מתבונן לגלותו, וכל שכן לזה בעצמו.

סעיף ד

ולפי זה, אם שתף אחד רצה להסתלק בנדון העסק שלו משתפו, כי חשב, שאחרים ישתתפו עמו, ולבסוף לא עלתה בידו, (וכן ככהאי גוונא חתן מהשדוך ששלו), (ו) אסור לגלות דבר זה להשתף הראשון שלו, אף דכבר נשמע דבר

סעיף ד

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שעל פי הנ"ל יש ללמוד, שאם שותף אחד רצה להסתלק מן השותפות, ולבסוף לא הסתלק, או חתן רצה להסתלק מן השדוך, ולבסוף לא הסתלק, שאסור לגלות זה לצד

בדיבורו, מכיון דבלא"ה נמי הי' נשמע כל הדברים האלו להמדובר, ע"י הכלל של חברך חבא אית לי'. והח"ח כתב, שאין ההלכה כדיעה זו, שהרי רוב הראשונים חולקים על דיעה זו, דאפי' הרמב"ם והסמ"ג שמקילים בענין כזה לענין לה"ר, סברי שלענין רכילות אסור.⁵

5. יש לדעת שהח"ח כתב זאת על פי דברי המהרש"ל שלמדו כן בדעת הרמב"ם והסמ"ג. אמנם, יש לעורר לב המעיין, שהח"ח עצמו לעיל בהל' לה"ר (כלל ב' באר מים חיים ו') כתב וז"ל, ולולא דברי מהרש"ל הנ"ל היה נראה לי ליישב ... והיכי דלא נתכוין לעורר מדנים גם הרמב"ם והסמ"ג יודו לרשב"ם דמותר אפילו ברכילות וכו', עכ"ל. ובס' אמרי שיח, כתב שיש הרבה ראשונים דסברי כהרשב"ם. ובס' נתיבות חיים כתב, שהעיקר דלא כח"ח בזה, אלא שיש להשוות הל' רכילות להל' לה"ר, לומר שדין זה הוא "יש אומרים", מכיון שיש הרבה ראשונים דסוברים כן, ואפי' רש"ל לא הכריע כן, רק ביאר שלדעתו זהו דעת הסמ"ג.

זֶה בָּאִפִּי תִּלְתָּא אוֹ יוֹתֵר, וּכְמוֹ שֶׁפְּתַכְנֵנוּ בְּסַעֲיָה ג', דְּבוֹדָאֵי יִנְקֻט לָהּ בְּלִבּוֹ
עַל שֶׁתִּפּוּ עַל דְּבַר זֶה, שֶׁרָצָה לְהַסְתִּילָק מֵאִתּוֹ, וּכְמוֹ שֶׁפְּתוּב בְּיַפְתָּח (שׁוֹפְטִים
י"א ז'): "וּמְדוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עִתָּה בְּאֲשֶׁר צָר לָכֶם", וַיִּפֶן יְהוָה סָבָה, שֶׁיִּבְטַל
עַל יְדֵי זֶה שֶׁתִּפּוּתֶם, אוֹ שֶׁיִּצַר לוֹ מִחַמַּת זֶה, וּכְמוֹ שֶׁפְּתַב הַרְמַב"ם (הַלְכוֹת
דְּעוֹת פֶּרֶק ז', הֶלְכָה ה'), וְהַמְסַפֵּר לְחֻבְרוֹ דְּבָרִים שְׁגוּרָמִים וְכוּ' לְהַזִּיק חֻבְרוֹ
בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמִמוֹנוֹ אוֹ לְהַצִּיר לוֹ אוֹ לְהַפְחִידוֹ, תְּרִי זֶה לְשׁוֹן הַרְעֵ.

זכור לאברהם

השני, אפי' נשמע דבר זה באפי תלתא, משום שנהא כמו שכתוב ומדוע באתם אלי כאשר צר לכם, ובענין של רכילות לא מהני היתר דאפי תלתא. וזהו ענין של רכילות, (שבודאי דבר כזה עלול לגרום

ולחסביד הדברים למה יקרא רע המוציא זרע לבטלה והמוציא מלה לבטלה, הטעם הוא במה שביארנו כי הלשון הוא במקום החיים כדפי' לעיל בענין מי האיש החפץ חיים, וכמו שהזרע הוא חיות גשמי באדם שהוא מאוד עיניו וכו' (רמב"ם דעות פ"ד הי"ט), והוא מוליד בגשמי כנודע, והמוציא לבטלה נקרא רע מפני הסוד והרמז שבו למעלה, כן מלת הלשון שהוא מצוד סוד חיות רוחני מתלבש בכלי הלשון מוליד למעלה בקדושה הרוחנית, ואין ראוי שיצא לבטלה, וזהו מעלת רב שלא שח שיחה בטלה כל ימיו.

ס' ראשית חכמה, שער הקדושה, י"א

כלל ג'

בו יבאר שאסור רכילות הוא בין בפניו ובין שלא בפניו, ובו ד' סעיפים.

סעיף א

אסור לספר רכילות, אף שהוא אמת גמור, שאין בו שום תערוכות שקר, אפלו שלא בפניו, ואפלו אם הוא יודע בעצמו, (א) שתייה אומר דבר זה אף בפניו, גם בן אסור, ורכילות מקרי. וכל שפן אם הוא מעיו פניו לומר לו (ב) בפניו ממש: אתה דברת עליו, או עשית לו כד וכה, דאסור, ועונו גדול הרבה יותר. אחר, שפנה הוא מכנים שנאה חזקה בלבו של הנדון על זה, כי מעתה יתקבל הדבר אצלו לאמת גמור, שבודאי יאמר: אלו לא שתייה דבר אמת גמור, לא היה זה מעיו פניו לומר לו בפניו ממש. ועוד, לבר זה הוא מכנים את עצמו ואת אלו השנים לעבר על ידי רכילות כזו על כמה לאוין ועשין המפרשין בתורה, ובאשר בארתי כל זה היטב בפתיחה בלאוין אות י"ד שם במקור החיים בהנהגה, עין שם.

זכור לאברהם

כלל ג'

סעיף א

תמצית הסעיף

כשאומרו בפני המדובר ממש. ואע"פ שכולם אסורים, יש חומר כשאומרו בפני המדובר ממש, שאז הוא מכנים שנאה חזקה בליבו אצל השומע על המדובר, כי מעתה קרובה יותר להתקבל בעיניו. וגם המספר והשומע הם קרובים יותר שיעבורו גם משום אונאת דברים, או הלבנת פנים, או שאר עבירות המנויים בפתיחה.

כתב הח"ח, שרכילות אסורה, אפי' על אמת גמור, ובין כשאומרו שלא בפני המדובר ומסתיר עצמו שלא ישמע המדובר, ובין כשמספר שלא בפני המדובר ואינו מסתירו מן המדובר, והי' אומרו גם בפני המדובר, ובין

סעיף ב

אם ראובן דבר על שמעון בפני לוי, והלך לוי וספר הדברים לשמעון, אסור לשמעון לומר אחר כך לראובן: איך דברת עלי בפני לוי?! כי על ידי זה (ג) גם הוא עובר על אסור רכילות מחמת לוי, ואפלו אם לא יזכיר לו בפרוש את שם לוי, ויאמר לו סתם: ששמעתי שדברת עלי כך וכך, אם על ידי זה (ד) ממילא יבין ראובן, מי היה המגלה לו, אסור. ובעונותינו הרבים, הרבה אנשים נכשלים בזה.

זכור לאברהם

סעיף ב

תמצית הסעיף

וז"ל, ויש להביא ממש"כ בספר יעלזו חסידים (לבעל הפלא יועץ) במאמר הכבוד זז"ל "אם שמע איש רע שמוציא דבה על איש צדיק תמים ומדבר עליו דברים אשר לא כן, שלפי דעתו אינו חשוד עליהם לפי מה שהוא אדם כשר, רק שזה האיש בליעל רוצה לדבר תועה ולהבאיש את ריחו. וכאשר לא יודע הדבר לבעלים ולא יהיה מי שיכחישנו יאמנו דברי הבליעל אל השומעים ונמצא חורבא ונמצא שם שמים מתחלל, כל כי הא מצוה רבה לגלות אוזנו וכו' ויאמר דע שפלוגי דיבר עליך כך וכך בפני פלוני ופלוגי, ואם אתה נקי, עליך מצוה לנקות עצמך ולתבוע עלבונך מאיש הרע הזה ולגלות קלונו כי הוציא עליך שם רע ולקיים (במדבר ל"ב כ"ב) "והייתם נקיים מזה" ומישראל", ע"כ מלשונו הטהור. הרי שפעמים צריך זה שאמרו עליו להתוכח עם המספר הראשון ולומר לו שאין הוא דובר אמת ולנקות עצמו. ומדברי ה"יעלזו חסידים" אין רא"י שמוותר לו לומר למה אמרת

כתב הח"ח, אם ראובן דבר על שמעון בפני לוי, וכבר הלך לוי וסיפר זאת לשמעון, אסור לשמעון להוכיח את ראובן, ולומר לו, למה דיברת עלי כך וכך בפני לוי, כי אע"פ שלוי כבר עבר על רכילות, במה שסיפר לשמעון, גם שמעון עובר על רכילות, במה שמספר לראובן, שלוי סיפר לו את הדברים. ובאמת, אסור לשמעון להאמין שראובן סיפר עליו, כי אסור לו לקבל רכילות. ואפי' אם יאמרנו בלי משמעות שהוא מקבל את הדברים, ורק חושש להדברים, ג"כ הוי אסור רכילות, כנ"ל. וגם, אפי' אם יאמרנו בלי הזכרת שמו של לוי, רק שממילא יבין ראובן שלוי הוא שגילה לו, ג"כ אסור, מכיון שיבין מעצמו שלוי גילה לו.

ונראה לנכון לציין מש"כ ס' עלי באר בזה,

סעיף ג

וְדַע עוֹד, דְּרַכִּילוֹת נִקְרָא (ה) אֶפְלוּ לֹא אָמַר בְּפָנַי הַנּוֹגֵעַ לוֹ, כְּגוֹן, הָאֹמֵר
בְּפָנַי חֲבָרוּ: כָּךְ וְכָךְ שָׁמַעְתִּי עַל רְאוּבֵן, שֶׁהָיָה אוֹמֵר עַל שְׁמַעוֹן, כִּי דְבָרִים
כְּאֵלוֹ גּוֹרְמִים, אִם נִשְׁמַעוּ אִישׁ מִפִּי אִישׁ, לְעוֹרֵר מְדַנִּים בֵּין רְאוּבֵן הָאֹמֵר
וּבֵין פְּלוֹנֵי הַנֶּאֱמָר עָלָיו.

(וְצָרִיךְ לְזַכֵּר מִלְּסַפֵּר עֲנִין בּוֹהַ, אֶפְלוּ אִם יִרְצֶה לְתוֹהֵר לְחֲבָרוֹ, שְׁלֹא לְגַלוֹת הַסֵּפֶר הַזֶּה לְשׁוּם
אָדָם, וְאֶפְלוּ אִם הוּא יוֹדֵעַ בְּכַרוּהוּ, שְׂוִקִים אֶת דְּבָרוֹ, כִּי (ו) עַל פִּי רַב נִשְׁמַע מִמִּילָא כְּעַת
הַסֵּפֶר גְּנוּת עַל רְאוּבֵן אוֹ עַל שְׁמַעוֹן, וּמְכַלֵּל לְשׁוֹן הָרַע לֹא נִפְקָא).

וְכָל שְׂכַן דְּאָסוּר לְסַפֵּר לוֹ, מֵה שְׁפִלּוֹנֵי דְבָר (ז) עַל פְּנֵיו וְקְרוֹבָיו, דְּמַטְעַ
הָאָדָם לְהֵיוֹת מֵצַר בּוֹהַ, וְרַכִּיל מְקַרֵּי.

זכור לאברהם

מינה לו, מ"מ, הוי רכילות, שהרי משמע
מדברי הרמב"ם, שכל שאומר דברים שאילו
נשמעו איש מפי איש יכולים לגרום היזיק
או צער אסור, ונמצא מבואר, שאפי' אומר
לאחר אסור, מכח שצריך לחשוש שהדברים
יגיעו לבסוף לאזניו. ומשמע עוד מדברי הח"ח
(בהג"ה), שמ"מ, אם יזהיר השומע שלא לגלות
הדברים לשום אדם ויודע בברור שישמע לו
יכול לספר לו, ובלבד שלא יהא בו דברי גנות
על שום אחד. גם נכלל בזה, שאפי' אם מכין
לתועלת רחוקה (דהיינו לגנות בעלי עבירה),
מ"מ, אין היתר לספר לאנשים בעלמא, כל
זמן שעדין לא נודע הדבר להנגזל והנעשק
והניזק עצמו, משום דכיון דהוי רכילות, וכמו
שביארנו, אין מתירין איסור רכילות בשביל

עלי כך וכך, דיש להעמיד דבריו באופן שלא
יודע למספר הראשון מי אמר לו שדבר עליו.
אבל באופן שיודע למספר הראשון מי אמר לו,
לא מוכח מדבריו שמוותר. עכ"פ חזינן מדבריו
שפעמים יש תועלת גדולה למי שסיפרו עליו
לשה"ר שיתוכח עם המספר הראשון וינקה
עצמו, בפרט כשיש חילול ה' ונפיק מינה
חורבה, עכ"ל.

סעיף ג

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאפי' אם מספר את הדברים
המביאים את השומע ומי שנאמר עליו
לידי מחלוקת, בפני אחר, שאליו אין נפקא

סעיף ד

וְאִם בְּוִנְתּוֹ בְּסִפְרוֹ אֶת הַדָּבָר לְחֵבְרוֹ, בְּדֵי שְׂיוֹכִיחַ אֶת רְאוּבֵן עַל שְׂדֵבֵר
לְשׁוֹן הָרַע עַל שְׂמֵעוֹן, עֵינֵי לְעִיל בְּחֶלֶק א' בְּכָלֵל י' סְעִיף ו'.

זכור לאברהם

רכילות, דמכיון שגם הם יצטערו משמיעת
הדברים, הרי שמיקרי שנוגע להם ג"כ.

סעיף ד

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, כהמשך לסעיף דלעיל, שאם יש
תועלת קרובה, כגון שכוונתו שהשומע יוכיח
ראובן על שדיבר לה"ר, עיין לעיל הל' לה"ר
כלל י' סעיף ו התנאים הנצרכים לכך.

השלכה למעשה

מובא (בקובץ מרפא לשון ח"ב עמ' ס"ו) בשם הגאון
ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שאם
למשל השאיר שמרטף תינוק לבד בבית,
והרגיש שכן בזה, והודיע להורים, מותרים
ההורים להוכיח את השמרטף, אע"פ שירגיש
השמרטף מיהו שגילה להם את זה, ונמצא
דהוי ענין של רכילות, מ"מ, מותר הוא, כי זהו
תועלת קרובה, ויותר יש לחוש לשלמו של
התינוק, וזהו כעין מה שמותר שמותר לפרסם
מחאת בעל הקרקע שפלוני גזל ממנו, אף שזה
גורם שמספרים לה"ר על הגנב.

תועלת רחוקה, (ועיין לעיל הל' לה"ר כלל י' סעיף
ד', ובמש"כ שם). אמנם, כשיש תועלת קרובה,
יש היתר לספר, ובלבד שיקיים כל התנאים
של רכילות לתועלת, עיין ח"ח להלן כלל ט'
סעיף ט'.

הרי מבואר מדברי הח"ח כאן יסוד גדול,
שדיבורים של רכילות, אסור לאומרים
אפי' לאחרים שאינו נוגע להם הדברים,
ומשמע, דהוי אסור רכילות גמורה, כמו מי
שאמרה לבע"ד עצמו. אמנם, בס' עלי באר
העיר, דלכאוי בהכרח אנו צריכים לומר, שיש
עכ"פ חילוק אחד ביניהם. והוא, דאע"פ שכתב
הח"ח, שאין היתר אפי' תלתא, לומר הדברים
לבע"ד עצמו, משום שלרוב ראשונים, ברכילות
אינו מועיל ההיתר דאפי' תלתא, מ"מ, רכילות
כי האי, מותרת היא אם נאמרה באפי' תלתא,
דכל מה שאסר הח"ח, הוא דוקא לומר למדובר
עצמו, דבזה ס"ל דנחשב כוונתו לגנות ולהעביר
הקול, אבל כשמספר לאחר אין שום ראי'
שכוונתו לגלות ולהעביר הקול.

עוד כתב הח"ח, דכל שכן שאסור לספר
דיבורים של רכילות, לקרוביו או
אוהביו של מי שנוגע לו הדברים, שהרי זהו גופא

כלל ד'

בו יבאר דינא דרכילות לענין אם עצם הדבר נתגלה לו בלא ספורו, וכיצד יתקן העון הזה, ובו ג' סעיפים.

סעיף א

אסור הרכילות הוא אפלו אם אין מגלה לו דבר חדש, שגם הוא ידע כי כן וכן דבר פלוני אודותיו, או עשה ענין פלוני, שהוא נוגע לו, רק שהוא

זכור לאברהם

כלל ד'

סעיף א

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שיתכן להיות רכילות אפי' כשלא חידש להשומע שום דבר חדש, ורק מעורר לו, שמה שעשה חברו כנגדו או דיבר עליו, שהי' עולה בזה, מכיון שגורם להכניס שנאה בלב השומע. כגון, אם יצא ראובן חייב בדין, ושואלו שמעון, מה נעשה בדינך, והשיב ראובן שכך וכך פסקו הבי"ד, והשיב לו שמעון, לא יפה דנו אותך, דבציור זה, כבר ידע ראובן את הפסק דין, ומ"מ, מכיון ששמעון חידש לו שהי' עולה בזה, הוי רכילות.

להגיד לבע"ד שבי"ד טעו בפסק דינו

ואם באמת טעו הדיינים, ואפשר לבטל את הפסק דין ולהציל מזונו של זה, ידבר עם

הדיינים עצמם, ולא לבעל דין, ומצוה לעשות כן, משום השבת אבידה. ואם רואה שזה לא יועיל, וידוע לו שיש אפשרות לבטל הפסק דין, ויתכן שהבע"ד באמת יציל עצמו, כאשר ידע אמיתן של דברים, יגיד לבעל דין עצמו. ואין חילוק בדינים אלו, בין שאלו הבע"ד או לא שאלו. כל זה יוצא מתוך דברי הפוסקים (שו"ת הרא"ש כלל צ"ט, ותומים סי' י"ט, וס' ישועות ישראל על חו"מ סי' י"ט, ושער המשפט שם, ופ"ת שם סעק"א, וח"ח כאן בבאר מים חיים.) אמנם, אין למהר להחליט הענין שטעו הדיינים, ובפרט כשלא שמע כל הטענות של שני הצדדים.

ואיתא בס' משנת חכמים, דה"ה בהוראת איסור והיתר נמי, הדין כנ"ל, שיש איסור לומר שפלוני אסר לך שלא כדין, היכא שאין הדין חוזר.

בְּעֵצְמוֹ לֹא הִתְבּוֹנֵן עֲדִין בְּזֶה עַל פְּלוֹנֵי, שְׁעֵשָׂה עוֹלָה בְּזֶה, (א) וְהַרְוֵבֵל הַזֶּה מְעוֹרֵר לוֹ עַל זֶה, (בגוֹן שִׁיזָא רְאוּבֵן חֵיב בְּדִין, וּפְנַע בּוֹ שְׁמַעוֹן וְשָׂאל מֵאִתּוֹ: מַה נַּעֲשֶׂה בְּדִינְךָ? וְהִשִּׁיב רְאוּבֵן: נִתְחַבְּתִי כִּדְ וְכָה, וְאָמַר לוֹ שְׁמַעוֹן: לֹא יָפַח דְּנֹו אוֹתְךָ, וּבְחַאי גּוֹנָא) (ב) אֶפְלוֹ הָבִי (אִף עַל פִּי כֹן) רְכִילוֹת מִקְרִי, בִּיּוֹן שְׁעַל יְדֵי דְבוּרוֹ נִזְלַד עֲנִין חֲדָשׁ, שְׁגוֹרִם בְּזֶה לְהַכְנִים שְׁנֵאָה בְּלָבוֹ עַל אוֹתוֹ פְּלוֹנֵי.

סעיף ב

אִם רְאוּבֵן גָּנָה אֶת שְׁמַעוֹן בְּפָנָי שְׁנִים, וְעָבַר אַחַד מֵהֶן עַל אִסוּר רְכִילוֹת וְגָלָה אֶת הַדְּבָר לְשְׁמַעוֹן, אִף עַל פִּי כֹן יִזְחַר הַשְּׁנִי, (ג) שְׂלֵא לְגַלוֹת דְּבָר זֶה לְשְׁמַעוֹן, וְכֹל שְׂכֵן אִם הוּא מְטַעִים אֶת הַדְּבָר יוֹתֵר, דְּאִסוּר, וְרוֹבֵל נִקְרָא עֲבוּר זֶה. וְלֹא מְבַעֵי אִם הוּא מְבִין מִשְׁמַעוֹן, שְׁעֲדִין מִסְתַּפֵּק בְּזֶה, (בגוֹן, שְׁשְׁמַעוֹן שָׂאלוֹ: אִם אָמַת הוּא, מַה שְּׁסַפֵּר לִי חֲבֵרְךָ, שְׂרְאוּבֵן גָּנָה אוֹתִי בְּפָנֶיכֶם), בְּוֹדְאִי אִסוּר לוֹ לְגַלוֹת לוֹ, אֶלָּא אֶפְלוֹ בְּסִתְמָא גַם בֵּן לֹא יִגָּלָה לוֹ, פִּי בְּדְבָרָיו הוּא מְחִזֵּק יוֹתֵר הַשְּׁנֵאָה שְׁבְּלָבוֹ עַל רְאוּבֵן, שְׂיִתְקַבֵּל אֶצְלוֹ יוֹתֵר, בְּשִׁישְׁמַע מְפִי שְׁנִים, מְשִׂאִם הָיָה שׁוֹמֵעַ רַק מְפִי אַחַד. וְגַם פְּעָמִים שְׂיִבּוֹאוּ גַם בֵּן לְמַרְיָכָה עַל יְדֵי זֶה הַשְּׁנִי, שְׁנֵתְעוֹרֵר הַרְכִילוֹת מִחֲדָשׁ.

זכור לאברהם

סעיף ב

להגיד זאת לשמעון, מתרי טעמי, א] ששמעון יאמין יותר כששומע זאת משנים, לא רק אחד, ב] דילמא כבר נח כעסו משמועה ראשונה, ועכשיו יתעורר מחדש עוד פעם, וכל שכן שאסור, אם הוא מטעים הדברים בלב שמעון יותר מן הראשון.

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאם ראובן גינה את שמעון בפני שנים, וכבר הלך אחד מהם וסיפר את זה לשמעון, אעפ"כ אסור לשומע השני

6. יש מדייקים מכאן, שאין איסור רכילות רק אם מוסיף מידע או סיבה לכעוס אצל השומע, אבל בלא"ה, אינו עובר כלל על איסור רכילות, וזהו דלא כמו שמצינו לענין לה"ד (באר מים חיים הל' לה"ד כלל ה' אות י"א). וטעם החילוק, משום דלה"ד הוי ענין של גנאי, ואין חילוק בין אם גורם הזיק או לא, דכל שאומר גנאי הדבר אסור, משא"כ כאן לענין רכילות, היכא דלא הוי ענין של גנאי, כל האיסור הוא רק מטעם ההזיק שגורם, וכל שאינו מוסיף שום הזיק, אין בו איסור.

סעיף ג

וְאִם עֵבֶר וְהַרְגִּיל עַל חֲבֵרוֹ וּבָא לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַל עֲוֹנוֹ, (ד) אִין לֹא תִקְנָה
 עַד שְׂיִבְקֶשׁ מְחִילָה מִמֶּנּוּ וַיִּפִּיֵּס אוֹתוֹ, וְגַם יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה לְמָקוֹם, עַל אֲשֶׁר
 עֵבֶר עַל הֶלְאוֹ ד' "לֹא תִלְךָ רֶכִיל בְּעַמֶּיךָ" וְכָל פְּרָטֵי דִינָיו הוּא כְּמוֹ בְּלִשׁוֹן
 הָרַע לְעֵיל בְּחִלְקֵי א' בְּכָלֵל ד' סְעִיף י"ד, עֵין שָׁם וְעֵין בְּבֵאֵר מִים חַיִּים.

זכור לאברהם

סעיף ג

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאם עבר וסיפר רכילות, חייב לתקן מעשיו ולעשות תשובה, ודרך תשובתו תלוי בזה, שאם דיבוריו גרמו היזיק לחבירו, ע"י שהשומעים האמינו את דבריו, אז צריך לתקן את אשר עיית, להוציא את הדברים מלב השומעים,⁷ כגון לומר, "טעיתי במה שדיברתי עמך אודות פלוני, כי לפי מה שראיתי עתה אין הענין כך," ואם אינו מצליח

לעשות כנ"ל, אז מחוייב לבקש מחילה מהאדם שסיפר עליו,⁸ דאל"כ א"א להתכפר, שהרי הוא מהעוונות שבין אדם לחבירו שאינו מתכפר עד שמרצה את חבירו, ואחרי כן חייב לעשות תשובה על העבירה שבין אדם למקום, ע"י חרטה על העבר, ווידוי, וקבלה על להבא. ואם דבריו לא נתקבלו בעיני השומעים, אז הוי רק חטא שבין אדם למקום, וחייב לעשות תשובה ככל עון שבין אדם למקום, כנ"ל. ועיין עוד מה שהארכנו בזה לעיל בהל' לה"ר (כלל ד', סעיף י"ב).

7. מדברי הח"ח בבאר מים חיים נראה שאין עיצה ע"י התחכמות להוציא השנאה מלב השומע, ובעניויות לא הבנת טעמו, ומה שכתבתי למעלה הוא על פי מה שמצאתי בס' לשון הרע ורכילות (מאת חברת שמירת הלשון, ס' ב', אות ב').
 8. ובבאר מים חיים הוסיף, שאפי' עדין לא נתקוטטו עבור זה, עדין צריך לבקש מחילה, דמסתמא יבא לבסוף לידי שום היזק או מריבה. ואם המדובר עדין אינו יודע ממה שסיפר עליו, עיין מה שהארכנו לעיל בהל' לה"ר (שם). ובס' לרעך כמנח (לה"ר עמ' 505) הביא שהגאון ר' חיים קניבסקי זצ"ל אמר שיתכן שהמספר צריך נמי לבקש מחילה מן השומע, במה שהכשילו באיסור שמיעת רכילות. ועיין מש"כ בענין זה בהל' לה"ר (כלל ו', סעיף י"ב, הע' ע"ב), ונראה שדבריו אינו סתירה לדבריו, הדהתם השומע לא הכין סיבת העבירה ויעצו לעבור, משא"כ כאן, המספר הכין לו סיבת העבירה ויעצו לעבור, והכשילו, ויש דיעות דזה מיקרי חטא בין אדם לחבירו, ולכן כאן יתכן שצריך מחילה מחבירו על זה.

כלל ה'

בְּכָל־לָזֶה יִבְאֵר אִסּוּר קַבְּלַת רְכִילוֹת וְשִׁמּוּעָתוֹ בְּכָל פְּרָטִיּוֹ, וְגַם אִם נִבְשָׁל
בָּזֶה, בְּיַצֵּד יִתְקַן תַּחֲמַט הַזֶּה, וּבֹז' סְעִיפִים.

סעיף א

בְּשֵׁם שְׂאֵסוּר לְקַבֵּל לְשׁוֹן הָרַע מִן הַתּוֹרָה, כְּדִ (א) אִסּוּר לְקַבֵּל רְכִילוֹת מִן
הַתּוֹרָה, שְׁגַם הִיא בְּכָל־לָזֶה לְשׁוֹן הָרַע. דְּהֵינּוּ, שְׁלֹא יֵאֱמִין בְּלִבּוֹ, שְׂמַה שְׂסַפֵּר
לוֹ, שְׂכָד וְכָד עָשָׂה לוֹ פְּלוֹנִי, אוֹ דְבַר עָלְיוֹ פְּלוֹנִי, הוּא אֱמַת. וְהַמְקַבֵּל
עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שְׁנֵאמַר: "לֹא תִשָּׂא שִׁמְעַ שְׂוֹא" לְבַד שְׂאָר לְאוּיִן וְעֵשִׂין
הַמְצַטְרֵפִין לָזֶה, בְּמַבְאֵר לְעֵיל בְּפִתְיָחָה, עֵינֵי שָׁם. וְאָמְרוּ חז"ל: שְׁלֹשָׁה לְשׁוֹן
הָרַע הוֹרְגָתָן, הָאוּמְרוֹ, וְהַמְקַבְּלוֹ, וּמִי שְׁנֵאמַר עָלְיוֹ, (בְּמוֹ שִׁדּוּעַ מַעֲנִין דּוֹאגַ,

זכור לאברהם

כלל ה'

סעיף א

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שיש לאו דאו' שלא לקבל, דהיינו
להאמין, רכילות ששמע, ונלמד מפסוק
לא תשא שמע שוא. וכל זה, אפי' אינו מראה
שמסכים לדברי הרכילות שנאמרו לפניו. וכתב

הח"ח, שאמרו חז"ל, שלשה לה"ר הורגתן,
האומר, והמקבלו, ומי שנאמר עליו, כמו
שידוע ממעשה דדואג, שדואג [שאמרה] אבד
עוה"ב,⁹ ונהרגה נוב עיר הכהנים [שנאמרה
עליהם], ונהרג שאול [שקיבלה].¹⁰ עוד כתב
הח"ח, שאמרו חז"ל שגדול עונש המקבלו יותר
מִן הָאוּמְרוֹ.

9. יש לעיין למה הפסיד חלקו בעוה"ב, הלא בדרך כלל אומרים, שרק מי שהוא בעל לה"ר אובד חלקו לעוה"ב, ולא ע"י
פעם אחת של לה"ר. ולכאן יש לומר על פי מש"כ המהרז"ו (על מדרש רבה סוף פ' קדושים) לענין שאול ואליאב אח דוד,
שכתב שנאחר שמצאנו פעם אחת שאמר כן הפסוק עליו, בהכרח שהי' עושה כן תמיד, וה"נ בזה. שוב מצאתי, מה
דאיתא בס' סדר משנה (על הרמב"ם, הל' דיעות, פ"ז ה"ב) שכתב שיש הוכחות שדואג סיפר לה"ר כל ימיו.

10. יש להעיר, דאיתא במדרש תהילים (מזמור י"ב) שלחד מ"ד לה"ר הורגת ד', וז"ל, רב ביבי בשם ר' יהושע אומר מצינו
שהרג ארבעה בימי שאול, דואג שאמרו, ושאול וכו' ואבנר בן נר שהי' סיפק בידו למחות ולא מיחה, עכ"ל.

שְׁנַמְרַד מְעוֹלָם הָבֵא בְּסִפְתֵי הֶרְכִילוּת, וְנִהְרְגָה נֹב עֵיר הַכְּהֻנִים, אֲשֶׁר נֹאמַר עֲלֵיהֶם הֶרְכִילוּת, וְנִהְרַג שְׂאוּל אַחַר כֵּהָ, עֶבֶר שְׁקַבֵּל אֶת הֶרְכִילוּת, וְהַמְקַבֵּל יוֹתֵר מִן הָאוֹמְרוֹ. וְאָמְרוּ חַז"ל: שְׁקַבֵּל הַמְסַפֵּר לְשׁוֹן הֶרְעַ וְהַמְקַבֵּל לְשׁוֹן הֶרַע, רֵאיוּי לְהַשְׁלִיכוֹ לַכְּלָבִים, שְׁנֵאמַר: "לֹא תִשָּׂא שְׁמַע שְׂוֹא", וְסִמִּיךְ לָהּ: "לַכְּלָב תִּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ".

סעיף ב

וְאִף עַל שְׁמִיעַת רְכִילוּת בְּלִבָּר (ב) גַּם בֶּן יֵשׁ אִסוּר גְּדוֹל כְּמוֹ בְּלִשׁוֹן הֶרַע, וְכַנ"ל בְּחֻלְק א' בְּכָל ל' ו' סִימָן ב', אִף דְּבַעַת הַשְּׁמִיעָה לֹא נִגְמַר עַדִּין בְּדַעַתוֹ אִם יֶאֱמִין אוֹ לֹא. וּמִכָּל מְקוֹם אִסוּר קַבְּלָה חֲמוּר מִמֶּנּוּ, דְּלַעֲגֵנָּן שְׁמִיעָה הֵיכָא דְהוּא מִבֵּין מִתְחַלֵּת הַסְּפוּר, שְׁתִּתְהִיב יְדִיעַת דְּכָר זֶה נוֹגַע לוֹ עַל לְהַבֵּא, אִם אֱמֶת הוּא, כְּגוֹן, שְׁתִּתְהִיב רוּאָה, שְׁתִּתְהִיב רוּצָה לְסַפֵּר לוֹ, אִיךְ שְׁפִלּוֹנֵי רוּצָה לְהִזְיָקוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמִמּוֹנֵי וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה, בְּדֹדֵי (ג) מִתֵּר לְשִׁמְעַ

זכור לאברהם

סעיף ב

תמצית הסעיף

אמנם איסור זה של שמיעה, שייך רק כשאין הדברים נוגע לו לתועלת, שאם יש לו תועלת לידע דברים אלו, ליכא איסור שמיעת רכילות לשומעם, כגון שאומר לו חבירו שפלוני רוצה להזיקו בגופו או בממונו, ולכן הוא שומע כדי לידע היאך להישמר ממנו.

כתב הח"ח, שאפי' לשמוע רכילות ולא לקבלו, הוי איסור דאו¹¹, ואע"פ שבעת השמיעה לא גמר בדעתו, אם יקבל את הדברים או לא.¹²

11. יש להעיר, שהח"ח לא כתב כאן שעובר בלאו ע"י שמיעתו, וכן לעיל בהל' לה"ר לא כתב שעובר בלאו, ונראה, דלא פשיטא ל' לומר דהוי לאו גמור דאו', אע"ג דפשיטא ל' דהוי איסור דאו'.

12. אמנם, משמוע מדברי הח"ח, שאם באמת גמר בדעתו שלא לקבלו, מותר לו לשמוע, ואע"פ שבהל' לה"ר (ראה הל' לה"ר כלל ו', ס"ב) אסר הח"ח לשמוע אפי' בדעתו שלא לקבלו, יש לחלק ביניהם. ונראה שסברת החילוק, משום דאיסור לה"ר הוי נמי משום שהוא בוחר ברע, ולכן אסור לשמוע אפי' לא יאמין הדברים, משום שכו"מ הוא בוחר ברע בשמיעתו, משא"כ איסור רכילות, כל האיסור הוא רק שלא להזיק ע"י הדברים, וזה לא שייך אם לא יאמין הדברים, כנ"ל.

לְבַתְּחִלָּה כְּרִי לִידַע, אִיךְ לְחוּשׁ וּלְהַשְׁמֵר מִמֶּנּוּ. אֲבָל לְקַבֵּל בְּתַחֲלֻמָּה אִסוּר
 מִן הַתּוֹרָה בְּכָל גִּוְנֵי (בְּכָל הָאוֹפְנִים), רַק בְּדֶרֶךְ חֲשֵׁשׁ בְּעֵלְמָא, וּכְרִי שִׁיזוּהַר אֶת
 עֲצָמוֹ בְּלִבָּהּ, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ חֲזו"ל, דְּלִישְׁנָא בִישָׂא אַף עַל גַּב דְּלִקְבוּלֵי לָא
 מִבְּעֵי, לְמִיחַשׁ מִבְּעֵי (לְשׁוֹן הָרַע אִפִּילוּ שֶׁלֹּקְבָל לֹא צָרִיךְ - לְחֹשׁוֹשׁ צָרִיךְ), וְעֵינֵי לְעֵיל
 בְּהַלְכוֹת אִסוּרֵי לְשׁוֹן הָרַע בְּכָלֵל ו', תִּרְאֶה אִיךְ לְהִתְנַחֵג בְּעֵינֵי הַשְּׁמִיעָה
 לְצֵאת יְדֵי שָׁמַיִם, וְהוּא הַדִּין בָּאֵן.

סעיף ג

וְאִם הוּא רוֹאֵה בְּתַבְרֵי דְּבָרִים הַנִּכְרָיִם, שֶׁהוּא רוֹצֵה לְהִזְיִקוּ בְּגוּפוֹ אוֹ
 בְּמַמּוֹנוֹ, אִפִּלוּ לֹא שָׁמַע עָלָיו עַד עֵתָה דְּבַר זֶה מִשׁוּם אָדָם, מִכָּל מְקוֹם
 מִתֵּר לְדַרְשׁ וּלְחַקֵּר אַחַר זֶה אֵצֶל אֲנָשִׁים אִם מִחֲשַׁבְתּוֹ לְהִזְיִקוּ בְּעֵינֵי פְלוֹנֵי
 וּפְלוֹנֵי (ה) כְּרִי לִידַע (ה) אִיךְ לְהַשְׁמֵר מִמֶּנּוּ, וְאִין לוֹ לְחוּשׁ, שֶׁעַל יְדֵי זֶה
 יִסְכַּב, שְׂיִסְפְּרוּ בְּנֵי אָדָם בְּגִנּוּתוֹ.

סעיף ד

וְדַע עוֹד, דְּכָל הַכְּפָלִים, שֶׁכְּתִבְנוּ לְעֵיל בְּחֻלְק א' בְּכָלֵל ו' אֵצֶל קְפָלַת לְשׁוֹן
 הָרַע לְעֵינֵי לְחוּשׁ, (ו) בֵּן הוּא הַדִּין בְּעֵינֵי לְחוּשׁ אֵצֶל רְכִילוּת. וְלִבְנֵי צָרִיךְ
 לְזוּהַר מְאֹד, כְּשֶׁשָּׁמַע שְׂאֵחֵד דְּבַר עָלָיו, אוֹ עֲשָׂה לוֹ כְּךָ וְכָךְ, אוֹ רוֹצֵה לְעֲשׂוֹת
 לוֹ כְּךָ וְכָךְ, שְׁלֹא לְהֵאֱמִין בְּדַבָּר, רַק בְּדֶרֶךְ חֲשֵׁשׁ בְּעֵלְמָא, דִּתְיַנּוּ לְשִׁמּוֹר אֶת

זכור לאברהם

סעיף ג

ולחקור אצל אחרים כדי לידע איך להישמר
 ממנו, ואין בזה איסור. ובבאר מים חיים הוסיף,
 שאפי' לא ראה דברים הניכרים ממש, רק ראה
 מילתא דתמיהה, שהוא רק דבר הניכר קצת, נמי
 מותר לו לדרוש אחר הדברים.

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאם ראה בחבירו דברים הניכרים
 שחבירו רוצה להזיקו, מותר לו לדרוש

עצמו ממנו, ולא בגדר ספק, דמעמידין לאדם בחזקת פשרות, ומסתמא לא עשה לו רעה ולא גנבהו. ועל כן אסור לעשות לו שום מעשה או לגרם לו שום חזק או ביוש עבור זה, לא גדול ולא קטן, ואפלו רק לשנא אותו בלב, אסור גם כן מן התורה, וכל שכן (ו) שלא לפטר את עצמו על ידי הרבילות, ממה שהוא מחייב להנדות. ומחייב הוא גם כן עדין להיטיב עמו בכל הטובות, שצנתה התורה לשאר אנשים מישראל, כי לא נגרע ערכו בעינינו על ידי זה לשום דבר. ובכל כתבו הפוסקים, דאין מתר לחוש, רק לענין לשמר את עצמו על להבא, שלא יבוא לידי חזק ממנו, אבל בענין אחר אסור לחוש כלל.

סעיף ה

ומזה תראה, כמה נואלו הרבה מבני אדם, שטבעם תמיד לדרש מחבריהם, מה דבר פלוני אודותם, ואפלו אם מידיעת דבר הנה אין נפקא מנה להם על להבא, וכשתם אינם רוצים לנלות להם, מפצירים בהם הרבה, עד

זכור לאברהם

סעיף ד

הוא להיטיב עם המדובר, כגון להשיב לו אבדה וליתן לו צדקה, ואפי' לשנוא אותו בלב אסור.

תמצית הסעיף

סעיף ה

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שממה שכתבנו לעיל נלמד שאסור לדרוש מחבירו "מה אמר פלוני עלי" כשאינו בו תועלת על להבא, והעושה כן הוא חוטא ומחטיא את חבירו.

כתב הח"ח, דכל מה שכתבנו לענין לחוש ללה"ר, ה"ה לענין לחוש לרבילות. והוא, דלחשוש, היינו, שכל ענין שיש בו לשמור עצמו או אחרים שלא יבואו לידי היזק, יכול הוא לחוש שהדברים אמת. אבל, חייב הוא להעמיד המדובר בחזקת כשרות, וכל טובות שהי' חייב להמדובר קודם שנאמרו הדברים, עדיין חייב

שְׁמַנְגִּלִים לָהֶם, מִה שְׁדַבֵּר פְּלוֹנֵי אוֹדוֹתֶם, וַיֵּשׁ בָּאֵלוֹ הַדְּבָרִים עֲנִינְךָ וְנִאִי עֲלִיָּהֶם, וּמְקַבְּלִים אֶת הַדְּבָר לְאַמֶּת גְּמוּרָה, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשׂוּ שׁוֹנְאִים גְּמוּרִים. וְהִנֵּה אִם נִבּוֹא לְמַנּוֹת אֶת גְּדֹל הַקְּלִקוּלִין וְחֻשְׁבוֹן הַלְּאוּיִן וְהַעֲשִׂין שְׁרָגִיל לְעֵבֶר, מִי שְׁמַטְבֵּעַ בַּמִּדָּה הַמְּגוֹנֶנֶה הַזֹּאת, קִצְרָה תִּירֵיעָה מִהַכִּילָם, וְעֵינֵי לְעִיל בַּפְּתִיחָה, וְתִבִּין אֶת דְּבָרֵינוּ, כִּי בְּאַמֶּת אִסוּר קִבְּלַת לְשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוֹת הוּא אֶפְלוֹ אִם אֶחָד סִפֵּר לָהֶם מַעֲצָמוֹ דְּבַר, שְׁנוּגַע לוֹ עַל לְהַבֵּא, צוֹתָה הַתּוֹרָה שְׁלֵא לְהֶאֱמִין בְּזֶה, רַק לְחֹשֶׁשׁ, וּבְשֵׂאִין נוֹגַע עַל לְהַבֵּא, אִסוּרָה אֶפְלוֹ הַשְּׁמִיעָה לְבַד וּכְנ"ל בְּסֵעִיף ב', וְעַל אַחַת בְּמָה וּבְמָה לְעַמֵּד עַל חִבְרוֹ וְלְהַפְּצִירוֹ, עַד שְׁיִבּוֹא הַמְּסַפֵּר לְכָלל סִפּוֹר רְכִילוֹת, וְהַשּׁוֹמֵעַ לְאִסוּר קִבְּלַת רְכִילוֹת, דְּאִסוּר, וְהוּא חוֹטֵא וּמַחְטִיא אֶת חִבְרוֹ. עַל כֵּן צָרִיךְ הָאָדָם מְאֹד מְאֹד לְהִתְרַחֵק מִלְּדַרְשׁ עֲנִינְךָ בְּזֶה, אִם לֹא שְׁפָרוֹר לוֹ, שְׁנוּגַע לוֹ הַדְּבָר הַזֶּה עַל לְהַבֵּא לְיַדְעַ, הַיֵּאָדָּ לְשָׁמֵר אֶת עַצְמוֹ מִפְּלוֹנֵי.

סעיף ו

וְדַע, דִּישׁ עוֹד חֵלֶק בְּאִסוּר קִבְּלַת רְכִילוֹת וּכְמוֹ שְׁאֵבְאָר, שְׁאֶפְלוֹ אִם נִתְּבַרֵר לוֹ שֶׁהוּא אֱמֶת, מִה שְׁסִפְרוּ לוֹ, שְׁאֶחָד דְּבַר עָלְיוֹ, אוֹ עֲשֵׂה מַעֲשֵׂה נֶגֶד רְצוֹנוֹ, (ח) אִךְ יֵשׁ בְּדַבָּר הַזֶּה לְשִׁפְטוֹ לְצַד הַטּוֹב וּלְצַד הַזָּכוֹת, שְׁלֵא הִיָּתָה בּוֹנֵתוֹ לְהַקְּנִיטוֹ בְּזֶה, רַק עֲנִינְךָ אַחֵר, שְׁלִפֵי הָעֲנִינְךָ הַהוּא לֹא יִהְיֶה תוֹ

זכור לאברהם

סעיף ו

רק שאפשר לדון את כוונת המדובר לזכות, והמספר גילה לו שכוונת המדובר הי' להרע לו, אסור לו להאמין תלייתו בכוונת המדובר, אלא חייב הוא לדונו לכף זכות, ואם מאמין המספר בכוונת המדובר ונקט לו בליבו עבור זה, עובר הוא משום איסור קבלת רכילות.

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, דכמו שיש איסור להאמין המעשה משום איסור קבלת רכילות, כמו כן, אפי' נתברר לו שהמעשה שסיפר לו הוא אמת,

(שוב) עוֹלָה עָלָיו, וַיְדוּעַ דְּמַצְנָה מִן הַדִּין לְדוֹן אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת, וְהוּא עַל יְדֵי שְׁלֵא רָצָה לְדוֹן אוֹתוֹ לְכַף זְכוּת, מִמִּילָא נִשְׁתַּרְבֵּב עָלָיו עֲנָיִן זֶה לְעוֹלָה, מֵה שְׁדָבֵר עָלָיו אוֹ עֲשָׂה מַעֲשֵׂה נִגְדוֹ, וְנִקְטָ לֵה בְּלָבוֹ עָלָיו עֲבוּר זֶה, לְכֵן נִקְרָא מִשּׁוּם זֶה בְּשֵׁם מְקַבֵּל רְכִילוֹת, (ועי'ן, לְקַמֵּן בְּכָלֵל ו' ס"ג בַּהֲעֵרָה, מֵה שְׁצִיָּדָנוּ, שְׁנֵי צִיּוּרִים לְעֲנָיִן קִבְּלַת רְכִילוֹת, וְהַכֵּל בָּא, עַל יְדֵי זֶה שְׁלֵא דָן אוֹתָם לְכַף זְכוּת).

סעיף ז

וְאִם כָּבֵר עֲבֵר וְקִבֵּל רְכִילוֹת, (ט) תְּקוּנוֹ, שְׂיִתְחַזֵּק לְהוֹצִיא הַדָּבָר מִלְּבוֹ שְׁלֵא לְהֶאֱמִינֵם. וְאִפְלוּ אִם קָשָׁה לוֹ הַדָּבָר לְחֹשֵׁב, שֶׁהַמְּסַפֵּר בָּדָה אֶת כָּל הַדָּבָרִים מִלְּבוֹ, יַחֲשֵׁב, אוֹלֵי הוֹסִיף הַמְּסַפֵּר, אוֹ גִרַע אֵיזָה פֶּרֶט מִהַמַּעֲשֵׂה אוֹ אֵיזָה תְּכוּת מִהַדְּבוּר, שְׂאֵמֵר פְּלוּנֵי עָלָיו, אוֹ אָמֵר בְּנִגְנוֹן אַחֵר, שְׁעַל יְדֵי זֶה נִשְׁתַּנָּה הָעֲנָיִן מִטוֹב לְרַע, וְיִקְבֵּל עַל עֲצָמוֹ עַל לְהַבֵּא, שְׁלֵא לְקַבֵּל עוֹד לְשׁוֹן הַרַע וְרְכִילוֹת עַל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, וְיִתְנַדֵּה עַל זֶה. וְכֵן יִתְקַן הָאִסוּר שְׁעֵבֵר, אִם לֹא סִפֵּר הַדָּבָר עֲדֵין לְאַחֲרִים.

זכור לאברהם

סעיף ז

תמצית הסעיף

גרע המספר עוד פרטים מהסיפור, או שידון את המדובר לכף זכות, שלא כיון כלל להרע לו. וגם חייב לעשות שאר הפרטים של תשובה על כל עבירות, דהיינו, לעשות חרטה על העבר, ווידוי, וקבלה על העתיד שלא לחטוא עוד בזה. ואין צריך לבקש מחילה מהמדובר, מכיון שלא סיפר הדברים לאחרים.¹³

כתב הח"ח, שאם אחד עבר וקיבל רכילות ובא לעשות תשובה, צריך לתקן מעשיו ולהוציא הדברים מליבו, ואפי' קשה לו לחשוב שהמספר שיקר לגמרי, יחשוב אולי הוסיף או

13. ויש שהוסיפו (מהדורת דרשו, בשם שיעורי עיון) שלפעמים אסור לבקש מחילה מהמדובר, משום שזה גופא יכול להיות רכילות על מי שהגיד לו את הדברים, כשיכול להבין ע"ז מיהו שסיפר לו את הדברים.

כלל ו'

בכלל זה יבאר אסור קבלת רכילות, אם נאמר בפני שלשה או בפניו, ודין אם היה לו חוק וקול יוצא בעיר, שהוא גרם לו חוק הזה, או שאחד ספר לו לפי תמו בזה, או מהימן כפי תרי, ושארי פרטי דיני רכילות, וכו' סעיפים.

סעיף א

אסור לקבל רכילות, אפלו אם המספר ספר את הדבר בפרסום (א) לפני כמה אנשים, אף על פי כן אין להחליט מחמת זה שתדבר אמת, רק יש לחוש אחר זה ולחקר את הדבר, (ב) אם נוגע לו זה על להבא.

סעיף ב

כשם שבארנו לעיל בחלק א' בכלל ז' סעיף ב', דלשון הרע אסור לקבל מן הדין, אפלו אם ספר עליו (ג) בפניו, כן תדין ברכילות. דהינו, שאמר לו בפניו: אתה דברת עליו כך וכך, ואפלו אם שותק עתה, בשעה שספר

זכור לאברהם

כלל ו'

סעיף א

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאין היתר להאמין רכילות אע"פ שנאמרה בפני רבים, דאע"פ שיש קצת סברא שלא הי' אומר שקר ברבים, מ"מ אין בזה מספיק כדי להאמין.

סעיף ב

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאין היתר להאמין רכילות שנאמרה בפני המדובר, ואפי' שמע ושתק, ואפי' אין טבעו לשתוק כשאומרים עליו רע ועכשיו הוא שותק, דעדין אין ראי'

עָלְיוֹ הַרְכִּילוֹת בְּפָנָיו, גַּם בֶּן אֶסוּר לְקַבֵּל, וְאִין לְקַח מִזֶּה שׁוּם רְאִיָּה שֶׁהַדְּבַר אֱמֶת, וְאֶפְלוּ אִם טַבְעוֹ שֶׁל זֶה הָאִישׁ, שְׁלֵא לְשַׁתַּק בְּשֵׁאֵר דְּבָרִים, וּבְזֶה הוּא שׁוֹתֵק, אֵף עַל פִּי בֶן אִין זֶה רְאִיָּה לְהַחֲלִיט שֶׁהַדְּבַר אֱמֶת, וּבְמֹז שְׂפֵאֲרָנוּ הַבַּל לְמַעְלָה, עֵינֵי שָׂם.

וְכַל זֶה (ד) אֶפְלוּ אִם הַמְרַגֵּל אִינוֹ עוֹבֵר לְדְבָרָיו עַל לָאוּ ד' לֹא תִלְךָ רֵכִיל בְּעַמִּיד', כְּגוֹן, שְׂמִסְפֵּר לוֹ, שִׁישְׁמַר עֲצָמוֹ מִפְּלוּנִי, שְׂרוּצָה לְהַזִּיקוֹ וְכַל בִּיּוֹצֵא בְּזֶה, וּבְמֹז שְׂנַבְאָר לְקָמוֹ, וְכַל שֶׁבֶן אִם מְסַפֵּר עָלָיו דְּבָרֵי לְשׁוֹן הָרַע וְרַכִּילוֹת בְּעֵלְמָא, הֲלֵא כְּבָר בְּרַרְנוּ לְעֵיל בְּשֵׁם הַפּוֹסְקִים, דְּלְשׁוֹן הָרַע וְרַכִּילוֹת אֶסוּר, בֵּין בְּפָנָיו וּבֵין שְׁלֵא בְּפָנָיו, וְאֶפְלוּ עַל דְּבַר אֱמֶת, וְאִם בֶּן אֶפְלוּ אִם הַבַּל אֱמֶת בְּדְבָרָיו, שֶׁדְּבַר עָלְיוֹ פְּלוּנִי כֶּד וְכָד, אֵף עַל פִּי בֶן הוּא רְשָׁע גְּמוּר לְפִי סְפוּרוֹ בְּעֲצָמוֹ, שְׁעֵבֵר עַל לָאוּ ד' לֹא תִלְךָ רֵכִיל בְּעַמִּיד', "וְלֹא תִשָּׂא שִׁמְעַ שְׂוֵא" וְשֵׁאֵר לְאוּיִן וְעֵשִׂין הַמְּבַאֲרִין לְעֵיל בְּפַתִּיחָה, וְאִם בֶּן, מִפְּנֵי רְשָׁע זֶה נּוֹצֵא לְאִידֵךְ מַחְזֻקַת בְּשֵׁרוֹתָו וְלוֹמֵר, שְׁעֵבֵר עַל אֶסוּר לְשׁוֹן הָרַע וּבִיּוֹצֵא בְּזֶה? בְּנֵדָאֵי תְּחַשׁוּד עַל לָאוּ דְּרַכִּילוֹת וְלְשׁוֹן הָרַע, תְּשׁוּד גַּם בֶּן לְשַׁקֵּר וּלְהוֹסִיף דְּבָרִים וּלְהַחֲלִיף מְסוּפּוֹ לְתַחֲלָתוֹ.

זכור לאברהם

וכל זה, אפי' אם אין המספר עובר על איסור רכילות מכיון שמכוין לתועלת, וכל שכן אם אין לו היתר ועובר על עון רכילות, בודאי אין להאמינו ולהוציא המדובר מחזקת כשרותו בשביל מספר זה שהוא עברין.

שהדברים אמת. אמנם, אם המדובר התנצל להצדיק עצמו, ומתוך התנצלותו ניכר שהדברים אמת, מותר להאמין, משום שזה נחשב לדברים הניכרים, ואז מותר להאמין (באר מים חיים הל' לה"ר כלל ז', אות ב').

סעיף ג

ואם היה לו תוק בעסקו, ולא נודע לו סבתו, פגון, שמחזיק "הארענדע" (חכירה) משר, וסלק אותו השר, ולא נודע לו, אם אחד הלשין עליו, או שהשר מצד עצמו העבירו, וכיוצא בזה, אסור לו לחשד לאחד מישראל, (אם לא שיש לו עליו דברים הנכרים, וכפי מה שיתבאר לקמן, מה נקרא דברים הנכרים, או מהר להחליט בלבו עליו, אבל לא להפסידו על ידי זה וכדלקמן) דאחזוקי אנשי ברשיעי לא מחזקינן. ועל זה נאמר: "בצדק תשפט עמיתך" *.

ואפלו אם שמע, שהוא סבב לו ההזק, אף על פי בן אין מתר לו, רק לחוש, ולא להחליט הדבר בודעתו שהוא אמת, ואפלו אם אנשים עשו מריבה עבור זה עם הנחשד, ואמרו לו, שעולה גדולה עשה כמה שנשמע עליו, שהוא סבב ההזק לתישראל ושתק, אף על פי בן אין לו להחליט מטעם זה, שהדבר אמת, כי הגם שבאמת מצוה להציל עצמו מן החשד ולהציע לפני החושדו, אידך שנקי הוא מן החשד, ובמאמר הכתוב (במדבר ל"ב כ"ב): "והייתם נקים מה' ומישראל", (ה) מכל מקום, פן ראה לפי הענין, שקבלו עליו לישנא בישא כל כך ונחלט ברעיונותיהם לדבר אמת, עד שלא יקבלו ממנו שום תשובה, ועל כן קבל על עצמו, שמוזב יותר לשתק בזה ולהיות מהנעלבים ואינם עולבין, שומעין חרפתו (ו) ואינן משיבין.

זכור לאברהם

סעיף ג

תמצית הסעיף

עשו אחרים מריבה עימו עבור זה, שעולה גדולה עשה, ושתק, עדין אין זה ראי', ולכן אין לו להאמין רק לחוש, דדילמא נתגבר עתה על טבעו, משום שסבור שלא יאמינוהו, או דילמא, עכשיו שתק, משום שרצה עכשיו להיות מן הנעלבים ואינם עולבין.

כתב הח"ח, שאפי' הי' לו הזק בעסקו, ואחרים אמרו לו שזה האיש גרם כל ההיזק, אסור לו להאמינם בהחלטה, רק לחוש מותר, ואפי'

* הנהה: ובעונותינו הרבים, כמה מכשולין באין על ידי מדה גרועה הזו של קבלת רבילות. ואצייר בזה שני ציורים קמנים, מה שמצוי, בעונותינו הרבים, אולי יתן ה' ברחמיו, שיועיל מעט על ידי שנגלה את תרמית היצר, ומזה יקיש המשכיל לכל כיוצא בזה.

א. בענין השר הנ"ל וכיוצא בזה בנכרים המעלילים עליו, שכאשר הוא שואל מאתם: למה תעשו לי כך וכך לירד לחיי. והם משיבים כדי לסלק האשמה מאתם: לא עלינו תלונותיך, פלוני היהודי הלשין עליך. ותכף נכנס הדבר באזניו, ומקבל את הדבר לאמת גמורה, וחושב את היהודי למלשין ואת הנכרי חושב בלבו, שאינו משקר בדברו, ולא מחליף ולא מוסף, ועבור זה נוטר ליהודי שנאה בלבו. והיה בזה יום מחר, ילך גם הוא וילשין על חברו ונעשה על ידי זה מלשין נמור.

ב. (וכיוצא בזה מצוי, כגון, שנכרי קבע אצל יהודי אחד לקנות ממנו משקה וכיוצא בזה, ונמר את המקח, והניח לו גם כן כליו בביתו, ויש מהקונים, שאף אחר שנומדין המקח עם אחד לגמרי, אחר כך הולכין למוכרין אחרים מזה המין, לדרש מהם המקחים של אלו הסחורות, אולי יוכלו להשיג מעט בפחות מהמקח הראשון, ויחזרו ממנו, ואין מספרין להמוכר השני שום דבר מזה, איך שגמר בזה מתחלה עם אחר. וכשהמוכר השני אינו יודע מזה, לפעמים ארע שמתרצה במקח פחות מעט מהמקח של המוכר הראשון כידוע, וכשמע הנכרי את הדבר הזה הוא הולך תכף אצל הראשון ולוקח כליו ממנו בלי שום מענה ומענה. וכשהוא שואלו: למה אתה עושה לי ככה. וכדי לסלק העולה מעל עצמו הוא משיבו: פלוני המוכר פגעני ואמר לי: למה אין אתה רוצה לקנות ממני סחורה. הלא אצלי הסחורה טובה הרבה יותר משל פלוני, וגם המקח אוזיל לך ממנו. ותכף מקבל את זה לאמת גמורה וחושב את היהודי לעני המהפך בחררה וכו', שנקרא רשע, ונוטר ליהודי שנאה בלבו, ולמחר יולול נגד חברו הרבה במקחים, עד שיורד פשוט לחייו, ונעשים על ידי זה שונאים גמורים, שכל אחד רוצה לבלע את חברו ולראות את דמו, והכל אצלם בהתירא ולשם מצוה, בחשבם שחברו עשה לו גם כן ככה).

ראה כמה לאוין עבר על ידי זה: "לא תשא שמע שוא", ו"לא תשנא את אחיך" וכו', ו"לא תקם ולא תמור", ועוד הרבה לאוין ועשין המבארין לעיל בפתחה, ולפעמים גם כן מלשין

גמור על פי התורה. וכל אלו נעשו על ידי קבלת רבילות, שחשב שספר לו דברי אמת. והלא על פי דין אסור קבלת רבילות הוא אפילו אם יהודי ספר לו בפניו, וגם אין לו שום נגיעה בדבר, והוא שתק גם כן, אפילו הכי אסור להחליט בלבו שהדבר אמת, (וכמו שבררנו לעיל בחלק א' מכל הפוסקים), וכל שכן בזה שהמספר הוא אינו יהודי, (ועין בבא בתרא דף מ"ה.), וגם בספורו הוא דורש את טובת עצמו כדי לדחות את העולה מעליו, והוא נוגע בדבר זה, על אחת כמה וכמה שאסור לקבל את דבריו ולהאמינו. ויותר טוב היה לו בנדון זה להחזיק את הנוגע בדבר לשקרן, ולדון את ישראל לבף זכות [בציור הראשון].

ובציור השני היה לו גם כן לחשב, שהיהודי לא היה יודע שקבע אצלו מתחלה וגמר אתו לקנות ממנו, והיה נצול בזה מכמה לאוין, ובראשם היה מקים מצות עשה ד"בצדק תשפט עמיתך", וממילא כשהיה חברו רואה, שדן אותו לבף זכות ואינו נומר לו שנאה עבור זה, בודאי היה הוא גם כן נזהר מכאן ולהבא מלהפסידו בשום דבר, ולא היה יוצא, חס ושלום, שום קלקול לשניהם על ידי מלשינות והורדת המקחים וכדומה, ועל ידי זה היה טוב לשניהן בעולם הזה ובעולם הבא, ועל זה וכיוצא בזה נאמר: "מי האיש החפץ חיים (פרוש בעולם הבא) אהב ימים לראות טוב (פרוש בעולם הזה) נצר לשונך מרע", ובודאי שלא לקבל גם כן, כי גדול עון המקבלו יותר מהאומר, ה' ישמרנו.

סעיף ד

וְדַע עוֹד, דְּאִסּוּר קַבְּלַת רְכִילוֹת הוּא אֶפְלוּ אִם שָׁמַע (ז) מְשֻׁנָּם וַיּוֹתֵר, אוֹ שִׁיּוּצָא קוּל בְּעִיר, שְׁפִלוּנֵי דְבָר עָלְיוֹ, אוֹ עָשָׂה לוֹ כְּדֹ וְכָד, אֶפְלוּ הִכִּי (אף עַל פִּי בֶן) אִסּוּר לְקַבֵּל וּלְהַחֲלִיט הַדְּבָר בְּלִבּוֹ שֶׁהוּא אֱמֶת, אֶפְלוּ אִם בּוֹנֵת הַמְּסַפְּרִים לְפִי דְבָרֵיהֶם הֵם לְמִזְבְּחֵנוּ שֶׁל זֶה עַל לְהַכְּפֹא, שְׂאִין נַעֲשִׂין רְשָׁעִים עַל יְדֵי סַפּוּרָם, וְכַנֵּ"ל בְּסַעֲיָהּ ב'.

סעיף ה

אִסּוּר קַבְּלַת רְכִילוֹת הוּא אֶפְלוּ מֵאִישׁ דְּמַהֲיָמֵן לֵה בְּשָׁנִים, וְאֶפְלוּ אִם אֵין בְּדָבָר תְּהוּא (ח) שׁוּם צַד זְכוּת עָלְיוֹ. וְהֵנִי מִלֵּי (ובל זה), שְׂאִין לוֹ מִיִּדְעֵת

זכור לאברהם

סעיף ד

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאין היתיר להאמין רכילות אפי' אם שמע אותו משנים או יותר, או שיצא קול על אדם שעשה דבר לו או דיבר עליו שלא כהוגן.

עיינן לעיל הל' לה"ר (כלל ז', סעיף ד') שביארנו, שהח"ח הזכיר שלשה אופנים, שמוותר להלכה להאמין לה"ר, והם, או כשיצא עליו קלא דלא פסיק בגדר של סני שומעני' (כמו שביארנו

שם), או כשהם דברים דעבידי לאיגלווי (עיי"ש מה שביארנו בזה), או כשיש דברים הניכרים, ושם ביארנו, שרואים מדברי הח"ח, שרק אלו השלשה הם סיבות שמוותר להאמין לה"ר. והאמת הוא, שיש להשוות דיני רכילות לענין זה, שלענין מעשה, רק ע"י שלשה אופנים אלו, מותר להאמין רכילות.¹⁴

סעיף ה

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאסור לשמוע, וכ"ש לקבל,

14. ונראה, שכדאי להעיר, מה דאיתא בס' נתיבות חיים (עמ' קמ"ב, שבילי חיים אות ח') שאם רבים אמרו לו שראו דבר גנאי, ובגלל ששמע כן מכמה עידי רא' אצל השומע אין בו ספק שכך באמת אירע, מותר להאמינו, דזהו בדרגא של מהימן לי' כבי תרי, ומהימן לי' כבי תרי כזה, יועיל אפי' בזה"ז, גם, יתכן דהוי כמו דברים הניכרים.

עֲנִין הָיָה תוֹעֵלֶת עַל לְהִבָּא, אֲבָל אִם (ט) יֵשׁ לוֹ מְזֵה תוֹעֵלֶת עַל לְהִבָּא, בְּגוֹן, שְׂסֻפֵּר לוֹ, שְׂפִלּוֹנֵי רוּצָה לְהַזְיִקוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמִמּוֹנֵוֹ וְכָל בִּיּוֹצֵא בְּזָה, וְעַל בֶּן יִשְׁמַר עֲצָמוֹ מִמְּנוֹ, מִתֵּר לְקַבֵּל דְּבָר זֶה מִמְּנוֹ וּלְהִאֲמִין בְּזָה. אֲבָל (י) לֹא יִגְלֶה זֶה לְאַחֲרִים, וְאִפְלוּ לְאֲנָשֵׁי בֵּיתוֹ, אִם לֹא שִׁישׁ לוֹ בְּהִגְלוֹי הַהוּא תוֹעֵלֶת עַל לְהִבָּא. וְכָל זֶה אִם הוּא מְסֻפֵּר לוֹ, שִׁשְׁמַע מִמְּנוֹ דְּבָר זֶה בְּעֲצָמוֹ, אֲבָל אִם הוּא (יא) שָׁמַע מֵאִישׁ אַחֵר, שֶׁאָמַר לוֹ, שִׁשְׁמַע מִמְּנוֹ, אִין לוֹ שׁוּם יִתְרוֹן מִשְׂאָר אָדָם.

סעיף ו

וְאִפְלוּ בְּאִפְן הַמוֹעִיל, הֵנִי מְלֵי דְקִים לֶה בְּגוּה דְאִישׁ הַהוּא טוֹבָא, דְּהִינּוּ, (יב) שְׂמִפִּיר הֵיטֵב אֶת טֵבַע הָאִישׁ הַהוּא, שְׂאִינוּ מְשַׁקֵּר בְּשׁוּם אִפְן, וְאִינוּ מְגוֹס בְּדָבָר, וְדַעְתּוֹ סוּמְכַת עָלָיו כָּל כְּה, עַד שְׁנֵאֲמָנִים לוֹ דְּבָרָיו (יג) בְּזָה,

זכור לאברהם

ערבך ערבא צריך, שהרי אע"פ שאתה מאמין אותו, אבל אינך מאמין אותו איש שהוא שמע ממנו, ולכן אסור להאמין. גם לא יגלה זאת לאחרים, אם לא שמקיים כל התנאים של תועלת.

רכילות, ממי שהוא מהימן ל' כתרי, אא"כ נתקיים ג' תנאים, והם, א] שיהא תועלת לשומע לשמוע דברים אלו¹⁵, ב] שהמספר מכוין לתועלת זו¹⁶, ג] דוקא אם האי מהימן ל' כבי תרי ראה בעצמו מה שקרה, דאל"כ,

15. הנה הטעם שצריך שיהא תועלת לשומע, כתב הח"ח בבאר מים חיים (סעק"ח) שהוא מתרי טעמי, א' משום דאל"כ, כיון שיש איסור לספור יש איסור לשמעו ולקבלו, ב' משום דאל"כ, הוא מכשיל את המספר בשמעו את הסיפור ממנו. והנה על הטעם הראשון שלו, יש לעיין מפני מה אסור הוא, אי משום האיסור שמיעה, הא לכאול כל שאין איסור קבלה אין איסור לשמוע רכילות, (כמו שביארנו לעיל כלל ה' סעיף ב'), ואי משום האיסור קבלה, דנימא שאם אין המספר מכוין לתועלת הוי רשע ואין להאמינו אע"פ שהוא מהימן ל' כבי תרי, א"א לומר כן, שהרי מהימן ל' כבי תרי מועיל אפי' הוי רשע, כמבואר מדברי רע"א (סוף תשובה פ"ח) וחת"ס (יו"ד סי' ס"ה ד"ה אך), וכמבואר בס' משפט ערוך (על חו"מ, סוף סי' ל"ח). ויש לבאר כמו שכתב ס' אמרי שייח (עמ' ש"ה) שכל דיבור שהוא נמאס ונתעב, אע"פ שהוא אמת הרי זה נקרא שוא ושקר, וכמו שאסור לדברו אסור לשמעו ולקבלו, וה"נ בזה, כל שאין בו תועלת הוי דיבור הנמאס.

16. דאל"כ, הרי השומע מכשיל את המספר בשמיעתו ממנו את הלה"ר.

וְגַם בֵּן בְּשֵׁאֵר דְּבָרִים תְּמִיד, כְּשֵׁנִי עֵדִים הַמְעִידִים בְּבֵית דִּין, שְׂאִין אַחֲרֵיהֶם שׁוּם סִפְק * . אֲבָל אִם בְּשֵׁאֵר דְּבָרִים אֵינֹו מֵאֲמִינוּ כָּל כֶּה, וְרַק בְּזָה, מִשׁוּם דְּמִתְקַוּוּ לוֹ רִגְבֵי לְשׁוֹן תְּרַע וְרַכִּילוּת, גּוֹמֵר בְּנַפְשׁוֹ תְּדַבֵּר, שֶׁהוּא מֵאֲמִינוּ כְּבִי תְרִי, בְּנֹדְאֵי אִסוּר, דְּאֲדַרְבֵּת, כָּל שִׁיּוּתֵר יֵאֲמִין וַיַּחְלִישׁ תְּדַבֵּר שֶׁהוּא אֲמֵת, יוֹתֵר יִכְנַס בְּכֹל מְקַבֵּל לְשׁוֹן תְּרַע וְרַכִּילוּת.

* הנה"ח: ודע, דאפלו יתקבצו כל חלקי ההתר של מהימן ליה כבי תרי (נאמן לו בשני עדים), אין מועיל, רק לענין להאמין בעצמו, אבל לא (יד) להפסידו בממון או להכותו, חס וחלילה, או לגנותו בדברים עבור זה, דלאו כל כמנה להאמין לזה כבי תרי (פרוש: מפני שאין בכחו להאמין לו בשני עדים) ולגרע בזה לאחר.

סעיף ז

וְכָל זֶה הוּא בְּזִמְן תְּתַלְמֹוד, אֲבָל הַיּוֹם לְפִי מַה (טו) שְׁהַסְבִּימוּ הַפּוֹסְקִים, שְׂאִין לוֹ לְאָדָם לֹאמֵר, שְׁפִלוֹנֵי מְהִימָן יֵאֵר כְּבִי תְרִי דְלֵא מְשַׁקֵּר, עַל בֵּן אִסוּר

זכור לאברהם

סעיף ו

והוא סומך עליו ג"כ בשאר דברים תמיד,¹⁷ כשני עדים המעידים בב"ד, שאין אחריהם שום ספק. גם, אפי' במקום שמהני מהימן לי' כבי תרי, אינו מועיל רק להאמין דבריו ולשנוא אותו,¹⁸ אבל לא להכותו או לבזותו או לגנותו בדברים.

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, דהא שמותר להאמין ממי שהוא מהימן לי' כבי תרי, הני מילי אם הוא קים לי' בגוי' טובא, שמכירו שאינו משקר כלל,

17. הנה מה דנקט הח"ח שצריך להיות נאמן לו בכל דבר, עיין בס' חלקת בנימין שהעיר שזהו נידון גדול באחרונים, אם באמת צריך לזה או לא.

18. עיין ס' הזכרון פחד יצחק (עמ' של"ה) שהגאון ר' יצחק הוטנר זצ"ל הי' סובר דהא שיכול לשנאותו מכח נאמנות של מהימן לי' כבי תרי, הני מילי באופן שאינה גורמת צער לחבירו, אלא הוי רק שנאה בלב, דבכה"ג הוי רק בגדר בין אדם למקום ולא בין אדם לחבירו.

לוּ לְקַבֵּל דְּבָרָיו בְּשׂוּם אַפֵּן, רַק לְחֹשֶׁשׁ בְּלִבְדּוֹ. וּבְלֵאוּ הָכִי (ובלא זה) אֵינְ מְצִוִּי, שִׁישְׁלָמוּ כָּל הַתְּנָאִים הַנּוֹפְרִים בְּסַעֲיָהּ ה' ו'. וּמִזֶּה תִּרְאֶה, כִּמְה אֲנָשִׁים מוֹעִינַן בְּעִנְיָן זֶה, שֶׁהֵם נִזְהָרִין מְאֹד לְשׂוֹן הָרַע וּרְכִילוֹת וְקַבְּלָתָם, אִם הֵם שׂוֹמְעִין זֶה מֵאַחֲרֵים, וְלֹא אִם הֵם שׂוֹמְעִין זֶה מֵאַבְיָהֶם וְאִם וּנְשִׂיהֶם,

זכור לאברהם

סעיף ז

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, דהא שמונתר להאמין רכילות כששמע הדברים ממי שהוא מהימן לי' כבי תרי, הני מילי בזמן התלמוד, אבל מזמן הגאונים ואילך, אין לו לאדם לומר שפלוגי מהימן לי' כבי תרי.

מקור הח"ח להא דלא לסמוך על מהימן לי' כבי תרי בזה"ז

הנה, כדי להבין דין הנ"ל, נראה שכדאי לתת הקדמה. דהנה מבואר מדברי הרמב"ם (פכ"ד מהל' סנהדרין ה"א), שמעיקר הדין, מותר לבי"ד לדון בדיני ממונות על פי נתונים שהוא משוכנע באמיתותם, אע"פ שאין לפניו ראיה ברורה המועילה על פי הדין, והוא שלא יפסוק להוציא ממון מבעל הדין באופן ישיר. ונכלל בזה, לדון על פי עד אחד דמהימן כבי תרי. ומקור לזה, הוא מדברי הגמ' כתובות (פה.) אמר רב פפא השתא דאמר מר קים לי

בגוי' מילתא היא כגון אבא מר ברי דקים לי בגויה מרענא שטרא אפומי'. וכעין זה ביבמות (קא:), אמר רב יהודה כגון רב שמואל בר יהודה מרענא שטרא אפומי'. אמנם, בזמן הגאונים, הסכימו חכמי ישראל,¹⁹ שלא לפסוק דין במקרים אלו וכיוצא בהם, אלא בראיה ברורה, כמבואר בדברי הר"ף (כתובות, דף מג: בדפי הר"ף), והרא"ש (שם), והרמב"ם (שם הלכה ב'), ומובא בשו"ע (ח"מ סי' ט"ו סעיף ה'). ועל פי זה, כתב הח"ח, שהסכימו הפוסקים, שבזה"ז אין לומר על אחד שהוא מהימן לי' כבי תרי.

דיעות החולקים על הח"ח בזה

אמנם, יש להעיר, שאין זה כ"כ פשוט. דהנה, בדברי הראשונים לא מצינו מפורש דין זה רק לענין בי"ד, שאין להם לסמוך על אומדנות, אבל יתכן, שהיחיד שפיר יכול לסמוך על אומדנות כמו מהימן לי' כבי תרי. ובאמת מצינו בדברי הכסף הקדשים (על ח"מ סי' ד' סעיף ו') שנסתפק בזה, דאפשר רק בבי"ד הפסיקו

19. הרמב"ם כתב "הסכימו רוב בתי דיני ישראל וכו'" ומשמע שהי' קיים מיעוט, שהמשיכו לדון על פי אומדנא כעיקר הדין.

בְּחֶשְׁבְּכֶם, שְׂאֵלוֹ בְּיָדָי לֹא יִשְׁקְרוּ לָהֶם, וְזוֹהִי טְעוּת גְּמוּרָה, כִּי (טז) אֵין חֲלוּק בְּזֶה. וְעֵין לְעִיל בְּחֶלֶק א' בְּכָלֵל ח' סְעִיף י"ד וְלִקְמֵן בְּכָלֵל ז' סְעִיף ח'.

זכור לאברהם

והאמת הוא, שמדברי הח"ח בבאר מים חיים (אות ט"ו) מבואר, שאפי' לדעתו, אין זה דין גמור שא"א להאמין נאמן כבי תרי בזמנינו, אלא שיש להחמיר בזה, מפני שבדרך כלל א"א להאמין. וביותר מזה, דלעיל (הל' לה"ה, כלל ז', באר מים חיים אות י"ד) כתב רק "שהדעת נוטה" שבזמנינו אין אומרים קים לי בגוי'.

עוד יש לציין, שבשו"ת אג"מ (או"ח ח"א, סי' נ"ג), סומך למעשה על מהימן לי' כבי תרי לענין להאמין לה"ר ולשנוא את המדובר, אמנם, הגדיר, שמהימן לי' כבי תרי, הוא רק איש שידע בידיעה גמורה, ע"י שניסה לו בנסינות וכדו', ושהי' עימו יחד כמה שנים, וראה שאינו משקר בשום אופן, את זה רשאי להאמין כבי תרי, שהוא ידיעה ברורה לו, שאינו משקר, ועדיף זה מחזקה בעלמא, אבל פחות מזה, הוי רק בגדר עד אחד כשר, דלא מהני לזה.

מלסמוך על מהימן לי' כבי תרי, אבל היחיד לענין עביד איניש דינא לנפשי', שפיר יכול לסמוך על מהימן לי' כבי תרי.²⁰

עוד יש להעיר, דמבואר מכמה פוסקים שאם הוא אומדנא דמוכח טובא, רשאי ב"ד מומחה בדורו לפסוק על פיה, (עיין שו"ת מהרי"ק שורש ק"ח, ושו"ת עבודת הגרשוני סי' צ"א, וסמ"ע שם סי' ט"ו, ושו"ת שבות יעקב ח"ג סי' קמ"ב, המובא בפ"ת סעק"ט, וערוך השלחן סי' ט"ו סעיף ד'. ועיין עוד שו"ת חת"ס חו"מ סי' כ"ג ד"ה ומעתה).

עוד יש להעיר, דדילמא התקנה והמנהג הזה שלא לסמוך על אומדנות ומהימן לי' כבי תרי, שייך רק לענין שלא להוציא ממוון על פיה, אבל לא לענין איסור והיתר, כמו איסור קבלת לה"ר, וכן באמת מצינו בשו"ת אג"מ (י"ד ח"א, סי' נ"ד) שכתב, שדברי הגאונים הוא רק לענין ממונא, אבל באיסורי שפיר סמכינן על מהימן לי' כבי תרי, עיי"ש.²¹

20. עיין ס' חוט שני (מילי דנזיקין, עמ' רמ"א) שהעיר כבר שדברי הח"ח כאן הם דלא כספיקת הכסף הקדשים. ועיין עוד מה שכתבנו לעיל בהל' לה"ר (כלל ז', סעיף י"ב, הע' פ"ב) שהח"ח סובר שאין ב"ד יכולים לפסוק על פי אומדנא, וכל שכן היחיד, וזהו הכל לשיטתו, כמ"כ כאן. ועיין עוד מה שהאריך בזה בס' נתיבות חיים (עמ' תכ"ד), דלכאוו' מטעמים של תקנה זו, רואים להדיא שהוא שייך רק לבתי דינים, וגם יש לדייק כן מדברי רבינו יונה ומהרי"ק, עיי"ש.

21. אמנם, האג"מ שם לא סמך למעשה על חילוק זה, רק בשעת הדחק. ועיין עוד ס' חשוקי חמד פסחים (דף קיג: בשם חמיו הגר"ש אלישיב זצ"ל), וס' חלקת בנימין כאן מש"כ בזה.

סעיף ח

דין אסור קבלת רכילות (יז) הוא אפלו ממסיח לפי תמו, דתינו שחוא רואה שהמספר לא פון בנה לעורר מדנים על חברו, רק שפמקרה יצא דבר זה מפיו. וכל יתר פרטיו מבאר לעיל בחלק א' בכלל ז' בסעיף ט' לענין לשון הרע, והוא הדין לענין רכילות.

סעיף ט

ואם ראה עליו דברים הנכרים, שנראה על ידם שאמת הוא, מה שספרו לו עליו, שהוא עשה לו, אז דבר עליו כף וכף, אם מתר להאמין מחמת

זכור לאברהם

סעיף ח

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, דאסור²² להאמין רכילות ממסיח לפי תומו, משום שאינו ברור שמסיח לפי תומו הוי סיבה מספיק, כדי להאמין רכילות. ובכל אופן, וודאי אפי' נימא שמותר להאמין, מ"מ, אין היתיר רק להאמין כדי להתרחק ממנו או לשנאותו, אבל לא להרע לו בממון או לספר לאחרים, שלענינים אלו, וודאי לא מהני מסיח לפי תומו. ועיין עוד מש"כ בכל ענין זה של מסיח לפי תומו לעיל בהל' לה"ר (כלל ז' סעיף ט').

סעיף ט

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאם שמע רכילות ויש דברים הניכרים שהשמועה אמת, מותר להאמין הרכילות. אמנם, יש כמה תנאים להיתיר זה. ואלו הן, א] שאין אפשרות לדונו לכף זכות, ב] שצריכים שיהו דברים הניכרים ממש המגיעים לענין הסיפור, לא רק דבר הניכר קצת, ג] שיראה את הדברים הניכרים בעצמו, ד] אסור לו מעיקרא לשמוע הדברים, אא"כ יש לו תועלת בשמיעת הדברים, ה] שאפי' כשיש דברים הניכרים, מ"מ, אין היתיר רק להאמין הדבר בליבו, וכדי להתרחק ממנו

22. הח"ח כאן במקור החיים נקט לשון "אסור", ואילו בהל' לה"ר נקט לשון "יש לזהר", ועיין לעיל הל' לה"ר (כלל ז' סעיף ט' בהג"ה) מש"כ בזה.

זה עליו או לא, עין לעיל בחלק א' בכלל ז' מסעיף י' עד סעיף י"ד, כי שם נאמרנו בעזרת ה' כל הפרטים ששייכים בזה. אך כדי להקל על הקורא אכתב בקצור היוצא משם, וצריך לזה אלו החמשה פרטים:

א (יה) שהענין, שהדברים הנפרים מורים עליו שהוא אמת, לא יהיה בו כמה לשפטו לצד הזכות, דאי לאו הכי (דאם לא כן), מה שייך בזה דברים נפרים שהוא אמת? אפלו אם הוא אמת, אין להחליט בלב על הנדון משום זה לרע, וכדלעיל בכמה מקומות.

ב שיהא דבר הנפר ממשי, שייגע לענין הספור, לא דבר הנפר קצת.

ג שיראה את הדברים הנפרים בעצמו, ולא שישמע אותן מפי אחרים.

ד דוקא אם יוכל להיות לו מדיעת הספור תזה תועלת על להכא, דאי לאו הכי, אסור להטות אוננו ולשמע את הספור, וכמו שכתבנו בכמה מקומות.

ה אחר כל זה אינו מועיל ענין זה ודברים הנפרים, רק לענין להאמין ולקבל

זכור לאברהם

שלא יינגף או ייזק ממנו, אבל לא להכותו²³ או להרע לו בממון או לספר לאחרים, שלענינים אלו, לא מהני דברים הניכרים. ולענין אם

יותר לגנותו בדברים, מכח הנאמנות של דברים הניכרים, מסתפק בזה הח"ח (באר מים חיים, סוף אות כ').

23. וזה דעת הח"ח שאפי' ב"ד אין פוסקין על פי אומדנא, וכ"ש יחיד. ועיין מש"כ תבאר מים חיים (אות כ') להוכיח זה מכמה מקומות, ואחד מהם הוא תשובות המהר"ק (סי' קכ"ט). ויש להוסיף עוד את שו"ת פנים מאירות (ח"ב סי' קנ"ה). אמנם לאו כו"ע ס"ל הכי, למשל עיין חכמת שלמה (לר' שלמה קלוגר, חו"מ סי' שמ"ח סעיף א') שחולק, ועיין עוד ס' אמרי שיח (עמ' שי"ח ואילך) שהאריך בזה. ועל פי דיעות המחמירים, איתא באג"מ (חו"מ ח"א, סי' מ"ז) שאסור לסלק שותף מחמת אומדנא שגול ממנו כמה פעמים מממון השותפות, מכיון שאי אפשר לפסול אדם מכח השערות. וכעין זה בשו"ת מהר"ק (שרש לג') שאין להעביר שוחט ממשרתו על פי עדות ע"א.

בְּלִבּוֹ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה לְאַמֵּת, (יט) אֲכַל לֹא לִילֵךְ וּלְסַפֵּר דָּבָר זֶה לְאַחֲרִים, (כ) וּבְכָל אַפֵּן אֲסוּר לְסַמֵּךְ עַל דְּבָרִים הַנִּכְבָּרִים מִמֶּשׁ לְעֵינַיִן לְהַפְסִידוֹ עַל יְדֵי זֶה בְּמִזְוֵן אֹו לְהַכּוֹתוֹ, חֵם וְשָׁלוֹם, וְעֵינַיִן לְעֵיל שָׁם בְּסַעֲיַף י"ד, שֶׁהָאֲרַכְנוּ בְּזוֹה.

סַעֲיַף י

וְעַל פִּי זֶה תִּרְאֶה בְּחוּשׁ, בְּמַה שֶׁנִּכְשָׁלִין, בְּעֻזּוֹתֵינוּ תְּרַבִּים, שָׂאִם אֶחָד יֵשׁ לוֹ הִזְק בְּעַסְקוֹ מִצַּד מְלֻשִׁינּוֹת וְכַדוּמָה, וְיֵשׁ לוֹ עַל יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים הַנִּכְבָּרִים, שֶׁהוּא עֹשֶׂה לוֹ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה, עַל זֶה הַסַּמֵּךְ הוּא הוֹלֵךְ אַחַר כֶּךָ וּמְלֻשִׁין אוֹתוֹ גַּם בֵּן, בִּי מְרַגְלָא בְּפּוּמְיָהוּ דְּאִינְשֵׁי (מורגל, בפי האנשים), שָׂאִם אֶחָד הִלְשִׁין עַל חֲבֵרוֹ, מִתֵּר הוּא גַּם בֵּן אַחַר כֶּךָ לְהַלְשִׁינוּ, וּבְאַמֵּת הִיא טְעוּת נְמוּדָה מִפְּמַה טְעָמִים:

א דְּדִין זֶה הוּא דְּוָקָא אִם עַל יְדֵי מְלֻשִׁינּוֹת הַשְּׁנִיָּה תִּתְּיָה תּוֹעֵלַת עַל לְחַבְּא, שֶׁהַשְּׁכַנְגְּדוֹ לֹא יִחַד וְיִלְשִׁינוּ עוֹד, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַצִּיל עֲצָמוֹ בְּדַרְךְ אַחֲרַת, אֹו מִתֵּר. אֲכַל אִם הוּא מִתְּבַזֵּן רַק לְנִקְם נִקְם, בְּוִדְאֵי אֲסוּר נְמוּד הוּא, וּבְכַמְנָאָר בְּחֻשָּׁן מְשַׁפֵּט (בסימן שפ"ח סעיף ט' בהגה"ה).

זְכוּר לַאֲבֵרָהֶם

סַעֲיַף י

תּוֹמִצִּית הַסַּעֲיַף

דִּאִיתָא בְּרַמ"א (חוי"מ סי' שפ"ח סעיף ט') שְׁמוּתָר לְהַלְשִׁין עַל מִי שֶׁהַלְשִׁין עֲלָיו, מ"מ, הִנִּי מִיִּלִּי כִּשְׁהוּא לְצוֹרֵךְ הַצִּלְתּוֹ, וְאִין לוֹ אוֹפֵן אַחַר לְהַצִּיל עֲצָמוֹ, וְלֹא כִּשְׁהוּא רַק לְנִקְוֹם מִמֶּנּוּ, [ב] שְׂאִי אֶפְשָׁר לְסַמֵּךְ עַל דְּבָרִים הַנִּכְבָּרִים וְלְהַלְשִׁין עֲלָיו, שְׁהָרִי אֲסוּר לְהַרְעֵ חֲבִירוֹ עַל פִּי דְּבָרִים הַנִּכְבָּרִים, וְכ"ש, אִם לֹא רָאָה הַדְּבָרִים הַנִּכְבָּרִים בְּעֲצָמוֹ, וְרַק שָׁמַע כֵּן מִפִּי אַחֲרִים.

כֹּתֵב הַח"ח, שֶׁעַל פִּי מַה שֶׁבִּיאֲרָנוּ לְעֵיל, רוֹאִים שִׁישׁ דְּבַר שְׁטוּעִים בּוֹ כְּמַה בְּנֵי אָדָם, וְהוּא כִּשְׁהִי לוֹ הִזְק בְּעַסְקוֹ מִצַּד מְלֻשִׁינּוֹת, הוּא סוֹמֵךְ עַל הַדְּבָרִים הַנִּכְבָּרִים וּמְלֻשִׁין עַל הַחֲשׂוֹד, אֲבַל זֶהוּ טְעוּת גְּמוּר, מִתְּרִי טְעָמִי, א] דִּאֵע"פ

ב ועוד, דכל זה אם הוא רואה בעיניו שהלשינו, אבל לא לסמוך על דברים הנכרים, אפלו אם הם דברים נכרים ממש, וראה אותן בעצמו, וכנ"ל. וכל שכן אם רק אנשים ספרו לו שהוא הלשינו, דבזה אפלו לתחליט בלבד, שהדבר הזה אמת, גם כן אסור, כל זמן שלא העידו עליו בבית דין, (או אפלו חוץ לבית דין, רק שנתברר בברור, שאין אחריו ספק), ועל אחת כמה וכמה שאסור לסמוך על זה ולהפסיד לחברו הפסד כל דהוא, אפלו אם הוא מבין בזה לתועלת על להבא.

בזוהר (פ' חקת דף קפג ע"ב) שהשומר פיו ולשונו זוכה להתלבש ברוח הקודש, זה לשונו, ותלבש אסתר מלכות (אסתר ה, א) דאתלבשת במלכות עלאה קדישא ודאי לבשה רוח הקודש, מאי טעמא זכתה להאי אתר, בגין דנטרא פומה דלא להוואה מדי, הדא הוא דכתיב (שם ב, ט) אין אסתר מגדת מולדתה, ואוליפנא כל מאן דנטר פומיה ולישניה זכי לאתלבשא ברוחא קדישא, עד כאן לשונו.

ס' ראשית חכמה, שער הקדושה, י"א

כלל ז'

בְּכֻלָּל זֶה יִבְאֵר אֲסוּר סְפוּר הֶרְכִּילוּת בְּכָל עֲנִינְיוֹ, וּבֹה ה' סְעִיפִים.

סעיף א

אִין חִלּוּק בְּאֲסוּר סְפוּר הֶרְכִּילוּת, בֵּין אִם הִמְסַפֵּר (א) אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, קְרוֹב אוֹ רְחוֹק, וְאִפְלוּ אִם שָׁמַע לְאַחַד, שְׁדַבֵּר דְּבָרֵי גִנְאֵי עַל אָבִיו וְאִמּוֹ*, וּמִחֲמַת שְׁחָצֵר לוֹ מְאֹד עַל כְּבוֹדָם, גָּלָה לָהֶם אֶת הַדְּבָר, גַּם בֵּן בְּכֻלָּל רְכִילוּת הוּא. גַּם אִין חִלּוּק אִם עַל מִי שְׁמַסְפְּרִין עָלָיו הוּא אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, גְּדוֹל אוֹ (ב) קָטָן, הַכֵּל כְּמוֹ שְׁפִאֲרָנוּ לְעֵיל בְּחֵלֶק א' בְּכֻלָּל ח' סְעִיף א' ב' ג'.

וַיֵּשׁ אֲנָשִׁים שְׁנַכְשְׁלִין בְּוָה, שְׁכַּשְׁאֲחַד רוּאָה, שְׁשִׁנִּי נְעָרִים מִכֵּין זֶה אֶת זֶה, הוֹלֵךְ וְאוֹמֵר לְאָבִיו שֶׁל אַחַד מֵהֶם: הִיאֵךְ שְׁנַעַר פְּלוֹנִי הִכָּה בְּנֵךְ, וְעַל יְדֵי זֶה רְגִיל לָבוֹא אַחַר כָּךְ קְלַקּוּלִים גְּדוֹלִים, שְׁאָבִיו שָׁל אוֹתוֹ פְּלוֹנִי מִכָּה אַחַר כָּךְ לְנַעַר קָטָן זֶה מִפְּנֵי גְדֹל הַשְּׁנָאָה, וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה אַחַר כָּךְ מַחֲלָקַת גְּדוֹלָה

זכור לאברהם

כלל ז'

סעיף א

אסור לו לגלות להם. גם אין חילוק על מי הוא מספר הרכילות, שהאיסור שייך בין על איש ובין על אשה, ובין על גדול ובין על קטן. ולכן, אם רואה שני קטנים מתקוטטים זה עם זה, אסור לגלות לאביו של אחד מהם, (אם לא שקיים כל תנאי היתר של תועלת), שגם זה בכלל רכילות היא, שהרי זה יכול לגרום מח' בין אביהם של הקטנים.

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאסור לספר רכילות בין אם המספר הוא קרוב או רחוק, והאיסור הוא בין על איש ובין על אשה לספר, והאיסור שייך גם כשמכוין לקנאת האמת, בשביל שאחד סיפר או הרע לאביו, או לאמו, או לרבו, מ"מ,

בין אבותיהן של הנערים, וכיוצא בזה בבית המדרש. והנה אם באנו לחשב גדל האסורין, שפאו על ידי המרגל הזה, רבו מלספר. ולא מבני (ואין צריך לומר) אם אינו יודע בברור הדין עם מי, דאסור להגיד לאביו של אחר מהם, אלא אפלו אם הוא יודע בברור, דהדין עם האחד, אף על פי כן אין לו להגיד לאביו של השני, אלא אם כן נשלמו הפרטים המבארים לקמן בכלל ט', עין שם.

* הגהה: והוא הדין על רבו, כמו שכתבנו לעיל בחלק א' בכלל י' סעיף ה'. ואין להקשות ממה שאיתא בקדושין (דף ע.) אולו ואמרו לה (הלכו ואמרו לו) לר' יהודה וכו', דפשוט דאז היה שם שלוחא דרב יהודה, (ובדמובח ברש"י שם דבור המתחיל 'נמר', ולית בה משום לישנא בישא, אם הוא מספר אחר כך לפני בית דין, מה שאחד בזה אותו או את בית דין, וגם הוא מהימן כבי תרי, ועין בחשן המשפט בסוף סימן ח' ובבאר הגולה שם), ולהכי השיב רב יהודה גם כן לבסוף דצער שלוחא דרבנן.

סעיף ב

ודע דאסור רכילות הוא אפלו על עם הארץ, פי גם הוא בכלל "עמיד". ואף שהוא רואה בברור, שעם הארץ זה גנא לאחד שלא בפניו על חנם,

זכור לאברהם

על עם הארץ (אם איש כשר הוא ולא מומר, וכמו שמצינו לעיל בהל' לה"ר), ואע"פ שהעם הארץ גינה אחר שלא בפניו שלא כדין, והדין הוא עם אותו פלוני, מ"מ, אסור לספר להנדון.²⁴ ואם מספר על ת"ח, עונו הרבה גדול יותר, מתלת

סעיף ב

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שהאסור רכילות הוא בין כשמספר על ת"ח ובין כשמספר

24. ויש בזה חידוש דין, שאע"פ שראינו בהל' לה"ר (כלל י' סעיף ה') שמותר לגנות את מי שסיפר לה"ר בשביל עבירה זו גופא שעבר, מ"מ, הכא אסור, דהתם ההיתר ה' כדי לגנות מעשים רעים, כדי שלא ילמדו אחרים ממנו, ואולי הוא עצמו יעשה תשובה, וזהו תועלת רחוקה, ותועלת רחוקה אסורה אפי' יש בו רק ענף רכילות [דהיינו, שעדין לא שמע בו הניזק], ולכן הכא אסור לספרו.

והדין הוא עם אותו פלוני, אף על פי בן הלא בררנו לעיל בכלל א', דאסור רכילות הוא אפלו על אמת. וכל שבין לספר רכילות על תלמיד חכם, העזין יותר גדול ויותר עצום מפני כמה מעמים:

א מצד עצם הרכילות, דהלא פשוט הוא, שאם ברכילות, שספר על חברו, היתה תערוכת שקר, בודאי ענשו חמור יותר, משאם היה אמת, וכאשר נדיק בענינו, ימצא על פי הרוב, שהיא רכילות של שקר, כי תלמיד חכם מסתמא אינו מגנה ואינו עושה רעה לאדם בחנם, ויש לנו לתלות שפדין עשה מה שעשה, על בן, ההולך ומספר עליו דבר זה לעולה, הוא רכילות של שקר.

ב מצד עצמיות האי"ש שהוא, שהרי צוה לנו התורה להתדבק בהם בכל מיני חבור, לאכל ולשתות ולעשות פרקמטיא עם תלמיד חכם ולהשיא בתו לתלמיד חכם ולנהג בהן כבוד הרבה, ועל אחת כמה וכמה שלא לעורר מדנים עליו, שדבר זה גורם הפיוד כל הנ"ל.

ג מצד הסבה הצומחת מספורו, כי ידוע הוא שלא יתפעל אדם כל כך, כשאחד מעם הארץ גנה אותו, או עשה לו שום דבר עולה, אבל אם יספר לו אחד, שתלמיד חכם גנה אותו, בודאי יותר תפגם שנאה בלבו עליו, ורגיל מאד להתעורר מדנים על ידי זה, ובפרט אם מספר על הרב שבכיר, בודאי רגיל לבוא על ידי זה קלקולים גדולים עד מאד, וכמה פעמים יורד עמו לחייו ממש על ידי זה.

זכור לאברהם

איש כזה, שהרי מצווים אנו להטיב עם ת"ת, וכ"ש שלא להרע להם, ג] משום שהשומע מסתמא יקפיד יותר כאשר שומע שת"ח גינה אותו או הרע לו.

טעמי, א] משום שעל פי רוב, יש בסיפור כזה, לפחות מקצת שקר, משום שת"ח על פי רוב, אינו מגנה או עושה רעה לשני בחינם, בלי סיבה מוצדקת לכך, ב] מצד האיסור להזיק

סעיף ג

יודע עוד, דאין שום חלוק בַּאסור רכילות, בין אם הוא מספר לראובן גופה, מה שפלוני דבר עליו, או מספר דבר זה (ג) לאשת ראובן וקרוביו, כי בודאי ידע בעיניהם, וינקטו בלכם על פלוני עבור זה, ולכן אפלו אם הזהירם, שאל יודע מהם דבר, לא נפקא דבר זה מכלל רכילות.

סעיף ד

גם אין חלוק בַּאסור רכילות, בין אם הוא מרגיל על ישראל בפני ישראל, ובין אם הוא מרגיל על ישראל בפני נכרים, וכאשר נדיק היטב, נמצא דעונו גדול בזה הרבה יותר מסתם רכילות, כי על ידי מה שהוא מספר, שפלוני עשה לו, או דבר עליו, בודאי יוכל להסבב לו על ידי זה הוק וצער, (ועוד מעמים, אחרים וכמו שהארבנו לעיל בחלק א' פל' ח' סימן י"ב). ויש אנשים שנכשלים בזה עד מאד, שמטילין מום בפני נכרי * בסחורות, שמכר לו ישראל, או במלאכה שעשה לו וכל כהאי גוונא (וכל כיוצא בזה), ובזה מצוי שגורם לו הוק וצער, וכמה פעמים יורד לחייו ממש על ידי זה.

זכור לאברהם

סעיף ג

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, דאסור רכילות שייך, אפי' אם מספר רק לקרוב של מי שנוגע הדברים, כגון לספר לאשת ראובן או קרוביו, מה שאחרים אמרו על ראובן, ואפי' מבטיחים שלא יגלו לראובן עצמו, משום שהדבר ידע להם נמי, ולכן הוי זה עצמו רכילות.

סעיף ד

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שחמור יותר לספר רכילות על ישראל בפני עכו"ם, משום שגורם יותר רעה כשמספר לעכו"ם, שהעכו"ם קרוב יותר להאמין מה שנאמר לו, וקרוב יותר שיגרום היזיק למדובר בשביל זה. ויש אנשים שנכשלים בזה במה שמטילים מום בפני נכרי, בסחורה

* הגהה: פרוש: דוקא בשקר בעלילה, אבל באמת שרי (מותר) כמו בישראל כי כן צוה לנו התורה: "צדק צדק תרדף", וישראל קדושים חיבין לזהר בזה. (הגהה זו, כנראה, מחמת הצנזורה).

סעיף ה

וְלַעֲנִין אִסוּר קַבְּלַת רְכִילוֹת, דִּינֵוּ הוּא כְּמוֹ בְּלִשׁוֹן הָרַע, בְּחֶלֶק א' בְּכָלֵל ח' בְּסַעֲיָה י"ג י"ד, עֵינֵי שָׁם. עַל כֵּן יֵשׁ לְזַהֵר מְאֹד, שְׁלֹא לְקַבֵּל רְכִילוֹת מִשּׁוּם אָדָם, וְאִפְלוּ מֵאִשְׁתּוֹ. וְכֹאשֶׁר נִתְּבוֹנֵן הַיָּמִיב, נִמְצָא, שֶׁבַמָּה שֶׁהוּא מְקַבֵּל רְכִילוֹת מֵאִשְׁתּוֹ, בְּמָה שֶׁסִּפְּרָה לוֹ, שֶׁפְּלוֹנֵי דְבַר עָלְיוּ בְּדוֹ וְכוּ', לְבַד הָעוֹן הָעֲצָמִי שֶׁל קַבְּלַת רְכִילוֹת, הוּא מִכֵּיָא לְעֲצָמוֹ עַל יְדֵי זֶה צָרוֹת רַבּוֹת, כִּי בְּרֵאוֹתָהּ שֶׁבַעֲלָה מְקַבֵּל דְּבָרֶיהָ בְּסִכּוֹר פְּנִים יְפוֹת, תִּסְפֵּר לוֹ תְּמִיד מֵעֲנִינִים כְּאֵלוֹ, וּמִבִּיאָתוֹ עַל יְדֵי זֶה לְיַדֵּי כַּעַם וּמִצָּה וּמְרִיבָה וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ. עַל כֵּן הַנְּכוֹן מְאֹד לְבַעַל נָפֶשׁ לְגַעַר בְּאִשְׁתּוֹ, כְּשֶׁמִּסְפָּרָת לוֹ מֵעֲנִינִים כְּאֵלוֹ.

זכור לאברהם

לו לשמוע או לקבל משום אדם, אא"כ יש בו תועלת, וכפי הכללים של תועלת, ואפי' לשמוע או לקבל מאשתו אסורה. וכאשר נתבונן נראה, שבמה שהוא מקבל רכילות מאשתו, הוא גורם הרבה רעה לעצמו, כי כשתראה שבעלה מקבל הדברים ממנה, תספר לו תמיד מדברים כאלו, ומביאתו לידי כעס ומצה ומריבה.

שמכר לו ישראל, או במלאכה שעשה לו ישראל, ואיסור גדול הוא זה.

סעיף ה

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שלענין איסור קבלת רכילות, אין חילוק מי הוא זה שמספר לו, ואסור

כלל ח'

בְּכֻלָּל זֶה יִבְאֵר דִּינֵי הָאֲבָק בְּכֻלָּ עֲנִינְיוֹ, וּבֹה ה' סְעִיפִים.

סעיף א

יֵשׁ הִרְבֵּה דְבָרִים, שְׂאִסוּרֵין מִטַּעַם אֲבָק רְכִילוּת. וְאֲבָר בְּקִצוֹר אִיזָה עֲנִינִים, וּמָהֶם יִקְיֵשׁ הַמְשַׁכֵּיל לְכֹל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה, כְּגוֹן, (א) הַמְסַפֵּר לְחֵבְרוֹ, אִיךְ שְׂשִׂאֵלוֹ מֵאֶחָד אֲוֹדוֹתָיו, וְהַשִּׁיב עַל זֶה: שְׂתַקּוּ, אִינִי רוֹצֵה לְהוֹדִיעַ מָה אִירַע, וּמָה יִהְיֶה, וְכֹל כִּיּוֹצֵא בְּזֶה, שְׂמַסְפֵּר לוֹ, אִיךְ שְׂמַדְבְּרִי פְּלוֹנִי נִרְמֹז עָלָיו שְׂלֵא כְּהִנֵּן, בְּכֻלָּל אֲבָק רְכִילוּת הוּא.

סעיף ב

וּבִן הַמְשַׁבַּח אֶת אֶחָד בְּפָנָי חֵבְרוֹ, (ב) בְּמָקוֹם שְׂעַל יָדָי זֶה יוֹכֵל לְהַעֲלוֹת בְּלִבְּ חֵבְרוֹ תְּרַעוּמוֹת עָלָיו, וְעַל יָדָי זֶה יוֹכֵל לְהַסְכֵּב לוֹ רְעָה, בְּכֻלָּל אֲבָק רְכִילוּת

זכור לאברהם

כלל ח'

סעיף א

תמצית הסעיף

אבק רכילות היינו, דברים ששומעים רגילים להקפיד קצת כשאומרים זה בפניהם. כגון, ראובן שמספר לשמעון, איך הוא שאל את לוי אודות שמעון, והשיב לוי, "שתקו, איני רוצה להודיע מה אירע ומה יהיה", כל זה וכיוצא בזה, הוי לכל הפחות אבק רכילות. וכתב הח"ח, דאולי הוי רכילות גמורה, אבל עכ"פ, לפחות הוי אבק רכילות (באר מים חיים).

כתב הח"ח, שכשם שיש איסור דרבנן של אבק לה"ר, כך יש איסור דרבנן של אבק רכילות, ואע"פ שאינו מפורש בשום מקום בחז"ל שם זה של אבק רכילות. ויש להקדים, דאע"פ שלענין אבק לה"ר, כל סוגי אבק לה"ר הם אופנים שיכולים לגרום לה"ר, אמנם,

הוא. על בן נראה לי, דייש לזהר מלשבת את ראובן בפני שמעון שתפּו, (או לאשה בפני בעלה, ולבעל בפני אשתו), שהיטיב עמו בהלואה או בנתינת צדקה ובשלום שבר שכיר, ששלם לו כראוי, וכל פּיוצא בזה, פי מצוי הוא על ידי זה להעלות תרעומות בלב שמעון על שתפּו ראובן, ופעמים שייסב גם בן על ידי זה לראובן חוק או מחלקת (ובן לאשה על בעלה, ולבעל על אשתו) בהשבו, כי הוא פּוּר את ממונו בּוּתְרָנוּתוּ.

סעיף ג

ובן יש לזהר, כשמבקש מאת חברו, שייטיב עמו באיזה דבר, והוא משיבו, שאינו יכול למלאות בקשתו בזה, (ג) שלא ישאלנו: למה עשית טובה זו לפלוני, (ד) שהוא בעצמו ספר לי את הדבר, פי מצוי הוא על ידי דבר בזה גם בן להעלות תרעומות בלב חברו על אותו פלוני, על שגלה את הדבר לאנשים ואינו יכול להשמיט עצמו מהם.

סעיף ב

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שגם אסור לשבח את חברך, באופן שיכול השומע להעלות בלבו תרעומת על חברך. כגון, אם גמלך אחד, חסד בענין הלואה, או בנתינת צדקה, אין לשבח אותו פלוני בזה לפני שותפו, או בפני אשתו, כי יוכל לגרום שיהא לשומע תרעומת על חברך, בשביל זה.

סעיף ג

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שכמו כן אם תבקש מאת חברך שייטיב עימך באיזה דבר, וחברך השיב לך שאינו יכול למלאות בקשתך, שלא תשיב לו למה עשית טובה זו לפלוני, שהוא עצמו אמר לי שעשית לו כן, שהרי תוכל לגרום בדיבור זה, תרעומת בלב חברך על אותו פלוני, על שגילה לך, ועכשיו קשה לו להשמיט ממך.

סעיף ד

עוד יש דברים, שהן אסורין מטעם אבך רכילות, כגון, אם מה שמספר לו, מה שאמר פלוני עליו, (ה) אינו דבר גנאי, רק דבר, (ו) שדרך בני אדם להקפיד קצת, כשאומרים לו בפניו.

סעיף ה

(ז) ותיב אדם להסתיר הסוד, אשר יגלה לו חברו דרך סתר, אף על פי שאין בגלוי הסוד שהוא ענין רכילות, כי יש בגלוי הסוד נזק לבגליו וסבה להפר מחשבתו, גם כזה הוא יוצא מדרך הצניעות, והוא מעביר על דעת בעל הסוד.

זכור לאברהם

ג' מיני סודות

הנה הח"ח כאן בבאר מים חיים, הביא שהמקור לאיסור גילוי סוד, נלמד מסוגיא דמס' סנהדרין (דף לא.), דאיתא שם, שזה נלמד מפסוק לא תלך רכיל ומפסוק הולך רכיל מוגלה סוד. אמנם, לעיל בהל' לה"ר (כלל ט' סעיף ו'), הביא הח"ח נמי איסור גילוי סוד, וכתב שהוא נלמד מסוגיא דיומא (דף ד'), דדרשינן מפסוק לאמר, שלא להגיד דבר הנאמר לו, אא"כ חבירו הרשה לו. והנה, כפשוטו תמוה, למה הביא הגמ' שני דרשות חלוקים בשני הסוגיות, ועוד קשה, למה הביא הח"ח שם בהל' לה"ר את סוגיא דיומא, והכא הביא סוגיא דסנהדרין.

אמנם הביאור הוא, ששני הסוגיות הם שני דינים חלוקים, וכן דברי הח"ח בשני המקומות הם שני דינים חלוקים. הסוגיא דמס'

סעיף ד

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שכמו כן, כל דברים שדרך בני אדם להקפיד קצת כשאומרים זה בפניו, הוי אבך רכילות.

סעיף ה

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שהאדם חייב להסתיר בסוד שהגיד לו חבירו, אע"פ שגילוי הסוד אין בו שום דברי בזיון לשני או היזיק ממוני, דמ"מ יש איסור שלא לגלות סודות, שזה גופא היזיק הוא מה שמיפר דעת בעל הסוד, וגם הוא יוצא מדרך הצניעות.

לחפש אחר סודות

איתא בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סי' רע"ז) שיש איסור לבקש ולחפש מסתריו של חברו, שכמו שיש איסור לגלות סוד לאחרים, כן יש איסור לגלות סוד לעצמו.

מתי מותר לגלות סודות

הנה, אע"פ שאיסור גילוי סודות לא הוא רק איסור דרבנן, ואיסור לה"ר הוא איסור דאורייתא, מציינו חומר באיסור גילוי סודות, מה שלא מציינו באיסור לה"ר, דאילו באיסור לה"ר, יש היתר לספר לה"ר כשהוא לתועלת, ואילו באיסור גילוי סוד, אין שייך היתר זה, אא"כ הוא בגדר של "לא תעמוד על דם רעך". וכן מפורש בס' חוט שני (הל' שמירת הלשון פ"ה אות א'), שרק בצורך גדול מאוד מותר לעבור על איסור גילוי סוד. והביא כמה משלים, כגון, לגלות שבעל הסוד רוצה להרוג או לגזול, או כגון בעניני חינוך, שאחד רוצה לעשות דבר שיכול למשוך את השני לשאול תחתית.

ודבר זה נוגע נמי לרופא, שלעתים רחוקות מותר לו להפר סודות רפואיות, כשהוא בגדר של לא תעמוד על דם רעך. ועיין בס' רפואה כהלכה (עמ' 120) שהביא עשר תנאים שצריך לקיים שיהא מותר לו לגלות. מאידך, לפעמים, אע"פ שיש מצוה לגלות מחמת חיוב לא תעמוד על דם רעך, מ"מ, פטור הוא מזה, מחמת שהוא עצמו יפסיד ממה שיגלה, והרי האדם פטור מלהציל חברו באופנים הרבה, כשיפסיד הוא עצמו חומש מנכסיו²⁵.

יומא, מיירי כשלא התנה חברו שלא לספרו עוד, רק שחבירו אמרה במקום צנוע והי' קצת גילוי מילתא שהוא מקפיד שלא תספרנו הלאה, או שהוא דבר שיש קצת ריעותא אם תגלהו, אבל חברך לא אמר שהוא סוד, ובכה"ג ילפינן מפסוק לאמר שיש [רק] מידה טובה שלא לספרו לאחרים. ועיין במאירי (שם על הסוגיא) שכתב כן בפירוש, שסוגיא דיומא הנ"ל, מיירי באופן שלא הי' סוד אמיתי.

מאידך, הכא הח"ח מיירי כשחברך הגיד לך שהוא סוד, ואיסור זה נלמד מפסוק הולך רכיל מגלה סוד. וכתב הח"ח (בבאר מים חיים), שאיסור זה לגלות סודות הוא איסור דרבנן, והוא חמור יותר מאיסור אבק לה"ר, (ומשמע להדיא מדברי הח"ח, שלדעתו, לא הוא איסור דאורייתא של לא תלך רכיל). והיינו, דלא רק דהוי מידה טובה, אלא הוא איסור גמור. והאמת הוא, שישוד זה, שיש שני סוגי סוד, מציינו נמי בדברי הארחות חיים להרא"ש (יוס"ג, אות מ"א), וז"ל, סוד אחר אל תגל, גם אל הדברים אשר ידברו לפניך שלא על דרך סוד, טמנם בקרב לבך, עכ"ל.

אמנם, יש לדעת, שלפעמים יש בגילוי סוד איסור דאורייתא, והיינו, דהוי בכלל לאו דלא תלך רכיל, שהרי הרמב"ם (פ"ז מהל' דיעות ה"ה) הגדיר לנו שכל דיבור שגורם היזיק לחבירו או להצר לו או להפחידו, הוי לה"ר דאורייתא, ולכן אם ע"י גילוי סוד חבירו הוא גורם היזיק ממוני לחבירו, וודאי הוי איסור דאורייתא של לא תלך רכיל, וכן מצאתי בשו"ת לחפץ בחיים (ח"א סי' מ"ב) שביאר כן, שיש ג' סוגי איסור סודות, וכנ"ל.

25. עיין שו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תתס"ט) ועוד פוסקים.

כלל ט'

בְּכֹל זֶה יִבְאָרוּ עֲנִינִים, שְׂאִין בָּהֶם מְשׁוּם אֲסוּר רְכִילוֹת, אִם יִשְׁלְמוּ
הַפְּרָטִים הַנִּצְרָכִים לָזֶה, וּבֹטְחוֹ סְעִיפִים.

הִנֵּה לְעֵיל בְּהִלְכוֹת אֲסוּרֵי לְשׁוֹן הָרַע בְּכֹל י' בְּאַרְנוֹ, בְּאִיזָה אִפֵּן מִתָּר
לְסַפֵּר לְשׁוֹן הָרַע, אִם אֶחָד הַתְּנַהֵג שְׂלֵא בַּשּׁוֹרָה בְּעֲנִינִים, דְּבִין אָדָם לְחֵבְרוֹ,
וְהַמְסַפֵּר הַזֶּה מְכַוֵּן רַק לְתוֹעֵלָתוֹ, עֵינֵי שָׂם. וְעַתָּה בְּכֹל זֶה נִבְאָר, בְּאִיזָה אִפֵּן
מִתָּר לְהִיזוֹת רְכִיל לְבִתְחִלָּה, אִם הַמְסַפֵּר הַזֶּה מְכַוֵּן בְּסִפּוּרוֹ לְסַלֵּק הַנְּזַקִּין,
וְיִמָּחַר אֲבִיקָשׁ, שְׂלֵא אֲבִישַׁל בְּדַבַּר הַלְּבָה.

זכור לאברהם

כלל ט'

הקדמה

הנה כלל זה מוסיף על מה שמצינו לעיל בהל' לה"ר כלל י', שיש היתירים לומר לה"ר כשהיא לתועלת קרובה, ועל פי תנאים מסויימים. וכאן, הח"ח מוסיף עוד כמה סוגים של תועלת קרובה והלכותיהם.

וקודם שניכנס להלכות אלו, נראה שכדאי מאוד, לברר יסוד ושורש ההיתר של לה"ר לתועלת, כדי שנבין הטעם של התנאים הנצרכים, וטעמי החילוק בין ציור אחד לשני.

כמה סוגי לה"ר

קודם לזה צריך להקדים, מה שביארנו במקומות אחרים, שיש כמה סוגים של לה"ר ושיש כמה סוגים של תועלת. יש לה"ר שאסור מטעם שמזיק את חברו בגרמא ע"י דיבורו²⁶, ויש לה"ר שאסור משום שגורם צער או פחד וכדו' למדובר, ויש לה"ר שהוא בזיון על המדובר (ואסור אע"פ שהמדובר אינו מצטער מזה כלל). ויש לחלק בין הסוגים, לענין ההיתר של תועלת. גם יש כמה סוגים של תועלת, כמו

26. הח"ח (בבאר מים חיים, פתיחה לכלל זה) משמע שדיבור שגורם להזיק ממוני לחברו לא נאסר רק מחמת איסור לה"ר, ולא משום האיסור בעלמא להזיק, וגם שפטור מלשלם על מה שהזיק את חברו ע"י דיבורו לה"ר, אמנם, בס' משפטי החושן (על הל' נזק שכנים, עמ' רט"ו, בהערות [אור אפרים]) העיר, שלכאור' מדברי שו"ת מהר"ם מינץ (ח"ב, קונטרס שלשה ענפים, הענף השלישי) מבואר שאם הוציא לעו וגרם הפסד מיד יתכן שחייב מדינא לשלם, ואפי' אין ההזיק בא מיד נראה פשוט שב"ד מונעים אותו משום גרמא בנזקין שאסור, וא"כ דברי הח"ח צ"ע קצת.

להקניט או לבייש חבריו מתוך שנאתו אותו, או אפי' כוונתו לתועלת ושלא לתועלת, אסור לו לספר.

אמנם, בסוגים של לה"ר שגורם צער או פחד או בזיון למדובר, והוא לתועלת קרובה שמתירים הלה"ר, צריך ביאור, מהו סברת ההיתר בזה. למשל, מי שדורש אצל אחרים אודות אחד, משום שרוצה להשתתף עמו, מותר לשואל לשאול, ומותר לנשאל לענות, אע"פ שיגיד תכלית הגנות, ובלבד שיקיים התנאים הנצרכים, ובזה לכאור' קשה להבין טעם ההיתר. גם מצינו שמותר לספר רכילות לתועלת, אע"פ שיש בו הפסד למדובר ולשומע, ויש לעיין איך הותר לגרום היזק לשומע ולגרום קצת שנאה בינו למדובר מחמת שאחד מהם חטא. וכן בכמה מקומות מצינו שיש היתר אפי' לגזם כשצריך לכך לתועלת, והרי למה מגיע למדובר, יותר ממה שהוא עצמו עשה. ובשו"ת רמ"א (סי' י"א) מצינו שמותר להגיד מוציא שם רע כדי להשקיט מח' גדולה, והרי, מה חטא ומה פשע המדובר, שיגידו עליו שקרים גמורים.

יסוד ההיתר של תועלת

ונראה לבאר, על פי מה שמצינו כבר שביאר הגאון ר' אלחנן ווסרמן זצ"ל (קובץ הערות סי' ע') את ההיתר של תועלת, שהוא משום שכל איסורים של בין אדם לחבירו לא נאסרו אא"כ הם בדרך נציון, אבל כשהם לתועלת מותרים הם. ונראה, שאין כוונתו

תועלת קרובה ותועלת רחוקה (עיין מה שכתבנו בהקדמה להל' לה"ר כלל ד' וכלל י').

כמה סוגי תועלת

והנה, בסוג לה"ר של גורם היזק, וגם יש בדבריו תועלת להציל עשוק מיד עושקו, הרי פשוט מסברא שאין בזה משום לה"ר, שהרי זהו דין של עביד איניש דינא לנפשי'. ואפי' כשהוא להציל חבריו, הוי נמי אותו דין, וכמו הצלת נרדף, ודין לא תעמוד על דם רעך. ובתועלת כגון זו, נראה פשוט שמעיקר הדין מותר לספר אפי' אין כוונתו לתועלת, שהרי אין לנו להסתכל על כוונתו, שהרי בין כך ובין כך חייב הוא להציל את העשוק, וזהו כמו שונא שכשר לעדות, וכל שכשר לעדות חייב הוא להעיד, ואע"פ שמסתמא יכוין נמי שלא לתועלת, ואולי עיקר כוונתו יהי' שלא לתועלת, דמ"מ דיבוריו הם לתועלת. ויתכן, איה"נ, שבדיני שמים לא יצא זכאי אם כיוון לנקום מחבירו או כיוצא בזה, מ"מ, דיבוריו כשלעצמם, מותרים הם.

וכן בסוגים של תועלת רחוקה, שמתירים לומר לה"ר בצירוף שיצא קצת מ"עמ"ך, התם נמי יש סברא גדולה להיתר, משום שהמדובר הביא אותו צער על עצמו במה שחטא, שעכשיו צריכין אנו לספר לעזור לאשר אשם לו ולקנא לאמת, וכדי שלא ילמדו אחרים ממנו, ולכן נחשב שעל פי דין מגיע לו אותו בזיון או צער. אמנם, בתועלת כזה, התועלת הוא רק בצירוף שמכוין לתועלת, ואם כוונתו

החילוק בין תועלת לסיפור במקום הפסד ואם אין בדבריו תועלת להציל עשוק מיד עשקו או אחד משאר תועליות, אבל יש בו תועלת צדדי, כגון שמציל עצמו מהפסד פרנסתו שהי' מגיע לו ע"י הימנעותו מלה"ר, אסור הוא לספר, מכיון שגורם היזיק שאינו מגיע לו [-למדובר] על פי דין, וזהו בגדר דיבור של היזיק, ואע"פ שהוא מציל עצמו, דמ"מ, הדיבור בעצמותו הוי דיבור של היזיק, ולכן אין נפק"מ במה שהוא מציל עצמו בזה.

השואה בין איסור גרמא בניזקין לדין איסור לה"ר

עוד יש לנו לבאר, מה שכתב הח"ח בבאר מים חיים בתורת הקדמה לכלל זה. הח"ח שם, ביאר החילוק שבין דין גרמא בניזקין, דפטור, לבין איסור לה"ר, שאסור בגרמא. ונלענ"ד, שכדאי לברר וללבן הענין הזה, ולהמשיך הקו שהתחיל בו הח"ח.

גרמא בניזקין ובלה"ר

הנה מצינו פטור יסודי בדיני מזיק, שגרמא בניזקין פטור. אמנם האמת הוא, שמבואר בפוסקים, שמ"מ, יש איסור גמור להזיק אפי' בגרמא²⁶. ולזה, באמת א"א

לומר שכל שאינו "מכוין" להרע את חברו, שמותר, דזה לא מספיק, דא"כ למה צריכים כ"כ תנאים כדי להתיר ולומר לה"ר לתועלת, ועוד, דא"כ כל ששגג באמירת לה"ר, שלא חשב כלל אודות ההיזיק שדבריו יגרמו למדובר, נימא שלא עבר על לה"ר, ולא כן מצינו. אלא הביאור הוא, שכל שפשוט שדברי המספר הם בגדר "תיקון" ולא בגדר "מזיק" הרי הדבר מותר, ומעולם לא אסרתו התורה. וכדי להגדיר מהו בגדר תיקון ומהו בגדר היזיק, צריך בעיקר להסתכל על התוצאה היוצא מדבריו, וגם להסתכל במקצת על כוונתו. וכן מצינו בכמה מקומות, שהח"ח הצריך לעשות שיקול ולראות שלא יבא מח' גדולה מדבריו, והיינו נמי משום שצריך לעשות שיקול כדי לראות אם הוי בגדר תיקון או בגדר היזיק. וכן כל שגורם היזיק ממוני שאפי' ב"ד לא היו עושין, הוי בגדר "מזיק" ולא בגדר "תיקון". ור' אלהן הביא כמה דוגמאות לזה, שהרי מצינו שמותר לספר לה"ר על בעלי מח' כדי להשקיט המריבה, ומותר להקניט חברו, שהוא אונאת דברים, כשהוא דרך תוכחה, ומותר לענות יתומים, באופן שהוא ללמדן תורה או אומנות. והביאור כנ"ל, משום שדברים אלו הם בגדר תיקון ולא בגדר מזיק²⁷.

27. ועל פי דברינו נראה שיש ליישב קושיא עצומה, דהנה טרחו הראשונים והאחרונים מהו המקור מן התורה שאסור להזיק, וכפשוטו יש לעיין למה לא נימא שהמקור הוא מאיסור לה"ר, שהרי אם התורה אסרה מלגרום היזיק בדיבורו, כ"ש, שאסור להזיק בגופו ממש שלא בגרמא. אמנם על פי דברינו, י"ל, דאי משום הא, הי' לנו להתיר לגרום היזיק בגופו לממונו של חברו כשהוא לתועלת, דהיינו כל שהוא יותר תיקון מלהזיק, וזה לא אמרי'.

28. ואיתא במהרש"ל (יש"ש ב"ק פ"י ס"י כ"ג) שאסור מדאו' אפי' לגרום היזיק משום ואהבת לרעך כמוך, ובס' מנחת פתים (חו"ס י"ש פ"ה א') שאסור מדאו' לגרום היזיק משום איסור לא תעמוד על דם רעך, ותמה שם על השער המשפט

דהיינו שאסור למנוע חברו מלהרויח. אמנם, למאי דקיי"ל, מי שכבר ביטל כיסו של חברו, הרי הוא פטור מלשלם לו, וכדאיתא ברא"ש (ב"ק פ"ב ס' ו', ע"פ הירושלמי מס' ב"מ)²⁹. אמנם, יש לעיין האם יש חיוב לשלם לצאת ידי שמים, כמו שאר גרמות בניזקין, שחייב לשלם לצאת ידי שמים. והצד לפוטרו, הוא משום, שיתכן דיותר קיל הוא כשביטל כיסו של חברו, שרק גרם לו מלהרויח ריוח שעדין לא בא לו. יעויין ס' משפט המזיק (ח"א עמ' תפ"ט) שהביא מח' בזה, וכתב שרוב הפוסקים כתבו שחייב לשלם לצאת ידי שמים. ועוד נראה, שגם אסור לגרום ביטול כיסו של חברו. ונראה, דה"ה שאסור לספר דברים שיגרמו מניעה לאדם מלהרויח, שכמו כן זהו גרמא של ביטול כיסו של חברו מלהרויח. ועל פי הלכה זה, כתב הח"ח, שצריך לזהר מלספר דברים שיגרמו לאדם הפסד של עשיית שותפות או שידוך שעומד לעשות³⁰. ויש לעיין, באופן שכבר ביטל כיסו של חברו, ע"י גרמא, האם יש עליו חיוב לשלם לצאת ידי שמים.

להקשות מאי שנא לה"ר שאסור לגרום היזיק לחברו ע"י דיבורו, ואילו מזיק במעשה ע"י גרמא, פטור, שבאמת בשניהם הדין בזה שוה, ושניהם אסורים לעשות, ובשניהם בדיעבד שעשה, פטור מלשלם בדיני אדם, וכשעשה כן ע"י מעשה, חייב לשלם לצאת ידי שמים כדאיתא בב"ק (דף נה:). וכמו כן נראה, שאם היזיק בדיבורו בגרמא, שחייב נמי לשלם לצאת ידי שמים, עיין מש"כ לעיל (הל' לה"ר כלל ד' סעיף י"ב).

כפיית בי"ד שלא לגרום היזיק

אע"פ שבי"ד אינם יכולים לכופו לשלם בדיעבד שכבר היזיק בגרמא, מ"מ, כשעומד ובא ומזיק את חברו בגרמא, בי"ד יכולים לכופו להפסיק ולסלק היזיקו, ע"י שימת נידוי עליו, וכדאיתא בשו"ע (סי' קע"ה סעיף מ'). ונראה פשוט, דה"ה אם חברו עומד ובא ומזיק חברו בדיבורו, בי"ד מנדים אותו להפסיקו.

גרמא לבטל כיסו של חברו

ונראה דפשוט שאסור לבטל כיסו של חברו,

דמשמע שאינו רק איסור דרבנן לעשות גרמא של היזיק.

29. אמנם יש דיעות שאם ה' הדבר ברור שירויה, שחייב לשלם אפי' בדיני אדם, (עיין ס' משפט המזיק ח"א עמ' תפ"ט), ואכמ"ל.

30. הח"ח עצמו הביא שני מקורות אחרים ללמוד שאסור לספר דברים שיגרמו למנוע ממנו שותפות, א] דהלא לפחות הוי בכלל מש"כ הרמב"ם שכל דברים שהם להצר לו אסורים, ב] דלא גרע מעני המהפך בחררה. ולענ"ד, נראה ששני מקורות של קשיין, המקור הראשון לכאו' לא הוי ראי' לכל שותפות, שהרי הרבה פעמים לא יכיר המדובר כלל שהי' לו יכולת לעשות שותפות, גם כפשוטו, הרמב"ם מיירי באופן שגורם לו צער מחמת חריפות הדברים ואין ראי' שכל צער הוא בכלל, גם יש בני אדם שמאמינים בה' ואינם מצטערים כשותפות אחד אינו הולך להם. ומקור שני שלו, לא יספיק רק בצירים שכבר גמר עמו כל פרטי השותפות, שהרי איסור עני המהפך בחררה, לא שייך רק בציר שגמרו לגמרי כל הפסיקות שבניהם, אלא שלא עשו קנין, כדאיתא ברמ"א (חו"מ סי' רל"ז סעיף א'), ורוב ציורים של לה"ר, בדברים המונעים עשיית שותפות או שידוך, לא מיירי בכזה.

סעיף א

אם אָחד רואה, שְׁחִכְרוּ רוּצָה לְהַשְׁתַּתֵּף בְּאִיזָה דְּכָר עִם אֶחָד, וְהוּא מְשַׁעֵר, שְׁפֹדְדָא יִסְכַּב לוֹ עַל יְדֵי זֶה עֲנִיָּן רַע, (א) צָרִיךְ לְהַגִּיד לוֹ כִּדֵּי לְהַצִּילוֹ מִן הָעֲנִיָּן הַרַע הַהוּא, אֲךְ צָרִיךְ לָזֶה תְּמַשָּׁה פְּרָטִים שְׂאֵבְאָרָם בְּסָמוּךְ.

זכור לאברהם

מלהשתתף עם מי שיבא לו ענין רע בהשתתפות עימו, מדכתיב לא תעמוד על דם רעך, שהרי המכילתא ביאר, שנכלל בלאו זה שלא נתרשל ולהניח את חבירו לבא לידי הפסד לכתחילה, וכמו לענין נפשות, שהפסוק כולל עניני ממונו נמי.³² אמנם נראה פשוט שאין חיוב להפסיד יותר מחומש כדי לקיים מצוה זה, ואפי' הסוברים שלענין נפשות חייב להפסיד יותר מחומש מנכסיו³³, מ"מ, לענין הצלת חבירו בעניני ממונו נראה דמודו שאינו מחוייב כ"כ. גם נראה פשוט, שאינו מחוייב להפסיד יותר ממה שחבירו מפסיד.

סעיף א

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאם אחד רואה את חבירו שהוא עומד לעשות שותפות עם אחר, והרואה מכיר אותו אדם, ומשער שודאי יסובב ענין רע ע"י שותפותו עמו, חייב הוא לגלות זאת לחבירו, ואין בו איסור לה"ר³¹, ובלבד שיקיים התנאים המובאים להלן.

איסור לא תעמוד בעניני ממונו

הח"ח בבאר מים חיים (אות א') הרבה להוכיח שיש חיוב גמור להציל חבירו

31. דאילו לא הי' בדבריו תועלת הי' שייך בו איסור לה"ר, כמבואר בבאר מים חיים (פתיחה לכלל זה). והח"ח ביאר דבריו, דאע"ג שרק מונע טובה מחבירו בהימנעות שותפות ממונו, מ"מ, וודאי לה"ר הוא, ועיין מש"כ בפתיחה לכלל זה.

32. זהו דעת רבינו, וכ"כ נמי בס' אהבת חסד (פתיחה, לאוין אות ג'), וכן מבואר בשער המשפט (ח"מ סי' כ"ח סעק"ב), ובפ"ת (ח"מ סי' כ"ח ס"ק ד') בשם המשכנות יעקב, (ועיי"ש שציין לאריכות שאר אחרונים בזה), וכן משמע בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רמ"א), אמנם, מ"מ מציינו חולקים, עיין שו"ת שואל ומשיב (תניא ח"ג סי' ק"י), ומשך חכמה (ויקרא י"ט, ט"ז, עיי"ש שכתב שמה שהביא הרמב"ם דברי המכילתא הוא טעות המעתיקים), ואמרי בינה (ח"מ דיני דינים סי' י"ט אות י"ד). ובס' נתיבות חיים (עמ' תכ"ה-תכ"ח) העיר, שלכאור' מבואר מדברי הרמב"ם (ביד החזקה), ור"ף, ורא"ש, ומאירי, וסמ"ג, וסמ"ק, ויראים, וטור (סי' תכ"ו) דסברי כולם שרק בנפשות נאמרה לאו דלא תעמוד ולא לעניני ממונות. אמנם, נלע"ד, שאין כ"כ נפק"מ לדינא מכל זה, דלכאור' לכו"ע עדין יש מצוה של השבת אבידה אע"פ שאין דין של לא תעמוד.

33. זהו נידון גדול באחרונים (עיין ס' צדקה ומשפט פ"א אות קטן כ"ג, וס' פסקים ותשובות סי' רמ"ט אות ב', וס' נשמת אברהם ח"מ סי' תכ"ו). אמנם מציינו שני גדולי הפוסקים, הלא הם הגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א (שו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תת"ט) והגאון ר' יחיאל טויבער שליט"א (בס' כסא משפט סי' קצ"א) שהביאו שהכרעת הפוסקים להלכה בימי השוואה היתה שחייב לתת כל ממונו ממש, בשביל הצלת נפש חבירו, אפי' יצטרך עכשיו לבריות..

סעיף ב

ואלו הן:

א יזהר מאד, שלא יחליט תקף את הענין פדעתו לענין רע, רק (ב) יתבונן היטב מתחלה, אם הוא בעצם רע.

ב שלא יגדיל בספורו את הענין לרע יותר ממה שהוא.

ג שיכונן (ג) רק לתועלת, דהיינו, לסלק הנזקין מזה, ולא מצד שנאה על השפנגדו.

(ובזה הפרט הג' נכלל גם כן עוד ענין אחר, שמלבד חכונה, שיכונן לתועלת, ולא מצד שנאה, יתבונן מתחלה, אם תבוא מזה תועלת, לאפוקי (להוציא) (ד) ממה שמצוי במה פעמים, שאפלו אם יאמר לו, לא ישמע לו, וישתתף עמו, (ה) ואחר כך פשיטתו חכרו באיזה דבר,

זכור לאברהם

סעיף ב

תמצית הסעיף

הח"ח כתב, שיש ה' תנאים כדי להתיר מה שכתבנו בסעיף דלעיל, א] שיתבונן היטיב, אם הדבר הזה שבא לגלות הוא בעצם רע. ב] שלא יגדיל את הענין לרע יותר ממה שהיא. ג] שיכונן לתועלת, לא ליהנות או מצד שנאה, ונכלל בזה נמי שהוא משער שבאמת יבא תועלת. ד] אם הוא יכול³⁴ לסבב את

התועלת מבלי לספר זאת, יעשה כן, ולא יגנה חברו. ה] שלא יסובב שום רעה ממש לנידון, רק שתוסר ממנו הטובה שהי' יכול להגיע, כגון לעשות השותפות, דאילו יגרום לו רעה ממש צריך שיתקיים עוד תנאים המבורים להלן.

הנה הח"ח כאן בבאר מים חיים (אות ט') כתב שהשמיט כאן, שני תנאים שהביא לעיל בהל' לה"ר כלל י', דהיינו, התנאי שיראה זה הדבר בעצמו, והתנאי שיוכיח החוטא תחילה.

34. יש לעיין מה הדין כשיכול לסבב התועלת באופן אחר, אמנם אותו אופן כרוך בהוצאות או טירחא, עד כמה מחוייב הוא לטרוח או להוציא כדי שלא לגנותו. ואולי יש לדמות לדיני השבת אבידה, דמ"מ אם הפסד של חברו הוא הרבה יותר גדול מהפסדו, אמרינן כל המקפיד על כך, מביא עצמו לידי כך.

אומר לו: יפה אמר עליך פלוני, שאין ראוי להשתתף עמך, וכי יצא בזה, לאנשים כאלו שהיא מכירם, שיש להם מדה רעה זו דרכילות, לא יציר שום חתר, כי הוא מכשיל את העוורים הללו בלא תעשה גמורה דרכילות).

ד אם (ו) הוא יכול לסבב את התועלת הזו, מבלי שיצטרך לגלות לפניו עניניו לרע, אין לספר עליו.

ה כל זה אינו מתר, רק אם לא יסבב על ידי הספור רעה ממש לנדין, דהיננו, שלא ירעו עמו ממש, רק שיתוסר ממנו על ידי זה הטובה, שתייה עושה עמו השבנגדו, אף דממילא דבר זה הוא רעה לו, מכל מקום מתר. אבל אם יגיע לו על ידי ספורו רעה ממש, (ז) אסור לספר עליו, כי יצטרך לזה (ח) עוד פרטים, ויבארו לקמן אם ירצה ה' בסעיף ה' ו'. וכל שכן אם הוא רואה, שייסבב על ידי ספורו לנדין רעה רבה (ט) יותר מבפי הדין, דאסור לספר עליו. ועיין לקמן בסעיף ה', מה שכתבנו שם.

זכור לאברהם

שבכה"ג שאינו רק מונע טובה מהמדובר, ואילו השומע עומד להפסיד ממש, אם הדברים אמת, לכן נכון יותר להזהיר חברו, אפי' מספק שהרי בזה הוא שומר את השומע אפי' מספק היזיק, ואילו על המדובר אינו מסבב לו היזיק ממש. ואיה"נ, אם הוי נידון שמא יגיע למדובר היזיק ממש שאינו מגיע לו (כגון אם ישמע לאחרים שהוא ספק גנב שלא ימצא מי שירצה להשכירו ולא

וביאר, שהטעם שהשמיט התנאי של תוכחה, משום דכאן דאירינן לשמור לאחד שלא תגיע לו רעה, מה יועיל שיוכיח את המדובר תחילה, הלא מ"מ, אפי' אם החוטא יבטיחנו שלא יעבור עוד הפעם, אולי לא יקיים את דברו, ועדין יתחייב להתרות חברו, שאולי אינו כדאי לו להשתתף עמו.³⁵ והתנאי שיראה זה הדבר בעצמו, ביאר, שהשמיטו משום דנראה,

35. ואע"ג שבהל' לה"ד (כלל י' סעיף י"ג) וכן להלן כאן (סעיף ג') כתב שלענין תועלת להבא כשנודע שדעת פלוני לחרף חברו בעתיד, שאם אפשר, צריך להוכיח החוטא קודם שיגלנו, דאולי יספיק בזה, ביאר הח"ח (באר מים חיים סעיף י"ד) דשאני הכא שהוא ענין נמשך לזמן ארוך ולא מספיק שהחוטא מבטיח שלא לעשותו עוד, דאינו מצוי שעי"כ יה' נכון ליבו בטוח שבהמשך הזמן לא ישתנו הדברים, ולכן בין כך ובין כך צריך להתרות חברו, משא"כ שם.

סעיף ג

וְעַתָּה נִבְאָר עוֹד עֵינֵינוּ אַחַד, שְׂאִין בּוֹ מִשּׁוּם אִסוּר רְכִילוּת, כְּגוֹן, אִם (י) שָׁמַע לְאַחַד שְׂאֵמֶר: אִם אֶפְגַּע לְפְלוֹנִי בְּמִקּוֹם פְּלוֹנִי, אֲכַנּוּ, אוֹ אֲחַרְפְּנוּ וְאֶגְדְּפְנוּ, אוֹ שִׁשְׁמַע מִמֶּנּוּ, (יא) שְׂרָצוֹנוּ לְהוֹיָקוֹ בְּעֵינֵינוּ מִמּוֹן, תְּלוּי בֹזֵה, אִם הָאִישׁ הַזֶּה (יב) הוּא מְחֻזָּק לְעֵינֵינוּ זֶה מִכְבָּר, שְׂכַמָּה פְּעָמִים עֲשֵׂה בֵּן לְאֲנָשִׁים אַחֲרִים, אוֹ (יג) שְׂחֵוּא מִכִּיר לְפִי הָעֵינֵינוּ, שְׂלֵא יֵצֵא בֵּן מִפִּי בְּדֶרֶךְ גְּזוּם בְּעֵלְמָא, וּבְדִבְרֵי יַעֲשֶׂה בֵּן, צְרִיךְ לְגַלּוֹת דְּבַר זֶה לְהַשְׁפִּיגְנוֹ, אוֹלֵי יוֹכַל לְהוֹחֵר מִמֶּנּוּ בְּכַדֵּי שְׂלֵא יִגְיַעוּ לוֹ מִמֶּנּוּ בִּיּוֹשׁ אוֹ חֻזָּק*. אֵךְ צְרִיךְ לְהוֹחֵר, שְׂלֵא יַחְסְרוּ בֹזֵה גַם בֵּין כָּל הַפְּרָטִים הַנִּלְל.

* הנה"ח: וכל זה אם הוכיחו, ולא קבל תוכחתו, או הוא משער שתוכחתו לא תועיל לו. אבל בסתמא (יד) צריך להוכיחו מתחלה על זה שרוצה להרע לפלוני, או בדברי רצוי בעלמא, או לי על ידי זה יוסר כעמו ממנו, וירויה בזה, שלא יצטרך לילך ולספר עליו לאותו פלוני, וגם יקים על בזה מצות עשה דהוכחה והבאת שלום, ועין בבאר מים חיים.

זכור לאברהם

סעיף ג

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאם שמע מישהו שאמר "אם אפגע לפלוני במקום פלוני אכנו או אחרפנו או אזיקנו," אם יש חשש סביר שבאמת יעשה כן, חייב הוא לגלות לאותו פלוני כדי לשמור עצמו, ובלבד שיקיים כל התנאים הנזכרים לעיל, ואין בו כלל משום איסור לה"ר או רכילות. אמנם, כל זה אם

יוכל להחיות נפשו, או כגון שידע לרבים בושחו) אין לו לספר³⁶, אע"פ שיתכן שהדברים אמת, ועל הצד שהוא אמת יש בו תועלת.

וכתב הח"ח (בהג"ה), שמ"מ נראה, שבאופנים כאלו, עכ"פ אין חיוב לספרו, מדין לא תעמוד על דם רעך, מכיון שאינו אלא ספק היזיק. גם, כשאומרו, וודאי שצריך לומר בפירוש שאין לו ידיעה ברורה בזה, והשומע יברר לעצמו.

36. הח"ח נשאר בזה "בצע"ג" ומשמע שלמעשה סבירא לי' שאין לו לספר, ולכן סתמתי כן למעלה.

סעיף ד

ואף דדבר זה הוא מצוה רבה ובכלל הכאת שלום הוא, אף על פי כן יש לזהר מאד, שלא למהר לספר ענין כזה כי אם אחר שיתבונן לפי הענין, שעל ידי ספורו ישמר השומע את עצמו, שלא לילך למקום פלוני ביחודי, פן יכנו, או יחרפנו אותו פלוני, או עצה אחרת כיוצא בזה, שעל ידי זה תסלק הקטטה שביניהם. כי פעמים הרבה מצוי כשיספר לו, איך שדעת פלוני לחרפו, יתגבר יותר בעסו של זה על אותו פלוני, ויקדים את עצמו נגדו לריב עמו, ותבוא על ידו מחלוקת גדולה יותר, חס ושלום, ועל פן צריך להתבונן היטב מתחלה איך לתקן את הדבר.

סעיף ה

ועתה נבוא לבאר בעזרת ה' יתברך עוד עקר גדול בענינים אלו, ועל ידי זה יתבאר לה גם כן הפרט החמישי הנ"ל. דע, דכל עצם החתה, שכתבנו בסעיף א', הינו, דוקא אם האיש, שהוא מספר לו, לא גמר עדיו הענין

זכור לאברהם

התראתו יחוש לדבריו, וישמור באמת עצמו מאותו פלוני, לאפוקי אופנים שיש לשער שלא ישמור עצמו, אלא, אדרבה, יקדים את עצמו לריב עם אותו אחר, ויבא עי"ז מח' גדולה.

הוכיח כבר לאותו פלוני ולא קיבל תוכחתו, או שהוא משער שתוכחתו לא יועיל, אבל בסתמא, חייב להוכיחו ולא להודיע לאותו פלוני.

סעיף ד

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, דמה שהזכרנו לעיל שיש לספר לאותו פלוני כדי לשמור עצמו, מ"מ אין לספר כי אם באופנים, שהוא משער שע"י

סעיף ה

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, דהא שהבאנו לעיל (סעיף ב') בתנאי ה', שלא יסובב שום רעה ממש לנידון, (רק שתוסר ממנו הטובה שהי' יכול להגיע, כגון

עם (טו) השפנגנדו, רק הספימו בַיחד לַגמר אַת הענין ההוא. אַבל אם נַמר עמו הענין, (בל אַחד לפי ענינו המבאָר בפוסקים, כַמה שַננמר דרכי קנינים, שיהיו אסורים לחור מזה אחר כַד), תלוי בַזה, (טו) אם הוא יודע שמתמת דבורו, שַינלָה לו, לא יעשה לשפנגנדו שום הַזק, רק שמעתה ישמר אַת עצמו, שלא יבוא לו שום הַזק ממנו, ונשְלמו לַזה גם בַן הפְרטים המבאָרים לַעיל בַסעיף ב', אַזי מַתר ונכּוֹן הַדְבָר לַעֲשׂוֹת בּוֹ. אַבל אם הוא מַכיר אַת טַבַע הַאִישׁ, שְהוא מַסַּפֵּר לוֹ, שְאם ינלָה לו אַת הַדְבָר, יחליטו תַכַּף לַודאי נַמור, (או משום שַמבַּעו לַחאַמין תַכַּף רַע עַל חַבְרוֹ, או משום שַיש לו עַלּוֹ דְבָרִים חַנְכָּרִים, או משום שַסומד עַלּוֹ מַאר), וַיפַסַק תַכַּף הַדִּין לַעצמו (יו) וַיַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה, דַהֲיָנו, לַחזר מַהשַפְנַנְדוֹ, או שְאָר עַנְיָי הַזַּק, עַל פִּי דְבוּרוֹ, אַת שְלֵא יַעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה גְרוּעַ יוֹתֵר מַעֲרָךְ הַדִּין, שְהִיָּה יוֹצֵא בַבֵּית דִּין עַל פִּי דְבוּרוֹ, אַלו הָיו שְנֵי עֵדִים מַעֲרִינֵי בַדְבָרָיו, אַת עַל פִּי בַן אַסור, בַּיּוֹן שַפְדְבוּרוֹ הוּא גוֹרֵם הַזַּק לַנדוֹן,

זכור לאברהם

ללכת לבי"ד, או אסור לספר, א"כ מקיים עוד שלשה תנאים³⁷.

ואלו הן: א] שדבר זה שמספרים יהי ידוע להם מעצמם, ולא ששמעו כן מאחרים. ב] שיהיו המספרים שני אנשים שהם כשרים לעדות³⁸. ג] שיהי ידוע להם, שלא יעשה השומע על פיהם, יותר ממה שהיו ב"ד עושין, אילו העידו בב"ד.

למנוע ממנו היכולת לעשות השותפות), דאילו יגרום לו רעה ממש, אינו פשוט כ"כ, יש לנו לבאר כאן כוונתינו. והוא, שאם ע"י דבריו יגרום שיעשה השומע דבר להוציא מהמדובר, אע"פ שלא יעשה יותר ממה שב"ד היו עושין, אילו הועד עליו בפני ב"ד ע"ז, כגון אם כבר נשתתפו יחד, וע"י דבריו יפסיק ויחלק השותפות, בלי

37. כאן לא כתב הח"ח לשון של ג' תנאים, אמנם להלן (סעיף י"ג) שהוא ממש הלכה זו, כתב בן.

38. הטעם לתנאי זה הוא משום שכל שאין אפשרות להוכיח כן לב"ד, אשר ע"י יכול ב"ד לפסוק כן בשבילם, נקרא הוצאת ממון שלא כדון, ואע"פ שלפי האמת הממון ראוי לו, מ"מ, אם אין אפשרות לב"ד לפסוק כן, נחשב לגזל להוציא הממון. והח"ח הוכיח כן (בבאר מים חיים י"ז) משו"ע (חו"מ סי' כ"ח ס"ג וסמ"ע שם סעק"ב) שאף שידוע העד שבאמת השני חייב לו, מ"מ, כיון שעל פי דין תורה לא הי אפשרות לחייבו, נחשב שגרום להפסיד לחבירו, והיו משמתנין ל' משום דלא הי לו לילך ולהגיד, עיי"ש. אמנם, לא הבנתי למה הצריך הח"ח שיהו שנים מספרים, הלא יספיק אפי' יש מספר אחד, ובלבד שהוא יודע שיש שני עדים כשרים הראויים להעיד ע"ז, וצ"ע.

מה שלא היה יוצא על ידי דבריו, אפלו אם היה מעיד עליו בבית דין, כי אלו היה אומר עליו ענין זה גופא בבית דין, לא היתה יכולת ביד בית דין לחייב אותו ממון על ידי דבורו, כי הוא עד אחר, ועתה הוא גורם לגדון הזק ממש על ידי דבורו. ולפי זה, אם המספרים את הענין (יה) הם שנים, (יט) שהם ראוי בעצמם את הענין, היה נראה להתיר בענין זה, (כ) שאין פונתם בספורם, רק לסלק הנזקים מזה, וגם שלא יסוכב על ידי ספורם יותר מבפי הדין, (דאם הם רואין, שאם יגלו לו את הענין, יעשה עמו דבר, שאפלו בית דין לא היו עושין בו על פי דבריהן, אין להם שום יתרון ממספר יחיד, ובודאי דאסור להם לספר), וגם שלא יחסרו בזה שאר (כא) הפרטים הנ"ל בסעיף ב'.

סעיף ו

אך כל זה התיר דעל ידי שנים, לאיש שמבעו לעשות מעשה בעצמו, אינו מועיל, רק שינצלו על ידי זה מעצם האסור של דבורים האסורים, אבל על כל פנים (כב) ממסיע ידי עוברי עברה לא נפקין (לא יצאו), שעל ידם יעשה האיש, שמספרין לו, דבר אסור. כי על פי דין אסור לו לקבל דבריהן ולעשות מעשה בעצמו להפסיד לחברו, כל זמן שלא העידו עליו בבית דין והרשוהו

זכור לאברהם

סעיף ו

ג' תנאים, ואז אינו עובר על איסור לה"ר, אמנם, צריך לדעת שאע"פ שאז אינו עובר על איסור לה"ר, מ"מ, עובר הוא על איסור מסייע ידי עוברי עבירה במה שמסייע השומע לעשות דין לעצמו בלי ללכת לבי"ד³⁹, דאע"פ שהמספר

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, דאע"פ שביארנו בסעיף דלעיל, שבמקום שהשומע יעשה מעשה להפסיד המדובר על פי דבריו, צריך לקיים עוד

39. נלענ"ד שכוונתו לומר במה שהשומע מקבל דבריו, דאע"פ שיש לשומע היתר לשמוע, אין לו היתר להאמין, ובזה שעושה מעשה בעצמו בלי ללכת לבי"ד, בהכרח שהוא מאמין לדברי המספר, וכאן לא נחשב שהמספר עובר בלפני עיור, דאין זה קרוב לודאי שיכשל, ואולי ילך לבי"ד מאחר שרואה שיש שני עדים לטובתו, אלא דמ"מ יש בו איסור

בית דין לעשות כן, במבאר לעיל בכלל ו' סעיף ט' וסעיף י'. ולבד זה קשה מאד, שיציר דין זה למעשה להתיר בענין זה, (מלבד דלא שכיח, שיתקבצו כל הפרטים), דאין מצוי כלל שידעו המספרין מעצמן מתחלה כל חלקי הדינין, שישיד בענין זה, כדי שישערו על ידי זה, שמה שיעשה עמו פלוני על ידי דבורן, יעשה עמו בדין תורה, על בן יש לזהר, שלא לגלות שום ענין לאיש, שטבעו לעשות מעשה בעצמו, בלי רשות מבית דין, כדי שלא ילכדו על ידו ברשת של בעלי הלשון, ושומר היו ולשונו שומר מצרות נפשו.

סעיף ז

והוא הדין (כג) לענין לגלות לאחד, מה שאחד גולו או הזיקו, או שום רעה ביצא בזה, אין מתר, עד שישלמו כל הפרטים הנ"ל, וגם הזכירו מתחלה, ולא קבל דבריו, אבל בלאו הכי (בלא זה) אסור, וכמו שכתבנו לעיל בכלל

זכור לאברהם

לצירים שלמי שרוצה לגלות לאחד שמישהו גולו או הזיקו או עשה לו שום רעה כיוצא בזה, דהיינו שאם משער שהשומע לא יעשה דבר מעצמו על פי דבריו, אלא על פי ב"ד, מותר לספר, ובלבד שיקיים ה' תנאים הראשונים שהזכרנו, ובציוור כזה צריך לקיים גם עוד תנאי, דהיינו, שיוכיח את החוטא תחילה, ואם משער שיעשה מעשה בעצמו, אז צריך גם הג' תנאים נוספים שכתבנו, שהוא ביחד, סך הכל תשע תנאים.

יודע שהוא אמת, מ"מ, השומע שאינו יודע שהוא אמת, רק שומע מהמספרים, אין לו לעשות כן על פי מה ששומע.⁴⁰

סעיף ז

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שכל התנאים כדי להתיר לה"ר לתועלת שהזכרנו לעיל, שייכים גם

מסייע. אלא דצ"ע, שהרי לשון הח"ח הוא שהוא איש "שטבעו לעשות מעשה בעצמו" ובאיש כזה יש לומר שהוא באמת לפני עיור במה שיקבל את דבריו, וצ"ע. (ראיתי, שיש מציינים לדברי החזו"א [אה"ע סי' כ"ז] וטעות גמור הוא, שהרי החזו"א קאי למ"ד לא עביד איניש דינא לנפשי', ואנן קי"ל עביד איניש דינא לנפשי').

40. ונראה שהשומע עובר על איסור קבלת לה"ר במה שהאמין למספר ועשה על פיהם, דאע"פ שכלפי שמיא גליא מה ששומע אמת, וגם יש שני עדים כשרים שיכולים להעיד ע"ז, ולא הוי שמע "שוא", מ"מ, אסרתו התורה, ועיין.

א' סעיף ג', עיני שם. ומה מאד יש לזהר, שלא להורות לעצמו החרת תבן, בענינים אלו, עד שיתבונן היטב מתחלה, אם נשלמו בו הפרטים הנ"ל, דאי לאו הכי עלול מאד, שיעבר על ידי זה לאו גמור דרכילות.

סעיף ח

ודע, (כה) דאין שום חלוק בבל זה הפלל שפתבנו, בין אם חברו שואל ודורש מאתו שיאמר לו, ובין לומר לו מעצמו. דאם ישלמו כל הפרטים (כה) שבבבל זה, אפלו אם אין דורש מאתו דבר, גם כן צריך להגיד ואם לא ישלמו הפרטים, אסור בבל גוני (בכל האפנים).

סעיף ט

ודע עוד, דצריך לזהר בכל אלו הפרטים שבבבל זה, אפלו אם לא ירצה, רק לספר הענין לאחרים, דזה גם כן בכלל רכילות הוא, וכמו שפתבנו לעיל בחלק זה בבבל ג' סעיף ג'.

זכור לאברהם

סעיף ח

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שבכל הדינים שהבאנו בכלל זה אין חילוק בין אם חברו דרש מאתו או הוא רוצה לגלות מעצמו בלי דרישת חברו, שבאופנים המותרים מותר לספר אפי' בלי דרישת חברו ממנו, ובאופנים האסורים אסור אפי' לא דרש חברו ממנו.⁴¹

סעיף ט

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שצריך לזהר בכל התנאים שהבאנו, אפי' אינו בא לגלות למדובר עצמו אלא לאחר, מכיון שביארנו לעיל (כלל ג' סעיף ג') שאיסור רכילות שייך אפי' כשמספרו לאחר, כשיש אפשרות שיגיע לאזני המדובר.

41. אמנם כדאי להעיר שאין זה דין מוחלט, שהרי מצינו מקומות שיש חילוק, למשל עיני בציורים (באר מים חיים אות א') שכתב הח"ח שיש חילוק אם הוא דרש ממך.

סעיף י

ומפני שהענין הזה נקל מאד להיות נכשל על ידו באסור רבילות, על פן נצטרך לצייר פנה כמה ציורים ולהרחיב הדבור פה, כדי שממנו יקיש המשביל לכל פיוצא פנה. אך שלא יקוין הקורא בו מפני האריכות, לא אכתב פה, כי אם ציור אחר, ואם ירצה ה', בסוף הספר יבוא עוד ציורים.

אם הוא רואה, שאחד רוצה להכניס לחנות לקנות סחורה אצל אחר, והוא מתבונן בטבע האיש ההוא, כי הוא איש תם, (הינו, שאיננו חריף כל כך להכין ערמוניות בני אדם), והוא מכיר את טבע בעל החנות החיא, שכל תשוקתו

זכור לאברהם

סעיף י

הח"ח בהג"ה, מסתפק אם יש לו להגיד, כשהמוכר מאנה את הלוקח בפחות משתות של שויות המקח, דאולי אין לו לספר רק כשהוא מאנהו שתות או יותר משתות. ובבאר מים חיים ביאר ספיקתו, שהרי בשו"ע (ח"מ סי' רכ"ז סעיף ו') נפסק, שזהו ספק אם מותר להונות בפחות משתות, ולכן אסור למוכר לאנות פחות משתות, מחשש איסור דדאוי, וכיון שהמוכר אסור לאנות בכזה, אולי יש להתיר להודיע לקונה שלא ינזק ממנו, או דילמא, מכיון שספק הוא, אע"פ שהמוכר יש לו למנוע מלאנות פחות משתות, אבל גם לך אסור לספר עליו כשהוא עושה כן, דדילמא היתר גמור הוא לו לעשות כן. גם רואים מדברי הח"ח, דלולא זה שהמוכר עושה שלא כדין, הוה אסור מדינא להפסיד

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שכדאי לכתוב ציור כדי שיבין הקורא איך להקיש הדינים הללו לעניני מעשה. והוא, למשל, אם משהו רואה חברו נכנס לחנות, והוא מכיר טבע של חברו שהוא איש תם, ומכיר טבעו של בעל החנות, שיש לו טבע לרמות הבריות, ובפרט אנשים תמימים, וכל שכן אם ראה שהתחיל המוכר לרמות האי לוקח, בין שהיא רמאות במידה או משקל או בסוג המקח, ובין שהיא רמאות בשיווי המקח, צריך לומר להאי לוקח ליזהר מהאי מוכר שלא יבא לידי הפסד, ובלבד שיקיים החמש תנאים שהזכרנו לעיל בסעיף ב'.⁴²

42. בהג"ה לבאר מים חיים (כ"ח) הוסיף הח"ח, שהתנאי רביעי דלעיל, שאין לגלות אם יש לו דרך אחרת, אין צריך לקיימו, באופנים שידוע שבעל החנות מרמה תמיד את הבריות, עיי"ש.

וּחִפְצוֹ הוּא לְהַשִּׁיג אִישׁ כְּזֶה לְרֵמוֹתוֹ, אִם בְּסַחֲרָה אוֹ בְּמַדּוּת וּבְמִשְׁקָלוֹת אוֹ בְּמִקְח, צָרִיךְ לְסַפֵּר לוֹ אֶת עֵנֶן הַחֲנוּת הַהִיא וּלְהַזְהִירוֹ, שְׁלֹא יִכְנַס בָּהּ, אֲפִלוּ אִם כָּבֵד פָּסַק עִם בְּעַל הַחֲנוּת הַהִיא שִׁיקְנָה אֲצִלוֹ. וְכֵן שֶׁכֵּן אִם הוּא רוֹאֵה בְּפִרוּשׁ, שְׂאֵחַד רוּצָה לְרֵמוֹת לְחַבְרוֹ בְּסַחֲרָה, (תִּינּוּ, שְׂמַפְתָּהוּ, כִּי הִיא מִן סַחֲרָה פְּלוּנִית, שְׂמַפְרָסְמַת בְּעוֹלָם לְמִין חָשׁוּב, (כו) וְהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא שָׂקֵר), אוֹ בְּמַדּוּת וּבְמִשְׁקָלוֹת אוֹ בְּשׁוּנֵי הַמִּקְח*, בְּיִדְאֵי צָרִיךְ לֹמַר לוֹ, כִּי שְׁלֹא יִבּוֹא לָזֶה, אֲךָ מְאֹד צָרִיךְ לָזַהֵר, שְׁלֹא יַחְסְרוּ בְּזֶה הַפְּרָטִים הַנִּלְבָּסִים בְּסַעֲפֵי ב'.

* הַגַּה"ה: כְּנוֹן, שֶׁחֲחִפֵּן שׁוֹה חֲמִשָּׁה זֵהוּבִים, וְהוּא רוּצָה לִקַּח מִמֶּנּוּ שֵׁשֶׁת, אֲבָל אִם הַאֲזַנָּה הִיא (כו) פְּחוֹת מִשְׁתוֹת (מִשְׁשִׁית), אֲפִשֵׁר דֹאִין לֹמַר לוֹ, וְעֵין כְּבֹאֵר מִים חַיִּים. אֲבָל בְּמַדּוּת וּבְמִשְׁקָלוֹת (כח) כְּבֵל גּוּנֵי (בְּכָל הָאֲפָנִים) צָרִיךְ לֹמַר לוֹ.

זְכוּר לְאַבְרָהָם

אֲחֵר. עוֹד יֵשׁ לְדוֹן, שֶׁאִם מוֹגִיד זֹאת לְחַבְרִיו, הִרְהוּוּ בְּגֵדֵר 'מִבְּשֶׁרֶךְ אֶל תִּתְעַלֵּם' וּמוֹתֵר מִטַּעֵם זֶה. וְעוֹד, אִם הֵם מַחוּץ לְחֲנוּת וְאִינוּ בְּטוּחַ שִׁיקְנוּ אֲצֵל אוֹתוֹ חֲנוּת, הִרִי אֵין זֶה אִיסוּר כְּלָל, בְּמֵה שְׂמוֹנֵעַם מְלַלְכַת לְחֲנוּת זֶה. וְכֵן מִצְאָתִי בְּס' נַחֲלַת צְבִי (מֵהַגָּאוֹן ר' צְבִי שְׂפִיץ שְׁלִיט"א, ס' ה' אוֹת ט"ל) וּבְס' הַלְכוֹת מִשְׁפֵּט (מֵהַגָּאוֹן ר' חַיִּים קֶאֱהֵן שְׁלִיט"א, עַמ' ס"ב) שֶׁהִתִּירוּ בְּכַה"ג.⁴³ וּמ"מ, נִרְאֵה פְּשׁוּט שֶׁאִיסוּר לְפָרְסֵם לְרַבִּים שְׁחֲנוּת זֶה הוּא בְּיוֹקֵר, (אִם לֹא שְׁעוּבֵר עַל אִיסוּר אוֹנָאָה, וְכִפִּי תִנְאִי הִיתֵר לַה"ר לְתוֹעֵלַת אוֹ דִין רִשְׁעִי) אוֹ שְׁחֲנוּת אַחֲרַת הִיא בְּיוֹתֵר זוֹל, דְּזֶה מִיִּקְרֵי מִפְסִיד אֶת הַחֲנוּת.

קוֹנָה זֶה מִן הַמוֹכֵר, וְלִכְאוּ' יֵשׁ לְשֹׂאֵל מְנַלִּי זֶה, אֲבָל הָאֲמַת הוּא, שִׁישׁ לְהִבִּיא מִקּוֹר לְזֶה מִשׁוּ"ת חַת"ס (חו"מ ס' ע"ט), שֶׁכְּתֵב שִׁישׁ אִיסוּר גִּזְל דֹּאוּ' לְהוֹלִיךְ חוּץ לְחֲנוּת, מִי שֶׁהִ' בְּטוּחַ לְקִנּוּת בְּאוֹתוֹ חֲנוּת, וְנִלְמַד מִסּוּגִיא דְּדָגִים דִּיהִבִי סִיִּיאָרָה.

לְהוֹדִיעַ שְׁבַחֲנוּת זֶה הַמַּחֲרִים הֵם בְּיוֹקֵר

לְכֹאוּ', רוֹאִים מִכֵּאֵן שֶׁאִיסוּר לְהַגִּיד לְחַבְרִיו שֶׁהַמַּחֲרִים שְׁבַחֲנוּת זֶה הֵם בְּיוֹקֵר מַחֲנוּת אַחֲרִים. אֲמֵנָם, יֵשׁ לְדַחוּת, שֶׁהִרִי בְּצִיּוֹר זֶה, הִרִי אִינוּ אוֹמֵר שֶׁהַמוֹכֵר מֵאֵנָה וְעוּבֵר עַל אִיסוּר, (דְּאוּלֵי שְׁנֵי הַמַּחֲרִים הֵם בְּכָלֵל הַשְּׁעֵר), וְרַק הוּא מוֹדִיעַ, שִׁישׁ אֲפִשְׁרוֹת לְקִנּוּתוֹ בְּיוֹתֵר זוֹל אֲצֵל

43. וִישׁ לְהַעִיר שִׁישׁ נִידוֹן דּוּמָה לְזֶה, וְהוּא, הֵאֵם מוֹתֵר לְקַחַת נוֹסְעִים שְׂמַחֲכִים לְבֹא"ס תּוֹךְ מַכּוֹנִיתוֹ, הֵאֵם נַחֲשֵׁב שְׂגוּרָם

סעיף יא

וְכֹל זֶה אִם הוּא רוֹצֵה לְהַזְהִירוֹ, בְּדִי שְׁלֵא יָבוֹא לְיַדֵּי אוֹנְאָה. אֲבָל אִם
 בְּבֵר לְקַח מֵאֲחֵד סְחוּרָה, וְהוּא יוֹדֵעַ שְׂרָמָהוּ, אוֹ בְּשׂוּי הַמְּקַח אוֹ בְּשֵׁאֵר
 חֶסְרוֹנוֹת, תְּלוּי בְּזָה, אִם עַל פִּי דִין תּוֹרָה, אִין לוֹ עֲתָה עַל הַמֵּאֲנָה כְּלוּם,
 בֵּין מִפְּנֵי שֶׁהָאוֹנְאָה בְּשׂוּי הַמְּקַח הִיָּתָה בְּפִחוֹת מְשֻׁתוֹת, וּבֵין מִפְּנֵי שֶׁעֲבַר
 הַזְּמוֹן, בְּדִי שִׁירָאָה לְתַנָּר אוֹ לְקָרוֹבוֹ, אוֹ (כַּט) שֵׁאֵר סִבָּה שֶׁבְּגִלְלָה הַפְּסִיד
 הַמִּתְאַנָּה, בְּוֹדָאֵי מִי שֶׁהוֹלֵךְ וּמַעֲזֹרֵר לְהַמְתַּאנָּה וּמְרָאָהוּ, אִיךְ שֶׁפְּלוּנֵי
 רָמָהוּ, עוֹזֵר עַל אִסוּר רְכִילוּת, בֵּינָן דְּעַל פִּי דִין תּוֹרָה, אִין לוֹ עֲלִיו עֲתָה
 כְּלוּם, שׁוֹב לֹא הָיִי זֶה חֶסְפוֹר, כִּי אִם דְּבָרִים כְּעֵלְמָא, וְהוּא * כְּרוֹכֵל שֶׁנֶּזְכָּר
 בְּכָל מְקוֹם, שֶׁהוּא מוֹעֵן דְּבָרִים (ל) מְזָה לָזָה. וְאִפְלוֹ אִם הַמְתַּאנָּה שׁוֹאֵלוֹ,
 גַּם בֵּן (לא) לֹא יֵאמֵר לוֹ הָאֲמַת. וְכֹל שֶׁבֵּן אִם הוּא רוֹאָה, שֶׁעַל יְדֵי דְּבִירוֹ

זכור לאברהם

סעיף יא

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, כהמשך מסעיף דלעיל, שאם
 כבר הונה אותו המוכר, והוא בא להגיד
 זאת ללוקח, תלוי בזה, שאם אין אפשרות לו
 על פי הלכה, לקבל מעותיו שנתאנה בחזרה,
 אז אין היתר כלל להגיד ללוקח, שהרי אז אין
 זה אלא רכילות בעלמא, [אם לא שיש חשש
 שיחזור וילקח משם עוד פעם ויאנה אותו

המוכר עוד פעם (באר מים חיים אות ל"ד)⁴⁴,
 שמכיון שאין תועלת, הריהו רכילות בעלמא,
 שאין זה אלא גורם לו שנאה על שכנגדו,
 ומאמר הגמ', מי שלקח מקח רע .. הוי אומר
 ישבחנו בעיניו. ואם יש אפשרות לקבל מעותיו
 שנתאנה בחזרה, אז תלוי בזה, שאם הלוקח לא
 יעשה מעשה בעצמו בלי שילך לבי"ד, אז אי"צ
 רק לקיים הה' תנאים שהזכרנו לעיל תחילת
 הכלל, ויתבארו בעזה"ת בסעיף דלהבא.

הפסד לבעלי הבא"ס קומפאנ"י, או, אדרבה, הוי חסד להנוסעים, ומצינו בס' משיב בהלכה (ח"מ סי' ר"א) וס' פתחי
 חושן (הל' גניבה ואונאה פרק ט') וס' מנחת צבי (סי' ה') שכתבו שהדבר מותר אם לוקח אותם בחינם, שהרי זהו חסד
 פשוט, ולענין אם מותר ללוקחם בשכר, עיין מש"כ שם בזה.

44. ואם רוצה לגלות לו כדי שלא יעשה טעות זה עוד פעם בחנות אחרת, עיין מהדורת דרשו (מס' 39), וצ"ע עוד.

יכול השפנגנדו לבוא לידי הפסד, כגון שיתפסנו, או שלא ישלם לו יתרון המעות, שהוא חייב לו עדין לעסק הזה, בודאי עון גדול הוא למביא לזה. אבל אם הוא רואה, שעל פי דין תורה, יהיה הדין עמו, (או שיהא יכול לחוד בו מהמקח הרע הזה, או שייחזיר לו האונאה) ואם היה יודע המתאנה, לא היה מתרצה לזה, (לב) צריך לומר לו האמת באשר הוא, כדי שיוציא מחכרו את אונאתו. אך צריך להיות זהיר באלו האפנים שאכתב, ואלו הן:

* הגהה: ועין לקמן בסוף סעיף קמ"ז, מה שכתבנו שם, באם שהוא משער בהקונה וכו', עין שם, והוא הדין כאן.

סעיף יב

א שלא יגדיל בספורו את העולה או החסרון יותר ממה שהוא.

ב שתהיה עקר בונתו לקנא לאמת ולעזר לאשר אשם לו, דהינו לתועלת

זכור לאברהם

סעיף יב

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, דאלו הן התנאים הנצרכים לציור שבסעיף דלעיל: א] שלא יגדיל את הענין לרע יותר ממה שהוא. ב] שתהי' עיקר כוונתו לתועלת, לא ליהנות או מצד שנאה, ונכלל בזה נמי שהוא משער שבאמת יבא תועלת. ג] אם הוא משער שתוכחתו יועיל שהמאנה

חזיר מעצמו האונאה, חייב לעשות כן, ולא לגלות להמתאנה. ד] אם הוא יכול⁴⁵ לסבב את התועלת מבלי לספר זאת, יעשה כן, ולא יגנה חבריו. ה] שלא יסובב שום רעה ממש שאינו ראוי לבא, דהיינו, שאם הוא משער שהמתאנה יגלה למוכר שהוא גילה לו על האונאה, ומזה יבא למריבה גדולה, אין לגלות למתאנה. ואם משער, שאם יזהיר למתאנה שלא יגלה שמו למוכר, ישמע לו, אזי יכול לגלות להמתאנה.

45. יש לעיין מה הדין כשיכול לסבב התועלת באופן אחר, אמנם אותו אופן כרוך בהוצאות או טירחא, עד כמה מחוייב הוא לטרוח או להוציא כדי שלא לגנותו. ואולי יש לדמות לדיני השבת אבידה, דמ"מ אם הפסד של חבריו הוא הרבה יותר גדול מהפסדו, אמרינן כל המקפיד על כך, מביא עצמו לידי כך.

המתאנה, ולא (ג) לשמח בקלון המתאנה, אף שהוא יודע בעצמו בברור, שהונה אותו המוזכר בזה המקח.

ובזה הפרט נכלל עוד ענין אחר, והוא כמעט אותו הפרט בעצמו, דהינו, שישער, שתוכל לבוא מזה תועלת, לאפוקי (להוציא) אם הוא יודע את טבע המתאנה, שלא איש דברים הוא לילך בדינא ודינא, ולבקש אנשים, שיעזרוהו בענין זה, רק יבאוב לבו בלבד בספורו, ויבנים לו שנאה בלבו על השפנגדו, (ד) אין לומר לו, וביותר אם שואלו באפן זה. ובאפן הראשון שצירנו, דהינו, במקום שעל פי דין אסור לתור מזה המקח, מצוה לשבח המקח בפניו, ואין בו משום "מדבר שקר תרחק", (כמו שאמרו חז"ל בכתבות י"ו. הרי שלקח מקח רע מן השוק וכו', הוי אומר ישבחנו בעיניו).

ג אם הוא משער, שדבריו יהיו נשמעין להמתאנה בהוכחה להחזיר האונאה, יזכיר אותו בינו לבין עצמו להחזיר האונאה, ולא יגלה לנדין.

ד אם יכול לסבב את התועלת (לה) בעצה אחרת, שלא יצטרך לספר הננות עליו, לא יספר.

ה שהאיש שהוא מספר לו, לא יהיה בטבעו הולך רכיל, דאם הוא מכיר במדה גרועה חזו, ומסתמא יספר למוזכר, איך שפלוגי אמר לי שהסתורה חזו היא רעה, או שאיננה שוה דמי המקח שנתן בעדה, צריך עיון, אם מפר לספר לאיש בזה האמת, כי הוא מכשילו באסור רכילות. ומכל מקום נראה, דאם הוא משער, שאם יזהירו שלא יגלה את שמו, ישמע לו, יעשה כן.

סעיף יג

כָּל זֶה דְּבַרְנֵנוּ, אִם הוּא מִכִּיר לְהַמְתָּאנָה בְּמַבְעוֹ, שְׂפָאֲשֶׁר יוֹדֵעַ לוֹ הָאֱמֶת מְהֵאֲנָאָה, לֹא יַעֲשֶׂה לוֹ שׁוּם דְּבָר מַעֲצָמוֹ, רַק יִתְּפַעְנֵנוּ לְבֵית דִּין וְיַעֲשֶׂה עַל פִּי דִּין תּוֹרָה. אֲבָל אִם מִכִּירוֹ בְּמַבְעוֹ, שְׂפָאֲשֶׁר יוֹדֵעַ לוֹ מִזֶּה, יַעֲשֶׂה דִּין לְעַצְמוֹ וְיִתְּפַסְּנוּ, אִזְ שְׂיִחְזִיר לוֹ הַסְּחֻרָה, אִזְ לֹא יִשְׁלִים לוֹ הַמְּעוֹת, שְׁנַשְׂאָר חָיָב לוֹ בְּלִי שׁוּם בֵּית דִּין, יֵשׁ לְזַהֵר מִלְּגַלּוֹת לוֹ, כִּי בְּדִי שְׂיִנְצַל מַעֲצָם דְּבוּר הָאֲסוּר, צָרִיךְ לָזֶה עוֹד שְׁלֹשָׁה פְּרָטִים:

א שְׂיִתְּיָה יְדוּעַ עֲנִין זֶה שָׁל אֲנָאָה, דְּהִינּוּ, מַה שְׁהוֹנָה אוֹתוֹ, לְמַסְפְּרִים

זכור לאברהם

סעיף יג

תמצית הסעיף

ואלו הן: א] שדבר זה שמספרים יהי' ידוע להם מעצמם, ולא ששמעו כן מאחרים. ב]

שיהיו המספרים שני אנשים שהם כשרים לעדות⁴⁶. ג] שיהי' ידוע להם שלא יעשה השומע על פיהם יותר ממה שהיו בי"ד עושין, אילו העידו בב"ד.

אמנם, צריך לדעת, שאפי' כשמקיים ג' תנאים אלו, זה מועיל רק שלא יעבור על איסור לה"ר, אמנם, מ"מ, עובר הוא על איסור מסייע ידי עוברי עבירה במה שמסייע השומע לעשות דין לעצמו בלי ללכת לבי"ד⁴⁷, דאע"פ

כתב הח"ח, דהא שהבאנו בסעיפים דלעיל שמותר לגלות להמתאנה שאינה המוכר, (ובלבד שיקיים ה' תנאים), היינו דוקא אם השומע לא יעשה מעצמו שום דבר להוציא מן המדובר, ואע"פ שלא יעשה יותר ממה שבי"ד היו עושין אילו הועד עליו בפני בי"ד ע"ז, אבל אם יעשה בעצמו מעשה להוציא ממון מן המוכר בלי ללכת לבי"ד, אז אסור לספר אא"כ מקיים עוד שלשה תנאים.

46. הטעם לתנאי זה הוא משום שכל שאין אפשרות להוכיח כן לבי"ד, אשר ע"י יכול בי"ד לפסוק כן בשבילם, נקרא הוצאת ממון שלא כדין, וכמו שביארנו לעיל סעיף ה'. אמנם כאן (באר מים חיים ל"ז) הוסיף הח"ח, שיתכן ציורים שא"צ שני עדים, כגון שהוא דבר מבורר לכל השער של המקח ושיעור האונאה שבו, ויש ראיות ברורות כמה הי' המחיר במקח הזה, דאז בי"ד יכול להוציא בלא העדאת עדים.

47. נלענ"ד שכוונתו לומר במה שהשומע מקבל דבריו, דאע"פ שיש לשומע היתר לשמוע, אין לו היתר להאמין, ובוזה שעושה מעשה בעצמו בלי ללכת לבי"ד, בהכרח שהוא מאמין לדברי המספר, וכאן לא נחשב שהמספר עובר בלפני

עצמם. לא כן אם שמעו מפני אחרים, שיש אונאה במקח הזה, (לו) אסורים לומר לו.

ב שיהיו (לו) המספרים שנים.

ג שלא יסבב חוק להמאנה על פי דבורם, יותר מכפי הדין שהיה יוצא על ידם בבית דין. אבל אם (לח) מכירין את טבעו של המתאנה, שיפסיד להמאנה יותר מכפי הדין, ולא יצית דינא אחר כך להמאנה, אסור לגלות לו בכל גוני.

ועם החמשה פרטים הראשונים יש בסך הכל שמונה פרטים, ואינו מצוי שיתקבצו בלם, ואפלו אם יתקבצו, אינו מועיל, רק להנצל מעצם דבור האסור, אבל על כל פנים ממסיע ידי עוברי עברה לא נפיק (לא יצא), שעל פי דין אסור לו להשומע לעשות מעשה על פי דבורם, אפלו אם ספרו לו הרבה אנשים, כל זמן שלא העידו עליו בבית דין, והרשוהו בית דין לעשות כן, במבאר לעיל בכלל ו' סעיף ט' וי'. על כן יש לזהר מאד מלגלות לאיש, שטבעו לעשות דין בעצמו בלי רשות מבית דין, ועין לעיל בסעיף ו'.

זכור לאברהם

התנאים, כגון שכבר עבר שיעור כדי שיראה לתגר, או שאינם בקיאים כלל בשער האמיתי, ולפעמים הוא גם מסית המתאנה להחזיר החפץ ולגנוב מן המוכר שלא כדין, ונמצא שמספרים כאלו נכשלין בכמה עבירות חמורות.

שהמספר יודע שהוא אמת, מ"מ, השומע שאינו יודע שהוא אמת, רק שומע מהמספרים, אין לו לעשות כן על פי מה ששומע.

וכתב הח"ח, שמכאן תראה שהרבה נכשלין בזה, שהרי הרבה פעמים אינו שייך כל

עור, דאין זה קרוב לודאי שיכשל, ואולי ילך לבי"ד מאחר שרואה שיש שני עדים לטובתו, אלא דמי"מ יש בו איסור מסייע. אמנם, צריך להוסיף, שבצירים שא"צ העדאת עדים, כמו שהבאנו בהערה דלעיל, גם משום איסור מסייע אין בו.

ועתה אחי ראה גם ראה, איך, שבִּעֲוֹנוֹתֵינוּ הַרְבִּים, כָּמָה וְכָמָה אֲנָשִׁים נִכְשָׁלִין בְּזוֹת מְאֹד, שֶׁבִּאֲשֶׁר אֶחָד לֹקַח סְחוּרָה מִחֲנוּת, וְקָנָה אוֹתָהּ בְּמִשִּׁיבָה כַּדִּין, וּמְרָאָה לְחֵבְרוֹ, אִם שָׁוָה הַמְקַח שְׁשֻׁלָם אוֹ לֹא, לֹא דֵי שְׂאִינוּ מְשַׁבְּחוּ, עוֹד הוּא מִגְנִיחוֹ לֹמַר: כִּי רָמָה אוֹתָךְ מְאֹד. וְאִינוּ מְדַקְדָּק עַל עֲצָמוֹ בְּשַׁעַת מַעֲשֵׂה לִידַע הֵיטֵב אֶת מְקַחָהּ, כִּפִּי מַה שֶּׁהִיא נִמְכָּרֶת עִתָּה בְּשׁוֹק, כִּי כָּמָה פְּעָמִים מִשְׁתַּנֵּה הַשַּׁעַר בְּזִמְנֵי קֶצֶר. וְגַם לִידַע כָּמָה הִזְנָה אוֹתוֹ, אִם יֵשׁ בּוֹ שְׁעוֹר אוֹנָאָה עַל פִּי דִין תּוֹרָה. וְגַם מְתֵי הִזְנָה אוֹתוֹ, כִּי אוֹלֵי כָּבֵד עָבַר הַשְּׁעוֹר, כִּדֵּי שִׁירָאָה לְתַנְּר וְלְקָרוֹבוֹ, וְלֹלֵא תוֹעֵלֶת יְהִיָּה, רַק בְּדַכְרִיּוֹ וּבְכִנּוּיִם שִׁנְאָה תּוֹקָה בְּלִבּוֹ עַל הַשְּׁבִנְגָדוֹ, וְהוּא רוֹכֵל מִמֶּשֶׁ, שְׂמוּעֵן דְּבָרִים מִזֶּה לָזֶה.

וְהַרְבֵּה פְּעָמִים אֲרַע, שֶׁמִּשְׁנָאָה דְּבַר עֲלִיו, וְנִתְבָּרַר אַחַר כָּךְ, כִּי שָׁוָה הַמְּעוֹת שֶׁנִּתְּנָן בְּעָרוֹ. וְהַרְבֵּה פְּעָמִים אֲרַע מִזֶּה הַפֶּסֶד מְעוֹת לְהַשְּׁבִנְגָדוֹ, כִּי יִסִּיתָהוּ לֵאמֹר: לֵךְ תִּחַוֵּר לוֹ הַסְּחוּרָה וּטְרוּף אוֹתָהּ בְּפָנָיו, וְאִם אֵתָה מִתְבַּיֵּשׁ בְּעֲצָמָהּ, שְׁלַח אוֹתָהּ לוֹ עַל יְדֵי אַחַר, וְאִם לֹא יִרְצֶה לְקַבְּלָהּ מִמֶּךָ, לֹא תִשְׁלַח לוֹ הַמְּעוֹת שֶׁאֵתָה חַיֵּב לוֹ לְסְחוּרָה זוֹ אוֹ מִכְּבָר, (וְכַמָּה פְּעָמִים הוּא זֶה שְׁלֹא כַּדִּין, וְעוֹל וְעֵשֶׁק מִמֶּשֶׁ הוּא), וּבְשֶׁהוּא מִבִּיא אֶת הַסְּחוּרָה לְמוֹכֵר, וְהַמּוֹכֵר אִינוֹ רוֹצֵה לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ, בְּאֲמָרוֹ, שְׂחֹא מִפְּסִידוֹ שְׁלֹא כַּדִּין תּוֹרָה, בָּאִים לִידֵי מְרִיבָה וּנְאָצוֹת גְּדוּלוֹת אֶחָד לְחֵבְרוֹ.

רִאָה, כָּמָה רְעוּת עֲשֵׂה הַרוֹכֵל תּוֹה: שֶׁעָבַר עַל לְאוֹ ד' לֹא תִלְךְ רָכִיל בְּעַמִּיד', (אִם אִינוּ מְדַקְדָּק עַל עֲצָמוֹ כָּמָה שֶׁכְּתִבְנוּ לְעִיל), וְעַל "לִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְּשׁוֹל", שִׁיעֵץ לְחֵבְרוֹ לְתַחֲוִיר לוֹ הַסְּחוּרָה שְׁלֹא כַּדִּין אוֹ שְׂאֵר הַפֶּסֶדִים, וְלִבּוֹא עַל יְדוֹ לִידֵי מַחְלָקָת, לְעָבֵר עַל לְאוֹ ד' לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ", וְלִכְמָה לְאוֹיֵן אַחֲרִים, שִׁיּוֹצֵאִים עַל יְדֵי מַחְלָקָת, רַחֲמָנָא לִיעֲלֵן. וְאִם בֵּן מַה מְאֹד רְאוּי לְזַהַר, שְׁלֹא לְהַתְעַרֵב בְּעֲנִינִים כְּאֵלוֹ, אִם לֹא שִׁיתְבַּוֵּן הֵיטֵב כָּכֵל מַה שֶׁכְּתִבְנוּ לְעִיל, וְאִזּוֹ יְהִיָּה ה' בְּעוֹרוֹ, שְׁלֹא יִבּוֹא שׁוּם מִכְּשׁוֹל עַל יְדוֹ.

סעיף יד

אם (למ) נעשה דבר לראובן שלא בהנן, אך לא נודע לו, מי עשה לו את הדבר. ובא ראובן זה ושאל לשמעון: מי עשה לי את הדבר הזה? אף שהוא מבין, שראובן חושדו בזה, אסור לגלות לו את שם העושה, אף שהוא ראה בעצמו. רק ישיב לו: אני לא עשיתי את הדבר*, (אם לא שהוא דבר אשר אפלו אם לא היה חושדו בלל בזה ולא היה שואלו, היה גם בן צריך לספר לו מעצמו, כגון שנשלמו בו כל הפרטים הנ"ל בתחלת הסימן, וכמו שכתבנו לעיל בסעיף ו'), וכמו שנתבאר לעיל בחלק א' בכלל י' בסעיף י"ז לענין לשון הרע, וענין שם היטב, כי כל הספרות הנזכרות שם במקור החיים ובבאר מים חיים, בין לענין דינא ובין לענין לצאת ידי שמים, שיך גם בזה.

זכור לאברהם

סעיף יד

תמצית הסעיף

נבאר בעזה"ת, שהדין הוא, שאם באמת עשה הנחשד האמיתי דבר רע, וראוי הוא שיכעס עליו החושד, והחוטא באמת גרם לחשד זה שיבא, אז מותר מעיקר הדין לאותו שהוא נחשד בטעות, לומר אני לא עשיתי, אע"פ שממילא נשמע מיהו הנחשד האמיתי, [ובאופן שאינו יכול לדחות מעליו האשמה, אא"כ מגלה בפירוש מיהו האשם בזה, מותר לגלות בפירוש (באר מים חיים הל' לה"ר כלל י' אות ל"א)]. והטעם לזה משום שזהו כמו ההיתיר בעלמא של תועלת, משום דלאו כל כמיניהו של בעלי עוולה לעשות עוולות, שזקפו לבסוף על ישרים וכשרים⁴⁸. ובאופן שעדין לא נחלט אצל

כתב הח"ח, שכשנעשה לראובן דבר שלא כהוגן, ובא לחשוד את שמעון, ושואלו "מי עשה לי את הדבר הזה?", יש כמה חילוקי דינים מתי מותר לנחשד להגיד לחושד, שהוא עצמו לא חטא, אלא אחר ה', שעשה את הדבר. ובדינים אלו, בעיקר, יש שני דברים שצריך להתחשב עמהם, א[האם נחלט כבר בעיני החושד שהוא הנחשד, ב] האם באמת עשה הנחשד האמיתי, דבר רע, ולכן ראוי הוא שיכעס עליו החושד, והרי אז הנחשד האמיתי באמת גרם לחשד זה שיבא. והשתא

48. ועיין באר מים חיים (לעיל הל' לה"ר כלל י' אות ל"א) שהביא מקורות לזה מגמ'.

* הגה"ח: אך יש לזהר, שלא להורות קלא מזה הדין לענין אם היה הוא גם כן מן המנויין, כגון, לפי מה שמצוי בענין טובי העיר, שיושבים ומעינים בדבר הנהגת אנשי העיר, אפילו אם הוא לא הסכים עמהם בענין זה, ולפי דעתו שלא כהוגן הוא מה שהסכימו בענין ההוא נגד ראובן, אך הם רבו עליו ובטלו את דעתו. ואחר כך בא ראובן ושואלו, אם גם ידו היתה בענין זה, אף שראובן חושדו בזה, אף על פי כן (מ) אסור לו מן הדין להשיב, אפילו בלשון: אני לא עשיתי את הדבר הזה, וכל שכן לגלות בפרוש את שמם, ורובל מקרי עבור זה, וכמו שבארנו לעיל בחלק א' כלל ב' סעיף י"א, עין שם היטב.

זכור לאברהם

החושד שהוא הוא הנחשד, נמי מותר לומר אני לא עשיתי, ואפילו לא עשה הנחשד דבר שבאמת הוא רע או איסור, והטעם לזה, משום שבמקום שההיזיק עדין לא בא, מותר להציל עצמו שלא יבא עליו, אע"פ שממילא יתגנדר על השני, וכדאיתא בחו"מ סי' שפ"ח (סעיף ב') לענין שאר היזיקות⁴⁹.

אבל, אם כבר נחלט בעיני החושד שהוא הוא הנחשד, והנחשד האמיתי לא עשה עול שיגרום לזה שיבא, אז אסור אפי' לומר

49. עיין בבאר מים חיים (הל' לה"ר כלל י' אות מ"ג) שהביא ראי' זו, ובסוף כתב שאעפ"כ דבר זה אינו מבורר אצלו למעשה, ויש לדון מהו כוונתו בזה, האם כיון לדין של 'עדין לא הוחלט' או לדין של 'עוולה אמיתי'. אמנם, בפנים, במקור החיים, לא נראה כלל שהוא מסתפק להלכה. עוד יש לדעת, שלענין לדחות מעל עצמו עולה אמיתי שכבר בא, אפי' נימא שהח"ח חושש להלכה לחומרא בזה, מ"מ, מצינו הרבה פוסקים שמתירים להלכה בזה, הלא המה החכם צבי (מונב בפ"ח חו"מ סי' קכ"ח סעיף ג'), וס' חשוקי חמד (ברכות דף ה:), וס' אמרי יצחק (כאן), ובקובץ שיעורים (מס' ב"ב אות תקצ"ה) הביא שהמהר"ח או"ז סובר כן. ועיין עוד שער המשפט (סי' קכ"ח) וס' פעמוני זהב (על חו"מ סי' שפ"ח סעיף י"ב) וס' ערך ש"י (על חו"מ סי' שס"ט סעיף ז') מש"כ בזה.

50. איתא בס' נתיב חיים, שבדבר שהוא עול אמיתי אינו ראוי לקבלו על עצמו, דאדרבה שייך האיסור של והייתם נקיים, ובפרט אם הוא איש חשוב. ואולי באופנים שיתודע אח"כ שלא המודה עשה דבר זה, אין חשש בזה, ועיין.

סעיף טו

ועתה נבוא לְבָאָר מַה שְּׁנִבְשָׁלִין בְּזַה תְּרַבָּה אַנְשִׁים, וְאַצִּיר צִיּוֹר אֶחָד, וּמִמֶּנּוּ יִקְיֵשׁ הַמְשָׁכִיל לְכָל פְּיוּצָא בְּזַה.

לְפִי מַה שְּׁמַצִּינִי, שְׁאֶחָד מִבֵּיָא סְחוּרָה לְעִיר לְמַכְר, וּבָאִים אֶצְלוּ קוֹנִים תְּרַבָּה, וְרָגִיל מְאֹד, שְׁמִי שְׂאִין לוֹ מְעוֹת בְּשַׁעַת מַעֲשָׂה, הוּא בּוֹרֵר סְחוּרָה וּמְבַקֵּשׁ מִהַמּוֹכֵר, שְׁלֵא יִמְכֹּר אֶת הַסְּחוּרָה לְאַחַר, כִּי הוּא יִלְךְ וַיָּבִיֵא לוֹ מְעוֹת,

זכור לאברהם

סעיף טו

תמצית הסעיף

הוא מתנצל על עצמו, שהשניים הכריחוהו למכור להם בע"כ. הרי בכה"ג עבר המוכר על איסור דרכילות, שהרי אפי' אם הי' אמת כדבריו, שהם הכריחוהו, הרי עכשיו אין מה לעשות והוי רק רכילות, וכ"ש אם הי' שקר. והביאור, דאפי' בציוור שהוא אמת, והלוקחים שניים עשו עולה גמורה ועברו על איסור של עני המהפך בחררה, מ"מ, עכשיו שכבר נמכר להם, והרי המקח קיים, ואין אפשרות להחזיר המוכר בעל כרחם, אין בסיפור זה תועלת כלל^{51,52} ולכן הוי לי' רק עון דרכילות,

כתב הח"ח, שיש לצייר ציור אחד שהוא מצוי, וממנו יקיש המשכיל לציורים אחרים כיוצא בו. והוא, שהרבה פעמים בא סוחר אחד לעיר, ולוקח אחד בורר ממנו סחורה לעצמו, ומחמת שאין איתו כסף, הוא מבקש מן המוכר שלא ימכור סחורה זו לאחר, כי יבא מיד עם הכסף. ואח"כ, באים אצל המוכר קונים אחרים, ומפצירים בו למכור להם, ומתרצה להם, ואח"כ כשבא הקונה הראשון,

51. הנה הח"ח כתב שאפי' עברו הלוקחים באיסור עני המהפך בחררה, מ"מ, אין בזה שום תועלת. אמנם, יש לעיין למה אין בזה תועלת, שהרי איתא בסמ"ע (הו"מ סי' רל"ז ס"ק א') שמותר להכריז עליו שהוא רשע בבית הכנסת כדי להכלימו, כדי שיחזיר המקח. ולפי"ז צ"ע כתב הח"ח שאסור להגיד זאת ללוקח ראשון, למה לא נחשב זה גופא לתועלת, ע"י שיבקש מבי"ד שיכריזו בשבילו בביהכ"נ ואולי עי"ז יחזור לו מקחו, ואע"פ שהעיקר בזה על הבי"ד להעניש את החוטא, מ"מ, נראה שגם הלוקח הראשון יכול לתבוע את זה, ושוב מצאתי בס' אמרי שיח (עמ' תקס"ב) שהק' כן נמי. אמנם הא מיהת, זה ודאי נראה פשוט, שאם עדין לא נגמר המקח עם השני, מותר להודיע את הלוקח הראשון שמו של הלוקח השני, אם יקיים כל תנאי היתר של תועלת, כדי לתובעו לבי"ד, כדי שימנעו בי"ד מן הלוקח השני מלעשות זאת.

52. הנה אם השניים באמת הכריחוהו למכור להם, והם באמת עשו עולה, ואי"א לדחות העולה מעל עצמו מבלי לפרט שמותם, נראה פשוט דמותר לגלות שמותם, כמו שמצינו בסוף הל' לה"ר, אלא, שבדרך כלל אפשר לדחותו מעל עצמו מבלי לגלות שמם.

ובתוך כך באים אצלו קונים אחרים ומפצירים בו הרבה, שימכר להם אותה הסחורה שברר הראשון, ונתרצה להם. ואחר כך בשבא הראשון ומבקש מאתו, שיתן לו את הסחורה שברר מתחלה, הוא משיבו: פלוני בא, ולא הייתי רוצה לתת לו, והשליך את המעות ולקח את הסחורה, ובעל פרחי נתרציתי לו, שלא הייתי רוצה להתקוטט עמו. כגון זה, עבר על לאו גמור ד"לא תלך רכיל בעמוך", הגם (מא) שעולה גדולה עשה אותו, שהפציר לתת לו את הסחורה שברר הראשון, מכל מקום, כיון (מב) שמכר לו וקבל המעות מאתו, בודאי מכירה גמורה היא, ולא תצא שום תועלת, מזה שינלה לו שם המפציר, רק שיכנים לו שניאה בלבו עליו, וזו היא רכילות גמורה, וכנ"ל בכלל א' סעיף ג', וזה הדין דומה בכל פרטיו לסעיף י"ד הנ"ל.

ומכל שכן לפי מה שמצוי כמה פעמים, שלא הפציר בו השני הזה כל כך ולא הודיעו שפסק על הסחורה הזו עם אחר, ורק למוכת עצמו מכר לו את הסחורה הזו (מג) באיזה מעם שהיה לו, וכדי שלא יהיה לקונה הראשון תרעומות עליו, שיאמר עליו, שהוא משנה בדבריו, הוא מסיר העולה מעצמו ונותנה על חברו, בודאי הוא עון גדול עד מאד, כי הוא בכלל מוציא שם רע, ושיך בו כל הלאוין והעשין המבאדין לעיל בפתיחה.

וצריך לזהר מאד בענין הזה, שלא לנלות לו שם הלוקח השני שלקח הסחורה, אפלו אם ירצה המוכר הזה להמשיך העולה על עצמו, ולומר:

זכור לאברהם

השמות של הלוקחים שניים, כי רגיל מאוד שיתרעם הלוקח ראשון על הלוקחים שניים אפי' בכה"ג.

שבוודאי יתרעם עליהם הלוקח הראשון. ואפי' אם ירצה המוכר להמשיך העולה על עצמו, מ"מ, אסור הוא לומר ללוקח ראשון

אני הוא ששנגנתי בענין הזה, כי הוא לא ידע מזה, שאתה פסקת עמי מתחלה. כי רגיל הוא מאד, שאפלו באפן זה יכניס שנאה בלבו על הלוקח השני, שיחשב עליו שהוא ירד לחייו. רק ישיב לו המוכר סתם: אני מכרתיה בשננה לאחר.

ודע דכל מה שפכתנו בספר זה מענין גדל הזהירות מעון לשון הרע, הינו למי שהוא עדין בכלל "עמיתך". אבל באותן האנשים, הפופרים בתורת ה', אפלו רק באות אחת, והמלעיגים מדברי תו"ל, מצוה לפרסם דעתם הבוזבת לעיני הכל ולננותם, כדי שלא ילמדו ממעשיהם הרעים.

תמו הכללים מהלכות אסורי לשון הרע ורכילות.

הנה על דרך זה צריך לפרשו בלשון, והענין שאחר שפי' שהם שני בריתות מכון זה כנגד זה ברית הלשון וברית המעור (ספ"י פ"א מ"ב), כמו שבברית המעור המוציא זרע לבטלה יקרא רע, כן בברית הלשון המוציא מלה לבטלה כמוציא זרע לבטלה, ולכך אמר נצור לשונך מדע, כדי שלא תהיה נקרא רע שהוא המוציא כדפי'.

ס' ראשית חכמה, שער דקדושה, י"א

ציורים לכלל ט'

ועתה אסדר עוד איזה ציורים, באשר כתבתי כמה פעמים בכלל ט' בכאר
מים חיים.

ציור ראשון

בכר כתבתי בפנים הספר בחלק ב' סוף כלל ט'.

ציור שני

אם הוא רואה, שראובן רוצה להשתתף עם שמעון פעניני המסחר, ושמעון
אינו מבירו בטבעו. והוא מביר היטב לראובן מבכר, שאינו חושש לממון

זכור לאברהם

ציורים לכלל ט'

הקדמה

הנה פרק זה מבאר ענין של נתינת מידע (אינפורמציה - INFORMATION) בעד מי שעושה או שעשה שותפות או שידוך. וכדי להבין פרק זה, כדאי ללמוד מקודם הל' רכילות כלל ט', ונראה, שגם כדאי להקדים כאן כמה הלכות ויסודות כדי להקל על המעיינים להבין את הפרק הזה.

הנה, יש לדעת שבעיקרון יש ג' שלבים בעשיית שותפות או שידוך, והדינים יתחלקו לפי השלבים של הענין. ואלו הן: א] הצעת הענין, ב] דרישות וחקירות לפני שנגמר הענין, ג] סיפור ענינים אחרי שנגמר הענין (של שותפות או שידוך).

עוד יש לדעת, שיש כמה מדריגות של חסרונות שיש נידון אם להגיד או לא, אשר על פיהם ישתנה הדין. ואלו הן: א] חסרון עצום, ב] חסרון אמצעי, ג] חסרון קטן לא משמעותי לענין.

גם יש לדעת, שיש חילוקים אחרים שצריך לשקול בחשבון. ואלו הן: א] האם דרש השותף ממך, או אתה הולך מעצמך להגיד לו, ב] האם סומך הרבה עליך בבירור הענין, או לא, ג] האם הוא קרוב שלך או חבר טוב שלך, או לא, ד] האם אתה יודע שהוא מקפיד מאוד על ענין זה, או לא, ה] האם ברור לך את המצב הזה שאתה מספר, או שזהו רק השערת הדעת, ו] האם יש צד סביר שיגרום מזה מח' גדולה, משום ששומע

אחרים מפני מבועו הרע, יזהיר לזה מתחלה, שלא ישתתף עמו*, ואין בזה משום לשון הרע. וגם בזה צריך לזהר מאד, שלא יחסרו בו כל הפרטים הנ"ל כלל מ' סעיף ב'.

* הגה"ח: והזהר אחי, שלא תמעה להתיר מטעם זה, אם אתה רואה, שאחד רוצה להשתתף עם חברו ואינו מכירו כל כך, ואתה מכירו, כי הוא עתה שפל במצבו, (א) ותרצה לילך ולגלות לשתפו דבר זה כדי שלא ישתתף אתו, דעון גדול הוא, כמו דאיתא ברמב"ם פרק ז' מהלכות דעות (הלכה ה'), וזה לשונו: והמספר דברים שגורמים, אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חברו בגופו או להצר לו, הרי זה לשון הרע. ואין דומה כלל לשאר ענינים שהצרכנו לגלות, דהתם הוא מציל על ידי זה את האיש, שהוא מגלה לו מעצם ההזק או הרעה, מה שאין בן בזה, (ב) דאין לנו שום ראיה להחליט, דיגיע לו על ידי השתתפותו הזק ורעה, כאשר בארתי הכל בבאר מים חיים.

זכור לאברהם

הצליח בעסקים אחרים, אשר על כן, אין באמת שום רא' שיש חסרון בזה להשתתף עימו [מירי בשותפות כזה שאין צורך שהשותף יוסיף כסף בשביל השותפות], אז אין היתר כלל לגלות לו מזה, אם לא שאל ממך כלום, שהרי אין כלל רא' שיהא לו באמת הפסד מהשתתפות עימו, דדילמא אדרבה יהי זה זכות בשבילו שיצליח במה שעוזר עני, ואע"פ שאינו יודע מזה, אין נפק"מ, דמ"מ, מתברך בשביל שעוזר עני, וזהו הדרך הכי טוב לעזור עני (באר מים חיים).

ואם דרש ממך אודות מצבו כדי לידע אם להשתתף עימו, ואתה מכיר דעתו, שאם הוא איש עני שאינו רוצה להשתתף עימו, אז יכול לגלות לו אפי' לא שאל אותך

הזה ילך ויגיד למי שעליו נאמר הדברים, או לא, [ז] האם אתה מיעץ את השומע, או רק מודיע לו ענינים אלו והוא ישקול מעצמו.

א

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאם אתה רואה מישהו שרוצה להשתתף עם אחר, ואתה מכיר אותו איש אחר, שהוא איש שאינו זהיר בממון של אחרים, אשר על כן, הוא סכנת הפסד ממון לזה להשתתף עימו, יש לך להזהירו שלא להשתתף עימו.

אמנם, אם אותו אחר אין לו חסרון רק בזה שהוא איש עני שהי' לו מזל רע ולא

ב. ואם כָּבֵד נִשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ מִצַּד שְׁלֵא הָיָה מִכִּירוֹ, וְזֶה מִכִּירוֹ בְּעֵצָם מִבְּעוֹ וּבִנְיָ"ל, תְּלוּי בְּזוֹה, אִם הוּא יוֹדֵעַ שְׁדַבְּרִיו לֹא יִתְקַבְּלוּ לְפָנָיו, רַק לְעֵינָיו לְחוּשׁ לְבַד, דְּהִינּוּ, שְׁלֵא יִסְמַךְ עָלָיו מַעֲתָה בְּעֵינָיו הָעֵסֶק וְנֶאֱמָנוֹת הַחֲשׁוֹנוֹת מִכָּל וְכָל, רַק גַּם הוּא יִשְׁנִיחַ בְּכָל עֵינָיו וְעֵינָיו, כִּדִּי שְׁלֵא יָבֹא לְיָדֵי הַפְּסֵד, צָרִיף לְגִלּוֹת לוֹ, אִךְ גַּם בְּזוֹה צָרִיף לְזַהֵר מְאֹד, שְׁלֵא יַחְסְרוּ הַפְּרָטִים הַנִּי"ל בְּסָעִיף א'. אֲבָל אִם הוּא רוֹאֵה, שְׁדַבְּרִיו יִתְקַבְּלוּ מְאֹד לְפָנָיו הַשּׁוֹמֵעַ, וְעַל יָדֵי זֶה יָבֹא הַפְּסֵד מִמֶּשׁ לְהַשְׁכֵּנְדוֹ, דְּהִינּוּ, (ג) שְׁיִכְבַּל מַעֲצָמוֹ הַשְׁתַּפּוֹת שְׁעִמּוֹ אוֹ שְׁאָר עֵינָיו הַזֶּקֶ, (ד) אֲסוּר לְגִלּוֹת לוֹ.

זכור לאברהם

ב'

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, כהמשך מסעיף דלעיל, שאם כבר נשתתף עימו, ואתה רוצה לגלות לו שהוא איש שאינו זהיר בממון של אחרים, אשר על כן, הוא סכנת הפסד ממון לו, תלוי בזה, שאם השומע לא יעשה מעצמו שום מעשה כנגד

בפירוש אודות זה⁵³, אבל דוקא אם מתקיים ב' תנאים, א] שאתה יודע בברירות שהוא עתה שפל במצבו, ב] לפי השערת דעתך לא יבואו הדברים לאזני המדובר ולא יבא מזה מח' גדולה. ואם יש לך אפי' ספק באחד מהתנאים הנ"ל, טוב להסתלק לגמרי ולומר "איני יודע איך ליעץ אותך כי איני יודע היטב את מצבו."⁵⁴ (באר מים חיים).

53. דע שיש ג' אופנים שיש לחלק בין אם שאל אותך או לא, א] כשהשואל מגלה דעתו שמקפיד מאוד שלא להשתתף בשותף כזה, אז נחשב האידך כאינו מעניינו, ולא נחשב דיבור של היזיק, שהרי שותף כזה אינו מתאים לו כלל, משא"כ אם לא שאל, שכנראה לא אכפת לו בזה (ובאופנים כאלו יש להתיר אפי' לא שאל אותך אלא שאל לאיש אחר או שיש לך ידיעה מזה ממקום אחר), ב] אף בצירוף שאינו מקפיד כ"כ, מ"מ יש חילוק, משום דכל שלא שאלו לא יספר מעצמו, דאז אמרינן שב ואל תעשה, מכיון דמאי חזית דדמא דהאי סומק טפי דילמא דמא דאידך סומק טפי, משא"כ אם שאלו (ובזה אינו מועיל רק אם שאל אותך), ויש לעיין אם בדרגא זה יש לחלק בין ת"ח וקרוב לאחרים, ונראה שהח"ח ושאר אחרונים נסתפקו בזה, ג] בצירוף ששאלו הרבה פרטים בענין, הוי במקצת בגדר של מתייעץ עימו, ואם לא יגלה יהי' נחשב כאילו יעצו עיצה רעה.

54. אע"פ שהח"ח כתב שבצירוף זה טוב לומר "איני יודע וכו'" אע"פ שהוא עכ"פ קצת שקר, אין ללמוד מזה שמותר לומר "איני יודע" באופנים שהוא מותר לך לומר הענין, ואדרבה, מצינו בס' אשרי האיש (פרק ל') דמובא בשם הגאון ר' אלישיב זצ"ל שבכה"ג אסור לומר "איני יודע" דהוי איסור גמור של שקר.

ג. וְדַע עוֹד, דְּמֵאֵד צָרִיךְ לְזַהֵר שְׁלֹא לִיעֵץ לְרֵאוּבֵן, שְׁיִשְׁתַּתֵּף עִם שְׁמַעוֹן, אִם הוּא יוֹדֵעַ שׁוֹם רַעוּתָא (דבר רע), שְׁיִוְכַל לְהִיזֵת עַל יְדֵי שְׁתַּפּוּתָם, בְּגוֹן מִפְּנֵי עֲנִיּוּתוֹ, וְכָל שָׂבֵן אִם אֵינְנוּ אִישׁ נְאֻמָּן כָּל כָּךְ. וְהוּא חֲדָי לְעֵנִין שְׁדוּדָה אוֹ אֵמֵן וּבְהֵאֵי גּוֹנָא. דְּאֵפְלוּ בְּאֶפְנִים, שְׁאֵסוּר לִילָךְ וּלְהַרְגִיל עַל שְׁמַעוֹן, בְּגוֹן לִילָךְ וְלִסְפֵר עָלָיו לְפָנֵי רֵאוּבֵן שְׁאֵינְנוּ תַקוּף בְּמַעֲמָדוֹ וּבְנִ"ל. וּבְהֵאֵי גּוֹנָא בְּשְׁדוּדָה וּבְאֵמֵן, כָּל אֶחָד לְפִי עֲנִינּוּ, הֵינּוּ, דְּוָקָא לִילָךְ וּלְהַרְע לּוֹ, אֵסוּר בְּכַמָּה גּוֹנֵי מַטְעַם רְכִילוּת.

אָבֵל לְהַפֵּךְ, דְּהֵינּוּ, לְהַרְע לְרֵאוּבֵן וּלְיעֵץ אוֹתוֹ, שְׁיַעֲשֶׂה הַשְׁתַּפּוּת עִמוֹ, אוֹ שְׁיִשְׁתַּדֵּךְ עִמוֹ, וּבְהֵאֵי גּוֹנָא, אִם הוּא יוֹדֵעַ בְּעֲצָמוֹ, שְׁאֵלּוּ הָיָה תְּדַבֵּר הָיָה נוֹגֵעַ לוֹ, בְּגוֹן, שֶׁהוּא הָיָה צָרִיךְ לְעֲנִינִים הָהֵם, הָיָה מְתַרְחֵק מֵאֲנָשִׁים הָאֵלּוּ,

זכור לאברהם

ג

תמצית הסעיף

כהמשך לסעיפים דלעיל, כתבהח"ח, שאע"פ שביארנו שאסור לספר כשאין לו חסרון, רק בזה שהוא איש עני, שהי' לו מזל רע ולא הצליח בעסקים אחרים, ומכיון, שאין באמת שום ראי' שיש חסרון בזה להשתתף עימו, אמנם, מ"מ, אסור נמי ליעץ אותו לקחתו לשותף, כשאתה מכיר שום חסרון בשותפותם, ואפי' חסרון קל כזה, דהוי בכלל איסור "לפני עיור לא תתן מכשול", שלא ליתן לו עיצה שאינה הוגנת לו. ויש לזהר בזה טובא כשהוא שדכן או סרסור בכל ענין שהוא, שלא ליעץ עיצה שאינה הוגנת לשומעו.

שותפו, רק יהי' לו לתועלת שיזהר שלא להיות נפסד, כגון, שלא יסמוך עליו מכאן ואילך על שום חשבונות, צריך לגלות לו. ואם הוא איש שטבעו לעשות מעשה בעצמו בלי רשות מבי"ד, כמו לבטל מעצמו השותפות או שאר היזק, שהוא ענין שאפי' בי"ד לא היו עושין, (דהיינו בצירוף שלא עשה בשותפות זו שום היזק, רק יש עדים שפעם אחת לא הי' זהיר בממון אחרים, שלפי פשוטו קשה לצייר שבי"ד יתירו לו לבטל השותפות), אז אסור לגלות לו כלל. ואם הוא ענין שבי"ד היו מתירין לו לעשות אילו העידו שני עדים על זה בבי"ד, ויש שני עדים כשרים שיכולים להעיד ע"ז בבי"ד, אז אין בו משום איסור לה"ר לגלות לו, אם מקיים כל התנאים המובאים לעיל בכלל ט', אבל עדין אסור מדרבנן לגלות לו (באר מים חיים).

אסור גמור הוא ליעץ את חברו בזה, דזה הוא בכלל "לפני עור לא תתן מכשול", שאמרו חז"ל, שלא לתן לו עצמה שאינה הוגנת לו. ויש אנשים, שנכשלין בענין זה מפני נגיעתם, והוא עון פלילי, כי חמוד ממון מעבירם על לאו דאורייתא.

ציור שלישי

ד. אם הוא רואה, שאחד רוצה להשתדך עם אחר, וידוע לרואה תזה, כי החתן יש לו חסרונות עצומים, פפי המכבאר לקמן בפסעיף ו' מה נקרא חסרונות לענין זה, והמתן אינו יודע מזה דבר, ואלו תיה יודע, לא תיה מתרצה לזה, יש לגלות לו. אך ידע המעין, כי יש בזה הדין הרבה פרטים, ונבארם לקמן, ועל בלם צריך לשים עין, קדם שיתיר לעצמו דבר זה. גם לא ילמד קלא לעצמו מענין לענין. וקדם שנתחיל בבאור דין זה בכל

זכור לאברהם

ד'

להלן, כתב הח"ח שלשה ציורים של חסרונות עצומים, חולי (רציני), חסרון צניעות (רציני), ואפיקורסות. ובזמנינו, מצינו שהפוסקים דיברו אודות עוד חסרון עצום. והוא, כאשר צד אחד לקוי באופן מיוחד במדות, כגון כעסן תמידי מופלג וכדו', (באופן שברור שאין לצד השני חסרון עצום מסוג זה), הוי חסרון עצום ומצוה לגלות (ס' נתיבות חיים עמ' רנ"ה).

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, אם הוא רואה שאחד רוצה להשתדך עם שני, ורואה שהחתן או הכלה יש להם חסרונות עצומים⁵⁵, יש להגיד לצד השני ובלבד שיקיים התנאים הנצרכים לזה.

55. נראה שנכון לציין מה דאיתא בקונטרס מה תגידו לו (מאת הגאון ר' י. ד. ר. שליט"א) בשם גדולי הוראה, דאף שיש רוצים לפרש דברי הח"ח שאינו מתיר לגלות רק חסרונות עצומים שהם רצינים, מ"מ, בזמנינו יש להתיר גם דברים נוספים, לפי שרמת כח הסבל ירדה, ובזמנינו מקפידים ביותר גם על דברים לא רצינים כ"כ, והכל לפי המקום והזמן בענינים אלו. וכמו למשל, יש פגמים גופניים שהם קוסמטיות חמורות, כמו השמנת יתר וכדו' שיש מקפידים ביותר עליהם.

פְּרָטִיו, נִרְאָה לְהַסִּיר הַמְכַשׁוּלִין הַרְגִּילִין בָּזֶה, וְאִם כִּי בְּאֵמֶת אֵין צָרִיךְ לְהַעֲלוֹתָם בְּסֵפֶר, שֶׁהֵם פְּשׁוּטִין מְאֹד, וְאֵין צָרִיךְ לָזֶה לֹא גִמְרָא וְלֹא סְבָרָא, אֶךְ מִפְּנֵי גְדֹל הַקְּלָקוּל הַמְצוּי עַל יְדֵי זֶה, וּבְהַתִּירָא דְמִנְיָא לְהוּ (כְּהִיתֵּר נִדְמָה לָהֶם) לְכַמָּה אֲנָשִׁים, לְכֵן הַכְּרַחְתִּי לְבָאֵר גְּדֹל תַּרְמוֹת בְּעַלֵּי הַלְשׁוֹן בְּעִנְיַן זֶה, אוּלַי יִתֵּן ה', שִׁיּוּעִיל לְהַסִּיר קִצְתַּת מִהַעֲוֹנוֹן הַגְּדוֹל הַזֶּה. וְזֶה הַחֲלִי בְּעֹזֶרֶת ה'.

ה. מְאֹד צָרִיךְ לְזַהֵר מִמַּדְוֹת הַגְּרוּעוֹת, שֶׁרְגִילִים לְגַנוֹת צַד אֶחָד לְעֵינֵי צַד הַאֲחֵר עַל עִנְיָנִים שְׂאִין בָּהֶם מִמֶּשֶׁשׁ, דְּהִינּוּ, אִם הִחֲתֵן הוּא אִישׁ תָּם, שְׂאִינוּ חֲרִיף כָּל כֶּף לְהַבִּין עֲרֻמוּמִיּוֹת שֶׁל בְּנֵי אָדָם וְרַמְאִיוּתֵיהֶם, אוּ שְׂאִינוּ רוֹצֵה לְהַתְלוּצֵץ בְּשָׂאֵר הַבְּחוּרִים אֲשֶׁר כְּגִילוֹ, הֵם מְפָרְסְמִים אוֹתוֹ בְּעִיר עֲבוּר זֶה לְאִישׁ שׁוֹטָה וּפְתִי, עַד שֶׁלְּפַעֲמִים יִהְיֶה דִּבְרַר זֶה סִבָּה, שְׁלֹא יִרְצוּ לְהַשְׁתַּדֵּךְ עִמּוֹ עֲבוּר זֶה, אוּ לְכַטֵּל הַשְּׂדוּךָ שֶׁעָשָׂה כְּבָר, וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה רְעוֹת רַבּוֹת, יִכְרַת ה' כָּל שְׂפָתַי חֲלָקוֹת עֲבוּר זֶה. כִּי לֹא דִי שֶׁהֵם בְּכֹלל בְּעַלֵּי לְשׁוֹן תִּרְעֵ מַחֲמַת זֶה, כִּי בְּדַבְרֵי הַבָּלִים הָאֵלוּ וּבְדוּמָה לָזֶה אֵין מְצוּי אִם פְּרָט אֶחָד מִהַנְּ"ל בְּכֹלל ט' סְעִיף ב', כִּי גַם נִקְרָאִים מִן הַתּוֹרָה בְּשֵׁם בְּעַלֵּי מוֹצִיאֵי שֵׁם רָע,

זכור לאברהם

רק בשביל שאינו מתלוצץ כחביריו, שהרי, אדרבה, באמת זהו איסור גמור להתלוצץ, [ואלו שמתלוצצים על אלו שאינם מתלוצצים כמותם, הם בכלל מחטיאי הרבים, שגורמים לאחרים להתלוצץ כמותם.] ופשוט שזהו מוציא שם רע, לומר עליו שהוא פתי, רק בשביל שאינו מתלוצץ.⁵⁶

ה'

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאע"פ שמוותר, ולפעמים מצוה, לספר חסרונות שרואה לצד השני, מ"מ, יש לזהר מלספר דברים שאין בהם ממש. ולכן, אסור לספר שהוא איש שוטה ופתי

56. ואם אמת הוא שהבחור או הכלה הם חסרי שכל, יש באמת לגלות, לפי הכללים של גילוי מידע בשידוכים.

מביון שהוא שקר, כמו שפכתנו בחלק א' בכלל א' ובכלל ה' מענין זה, ואפלו אם היה דבר זה אמת גמורה היה צריך לזה (ה) כל הפרטים הנ"ל.

(ובאמת אלו האנשים הם גם בן בכלל מחטיאי הרבים, כי מחמת טבעם זה תרע, שהם ממהרים להתלוצץ על בני אדם ולשפף עליהם בוז וקלון, הם מכריחים לאנשים התמימים והישרים בלבנותם שילכו גם בן בדרךיהם, ומתחלה הוא בהכרח, כדי שלא יפרסמו אותם הלצים ובעלי הלשון הנ"ל לשוטים ופתאים או לבנותם בשם צבועים, ואחר כך ממילא נגררין אחריהם דהרגל נעשה טבע, וכידוע מאמר הגמרא בעבודה זרה: אם הלך סופו לעמד, ואם עמד סופו לישב.)

זכור לאברהם

מצינו בפוסקים, כשהמיר אח המשודכת, וכ"ש
אב או אם המשודך או המשודכת.⁵⁹

**המשודך או המשודכת או אחד מההורים
הוי גר**

כפשוטו, יש לספר אם המשודך או המשודכת
או אחד מההורים, או אפילו הסב או
הסבתא, הם גרים. אמנם למעשה אינו פשוט
לגמרי, ויש לשאול מוראה הוראה מובהק,
ועיין בהערה.⁶⁰ אמנם, באופן שהמשודכת היא

אחד מהמשפחה שלהם המיר הדת

וכן אסור לספר גנות של מעשה אבותיהם לצד
השני, משום שאין בזה שום תועלת
להצלחת זיווגיהם. אמנם אם באמת נוגע הוא
לדעת, יש לספר, וכגון מה דאיתא בשו"ע אה"ע
סי' נ' סעיף ה', שאם המירה⁵⁷ אחות המשודכת
רשאי לבטל השידוך, ובשו"ת נו"ב (מהדו"ק יו"ד
סי' ס"ט) שאם הסבא המיר, רשאי לבטל השידוך,
מחמת פגם משפחה, אם לא נודע להם מעיקרא,
וא"כ, כ"ש שיש לספר זאת מתחילה.⁵⁸ וכמו כן

57. יתכן שדינים הללו לא נאמרו רק אם המירו הדת, ולא כשרק עזבו את הדרך. עוד סברא מצינו בפוסקים (ראיתי
כן בשם הגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א), שבזמנינו שחיים בדור עני, אין הפגם של עזיבת דת נרגש כמו המרת דת.

58. אמנם, אם רק הסבא רבא המיר, איתא בשו"ת חת"ס (אה"ע ח"א סי' ק"ג) שאין ריעותא כלפי הנין בזה, אבל דעת
הנו"ב הנ"ל אינו כן.

59. ויש דיון גדול באחרנים לענין שאר קרובים, עיין אוצר הפוסקים (סי' נ' סעיף ה' אות ל"ד).

60. עיין ס' אמות וצדק (עמ' צ"ג ציונים אות רי"ט, בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל), שו"ת ציץ אליעזר (חי"ז סי' מ"ט), ושו"ת
מנחת יצחק (ח"ז סי' צ'), ס' 'בקשו מפיהו (עמ' קכ"ה, וקל"ג), ושו"ת מים רבים (מילדולה, אה"ע סי' ט' ו'), ושו"ת תשובות
והנהגות (ח"א סי' תשכ"ז, וסי' תשכ"ח, וח"ב סי' תרכ"ג). ולענין אב ואם של הסב או הסבתא, כפשוטו הוא תלוי במח'

וּמָה מְאֹד צָרִיךְ לְהִתְנַבֵּר עַל עֲצָמוֹ, שְׁלֹא לְתֵת יָד לְכַתְחֻלָּה לְאַנְשֵׁים הַלְלוּ, דְּהֵינּוּ, שְׁלֹא לְרִיב עִמָּהֶם, רַק יִתְחַזֵּק מְאֹד, שְׁלֹא לְהִתְחַבֵּר עִמָּהֶם כְּלָל, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב (משלי א' י"א ט"ז): "אִם יֹאמְרוּ לְךָ לֵבָה אֶתְּנוּ וְגו' מִנְעַ רִגְלֶךָ מִנְּתִיבָתָם, כִּי רִגְלֵיהֶם לָרַע יְרוּצִי" וְגו'. וְאָמְרוּ חֲזוּ"ל בְּעֵדוּיֹת (משנה עדיות פרק ה' משנה ו'): מוֹטֵב שְׂיִקְרָא אָדָם שׁוֹטֵה כָּל יָמָיו, וְאֵל יִהְיֶה רָשָׁע שְׁעָה אַחַת לְפָנֵי הַמָּקוֹם; וְנִקְטָ לְשׁוֹן קְרִיאָה, לְפִי הַעֲנִין שְׂשִׁיךְ שֵׁם, אֲבָל בְּאַמַּת נְכוֹן לְאָדָם, שְׂשִׁיעֶשֶׂה אֶפְלוֹ מַעֲשֵׂה שְׂמֹת בְּיָדִים, רַק שְׁלֹא יִתְּיָה עָלָיו שֵׁם

זכור לאברהם

בדיניהם. אם המשודך או המשודכת חזרו בתשובה כשהיו מבוגרים, יש ענין שיתכן שלפני כן חטאו בעניני אישות. ואם היו צעירים כשחזרו בתשובה, מ"מ, נתגדלו בסביבה טמאה, ויתכן שנשאר הרושם עליהם. ואפי' אם נתחנכו בקדושה, יש ענין, במה שנולדו ע"י ביאת נידה, שעושה בהם פגם. ויש דיונים בפוסקים בדינים אלו, ויש לשאול מורה הוראה מובהק, ועיין בהערה.⁶² ובאופן שהמשודכת עצמה נתקרבה ליהדות כשהיתה מבוגרת, והמשודך כהן, יש חיוב גמור לספר.

עצמה גיורת, או ששני הוריה הן גרים, או אפי' שאינם גרים אבל הן ממשפחת גרים, שאין אחד מן הצדדים מי שנולד גם מצד ישראל (ר"ל שאין אפי' אחד מן הצדדים שהוא ישראל מיוחס לאבות הקדושים), או שנולדה מגוי שבא על ישראלית, יש חיוב גמור לספר כשהמשודך הוא כהן.⁶¹

המשודך או המשודכת או ההורים הם בעלי תשובה

יש ג' צדדים למה יש לספר על מישהו שהוא בעל תשובה, או מבניהם, וחלוקים הם

נו"ב וחת"ס הנ"ל. גם בכל ענין זה, לפעמים יש משפחות שאינם מקפידים על דברים כאלו, ואינו ברור שיכול לגלות בכל ענינים כאלו. ולאידך גיסא, יש משפחות שמקפידות מאוד בענינים אלו, ובכה"ג נראה פשוט שיש לגלות.

61. עיין שו"ע אה"ע (סי' ד' סעיף ה', וסי' ו' סעיף ח', וסי' ז' סעיף כ"א), ואכמ"ל.

62. לענין בן [או בת] הנדה - עיין קה"י (יבמות סי' מ"ט), ושו"ת אג"מ (אה"ע ח"ד סי' י"ד), ושו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קס"ב), ושו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' ק"ז), תשובות והנהגות (ח"א סי' תשל"ג, וח"ב סי' תרכ"ז ותרכ"ח), וארחות רבינו (ח"ד), ואשרי האיש (אה"ע ח"א עמ' ט"ז), וס' יבקש מפיהו (עמ' קכ"א). גם בכל ענין זה, לפעמים יש משפחות שאינם מקפידים על דברים כאלו, ואינו ברור שיכול לגלות להם ענינים כאלו. ולאידך גיסא, יש משפחות שמקפידות מאוד בענינים אלו, ובכה"ג נראה פשוט שיש לגלות.

רָשָׁע, אֲפֵלוּ שָׁעָה אַחַת לְמַעַלָּה, מִמָּה שְׁמַצִּינוּ בַקְרָא אֶצֶל דָּוִד, שְׁעָשָׂה
עֲצָמוֹ כְּשׂוֹמֵה בְּבֵית אֲבִימֶלֶךְ, בְּדִי שְׁלֵא יִתְפַּשׂ בְּיָדוֹ, קָל וְחֹמֶר לְפָנַי מִלֶּךְ
מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְרוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְגַם מִמָּה שְׁאָמְרוּ חֲזוֹ"ל בְּחֻלְיָן (דף ה')

עַל הַפְּסוּק (תהלים ל"ו ז): "אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ ה' ", אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם, שְׁהֵם
עָרוּמִים בְּרַעַת, וּמְשִׁימִים עֲצָמָם כַּבְּהֵמָה. וְעַיִן בְּרָכוֹת (דף י"ט): הַמּוֹצֵא
כִּלְאִים בְּכַנְדוֹ וְכו', מֵאֵי טַעַמָּא? אֵינן חֲכָמָה וְכו'.

וְכַן לִילְךָ וּלְבִזוּת לְאַחַד מֵהַצְּדִדִּים (ו) בְּגִנּוֹת מַעֲשֵׂי אַבּוֹתָיו, גַּם בֶּן כְּכֹלֵל
לִישָׁנָא בִישָׂא הוּא, כְּמוֹ שְׁמַבְאָר לְעֵיל כְּכֹלֵל ד'.

ו. וְעַתָּה נַחְזוֹר לְבָאָר מַה שְׁהַתְּרַנּוּ בְּתַחֲלַת סְעִיף ד', אִם הֶחֱתַן יֵשׁ לוֹ חֶסְרוֹנוֹת
עֲצוּמִים, כִּי יֵשׁ נִפְקָא מִנָּה (הכרל) בֵּין תְּחִלָּתוֹת. דְּתִינּוּ, אִם תְּחִסְרוֹן הוּא
מְצַד חֲלֵי גּוּפוֹ, וְתִמְחַתֵּן אֵינּוּ מְפִיר אוֹתוֹ, מְצַד שְׁהוּא דְּכָר פְּנִימֵי אֲשֶׁר לֹא
נִגְלָה לְכֹל, פְּשׁוּטָה הוּא, דְּאֵינן עַל הַמְּגַלָּה עֵינֵין זֶה (ז) חֲשַׁשׁ אֶסוּר רְכִילוּת, אֲךָ

זכור לאברהם

האב יושב בכלא

ו'

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאם יש לחתן חולי הגוף שצד
הכלה אינם מכירים, הוי חסרון עצום
[ומצוה⁶³ לגלות להם]. אמנם כתבו הפוסקים,

אם האב יושב בכלא, ראיתי מובא (בקונטרס
מה תגידו לו) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל,
שיש לספר אם האב יושב בכלא על מעשים
מגונים, אבל יכול להמתין עד פגישה שניה.

63. הנה, כאן לענין חולי לא כתב הח"ח שצריך הוא לגלות (כמו שכתב להלן בסעיף זה לענין אפיקורסות) רק שאין איסור
לגלות. ועיין ס' נשמת אברהם (אה"ע ס' ב' ס"ק א' עמ' כ"ז) בשם הגאון רש"ז אויערבאך זצ"ל שיש לדייק מדברי הח"ח
שלא כתב שחייב לגלות החולי, רק כתב שאינו עובר כשמגלה, שלדעת הח"ח אין חיוב לספר זאת. [מובא בשם הגר"י
נויבירט (חכו ממתקים ח"ב עמ' קל"ה) שאפי' הגרשז"א זצ"ל יודה לענין מחלה חמורה או מדבקת שיש חיוב לגלות.] אבל
כל שאר הפוסקים (הגריש"א זצ"ל, יבקשו מפיהו שידוכין ונישואין ח"א עמ' קע"ב, הגר"נ קרליץ זצ"ל, חוט שני עמ' שע"ב, שו"ת
ציץ אליעזר, חט"ז ס' ד', ועוד) אינם סוברים כן, אלא כל חולי רציני, אפי' אינה מחלה מסוכנת, אלא שהיא מחלה קבועה
וגורמת סבל והפרעה בחיים, יש חיוב על הצדדים לספר, ואם הם אינם מספרים, יש חיוב על אחרים לגלות.

אֶשְׁלֵא יַחְסְרוּ בְּזוֹה (ח) הַפְּרָטִים הַנִּלְבָּל בְּכָל־ט' סְעִיף ב', וּבְאֲרָתִים פֶּה בְּבִאָר מִים חַיִּים.

וְעוֹד יֵשׁ אַפֵּן שְׁנֵי דְצָרִיךְ לְגִלּוֹת לוֹ, הִינּוּ, אִם נִשְׁמַע עַל הַחֶתֶן, שִׁישׁ בּוֹ אֶפִיקוֹרְסוֹת, חֶס וְשְׁלוֹם, (ט) צָרִיךְ לְגִלּוֹת לוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמָרוּ סְמוּכִין: "לֹא תִלְךָ רַבִּיל בְּעַמּוּךָ", אֲבָל "לֹא תַעֲמֹד עַל דָּם רַעְיָךְ".

זכור לאברהם

לגלות מצד היושר והשכל. ומחלה תורשתית נמי יש לגלות, אע"פ שאינה חמורה כ"כ, ויש לעשות שאלת חכם בשיעור של דברים אלו.

וּכְתַב הח"ח, שאם הוא רק חלוש בטבעו, אין זה בכלל חולי, והיינו משום שהוא יכול להתנהג כשאר בני אדם להתפרנס, ולהנהיג ביתו, וכדו'. אמנם, איתא בס' חלקת בנימין, שאם שאלוהו הצד השני בפירוש על זה, אם הוא חלוש בטבעו, מותר לו לגלות. וגם, אסור להשיאו עיצה להשתדך עימו, בחסרון כזה, כאשר אין זה טובתו לקחת שידוך כזה.

אֶפִיקוֹרְסוֹת וַחֲסָרוֹן יִרְאֵת שָׁמַיִם

כְּתַב הח"ח שיש עוד ציור שצריך לגלות, והוא אם נשמע על החתן כי יש בו אפיקורסות.⁶⁵ ונראה שכוונת הח"ח בזה, הוא

שאין לספר את זה רק כשמכיר לפי הענין שהם לא מגלים, שהרי הצדדים יכולים למנוע מלגלות עד אחר כמה פגישות,⁶⁴ אם יש סיכוי שהצד השני יסכים אחרי שיראו המעלות שיש בשידוך, (ויש לעשות שאלת חכם בדברים אלו), וכמו שהם אינם חייבים לגלות, כמו כן אינו ראוי לאחרים לגלות (אמנם, מ"מ, אסורים לשקר ולומר שהכל בסדר, והחכם עיניו בראשו).

איזה חולי

אין רצוני ליכנס בדבר זה, למנות כל סוגי חולי שנכנסים בזה, שיש עליהם חיוב לגלות, אמנם, כלל זה נקוט בידך, שכל חולי שיכול לעשות מקח טעות אם לא הכיר בו הצד השני, ודאי הוא בכלל. והרבה פוסקים הוסיפו, שכל חולי שמעכב בצורה ממשית סדר הרגיל של החיים, יש לגלות, ויש גם סוגי חולי שיש חיוב

64. עיין שו"ת אג"מ (או"ח ח"ד סי' ק"ח) וס' לשון חיים (עמ' ע"ד).

65. הח"ח (באר מים חיים אות ט') כתב שבזה אין צריך שום פרט מהפרטים, ר"ל, שכל התנאים של תועלת אי"צ כשבא לספר חסרון כזה, שא"א להיות שהוא מגדיל העולה יותר ממה שהיא, שאפי' מעט מן המעט, הוא ג"כ יצא מכלל עמיתך. וכן אפי' לא יודע זה מעצמו רק שמע כן מפי אחרים, נמי יש לו לגלות, רק שלא יאמר שהוא יודע

אָבֵל אִם הַחֶסֶד הוּא מְצֵד מְעוֹט חֶכְמַת הַתּוֹרָה שֵׁישׁ בּוֹ, אֵינן לְגַלוֹת לוֹ, דְּאִיהוּ דְּאֶפְסִיד אֲנַפְשָׁה (הַפְסִיד אֶת עַצְמוֹ), דְּהִיָּה לוֹ לְהוֹלִיבוֹ אֶצֶל בְּעֵלֵי תּוֹרָה, שְׂיִנְסוּ אֶת כַּחַת חֶכְמַתוֹ וִידִיעָתוֹ, עַד הֵיכֵן מִנְעַת, (וְאִם עֲשָׂה כֵן, הֵם צְרִיכִים לוֹמַר הַאֲמַת, כִּי מִשְׁנֵי הַצְּדִידִים (י) נִתְרַצוּ בְּדָבָר לְכַתְחֵלָה), וּמְדַלָּא עֲשָׂה כֵן נִתְרַצָּה בְּדָבָר.

זכור לאברהם

(על פי פסקי הגאון ר' י. פישר זצ"ל, קובץ כ"ד, עמ' קל"ו) שאם שאלוהו אם הבחור ת"ח, וכדו', מכיון שלדבר זה יש פירושים שונים, משום שלכל אחד יש לו כוונה אחרת מה נקרא ת"ח, לכן מחוייב הנשאל לחקור אותו היטיב על כוונתו, ורק אחרי כן יענה לשאלתו.

חסרונות לא עצומים

הנה, עד כאן דברנו אודות חסרונות עצומים, והפוסקים ביארו, שיש מצבים שיש לגלות גם חסרונות שאינם עצומים. והוא, א] חסרון גדול, יגלה גם אם נשאל באופן כללי, כגון, שיש להמיועד חסרון שיגרום לצד השני עגמת נפש, אבל אחר זמן ילמדו איך לחיות עם זה, וישלימו שאלו החיים, ב] שיש לספר חסרון קטן בעל משמעות, אם נשאל אודות אותו ענין. ועל פי זה, איתא בס' מידע לשידוכים (עמ' קפ"א) שאם שואלים אותו אודות המשפחה, וידוע למשיב שההורים מתערבים ומפריעים בחיי ילדיהם הנשואים,

למה שהי' מצוי בזמנו, שהמון גדול מבית ישראל עזבו הדת להמשך אחר ההשכלה, ר"ל. ובזמנינו, יש ענין אחר שהוא קצת דומה לזה, והוא ענין קרירות בשמירת המצוות עד כדי כך, שעלול למשוך אותו לאוירה הפוכה מאוירה של תורה ויראת שמים, כגון, אם משתמש באופן חופשי באינטרנט, או שיש לו דיעות כוזבות היפך דעת תורה. ויש לעשות שאלת חכם בדברים אלו.

חכמת התורה של המדובר

הח"ח כתב, שאין לגלות מיעוט חכמתו בתורה, משום שהמחותן אפסיד אנפשי' במה שלא הוליכו לחכם שינסנו. אמנם, כתבו הפוסקים (ס' נתיבות חיים, ועוד), שדברי הח"ח הי' שייך בזמנו שכך היו נוהגים אז (ללכת אל בוחן), אבל כפי סדר הדברים שבזמנינו, הנהוג הוא, שמבררים אצל רבותיו וחבריו של הבחור, ולכן יש להם לגלות לשואל. אמנם כדאי להעיר, מה דאיתא בקובץ מבקשי תורה,

זה בעצמו. וכן התנאי שאם יכול לסבב התועלת באו"א, שיש לעשות כן, נמי לא שייך כאן. ועיין להלן (סעיפים ז' ו"א) שהח"ח כ"כ לענין חסרון צניעות של הכלה נמי. ויש לעיין אם כוונת הח"ח, שפטור נמי מתנאי של כוונה לתועלת.

(ולכך כל אלה, מי שיִרצה לְהתיר זה, מַחמת שְׁאינו יָכוֹל לְרֹאוֹת בְּאוֹנֵאת חֶבְרוֹ, שֶׁהַשְּׂדֵכָנִים מְרַמִּים אֶת הַמַּחְתָּן, צָרִיךְ שִׁישְׁעַר מִתְחִלָּה, בִּי מַעוֹת הַנְדוּנָא וְהַסְּפָקַת הַמְּזוּנוֹת וּלְבִישׁת הַבְּנָדִים, שֶׁהַמַּחְתָּן מְכַסֶּיתָ, הוּא דָּבָר אֲמִתִּי שְׁלֵא יָכוֹב בּוֹ, דְּכַסְתָּם אִין לְמַהַר וּלְהַתִּיר דְּבָר זֶה, בִּי עֵינֵינוּ רֹאוֹת, בִּי תְרַבָּה מַחֵם אִין מְקַיְמִים, וְאִם בֵּן תּוֹ לֹא שִׁיךְ בּוֹ אוֹנָא, בִּי כְמוֹ שֶׁהַמַּחְתָּן מְרַמָּה לְהַמַּחְתָּן, בֵּן הַמַּחְתָּן מְרַמְהוּ, וְיֵצֵא זֶה בְּזֶה. וְלִכְךָ כָּל זֶה צָרִיךְ גַּם בֵּן בְּזֶה כָּל הַפְּרָטִים הַבְּתוּבִים לְמַעַלָּה בְּכָלֵל ט' סְעִיף ב').

זכור לאברהם

השואל, לא לענות על חקירות כאלו, וכגון שהצעה הנכוחית היא מהטובות ביותר שניתן לצפות שיוכל להשיג.⁶⁶

דבר חיצוני

אם נשאל על דבר חיצוני, שאפשר לכל אדם לראות בעצמו, כגון על מראה חיצוני, האם נראה חלוש, או נמוך, או שמן, וכדומה, איתא בקובץ מבקשי תורה, (על פי פסקי הגאון ר' י. פיישר זצ"ל, קובץ כ"ד, עמ' קל"ז) שמוותר לענות לו ולתאר את הדבר כמו שהוא, שהרי יכול לראות בעצמו, (וזה כאילו נתן לו תמונה), אלא שלא יוסיף להגדיר זאת, אם זה יפה או לא, שזה תלוי בטעמו של כל אחד ואחד.

מוותר להשיב מה שיודע. אמנם, יש לזוהר לא להיגרר אחרי שמועות, והרבה פעמים, רק מי שמאוד קרוב למשפחה יכול לדעת את פרטי הדברים לאמיתתם.

חסרונות קטנים לא משמעותיים

חסרונות קטנים שאינם חשובות לענין שידוך, ואינו נוגע כלל להצלחת חיי נישואין, (למשל שמבקשים אם אוכל הרבה או מעט, או האם הולך מהר ברחוב, וכדו'), אין לגלות אם לא שהשואל דורש במיוחד על אותו דבר. ואפי' באופן שדורש עליו, אין חיוב להגיד לו, ואם רוצה להיטיב עם השואל יגלה, ואם רצונו להיטיב עם המדובר יכול לומר שאינו יודע (חוט שני עמ' שע"א). ולפעמים זה טובת

66. ויש הורים שמתוך חוסר-נסיינם שמים דגש על פרטים לא חשובים, וחסד גדול הוא, להדריך אותם לאיזה דברים כדאי לשים דגש.

ז. והוא הדין לגלות לחתן את ענין המחתן, גם בן דינא בנ"ל, דתינו, אם הוא יודע חלי הפנימית שיש במשדכת, אך הם מסתירים מהחתן, אין על המנגלה חשש אסור רכילות, אך שלא יחסרו בזה הפרטים הנ"ל (ונארתים כבאר מים חיים ס"ק ח').

ובן אם נשמע על בית המחתן שלו, כי הוא בית פריצות, ודבר זה ידוע שהוא סבה גדולה להפסיד על ידי זה התכלית הנרצת, גם בן צריך לגלות דבר זה, ובה אין צריך הפרטים הנ"ל, (וענין כבאר מים חיים סעיף קמן ט'). רק שיתבונן, אם יהיו דבריו נשמעים, דבשדוך מצוי מאד שלא ישמע לו, ויבוא הדבר אחר כך רק לרכילות.

זכור לאברהם

ז'

תמצית הסעיף

שהח"ח מיירי בענינים חמורים של צניעות שהם קרובים לחיובי כריתות, ובוה כתב שאי"צ לשום פרט מהפרטים. ובודאי, לענין מעשה, יש עוד חסרונות של צניעות, שחלוקים המה בדרגותיהם, דיש מדריגות שיש חיוב לגלות אפי' אם נשאל רק באופן כללי, ולפעמים הוא חסרון קטן בעל משמעות, שאין לגלות רק אם נשאל אודות אותו ענין בפרטות, והרבה פעמים תלוי בדרגת יראת שמים של החתן ומשפחתו, ויש לעשות שאלת חכם בדברים אלו.

כתב הח"ח, שה"ה להיפך, אם יש לכלה חולי הגוף שצד החתן אינם מכירים, הוי חסרון עצום [ומצוה לגלות להם]. ועיין מה שביארנו בענין זה באריכות בסעיף דלעיל, וצרף לכאן. עוד כתב הח"ח שצריך לגלות אם נשמע על הכלה כי יש בה או במשפחתה חסרון גדול בצניעות, ולהלן בסעיף י"א כתב, שבכה"ג אי"צ שום פרט מהפרטים. ודע,

ח. אבל אם הוא מכיר לפי הענין, שהמתנת מרמה לחתן בענין הנדון (נדוניה) או המזונות, מאד ומאד צריך להתישב בדבר, קדם שיגלה זה לחתן, כי צריך לזה תרבה פרטים:

א שיתבונן היטב, שהוא מרמהו באמת, דהינו, שיכיר בכבוד את טבעו הרע או את גדל עניותו, או ששמע ממנו בפירוש, שאינו מבטיח, רק לפניו. (ולא יחליט תכף את הענין בדעתו לחשב על המתנתו, דמפני שהוא אינו תקוף במעמדו, בודאי לא יתן לו הנדון או המזונות שהבטיח, דהלא אנו רואים כמה פעמים, שאנשים כאלו משלמין את התחייבותם יותר מן בעלי הכתים הגבוהים).

זכור לאברהם

הצד החתן מרמה את המחותן, אז הם יוצאים זה בזה. וביארו האחרונים את כוונתו, שזהו מטעם, שאין לנו להכניס ראשינו לעזור לרמאי נגד חברו. וכל ג' תנאים הנ"ל, הם בנוסף לתנאים השייכים לכל גילוי מידע בשידוכים.

מדריגות ברמאות

אמנם, כתבו הפוסקים, שאם צד אחד אינו מרמה אלא קצת, באופן שנקרא עדין עומד בדיבורו באופן כללי, ואינו יוצא מכלל אדם הגון, וצד השני מרמה רמאות גדול, יש לומר שפיר, שהראשון נחשב "עשוק" ומצוה להצילו מיד עושקו. ויותר מזה מובא בשם הגאון ר' שמואל הומינר זצ"ל (קובץ מבקשי תורה, קובץ כ"ד, עמ' קל"ו), שאם צד אחד מרמה בענין

ה'

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאם מכיר לפי הענין שהמחותן מרמהו ולא יקיים את הנדוניה, שיש לגלות. אמנם, כתב הח"ח, שצריך לקיים ג' תנאים הללו: א] שיכיר היטיב שהוא באמת מרמהו, או ע"י טבעו הרע, או ע"י גודל עניותו⁶⁷, או ע"י ששמע ממנו בפירוש שאין בדעתו לקיים הבטחתו, ב] צריך לידע שאילו החתן הי' יודע מזה לא הי' מתרצה בשידוך הזה, אם לא שרואה שיש תועלת ע"י שיתיעץ איך להוציא מהמחותן בטוחות על הנדון, ג] שאם הסיבה לגלות הוא מחמת הרמאות שמרמהו, אין לגלות רק אם אין רמאות בצד החתן, שאם גם

67. אמנם צריך להתבונן היטיב בזה, דלפעמים אלו שאינם תקיף במעמדם מקיימים הבטחתם ביותר.

ב צָרִיךְ לִידַע, שְׂאֵלוֹ תְּהִי הַחֶתֶן יוֹדֵעַ זֶה לֹא תְּהִי מִתְרַצָּה לוֹ, דְּפַעְמַיִם תְּרַבֵּה מְצוּי שֶׁהַחֶתֶן אֵינוֹ רוֹצֵה, רַק לְהוֹצִיא מִהַמְּחַתֵּן כָּל מֶה שֶׁהוּא יְכוּל, אֲבָל אֵינוֹ תְּלוּי בְּזֶה כְּלָל עֵקֶר הַשְּׂדוּדָה, וּבְאִפְּנֵי זֶה בְּוֹדָאֵי לֹא שִׁיךְ הַתֵּר זֶה לִילֵךְ וּלְגַלּוֹת לוֹ. (אם לא שְׂהוּא רוֹאָה, שְׂדַבְּרִיו יְהִיו (יא) תּוֹעֵלֶת לְחַתָּן, שִׁיתִיעֵץ אִיךְ לְהוֹצִיא מִהַמְּחַתֵּן בְּטוּחוֹת עַל זֶה).

ג שְׂמַצֵּד הַחֶתֶן לֹא תְּהִי רְמִיָּה, דְּאִם גַּם הַחֶתֶן מְרַמֵּהוּ בְּאִיזָה עֲנִינֵי שִׁיחֶיָּה, יֵצֵא זֶה בְּזֶה, וּפְשׁוּט דְּאִסוּר לְגַלּוֹת לוֹ.

וּלְכַד זֶה צָרִיךְ גַּם בֵּין לְזֶה (יב) שְׂאֵר הַפְּרָטִים הַנִּ"ל. עַל כֵּן אֵין לְמַהֵר לְגַלּוֹת, כִּי אִם אַחֵר שִׁיתְּבוּנֵן הַיִּטֵּב בְּזֶה, כִּי נִשְׁלְמוּ כָּל הַדְּבָרִים שֶׁבְּתַבְּנוּ.

ט. וְאִם כָּבֵד נִשְׁתַּדֵּד עִמּוֹ, וְהוּא מְכִיר לְפִי הָעֲנִינֵי, שֶׁהַמְּחַתֵּן יִרְמֶה אֶת הַחֶתֶן בְּעֲנִינֵי הַנֶּדָן אוֹ הַמְּזוֹנֹת. תְּלוּי בְּזֶה, (יג) אִם הוּא רוֹאָה, שְׂדַבְּרִיו לֹא יִתְקַבְּלוּ בְּאִזְנֵי הַחֶתֶן, רַק לְעֲנִינֵי לְחוּשׁ לְבָב, דְּהֵינּוּ, שִׁירָאָה לְהַתִּיעֵץ נֶגֶד הַמְּחַתֵּן שֶׁלֹּא יוּכַל לְרַמּוֹת, אוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהַחֶתֶן לֹא יַעֲשֶׂה מַעֲצָמוֹ שׁוּם דְּבָר, כִּי אִם עַל

זכור לאברהם

ט'

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, דמוה שכתבנו בסעיף דלעיל לענין גללות לחתן שהמחותן מרמהו, הני מילי קודם שנשתדכו, אבל אם כבר נשתדכו, תלוי בזה, שאם החתן לא יעשה מעשה מעצמו לבטל השידוך, רק שיתיעץ שלא יוכל לרמותו על הנדן, יש לספר לו. אבל אם יבטל השידוך מעצמו, אין לספר לו, ויש בזה איסור לה"ר

ממון, וצד השני מרמה בענין חולי, דפשיטא שיש לגלותו. עוד כתבו הפוסקים, שאם רק ההורים מרמים, אבל הבחור או הבחורה עצמם לא מרמים, והם יסבלו קשות מקשר נישואין כזה (כגון שאוות נפש הבחורה באמת לבחור השואף לעלי' ושליומות בתורה, ואינו כן) מצוה לגלות, והטעם שהח"ח לא כתב כן, הוא משום שבזמננו, לא הי' לבחורה דעת עצמית, והיתה נמשכת אחרי דעת הוריה, ולכן לא היתה נחשבת בעלת דבר בענין, משא"כ בזמנינו.

פי בית דין, מתר לגלות לו, אך צריך לזהר, שלא יחסר שום פרט מהפרטים המבארים לעיל בכלל ט' סעיף ב', גם נראה דצריך לזה הפרט הג' הנ"ל, דהנהו, שידע שמצד החתן, אין בו רמיה. אבל אם הוא רואה, שדבריו יתקבלו באוני החתן, ויבטל השדוך מעצמו עבוד זה בלי שום טענה ומענה, (יד) אסור לגלות לו, דאינו מצוי שיתקבצו כל הפרטים, ועין בבאר מים חיים.

י. ולפעמים יציר (טו) שמתר לגלות, בין שהוא יודע שהמשדכת יש לה מחלה פנימית, אשר אינה גלויה לכל, והחתן אינו יודע מזה. אך צריך לזהר, שישלמו בזה הפרטים הנ"ל בכלל ט' סעיף ב'.

ואם לא ידע את הדבר מעצמו, רק שמע מאחרים, (טז) אין לו לגלות, כי אם באפן שהוא משער, שהחתן לא יעשה דין מעצמו לבטל את השדוך,

זכור לאברהם

בקיצור בכל אופנים שמותרים לחזור בהם אם נתברר בב"ד שהוא מן אותם שיכולות לחזור אין צריך כלום מן הצד השני אף שאפ"ה מהדרין לכתחילה על כתב מחילה וכו', עכ"ל.

י

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, שאפ"י אחר שנשתדכו יכול לגלות לצד החתן שיש לכלה חולי פנימית שלא גילוהו לו, במקום שהוא חסרון עצום אשר על פיה יכול לבטל השדוך, [וה"ה איפכא, לענין כשיש לחתן חולי שאינו ידוע לצד הכלה]. ובבאר מים חיים הוסיף, שאפ"י הוא רק יחידי בידיעה זו, אפשר דמותר לגלות, דאע"פ

לספר לו, שהרי ביטול השדוך על פי השערות הנ"ל, הוי עיוות שאפ"י בי"ד לכאו' לא היו עושין, שהרי בי"ד אין מתירין לבטל שדוך רק משום שאמר חוץ לבי"ד שלא יקיים הבטחתו, דכיון שחייב עצמו בקנין גמור, אמירתו שלא לקיים אינה כלום (באר מים חיים).

אמנם יש להעיר, דאיתא בס' ישא יוסף (אה"ע סי' ק"ד), בשם הגאון ר' י. ש. אלישיב זצ"ל, שאם התנו, שהמחותן חייב ליתן כמה דברים לצורך הזוג, תוך האירוסין, וכבר עבר הזמן ולא נתנם, יכולים לעזוב השדוך על פי דין, ואי"צ אפ"י מחילה מצד השני, אלא הוי כאילו השדוך בטל מאיליו. ויש לציין מה דאיתא בשו"ת משנה הלכות (ה"ו סי' רל"ז), וז"ל,

רק שִׁיחֻשׁ וַיִּחְקֹר אַחַר זֶה הֵיטֵב, וְגַם בָּזָה צָרִיךְ הַפְּרָטִים הַנִּלְבָּל בְּכָל־ט'
סְעִיף ב'.

יא. וְאִם הוּא יוֹדֵעַ אֶת בֵּית הַמַּחְתָּן, כִּי הוּא בֵּית פְּרִיצוֹת, צָרִיךְ לְגַלוֹת,
(וְכָל שֶׁבֶן אִם הוּא מְכִיר אֶת הַחֲתָן, כִּי יֵשׁ בּוֹ אֲפִיקוֹרְסוֹת בְּוַדַּאי (יז) מְצֻנָּה לְגַלוֹת), וְאִין
צָרִיךְ לְזַה שׁוֹם פְּרָט (יח) מִהַפְּרָטִים הַנִּלְבָּל. וְאִפְלוּ אִם אֵינּוּ יוֹדֵעַ בְּעֶצְמוֹ, רַק
שָׁמַע מֵאַחֲרִים, גַּם בֵּן צָרִיךְ לְגַלוֹת, אֲדָ שְׂיִזְהַר, שְׁלֹא יֹאמֵר בְּלִשׁוֹן שְׂיִהְיֶה
מְשֻׁמֵּעַ, שֶׁהוּא בְּעֶצְמוֹ יוֹדֵעַ דְּבָר זֶה, רַק יֹאמֵר סְתָם: שָׁמַעְתִּי בְּךָ וּבְךָ אַף
דִּיאִין לְהֶאֱמִין לְעֵת עֲתָה דְּבָר זֶה בְּהַחֲלָטָה, עַל כָּל פְּנִים צָרִיךְ לְחֻשׁ וַלְחַקֵּר
וַלְדְרוֹשׁ אַחַר זֶה.

זכור לאברהם

י"א

תמצית הסעיף

כתב הח"ח, דה"ה לענין חסרון עצום של
צניעות או אפיקורסות, שאפי' אחר
שכבר נשתדכו יכול לגלות זאת להצד שכנגדו,
והח"ח הוסיף, דבאלו הדברים אפי' אם אינו יודע
מעצמו ורק שמע מפי אחרים יש לגלות, ואע"פ
שהחתן או הכלה ודאי יבטלו השידוך מכח
דבריו, אעפ"כ אין לו לחוש כלל, ויגלה להם.
וצ"ל, דהטעם הוא, משום דמייירי כאן, בחסרונות
גדולים של עקרי הדת, ולכן יש לנו ליזהר ולחוש
הרבה יותר בחשש ביטול הדת, מלחוש לספק
היזיק של ביטול שידוך שלא כדין.

שלעיל בכלל ט' הוצרכנו שיהו שני עדים
כשרים הראויים להעיד בדבר, הכא שאני,
משום דמסתבר שאפי' העיד רק עד אחד בדבר
לבי"ד, היו בי"ד מתירין לחתן לבטל השידוך על
ידו. והנה, הח"ח לא ביאר טעמו, למה כאן יועיל
עד אחד, ונראה שהכוונה שבי"ד יכולים לסמוך
על עד אחד במקום שהוא עבידא לאיגלויי,
ועיין.

אמנם, אם אין לו ידיעה גמורה מזה, רק ששמע
מאחרים שכן הוא, אין לו לספר,
אא"כ משער שהחתן לא יעשה דבר מעצמו
לבטל השידוך בלי ללכת לבי"ד, (ואפי' אם
יאמר שרק שמע כן, מ"מ אסור, אם יבטל החתן
השידוך מעצמו).

וּבְדַעְתִּי הָיָה לְצִיר עוֹד אֵיזָה צִיּוּרִים לְעֵנִין אֶמֶן וְשֹׁכֵר וּמְשָׁרֵת, וּכְהֵא נִוְנָא,
 אֶךְ מִפְּנֵי הוֹצָאת הַדְּפוּס, כִּי הִרְבָּה הָיָא וּמִפְּנֵי מְרֻדַת הַזְּמַן, נִמְנַעְתִּי מִזֶּה.
 אֶךְ כָּלְלוּ שֶׁל דְּבָר: הָאָדָם צָרִיךְ לְשׁוּם עֵינָיו וְלִבּוֹ עַל דְּרָכָיו, וּבְפֶרֶט עַל
 מוֹצֵא פִּיו, שֶׁלֹּא לְהִתְעַרֵּב בְּעֵינָיִם דְּבִין אָדָם לְחִבְרוֹ, אִם לֹא שִׁידַע מִתְחַלָּה
 אֶת הָעֵנִין בְּבִרּוּר לְאַמְתּוֹ, וְלִבְנוֹן לְתוֹעֵלָתוֹ, וְלֹא מִצַּד שְׂנֵאָה, וְלִרְאוֹת אֶת
 הַנּוֹלֵד מִדְּבִירוֹ, שֶׁלֹּא יֵצֵא מִגֶּדֶר הַדִּין, חֵס וְשָׁלוֹם, וְאִזּוֹ ה' יִתִּיחַ בְּכַסְלוֹ, שֶׁלֹּא
 יִלְכַּד בְּפֶח תִּיּוֹצֵר. וְצוּר יִשְׂרָאֵל יִצִּילֵנוּ מִשְׁנֵיאוֹת וַיִּרְאֲנוּ מִתּוֹרַתוֹ נִפְלְאוֹת.

”בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אֶמֶן וְאָמֵן.”

תם וּנְשָׁלֵם תְּחִלָּק הַשְּׁנֵי מַסְפָּר ”חִפְץ חַיִּים”

הַרְאֵשׁוֹנִים הִיְתָה תְּפִלַּתְם בּוֹקֵעַת הַרְקִיעִים וְעוֹלָה מֵעֵלָה מֵעֵלָה לְעוֹרֵד הַרְחָמִים,
 וְהִיָּה מִתְקִים בְּהֵם (אִיּוֹב כב כח) וְתִגְזֹד אִמֵּר וִיקָם לָךְ. מִפְּנֵי שֶׁהֵיוּ נִזְהָרִים בְּכ”ב
 אוֹתוֹת הַקְּבוּעוֹת בְּפִיהֶם שֶׁלֹּא לִפְנֵמָם בְּשִׁיחָה בְּטֹלָה.

ס' רֵאשִׁית חֲכָמָה, שַׁעַר הַקְּדוּשָׁה, י”א

באר מים חיים

כלל א'

בזה עבודה לשאול כמ"ש ומי כדוד נכבד בביתך וחתן המלך, אפ"ה כיון דידיע דואג את לב שאול רכיל מקרי, כן כתב הכ"מ.

(ה) **או משום שהאמת.** וראיה ממ"ש בסנהדרין (כ"ט) מנין לדיין שלא יצא וכו'.

(ו) **או משום.** וראיה מהלשנת דואג על אחימלך וכנ"ל.

(ז) **אפילו אם אין.** וראיה ממה שכתב ר"י במאמר ע"ד דנענשין על הפשיעה בלשה"ר אעפ"י שלא נתכוין להבזות בעליהן. וכן ארז"ל בספרי ומה מרים שלא נתכונה לגנותו וכו'. וכן כתב הרמב"ן בחמש פ' תצא דאסור לשה"ר הוא אע"פ שאינו מתכוין להזיק כלל, ונראה דהוא הדין ברכילות.

וראיה גמורה לזה מסנהדרין (ל'). מכתב היכי כתיבי ר' יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחיב וכו', ואף דשם בעת שכותבים הדינים הפסק אינם מכונים לרגל בזה, ואינו דומה למה שנזכר במשנה בלשון אבל מה אעשה כמ"ש הפני משה בירושלמי שם, ואפ"ה סבירא ליה לר' יוחנן דהלכה כותיה נגד ריש לקיש דהוא בכלל רכילות.

(א) **המרגל.** לשון הרמב"ם בפ"ז מהלכות דעות, והסמ"ג לאוין ט'. ועין במה שכתבתי לעיל בהלכות לה"ר כלל א' בבמ"ח סק"ג לישב דלא יקשה עליהם מכתובות (מ"ו ע"א) ע"ש.

(ב) **שטוען.** גם זה לשון הספרא פ' קדושים והרמב"ם שם.

(ג) **עליך וכו'.** הוא לשון הכ"מ שם. וכן כתב הסמ"ג לאוין ט' איזהו רכיל המגלה לחברו דברים שדבר ממנו אדם בסתר וכו' ע"ש. וכן כתב החנוך במצוה רל"ו וז"ל שנמנע מן הרכילות שנאמר לא תלך רכיל, והענין הוא שאם נשמע אדם מדבר רע בחברו שלא נלך אליו ונספר לו פלוני מדבר כך וכך ע"ש. וכן משמע בש"ת לר"י דעקרו דהאי לאו קאי על זה. ומ"ש בפנים פלוני עשה וכו' או רוצה וכו' היינו בענין שהדין עם פלוני, או שלא יצמח לחברו מידיעתו תועלת להסיר ממנו נזק, ועין בב"ק (צ"ט ע"ב) במעשה דמגרומתא, דאל"ה יש הרבה אפגים דמותר וכמו שיבאר אי"ה לקמן בכלל ט' בארכה.

(ד) **ואלו.** כמו בהלשנת דואג שאמר על אחימלך שנתן לחם וחרב גלית לדוד, ואלו היו שואלין לו בעצמו לא היה מכחישו כמו שהתנצל הוא בעצמו לשאול אחר כך, דאדרבה חשב שעושה

שלוחא דבי דינא. ב. מסנהדרין (כ"ט ע"א) מנין לדין וכו', ואף דהוא אמת, רכיל מקרי. ג. מב"ק (צ"ט ע"ב) במעשה דההוא מגרומתא דטרפיה רב ופטריה לטבח מלשלומי דמי. ופגעו ביה רב כהנא ורב אסיי בבעל הבהמה ואמרו לו עביד בך רב תרתי, וקמקשי עליהם הגמרא והתניא מנין לדין כו', אלמא דאע"פ שהם יודעין שהאמת אתם שרב שלא כדין עבד, אפ"ה לא היה להם לספר זה לבעל הבהמה מטעם רכילות.

ועוד יש הרבה ראיות אך קצרה היריעה מהכילם. וגם בדברי הרמב"ם ובהסמ"ג לאוין ט' ובחינוך הנ"ל איתא בהדיא דאפילו על אמת רכיל מקרי. וכן משמע מדברי ר"י בש"ת במאמר רכ"ב ובשאר מאמרים דהולכי רכיל גם הם בכלל מספרי לה"ר, וכבר באר ר"י במאמר ר"ד דהכוונה אפילו על אמת.

(ט) **שונאים**. וראיה מגמרא הנ"ל במו"ק, והרי בודאי היו שונאים זה לזה, דדתן ואבירם בודאי היו שונאים למשה רבנו ע"ה מכבר כמ"ש כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך משמע דהם עדיין מבקשים, וגם עתה היו שונאים לו כדמוכחי קראי בפ' קרח בכל הסיפור, ומשה רבנו ע"ה בודאי היה ג"כ שונאם כמ"ש הלא משנאיך ה' אשנא וכו' והם בודאי בכלל שונאי ה' הם שרצו להדיח את כל ישראל מתורת ה' שהכחישו את נבואתו הקדושה וציאת מצרים שהיה על ידי ה' והפכו את הקערה על פיה שאמרו מדוע תתנשאו וגו'.

ועוד ראיה מפרשת ממעשה דיהודה בן גרים בשבת (ל"ג ע"ב) שהלך וספר דברים וכו' עין ברש"י שם, והרי שם לא נתכוין ח"ו לבזות בזה את ר' שמעון בן יוחאי, דאדם גדול היה כמו שפרשו התוספות שם, ועין במהרש"א שם שגם ר' יהודה ב"ר אילעאי לא פליג ארשב"י, ור' יוסי משמע נמי שס"ל כוותיה, אך משום יראה לא רצה לדבר בס. וא"כ שכלם סוברים כן, בודאי יהודה בן גרים ג"כ לא פליג עליהו, דאף דאדם גדול היה מ"מ נראה דתלמידים היה, ואפ"ה יהודה בן גרים רכיל מקרי עבור זה ממה שהענישו אח"כ רשב"י ועשהו גל של עצמות. ולא תדחה דמעשה זו דיהודה בן גרים אין ש"ך ללשה"ר, דזה אינו, דגם הרמב"ם למד ממעשה זו לענין לשה"ר במה שכתב בהלכה ה' ונשמעו איש מפי איש וכו' להצר לו או להפחידו וכתב בכ"מ שזה יצא לו ממעשה דיהודה בן גרים הנ"ל, הרי דרכיל מקרי בכל האפנים, וזה ראיה לכל מה שכתבנו בזה הסעיף.

(ח) **אמת וכו'**. ומפני שרגילין העולם לטעות בזה אאריך קצת מהגמרא והפוסקים. א. דגרסינן במו"ק (ט"ז) ומנלן דאי מתפקר בשלוחא דבי דינא ואתי ואמר לא מתחזי כלישנא בישא וכו' ועי' בגירסת הרא"ש ובפירוש הר"ן שם שהכונה שחרף את הבית דין לפני השליח, והביאה הגמרא ראיה על זה דשרי ממה שכתוב העיני האנשים ההם תנקר, שכונתם הרעה היתה על משה רבנו ע"ה, ואפ"ה הגיד השליח למשה רבנו ע"ה, אלמא דאע"פ שהשליח היה יודע שהוא אמת, אפ"ה רכיל מקרי אי לאו

דאפילו לא היה לו להמלשין רק אונס ממון אפ"ה יכול לומר קים לי כהני פוסקים דפטרי בו מלשלם. דזה אינו, חדא דאפילו באונס נפשות דלכ"ע מיקרי אונס ופטור מלשלם כמבואר שם בח"מ, אפ"ה כתב הסמ"ע שם בס"ק י"ב דרק מתשלומין פטרוהו מטעם אונס נפשות, אבל איסור יש עליו משום דהיה לו ליתן ממון עצמו והיה ניצול מהסכנת מות ולא להראות על אחרים, ואפילו להט"ז שכתב שם בד"ה הרי זה פטור, דאפילו לכתחלה מותר, היינו דוקא שם דאיכא סכנת נפשות, אבל באונס ממון בודאי לכ"ע איסור גדול עשה ורשע מיקרי עבור זה, אפילו להני פוסקים דפטרי אונס ממון, כדמפורש בביאור הגר"א שם בס"ק כ"ח שהביא שם ראייה ע"ז מכתובות (דף י"ה ע"ב) דאנוסים היינו מחמת ממון דהוי מחמת זה רשעים. ונחזור לענייננו דכי היכי דשם הוו רשעים משום דלא הוו להו לחתום בשקר ולעבור עי"ז על הלאו דלא תענה כו' בשביל ממון, דעדים החתומים על השטר נעשה כמו שנחקרה עדותן בב"ד, הכי נמי בודאי הלאו דלא תלך רכיל לא גרע מיניה. ובלא"ה בכל מקום משוה להו הגמרא בפסחים (ק"ה ע"א) המספר לשון הרע וכו' והמעיד עדות שקר וכו'. ועוד דאפילו בלעבור על איסור דרבנן כתבו הפוסקים דמחוייב ליתן ג"כ כל אשר לו ולא לעבור, וכל שכן בעון החמור הזה.

(יג) **במה לפרנס**. דבר פשוט הוא לכל יודעי דת ודין שדבר זה אינו נכנס בכלל סכנת נפשות שיהא מותר לעבור עבור זה על לאו דאורייתא.

ועוד נ"ל פשוט שעליהם יש לאו מן התורה שלא לאוהבם, ממה דצוותה התורה במסית לא תאבה לו ופירש רש"י והוא מהספרי וכן פסק הרמב"ם בהלכותיו דהצווי הוא מן התורה שלא לאוהבו. ואין לומר דהצווי הוא רק למסית לעבודת גילולים. דזה אינו, דזיל בתר טעמא כי ביקש להדיחך מעל ה' אלהיך וכו', ואחד מדיח את היחיד או את הרבים כדאייתא בסנהדרין (דף ס"ז), על אחת כמה וכמה היכא שמחזיק מחלוקת על אדון הנביאים בעצמו, ומושך אחריו כמה מאות מבני ישראל להסיתם בפתויים וחלקלקות שלא להאמין בתורת משה רבנו ע"ה, על אחת כמה וכמה דמצווין אנו מן התורה שלא לאוהבם.

(י) **ועמד עליו**. ממעשה דדואג שכתוב בקרא דשאלו הפצירים מאוד בזה, כמו שכתוב כולכם קשרתם עלי וגו' בכרת בני עם בן ישי וגו'. ואף דהיה להם יראה גדולה ממנו, אעפ"כ נחשב דואג בכל מקום לרוכל עבור זה. ובלאו הכי הדבר פשוט, דאטו אם אחד יסיתנו לאכול בשר חזיר יהא מותר לאכול עבור זה. ואם יהיה בהגילוי תועלת להסיר הנזק, עיין לקמן בכלל ט' ס"ג.

(יא) **ואפילו**. כבר ביארתי לעיל בעז"ה בהלכות לשה"ר כלל א' בסק"ח בבמ"ח בראיות מפורשות לזה ע"ש. (באר מים חיים)

(יב) **הפסד**. ולא תשיג על זה דהלא אפילו במלשין גמור שבודאי חמור מזה ואפ"ה פסק הש"ך בח"מ בסימן שפ"ח ס"ק כ"ב

ומשום לא תלך רכיל אין כאן. וכעין זה ראיתי בפני משה בירושלמי, אבל בענייננו כולי עלמא מודים דמותר לשנות מפני השלום.

ואין להקשות לפי מה שכתבנו בפנים דאם יש לו עצה וכו', א"כ האיך הוכיחה הגמרא הנ"ל ביבמות, גדול השלום שאף הקב"ה שנה בו, דמעיקרא כתיב ואדוני זקן ולבסוף כתיב ואני זקנתי, אימא דכונת הכתוב בזה רק להעתיק מאמרה דאחרי בלותי היתה לי עדנה, ולא לשנות מן ואדוני זקן לאני זקנתי, דכך יפה לנו לומר דלא הוציא מפיו דבר שקר אחרי שסוף כל סוף לא העתיק הקב"ה רק דבר עולה אחת מדבריה אשר צחוק היה לה מעצמה, ולא אמר לאברהם העולה השניה מה שלפלא היה לה ג"כ על אברהם שגם הוא זקן. די"ל דאין הכי נמי דכונת הכתוב כך הוא, וכן ראיתי אח"כ בפ"י הרמב"ן בחמש ע"ש, רק דסברת הגמרא דגם זה מקרי שנוי בדברי ה' יתברך במה שהעתיק רק מחצה מדבריה ולא אמר המחצה השניה ואדוני זקן. וזה היה כונתנו בפנים במה שכתבנו שלא יהיה שקר גמור, היינו שפעמים הרבה יוכל לספר לו מה שאמר לו חברו, רק ידלג לו מה שהוא נגד רצונו, וכמעשה דאברהם.

(טו) **אבל לא ישבע**. דע"פ רב יכול לאשתמוטי מיניה בזה אפילו כשחברו עומד עליו שישבע לו, לומר שאינו נשבע אפילו על אמת, ואפילו אם לא יוכל לאשתמוטי מיניה בזה, שאינו רוצה להאמינו אם לא שישבע לו, והוא רואה שבזה שישבע לו יפייס לו את כעסו, אם אינו רואה הפסד ברור שיצא לחברו בזה

(יד) **אם יש לו עצה**. מקורו מסנהדרין (ל'). בגמרא מכתב היכי כתבי (פ') כשנחלקו הדיונין והלכו בתר רובא האיך יכתבו לשון הפסק דין ר' יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל, ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחייב משום דמחזי כשיקרא, ור' אלעזר אמר מדבריהן נזדכה פלוני, משום דאית ליה דמר ואית ליה דמר הלכך כתבי מדבריהם כו', ופסקו הפוסקים כר' אלעזר, הרי דיש לומר לכתחלה בלשון שלא יהיה מחזי כשיקרא.

ומ"ש בפנים דאם הוא מבין וכו', הוא משום דבודאי ר' אלעזר גופיה הוה ג"כ מסכים לר' יוחנן רבו, רק משום דיש לו עצה אחרת האיך להמלט מן השקר, אבל בלאו הכי בודאי הלכה כר' יוחנן נגד ריש לקיש. ועוד דהלא כבר פסקה הגמרא ביבמות (דף ס"ה ע"ב) דמצוה לשנות מפני השלום ופסקו שם כן הרי"ף והרא"ש ובפ"ב דב"מ. ועוד נ"ל פשוט דגם ריש לקיש אית ליה האי דינא דמימרא דתנאי הוא ביבמות, וגם בית הלל אית להו הכי בכתובות (י"ז ע"א) בשמעתא דכיצד מרקדין דפירש שם הריטב"א דהיתירא דב"ה הוא מפני השלום, רק טעמא דריש לקיש הוא דדוקא כשאומר בפיו בלשון אני מזכה וכו', אבל מה אעשה וכו' משמע שעדין עומד בדעתו שהדין עם זה החייב, ועי"ז תכנס שנאה בלב זה החייב על חבריו הדינים, אבל כשכותב כן בכתב דמתחלה היה ביניהם התחלקות ואח"כ הושוו בדין זה לחייבו, לא יהיה עי"ז שנאה בלבו על האחרים וזה הוא כונת התוספות במה שכתבו

(יה) **בדרך רמז**. עיין לעיל בחלק א' כלל א' סקי"ג ותראה מקור לזה. (באר מים חיים)

(יט) **דרך רמאות**. הוא מדברי הרמב"ם בפ"ז מהלכות דעות ה"ד במה שכתב וכן המספר לה"ר דרך רמאות וכו' או שאלו מעשיו של פלוני, רק שביארתי דבר זה גופיה לענין רכילות, כמ"ש כמה פעמים דמה שקורא הרמב"ם לשה"ר כוונתו ג"כ על רכילות.

(כ) **מכתב**. מסנהדרין (ל'). מכתב היכי כתבי ר' יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל.

נלע"ד דבודאי אסור, דעל כרחק לא אמרו רק דמותר לשנות מפני השלום אבל לא שישבע לשקר ח"ו עבור זה, ועיין בתשובת רמ"א סימן (לג) [יא] ואפילו אם רואה הפסד ברור של ממון שיגיע לחברו מזה ג"כ צע"ג לענ"ד אם זה מקרי שבועת אונסין, ועיין ביו"ד בסימן רל"ב סי"ב בהגה"ה ע"ש.

(טז) **שרגל עליו**. וה"ה בכל מה שכתבנו לעיל בס"ג.

(יז) **מספר וכו'**. מקור לדין זה עיין לעיל בהלכות לשה"ר בכלל ג' בבמ"ח ס"ק ג' מההיא דירושלמי ע"ש.

כלל ב'

שמבואר לקמן בכלל ג' ס"א. ועיין לעיל בהלכות לשה"ר בתחלת כלל ב' בבמ"ח שדין זה הוא הסכמת כל הפוסקים.

(ב) **באופן דמוכח וכו'**. כל זה ביארנו לעיל בחלק א' בבמ"ח הנ"ל באות ב' עי"ש*.

(א) **וכ"ש בפני רבים**. ולא אמרינן כיון דסיפר בפני רבים, א"כ ידע בודאי שיבוא הדבר לאזני האיש שסיפר עליו הרכילות, והוי כאלו אמר לו בפניו אתה דיברת על האיש הזה כך וכך. משום דגם זה רכילות גמורה היא, כמו

* ואם הוא אומרה בלשון דמישתמע לתרי אפי', ואינה נוטה לכאן יותר מכאן, צ"ע אם מותר או אסור. דאפשר דחיישינן פן ידין השומע אותו לכף חוב, ויחשוב שבודאי כונתו היתה לגנות אותו. ולכאורה ראייה מב"ק (צ"ט ע"ב) דמותר, דאיתא שם בההוא עובדא דמגרומתא דטרפיה רב ופטריה לטבח מלשומי דמי, ופגעו ביה רב כהנא ור' אסי בבעל הבהמה ואמרו ליה עבד בך רב תרתי. וקמקשי הגמרא מאי תרתי, אילימא תרתי לגריעותא וכו' והתניא מנין ליוצא מבית דין לא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבין וכו'. אלא תרתי למעליותא, דלא אוכלך ספק איסורא וכו'. ועל כרחק רב כהנא ור' אסי לא פירשו דבריהם, דאל"ה מאי מקשי הגמ' בתחלה, ואפ"ה לא חששו פן יחשוב בעל הבהמה שכונתם לגריעותא. ויש לדחות, דכונת הגמרא מאי תרתי, איך סיימו רב כהנא ור' אסי את דבריהן, אילימא וכו'.

אי נמי דאמוראים ובפרט רב הוו פקיע שמייהו טובא, וודאי ידין אותו בעל הבהמה דכונתו למעליותא, ולא יהיה לו עי"ז

תרעומות עליו. ?? [כעין זה תירץ בתשובת ר"י ברונא על ר' יהושע בשבת קכ"ז במה שהביא עצמו לכאורה לידי חשד]. אבל באנשים דעלמא, אימא לך דאסור. ואפשר דדבר זה תלוי, אם אדם מתבייש לומר באופן זה בפני הראשון, (פי' כגון שראובן אומר לשמעון, לוי אמר עליך כך, לוי הוא הראשון). ועיין לעיל בבמ"ח הנ"ל בביאורנו את שיטת התוספות.

(ה) **גנות**. ה"ה כל דבר שיגרום להעלות שנאה בלב אחד על חברו וכנ"ל.

(ו) **אם מתכוין לגלותו**. ואם אינו מתכוין לגלות כבר ביארנו דינו לעיל בחלק א' בכלל ב' מסעיף ג' ומעלה עי"ש.

(ז) **אסור לגלות ד"ז**. וכן הרב שנסע מעירו לבקש לו עיר אחרת אך לא עלתה בידו, אין לבני העיר האחרת לגלות דבר זה לאחד מאנשי עירו הראשונה מטעם זה הנ"ל. ואף שכבר נשמע דבר זה בפני הרבה אנשים, ובודאי לבסוף יתגלה זה להם, אעפ"כ אסור, משום דכל אחד מאנשי עירו הראשונה יתרעמו עליו עבור זה שדבר זה איננו להם לכבוד, ורכילות מיקרי ואסור בכל גונו וכנ"ל.

(ג) **אם הוא מכיר**. הוא פשוט ממה שכתבנו לעיל בכלל א' ס"ג דאפילו אם גם הרוכל בעצמו וכו' אפ"ה כיון דזה גורם שיכנס שנאה וכו' עי"ש א"כ ה"ה הכא. ובלא"ה הלא הוא נותן מכשול לפני הנרגן העור הזה ומסייעו שיעבר על בצדק תשפט וכו' ועוד כמה עונות ועי' בחלק א' כלל ב' בבמ"ח אות ב' שביארנו שם דין דאפי תלתא לענין איש שאיננו נרגן.

(ד) **סיפר וכו'**. עיין לעיל בהלכות לשה"ר כלל ב' בבמ"ח בס"ק ו' שם הראנו שאף שרשב"ם פירש כן בב"ב (דף ל"ט) ורמזו ג"כ לזה הפירוש הרבה מהראשונים, הלא המהרש"ל גדול האחרונים הסכים בזה לאיסור משום דהר"מ והסמ"ג והתוספות חולקין על זה, ובפרט דאיסור דאורייתא הוא ע"כ אסור להקל בזה. ועיין במה שכתבנו שם בהגה"ה בבמ"ח.

כלל ג'

שאינ שום ספק בדין זה. שז"ל הרמב"ם בהלכה הנ"ל [הל' דעות פ"ז ה"ה]: אחד המספר לשה"ר בין בפניו ובין שלא בפניו, והרמב"ם אפילו על דבר אמת קאי כמו שכתב בעצמו בתחלת הענין, ובודאי דארכילות נמי קאי האיסור דבפניו, אלא שהקדים הרמב"ם בתחלת הפרק וביאר מה הוא לשה"ר ורכילות,

(א) **שהיה אומר ד"ז**. דלמה יהא עדיף בזה כיון דרכילות אסור בין בפניו ובין שלא בפניו כמו שנבאר תיכף.

(ב) **בפניו**. וכדי שלא תטעה בדברי ר' יוסי שאמר מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי, לפיכך הוצרכתי להאריך קצת כדי להראות מכל הפוסקים הראשונים והש"ס

ידעו שהיו אומרים לרב ג"כ בפניו וממילא מותר להם לומר שלא בפניו, ואפילו אם תרצה לדחות דמפני שהם תלמידיו לא מסתבר שהיו אומרים לו בפניו (ובאמת אין זו דחיה גמורה דאי לא משום אסור רכילות היה מותר להם לומר ולתמוה אף בפניו מפני מה פטר את הטבח מלשלם, כיון דלדעת רב הטרף הטבח בשחיתו את הבהמה, וכדאמרינן בסנהדרין דף ו', מנין לתלמיד שישב לפני רבו ורואה זכות לעני וכו' תלמוד לומר לא תגורו מפני איש), אביא לך עוד שתי ראיות שאין עליהם תשובה.

א. מה שהבאתי לעיל בחלק א' ראיה מסנהדרין (ל'). מכתב היכי כתיב ר' יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל בעמך, ואף דשם חותם בפניו כדמוכח בירושלמי על משנה זו, שמע מינה דאף בפניו אסור משום רכילות.

ב. ועוד ראיה ברורה ממו"ק (ט"ז ע"א) דאמר רבא ואי איתפקק בשלוחא דבי דינא ואתי ואמר לא מתחזי כלישנא בישא, וכפי מה שפירשנו לעיל לפי דברי הרא"ש והר"ן דקאי הענין על רכילות שהגיד השליח למשה רבנו ע"ה מה שדיברו עליו דתן ואבירם, ואם איתא דמימרא דר' יוסי שאמר מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי קאי גם על רכילות, מאי ראיה מייתי, אימא דהשליח היה יודע שהיה אומר דבר זה, שהוא אמת אף בפני דתן ואבירם, ורבא בעצמו פסק שם בערכין (ט"ו ע"ב) כר' יוסי דמותר. ואין לומר דאעפ"כ למשה רבנו ע"ה היה אסור לשמוע אותן הדיבורים ולכתבם בתורה הקדושה, ומאי דאמרה הגמרא כל

ואח"כ כלל לשניהן בשם אחד של לשה"ר, כי שניהן לשון רע הוא (כמו שכתב רבינו יונה בשע"ת). וכל הדינין שכתב אח"כ סובב והולך הכל על שניהן, וכמו שהרביתי על זה בראיות לעיל בהלכות לשה"ר כלל ב' בבמ"ח בס"ק ג'. ולמען רוות עין הקורא אראה לך עוד ראיה ברורה ממ"ש הרמב"ם בזה הפרק, ג' לשה"ר הורגתן, ובירושלמי פ"א דפיאה איתא להדיא האי מימרא ארכילות, דקאמר שם דואג שאמרו שאול שקבלו וכו' אלמא דגם רכילות נקרא לשה"ר*. ועוד כבר הבאתי ראיה לעיל בחלק א' בכלל ב' בבמ"ח סק"ב מתוספות לאסור אף ברכילות בכלל גווני, אפילו באפי תלתא ובפניו עי"ש, ולמה לנו לומר שהרמב"ם יחלוק על התוספות. ועוד פשוט הוא דצריך להיות לכו"ע אסור אפילו אם הוא יודע שהיה אומרה בפניו, דזה ידוע דענין בפניו תלוי אם מותר לספר רכילות על דבר אמת, וזה הלא כבר בררנו לעיל בכלל א' מהגמרא והרמב"ם והסמ"ג והחנן והר"י שאסרה התורה רכילות אפילו על אמת כדי שלא להטיל שנאה בין איש לרעהו, וא"כ מה לי אם הוא אומרה בפניו או שלא בפניו.

עוד ראיה מב"ק (צ"ט ע"ב) דמקשי על רב כהנא ורב אסי היכי עבדי הכי (פי' דשם איתא שאמרו לבעל הבהמה עביד בך רב תרתי, שטרפיה לבהמה ופטריה לטבח מלשומי דמי עבור ההיזק, שסותרים דברי רב אהרדי) והתניא מנין ליוצא מבית דין לא יאמר אני מזכה וחברי מחייבין אבל וכו' תלמוד לומר לא תלך רכיל בעמך, אימא דהם

העתיק ג"כ דברי הרמב"ם, וכן דעת התוספות ג"כ לאסר ברכילות אפילו על דבר אמת והיה אומרה בפניו וכמ"ש לעיל בחלק א' בכלל ב' הנ"ל, דדבר פשוט הוא להמעיין בדבריהם דאין חלוק בין אם אומרה שלא בפניו והוא משער שהיה אומרה בפניו, או בפניו ממש, בכל גוני אסור. וכן מוכח בר"י בשערי תשובה במאמר רכ"ח דאסור בכל גוני לומר לשה"ר ורכילות, ולכך הוא מכרח להעמיד דברי ר' יוסי באפן המבאר שם, ועפ"ז כתבתי בפנים כל הסעיף א'.

מילתא דמתאמרא וכו' היינו לאומר בלבד, א"כ האיך אמר ר' יוסי מעולם לא אמרתי וכו' הלא הכשיל בזה את השומעים, ועוד דהא להרמב"ם איירינן השתא וכבר כתבנו לעיל בחלק א' [כלל ב' סק"ג] דלהרמב"ם האי מימרא דמו"ק אשליח ג"כ קאי, אלא ודאי דאין חלוק ובכל גונו אסור מן התורה אפילו על דבר אמת ובפניו **.

היוצא מכל מה שכתבנו דרכילות אסור אפילו על דבר אמת ובפניו כמו שביירנו דבר זה מכמה מקומות מהש"ס והרמב"ם, וכן הסמ"ג

* הגה"ה: וצ"ע על הכ"מ מירושלמי זה, דמשמע ממנו דדברי הרמב"ם ג' לשה"ר הורגתן אלשה"ר לבד קאי. אם לא שנדחוק דכונת הכ"מ רק לתרץ דברי הרמב"ם במה שסבר דלא כהראב"ד, דמימרא זו ארכילות לבד קאי, אלא אלשה"ר ג"כ קאי. דלא מיסתבר שיאמרו חז"ל לשה"ר וכונתם תהיה ארכילות דוקא, ולהדין שלנו אין שייך דברי הכ"מ, דגם הוא יודה דדין זה ארכילות גם כן קאי, כמו שהוכחתי לעיל בחלק א' מדברי הכ"מ גופא דהלכות הרמב"ם שבפ' זה טובבות על שניהן.

** ומה שפסק בספר יראים להרא"ם כר' יוסי, הכל על לשה"ר נאמר ולא על רכילות, ואף דבלשה"ר ג"כ ביירנו לעיל בחלק א' דאסור בכל גונו, הוא איירי בגונו דמן התורה אין בו משום לשה"ר כגון מה שמתיר ר"י בשע"ת במאמר רכ"א וכפי מה שביארנו לעיל בחלק א' בכלל ג' בבמ"ח סוף סק"א את דבריו. ואולם סוף דבריו קשה לי מאוד שכתב ור' יוסי לומד דבריו מרכילות של ציבא, דכתיב וירגל בעבדך את אדוני המלך והתם שלא בפני מפיבושת הוה ולא היה רוצה ציבא בשעה שאמר כן שישמע מפיבושת, וילמוד סתום מן המפורש עכ"ל דאם היה אמת מה שציבא דיבר עליו, בודאי היה מותר אפילו לא היה רוצה שישמע מפיבושת דבריו, וכמו שנבאר אי"ה לקמן בכלל ט'.

ועל זה נוכל לאמר אמנם לא תלך רכיל בעמך אבל לא תעמד על דם רעך, ומצוה רבה היא לומר לדוד כדי שישמור את עצמו בזה, וכן עשו אח"כ כמה פעמים בענין זה וכמו דכתיב והפרת לי את עצת אחיתופל וכו' וכה"ג. ואם שקר דבר עליו ציבא, בודאי בכל גונו אסור ורכיל מקרי, כמו שהוכחנו לעיל בחלק א' בכלל ב' בממ"ח בסק"א מכתובות (מ"ו ע"א), וא"כ היכי מצי יליף ר' יוסי מענין ציבא לעלמא לדבר אמת, כיון דעל כרחך מוכרחין אנו לומר דבענין ציבא בכל גוני אסור.

מדעשאו לבסוף ר' שמעון בר יוחאי עבור זה גל של עצמות, ולראיה זו רמז הכסף משנה.

ועוד ראייה מסנהדרין (כ"ט) במשנה ומנין כשיצא מבית דין לא יאמר אני מזכה וחברי מחייבין וכו' ומשמע מסתימת לשון המשנה דאפילו לאחר אסור לומר זה פן יודע לבעל דין.

(ו) **ע"פ הרב**. כי לפעמים ימצא שע"י דברי המספר לא יהיה שום רמז גנות על אחד מהם, כגון שיש פנים לכל אחד מהם שהדין עמו.

(ז) **על בניו**. דבזה בודאי אפילו הזהירו מלגלות זה לבנו רכילות גמורה היא, כי תכף ינקוט בלבו על אותו פלוני, כידוע כי האב שונא למי שמדבר על בנו בכל אפן שידבר עליו, (וכמ"ש רצון פה שאמר דילטוריא על בני). והוא הדין לבנו על אביו ואמו, ממ"ש בספרי פ' ראה כי יסיתך אחיך וכו' רעך אשר כנפשך זה אביך והובא ברש"י בחמש. וזוהי כונת הגמרא בסנהדרין (פ"ה ע"ב) לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו, חוץ ממסית, שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו, פרוש דהא קאי על כל מה דכתיב בתחלת קרא כי יסיתך.

ומה שכתבנו לענין שאר קרובים, הוא מצד הסברא, כיון דהוא גואלו וקרובו, אם יספר לו שפלוני דבר עליו, יחרה אפו עליו עבור זה. ואין להשיג על זה ממ"ש בסנהדרין

(ג) **גם הוא עובר**. כי גם הוא כרוכל שטוען דברים מזה לזה, ובודאי ינקוט ליה ראובן על לוי עבור זה. ואין לומר כיון דקעבר לוי על אסור רכילות יהא מותר להרגיל עליו, א"כ ראובן הראשון דעבר על אסור לשון הרע במה שספר הדברים על שמעון בפני לוי ואסור לשון הרע גרע מרכילות לפירוש הרמב"ם, ואפילו הכי אסרה התורה ללוי לילך ולספר הדברים לשמעון, והכי נמי דכוותיה. והטעם הוא פשוט, דמשום דבור בעלמא לא נפיק ישראל מעמיתך, וכמו שכתב הסמ"ג במצות עשה של כבוד אב.

(ד) **ממילא יבין ראובן וכו'**. כמו שכתבנו לעיל בחלק זה בכלל א' סעיף ט', דאיסור גמור הוא אפילו אם אינו מזכיר לו שם האיש שדבר עליו רק מספר לו את הענין וממילא יבין את שמו. ואין לומר דהכא כיון דלא נתכוין בעקר לגלות את שם לוי יהא מותר, זה אינו, דבכל גוני אסור וכמו שכתבנו בחלק זה לעיל בכלל א' סעיף ג' עי"ש כיון דסוף הדבר שע"י דבורו מעלה שנאה בלבו עליו.

(ה) **אפילו לא אמר וכו'**. מקורו מהרמב"ם בפרק ז' הנ"ל הלכה ה' במ"ש והמספר דברים שגורמים וכו' או להצר לו וכו' וכן כתב הספר יד הקטנה בפרק ט' מהלכות דעות שלו. ויש ראייה לזה ג"כ משבת (ל"ג ע"ב) במעשה דרבי יהודה בן גרים שספר הדברים ונשמעו וכו' ופירש"י שם שספר הדברים בביתו ולבסוף נתגלגלו הדברים עי"ז, ודבר זה נחשב ללשה"ר

אביו, שהרי אפילו בבנך שהוא בטבע אוהבו יותר וכנ"ל הזהירה התורה שלא לחמול ולכסות עליו וכמ"ש או בנך וכו' ק"ו לבן על אביו, תריץ משום שהתורה רצתה לסיים ידך תהיה בו בראשונה, שמצוה תחלה ביד המוסת להרגו, ואי לא דגילתה לנו התורה לא היינו יודעין זה מצד הסברא וכמ"ש לכל אין הבן נעשה שליח וכו' חוץ ממסית וכנ"ל.

וכל זה שהארכנו לענין שאר קרובים, הוא נפקא מינה לענין אפילו אם יזהירן מלגלות לשום אדם, והוא דבר שלא נשמע שום גנות על אחד מהם בעת הסיפור, דאי לאו הכי אין צריך לכל זה וכנ"ל.

(ע"ב ע"ב) בענינא דאם זרחה השמש, דאם אביו חתר במחתרת אסור להרגו, דמסתמא אביו אוהב לבנו אפילו אם בנו יעמד כנגדו לא יהרגנו, ובשאר קרובים אין הדבר כן. דהתם יש חזקה כנגדו, דאין אדם עומד עצמו על ממונו עי"ש בגמרא, דאם לא כן איך התירה התורה בספק לרצח נפש, אך באמת התורה חשבתו לודאי, דבודאי הסכם בדעתו להרג את חברו כשיעמוד כנגדו. ותדע שהרי בן לאביו בודאי בטבע הוא אוהב נאמן וכדהוכחנו לעיל מספרי פרשת ראה, ואפילו הכי לענין מחתרת התירה התורה את דמו, ועל כרחך משום חזקה.

ואין להקשות למה הוצרכה התורה לפרט במסית רעך אשר כנפשך לרבות

כלל ד'

בזה אחרי שכבר נחתך ונגמר הדין שאינו חוזר. ואף אם טעו בדבר שחוזר הדין, ג"כ אין לומר זה לפני הנידון, רק ילך אצל הבית דין וידבר עמהם מתחלה בענין זה אולי יחזרו הדין, כן מבואר בדברי האחרונים בסימן י"ט הנ"ל

(ג) **שלא לגלות דבר זה.** אעתיק פה כל הסברות שהיו לי בענין זה למען יתברר הענין היטב. דלכאורה יש להתיר דבר זה ממה שאמרו כל מלחא דמתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא, והטעם פירש הרשב"ם בב"ב (ל"ט ע"א) דהוי מילתא דעבידא לאיגלויי וכל מילתא דעבידא לאיגלויי לית בה משום לישנא

(א) **והרוכל וכו'.** גמרא בב"ק (צ"ט ע"ב) עביד בך רב תרתי, מאי תרתי וכו' עי"ש, והובא דין זה בח"מ בסימן י"ט בש"ך סק"ב בשם מהר"א שטיין, ועיין בביאורי מהר"א שטיין על הסמ"ג שלמד דין זה מגמרא דב"ק הנ"ל.

(ב) **אפ"ה רכילות מיקרי.** דאפילו אם כוונתו בדבריו רק לקנא על האמת שנתחייב הזכאי ג"כ אסור (וראיה מגמרא דב"ק הנ"ל), כי קרוב לטעות בזה אחרי שלא שמע צד השני וטענותיו.

ואף אם ברורות לו כל הטענות של שני הצדדים ג"כ אסור לדבר לפני הנידון, כי מה יועיל

יותר, וגם סיפר על אביתר מה שלא סיפרה בת שבע כלל, מזה מוכיח הירושלמי דמותר לדבר לשה"ר על בעלי המחלוקת.

ולכאורה דין זה דומה למאי דאמרינן בב"ק (דף י"ו) והאיכא מרבה בחבילה ע"ש, ועיין בתוספות שם בד"ה מאי קעביד זז"ל: בכולה שמעתין צריך לומר מאי קעביד טפי מאחריני וישלם כל אחד חלקו וכו', ובא אחר והשלימו לעשרים כולם חייבין אע"ג דבלאו איהו הוה מתה, מיהו בזה צריך לדקדק וכי בשביל שהשליך עץ אחד לתוך אש גדולה וכו', אלא לחופר בור י' ובא אחר והשלימו ל"א, ועי' בהרא"ש שם שפירש מאי קעביד ופטור לגמרי וכן פירש הנמוקי יוסף, ועיין בשו"ע ח"מ בסימן שצ"ו [ס"ז] ומבואר שם שיש שתי דעות בזה, ועיין בבאור הגר"א שם שהתוס' והרמב"ם והרשב"א מסכימים לדעה אחת דכולן חייבין, וקושית התוס' מיהו יש לדקדק וכו' תירץ הרשב"א דלא אמרו מרבה בחבילה אלא שיש בה לילך ולהזיק, כמו בחופר בור עשר ועשרים, ולכך חייב השני כמו הראשון, כיון דע"י חבילתו לבד היה בא ג"כ ההיזק, הא לאו הכי דומה להשלים ל"א, והרא"ש והנמוקי יוסף סבירא להו דהשני פטור לגמרי.

והוא הדין בעניננו, לדעת התוספות והרמב"ם והרשב"א כיון שע"י סיפורו של השני לבד ג"כ היתה נכנסת שנאה בלבו של שמעון על אותו פלוני כמו ע"י הראשון, גם עליו יש לאו זה.

בישא, וכל שכן בזה שכבר נתגלה לאותו פלוני. אך יש לדחות, דשם כיון שבעת שאמר המספר הראשון היה בפני שלשה ועי"ז בודאי עשוי להתגלות, לכך מותר אח"כ לאחד מהשלשה השומעים לגלות דבר זה, משום דבודאי נתרצה לזה שיתגלה לו כמ"ש היד הקטנה, או כמו שכתבנו לעיל בחלק א' בכלל ב' ס"ק ד' דשם רוכל לא הונח על דבר העשוי בודאי להתגלות עי"ש, (ועין לעיל בכלל ב' ס"ג שיש כמה פוסקים שמחמירין בזה). משא"כ בזה דבעת ספורו של הראשון לא הוי עבידא לאיגלויי דלא ספר כי אם בפני שנים, ומסקינן בב"ב (ל"ט) דכולי עלמא אית להו דרבה בר רב הונא א"כ ממילא חל על זה אסור רכילות. וכי בשביל שעבר אחד על הלאו דלא תלך רכיל וספר את הדבר, הותר לו לשני גם כן להיות רוכל. ומכל מקום אינו ברור לאסור דאפשר לומר כיון דעכ"פ כבר נתגלה לאותו פלוני מזה ואין המספר הזה מסבב דבר חדש בספורו אין אסור בזה.

ואין להביא ראיה לאיסור ממה דאמרינן בירושלמי דפ"א פרק א' מותר לדבר לשה"ר על בעלי המחלוקת שנאמר ואני אבוא אחריו ומלאתי את דבריו, ומדלא הביא מה שיעצה נתן מתחלה לילך ולספר אודות אדוניהו, אלמא דמזה אין ראיה להתיר לספר בעצמו, וא"כ מאי מיייתי ראיה מהקרא ואני אבוא אחריו, אימא דמשום הכי הותר אח"כ לנתן לספר אודות ענין המלוכה של אדוניהו משום דבת שבע סיפרה מתחלה. דיש לדחות דשם מוכח בקרא שנתן הטעים את הדבר

בזה לאיסור, דשם הלא איירי בדיעבד, שהשני הניח כבר את החבילה ואנו רואין שלא נשרף על ידו יותר משאם היה נשרף ע"י הראשון לבד, אבל לכתחלה בודאי אסור להוסיף על חבילת חבירו פן יסובב עי"ז יותר היזק, ובזה בודאי האחרון חייב כמו שמבואר בסימן תי"ח [ס"י] עי"ש. ובעניננו הלא איירינן לענין לכתחלה אם השני מותר לילך ולספר דבר זה, ובודאי אינו רשאי, כי צריך לו לחוש פן יכנס על ידו יותר שנאה בלבו של שמעון על אותו פלוני כי על פי הרוב מצוי שכשנודע לו הדבר על ידי שנים שסיפרו לו נכנס הדבר יותר באזניו*, וגם מצוי הוא שע"י הראשון לא היה אהני מעשיו וע"י שיספר הוא יהיה אהני מעשיו שיבואו למריבה עליו, ודבר זה חמור יותר מסתם רכילות כדאיתא בערכין (ט"ז) ועי"ש ברש"י ד"ה הא דאהני. ועל פי כל דברינו אלה כתבתי הסעיף שבפנים.

* הגה"ה: ולא תימא שמה שהבאנו לעניננו ממרבה בחבילה הוא לפלפולא בעלמא, עיין בח"מ בסימן שפ"ח ס"ז בהג"ה שנים וכו' ואם בזה אחר זה האחרון פטור דכל זמן שלא נפטר וכו' הנזק בא מגרם הראשון, ועיין שם בבאור הגר"א [סקמ"ד] ומוכח שמקורו הוא מהך דהכא.

שהרגיל על ראובן לפני שמעון, שסיפר לו מה שדיבר עליו או עשה נגדו, ורואה ששמעון מאמין בזה, אף שעדיין לא נתקוטט עם ראובן עבור זה, אעפ"כ צריך לפייס אותו, דמסתמא יבוא לבסוף עי"ז לידי שום היזק או מריבה. ובזה ניחא דסתם לה הרוקח הנ"ל ולא כתב שום נפקא מיניה. או שיעשה איזה התחכמות להוציא בזה השנאה שבלב שמעון.

ומכל מקום יש לדחות דאינו דומה לזה, דשם הלא איירי שבעת שהשני הניח החבילה עדיין לא נשרף ע"י חבילתו של הראשון, רק שאנו משערים שלבסוף היה נשרף על ידו, ובשעת עצם שריפת הגדיש הלא שתי החבילות שרפוה, לכך חייב השני כמו הראשון, משום דנוכל לומר מאי חזית דנחייב הראשון דעל ידו לבד היה יכול הגדיש לישרף, נחייב השני דעל ידו היה יכול ג"כ הגדיש לישרף. אבל הכא בעת שמספר השני, הלא כבר נודע לשמעון מהמרגל הראשון, ונכנסה שנאה בלבו על אותו פלוני עבור זה, ואינו עושה שום דבר בסיפורו. ודומה לכאורה כמו שנשרף הגדיש ע"י חבילת הראשון קודם שהניח השני חבילתו, וא"כ לכל הדעות אין איסור בזה.

אך כאשר נדייק היטב בזה נמצא שכל זה אינו דומה לעניננו, וכל הדעות יהיו שוין

(ד) **אין לו תקנה.** שז"ל הרוקח במאמר כ"ח: הרכיל אין לו רפואה אם לא יבקש מחילה ויפייס לכל אשר קבל עליהם. ויתר הדברים מבוארים לעיל בחלק א' כלל ד' ס"ב לענין לשה"ר.

אך לענין הצ"ע שכתבתי שם בבאר מים חיים, נ"ל דבכאן לענין רכילות דינא הוא דתיכף

כלל ה'

(ד) **כדי לידע וכו'.** וראיה ממ"ש בשבת (נ"ו ע"א) דאם חזא ביה דברים הניכרים מותר להאמין רע עליו, ואין בזה לאו דקבלת רכילות, וק"ו דמותר לדרוש לכתחלה כדי לידע היאך להשמר ממנו. ואפשר דאפילו לא ראה עליו דברים הניכרים, רק שמע מאחר שפלוגי רוצה להזיקו בגופו או בממונו, ג"כ מותר לדרוש ולחקור אצל אנשים אחר זה כדי לידע איך להשמר ממנו, דאף דלענין לחוש די לו אפילו לא שמע רק מאחד, מכל מקום כשישמע מהרבה אנשים יחוש לזה יותר. אך יזהר מאוד אפילו אחר שידרוש מהרבה אנשים ויאמרו לו כמו הראשון, אפילו הכי לא יקבל דבריהם בהחלטה, וכמו שנבאר לקמן דקבלת רכילות אסור אף מהרבה בני אדם, רק ישמור את עצמו ממנו.

(ה) **האיך להשמר ממנו.** ויותר נ"ל דאפילו לא ראה עליו דברים הניכרים, ולא שמע עדיין משום אדם שיש לפלוגי שנאה עליו, רק ראה עליו מילתא דתמיה באופן שלא נקרא עדיין דברים הניכרים גמורים, רק דבר הניכר במקצת, אפילו הכי מותר לדרוש ולחקור זה אצל אנשים לידע סיבת הדבר, אם הוא רואה שע"י שנאתו יוכל להולד לו היזק בגופו או בממונו, ואין לחוש פן יספרו בגנותו, אך יזהר שלא יקבל דבריהם בהחלטה רק ישמור את עצמו.

וקצת ראייה לזה משבת (נ"ו ע"א) בענין דוד עם ציבא דאמר שם שמואל לא קיבל דוד

(א) **אסור לקבל רכילות מן התורה.** כן איתא ברמב"ם פכ"א מהלכות סנהדרין הלכה ז' דלא תשא שמע שוא כולל נמי אזהרה למקבל לשה"ר ובודאי ארכילות ג"כ קאי דשם לשה"ר כולל לשניהן, דכן מוכח מהרמב"ם גופא בפ"ז מהלכות דיעות שכתב שם ועוד אמרו חכמים ג' לה"ר הורגתן האומרו והמקבלו וכו' ובודאי האי מימרא ארכילות קאי כמו שהבאתי לעיל בכלל ג' בבמ"ח סק"ב מירושלמי מפורש, ומה שקראו בשם לה"ר כדי לכלול גם בזה ענין לשה"ר והכי נמי דכותיה, ומה שהגמרא בפסחים (ק"ח ע"א) נקטה האיסור על מקבל לשה"ר שאמרו שם כל המספר לשה"ר והמקבל לשה"ר וכו' ג"כ מטעם הזה הוא, וכהאי גוונא בשבת (נ"ו ע"א) דאמרינן שם קיבל דוד לה"ר וכו' ושם ארכילות קאי כמו שמוכח מהקראי שהביאה שם הגמרא, אלא על כרחך דשם לה"ר כולל לשניהן, וכן איתא להדיא בספר ש"ת לר' יונה במאמר רכ"ה וז"ל והוזהרנו מן התורה שלא לקבל לשה"ר שנאמר לא תשא שמע שוא והר' יונה קאי על רכילות מתחלת מאמר רכ"ב עד סוף המאמר הזה, וזה הלאו כולל ג"כ לשה"ר כמו שמוזכר בר' יונה במאמר ר"ג בסופו ע"ש.

(ב) **ג"כ יש איסור.** דבר זה ביארתי בעזה"י היטב בחלק א' בכלל ו' בבמ"ח סק"ב וג' ע"ש.

(ג) **מותר לשמוע.** גם דבר זה ביארנו בהנ"ל ע"ש.

שהוא עשה לו את הדבר הזה. דאם היה מותר להאמין שדבר הזה הוא אמת, לכאורה יראה דהיה פטור עוד מלעשות לו שום טובה, ועיין ביו"ד בסימן קנ"ח ובסימן רנ"א ובאחרונים שם ובח"מ בסימן שפ"ח בש"ך סקנ"ה [נראה שצ"ל סקס"ב].

ולכך ציירתי לענין מלשינות, דאם רק גינה אותו שלא בפניו, נ"ל דאפילו אם היה נתברר לו שהדבר אמת, ג"כ מחוייב עדיין להיטיב עמו בכל הטובות, כגון להלוות לו מעות וכיו"ב כמו לשאר ישראל, דאל"ה יעבור בלא תקום ולא תטור, דלא שרינן ביזמא (דף כ"ג) רק בצערא דגופא, וגנות שלא בפניו לכאורה לא מיקרי צערא דגופא, (אם לא שהוא איש אשר יהיה קשה אח"כ להוציא ההלוואה מתחת ידו מחמת טבעו הרע וצריך למיקם עמו בדניא ודינא דפטור מלהלוות לו). וכל שכן אם התרעומות שיש לו עליו הוא מחמת שלא רצה להיטיב עמו בענין ממון, בודאי עובר על לא תקום ולא תטור כשהוא נוקם אח"כ ממנו ואינו עושה לו טובה, וכמ"ש לעיל בפתיחה בלאו הזה בשם הספר יראים דממון לממון שייך נקימה ונטירה.

(ח) **אך יש בדבר וכו'.** מקור לדברים אלו תמצא בחלק א' בכלל ו' בס"ק כ' בבמ"ח עי"ש. ודע דאירינן כאן שהכפ חוב אין מכריע יותר, שעל זה קאי המצות עשה דבצדק תשפוט עמיתך, כמ"ש הר' יונה בש"ת במאמר רי"ח עי"ש, (דאל"ה אף דמצוה שלא להכריעו לכף חוב וכמ"ש הר' יונה שם מכל מקום אם עבר על זה איננו בכלל לשה"ר וכנ"ל בכלל ג').

לשה"ר דברים הניכרים חזא ביה, הא ניחא לבסוף כשראה עליו דברים ניכרים, אבל לכתחילה היכי דרש מציבא אודותיו והלא היה לו לחוש פן יספר בגנותו, ובפרט שהיה יודע דוד מכבר שציבא אינו אוהב למפיבוסת וכדאייתא שם שאמר עליו שהוא בלא דבר ודוד מצאו מלא דבר, וזה שלא בא מפביבוסת עם ציבא בשעת מעשה לא מיקרי דברים ניכרים רק דבר הניכר במקצת (וכדמוכח מרש"י שם בסוף העמוד שכתב דעל תנאי אמר כן דוד, אם יראה לבסוף שיש ממש בדבריו, אלמא דזה לא מיקרי עדיין דברים הניכרים). אלא ודאי כמו שכתבנו כיון שראה עליו מילתא דתמיהה במקצת דהיינו במה שלא בא ביחד עם ציבא, והוא שיער שע"ז תוכל לבוא לו סיבת ההפסד בעניניו, כי אולי גם הוא מורד כנגדו וחושב עליו רעה, מותר לדרוש אודותיו. אף שיש לדחות דהתם משום דיכול להיות נוגע לו בעניני נפשו, אעפ"כ נלענ"ד דבענינו ג"כ מותר.

(ו) **כן ה"ה.** עיין בחלק א' שכל הסברות והראיות שנזכרים שם לענין לשה"ר שייך כאן ברכילות.

(ז) **שלא לפטור.** פירוש, אפילו היה לו היזק בענין ממון, וסיפרו לו שהוא עשה לו ההיזק הזה, אין לו לפטור את עצמו משום זה מהממון שהוא מחוייב להנידון.

ומה שכתבנו להיטיב עמו, היינו אפילו היה לו היזק ממלשינות, וסיפרו לו על אחד

ממילא הוא עון פלילי. ב. ועוד דמי הוא שיש לו פלס ומאזני משפט, להכריע בעניינינו שהכף זכות היא שוה עם הכף חובה אולי היא מעט יותר, ואם כן ממילא נלכד ברשת של מספר לה"ר ומקבל, על כן השומר נפשו ירחק מזה מאוד.

(ט) **תיקונו**. מקורו עיין לעיל בחלק א' בכלל ו' בסי"ב ובבמ"ח שם.

ואף דהמתקש יוכל לדחות הראיות שהבאתי לעיל בחלק א' ויאמר דכל הני הכף זכות היה מכריע יותר, ולכך המספר או המקבל לגנות עבור זה נקרא בשם מקבל לשה"ר, מה שאין כן אם הם שוים, אולי הוא רק מצוה בעלמא. אף אני אשיב לו, א. כיון דחזינן דרצון התורה לדונו לכף זכות ולהחשיבו בגדר זכאי, והוא עושה היפך מזה שמחליטו ברעיניו לגנאי ולבזיון עי"ז,

כלל ו'

(ד) **וכ"ז אפילו וכו' עד סוף הסעיף**. ונזכר זה ג"כ לעיל בבמ"ח, אלא שם כתבתי זה הדין מכח לשה"ר וכאן מכח רכילות

(ה) **מ"מ פן ראה וכו'**. ואפילו אם יצא עליו קול שהוא עשה לו את הדבר הזה, אעפ"כ אסור להחליט בלבו שהדבר אמת ולהיות לו שונא עבור זה, כל זמן שלא העידו עליו בבית דין, וכמו שנכתוב בסעיף שאחר זה, (וכ"ש שאסור לגמול לו כמעשהו משום זה ועיין לקמן בסעיף י'), רק לחוש בלבד מותר.

(ו) **ואינן משיביין**. וכמ"ש חז"ל בחולין (פ"ט) על מי העולם קיים על מי שכולם את פיו בשעת מריבה.

(ז) **משנים ויותר וכו' או שיצא עליו קול וכו'**. אם תרצה לידע שורש הדברים, עיין לעיל בחלק א' בכלל ז' בסעיף ג' וד' ובבמ"ח שם ותמצא שהם מימרות חז"ל ופסוקים מפורשים על

(א) **לפני כמה אנשים**. עיין לעיל בהלכות לשה"ר כלל ב' בבמ"ח סק"ב שהבאנו על זה כמה כתובים מפורשים.

(ב) **אם נוגע לו זה וכו'**. פירוש, כגון שסיפר לו שעשה לו פלוני היזק, או שסיפר לו שהוא גינה אותו בפני פלוני, צריך לידע לפעמים האמת, כדי לידע איך לשמור את עצמו מכאן ואילך ממנו.

אבל אם אין נוגע לו הדבר על להבא, אין לו לדרוש כלל מאנשים מה דיבר פלוני אודותי, כי בודאי יהיה נכשל על ידי זה בכמה איסורים, ובפרט באיסור לפני עור, כי המשיב לו יקרא הולך רכיל על זה, ועיין לעיל בכלל הסמוך לזה בסעיף ה'.

(ג) **בפניו וכו' ואפילו אם שותק עתה וכו'**. עיין לעיל בח"א בכלל הנ"ל שכל הראיות המפורשות שהובאו לשם הוא סובב והולך על שניהן.

בבמ"ח ס"ק ל"א עי"ש) דבסתם לשה"ר שאסור לקבל, רק לחוש בעלמא, שאסור ח"ו לשנוא אותו עבור זה, א"כ פשוט הוא דהכא אפילו ההחלטה מותרת. ואף דאיירי במעשה דטוביה לענין לשה"ר, פשוט הוא דה"ה לענין רכילות.

ועם כל זה אם יש בענין ההוא לשופטו לצד זכות, יזהר שלא יתגנה בעיניו עבור זה.

(ז) **לא יגלה וכו'.** דלא עדיף מאם חרפו אחד בפניו בינו לבין עצמו, שביררנו לעיל שאסור לו לילך אח"כ ולספר דבר זה לאחרים, אם לא שיש לו מזה תועלת על להבא.

ומ"ש ואפילו לאנשי ביתו, הוא כמו שנכתוב לקמן בפשיטות דאיסור לשה"ר ורכילות אין חילוק בין אם לספר לאיש דעלמא ובין לספר לאשתו.

(יא) **שמע מאיש אחר.** פשוט הוא כיון שגם הוא בעצמו אסור לו לקבל ולהאמין ביה.

(יב) **שמכיר היטב וכו'.** פירוש לאפוקי אם אינו מכיר בעצם את טבעו, רק הוא מאמינו כבי תרי מצד שהוא מוחזק אצלו בחסידות, זה לא מהני לזה. וכמו דאיתא להדיא בתשובת מהרי"ק סימן פ"ב בענין מעשה שהיה שם באשת איש אחת שסיפר עד אחד עליה שהודית לפניו שזינתה, והיא מכחשת שלא הודית בשום פעם, כתב מהרי"ק על זה וזה לשונו: ועוד נלענ"ד דאפילו להאסר על בעלה לא מהימן אלא אם כן קים ליה בגווייה דלא

לשה"ר ועל רכילות עי"ש. וכל הדינים שנזכרים שם באלו הסעיפים לענין לשה"ר שייכים ג"כ לענין רכילות.

ודע עוד, דאם נתחזק בעיר לאדם רשע מכבר, נלענ"ד דאפשר דמותר לקבל עליו רכילות, כמ"ש לעיל בחלק א' [כלל ז' ס"ה] לענין לשה"ר עי"ש.

(ח) **שום צד זכות עליו.** דהיינו על מי שסיפר לו שדיבר עליו או עשה מעשה נגדו, וטעם לזה הוא כמו שביארנו לעיל בחלק א' בכלל ו' בבמ"ח ס"ק כ"א [בהג"ה שם] בשם היד הקטנה, דכלל הדבר, כל שיש איסור על המספר מצד סיפורו, יש איסור על המקבל מצד שמיעתו את הדבר הזה. ולבד זה יש ג"כ איסור לפני עור וכו'.

(ט) **יש לו מזה תועלת.** כמו שכתבתי בתחלת כלל ה' בחלק זה דבענין זה מותר לשמוע רכילות ולחוש עי"ש, לכך אם הוא מהימן ליה כבי תרי מותר ג"כ להאמין בהחלטה.

וראיה לזה ממה דאיתא בפסחים (ק"ג ע"ב) גבי מעשה דטוביה מהו למימר ליה לרביה למיסנייה, א"ל אי מהימן ליה לרביה כבי תרי לימא ליה וכו', אלמא דמותר לו לרבו לקבל דבר זה ממנו בהחלטה מוחמת דהוא מהימן ליה בכל דבר כבי תרי, ולא אסרה התורה בזה משום קבלת לשה"ר, וראיה מדמתירה הגמרא לרבו לשנוא אותו עבור זה, וידוע הוא מה שכתב מהרי"ק (הובא לעיל בחלק א' בכלל ו')

שאמרה הגמרא בפסחים (דף ק"ג ע"ב) כבי תרי פירושו משונה ממה שאמרו בקדושין (דף ס"ו ע"א). ולבד כל זה הלא הבאנו לעיל בחלק א' בכלל ז' בבמ"ח סק"ז בשם הרבינו יונה שכתב בפירוש דבעינן שיאמין דבריו כדברי שני עדים ולא כדברי שני אנשים סתם ע"ש, ודבר זה נוטה ג"כ לדברי מהרי"ק ולדברי הרשב"א הנ"ל. ומעתה יתברר לך היטב כל דברי שבפנים בסעיף ו'.

(יג) **בזה וג"כ בשאר דברים וכו'.** כן משמע בתשובת הרשב"א שהובא במהרי"ק הנ"ל. ומ"ש כדברי שני עדים, הוא מדברי רבינו יונה הנ"ל.

(יד) **להפסידו וכו' לגנותו בדברים וכו'.** שורש הדברים תמצא לעיל בחלק א' בכלל ז' בבמ"ח בס"ק ט"ו ובס"ק כ' ע"ש.

(טו) **שהסכימו הפוסקים וכו'.** הוצאתי ממה שהובא ברי"ף וברא"ש בפרק הכותב סימן ו' בא"ד וז"ל: וחזינן לגאון דקאמר והאי דנא לית ליה לדיין לומר קים ליה בגוויה, דלא ברירא לן קים ליה בגוויה היכי הוי, והובא דבר זה בח"מ סימן ט"ו סעיף ה' לפסק הלכה.

ואע"ג דבאהע"ז בסימן קט"ו הנ"ל לא הובא דבר זה, התם משום דלא פרושי מאיסורא החמירו בדבר, אבל הכא אם לא נקבל לשה"ר ורכילות להחליט מה בכך, והלא לחוש לשמור את עצמו בלא"ה מותר.

משקר, כגון אדם שהוא מצוי אצלו תדיר וגם ביה בגוויה טובא, אבל אדם אחר דלא קים ליה בגוויה, לא, ואע"ג שהוא מוחזק הרבה לאדם כשר והגון. וראיה מפרק הכותב (פ"ה ע"א) מדלא הימניה רבא לרב פפא לאורועי לההוא שטרא ואע"ג דהימניה לבת רב חסדא, ועל הברור שרב פפא היה כשר והגון מאד בעיני רבא וגם היה תדיר אצלו הרבה כדמוכח בכלי תלמודא, ואפ"ה לא הימניה ליה ולא סמך עליו כבי תרי, ואמר, מר לא קים לי בגויה כדאיתא התם. וכן יש לדקדק מתשובת הרשב"א דבעינן קים ליה בגוויה טובא וכו'. וא"כ פשיטא שאין כח לבעל להאמין אלא עד אחד דקים ליה בגוויה טובא, ואפילו נאמן עליו כר' חנינא בן תרדיון, וכמו שהוכחתי לעיל מפרק הכותב דלא הימניה רבא לרב פפא עכ"ל המהרי"ק. והובא דין זה באה"ע בסימן קט"ו בס"ז בהגה"ה ובב"ש שם ע"ש.

וא"כ הוא הדין בעניננו דקאמרה הגמרא אי מהימן לרבו כבי תרי, בעינן ג"כ שיהיו נאמנים אצלו דברי המספר מאד מאד. דזה אין לדחות דהתם לענין לאסור אשתו עליו אין כח בית דין לאוסרה עליו כל זמן שאינו נאמן אצלו מאד מאד. חדא, דהתם הלא לא איירינן לענין דינא רק לענין לצאת ידי שמים כמבואר בדברי הראשונים, ואפ"ה אמרינן דאין לו לקבל את דבריו כל זמן שאינו מכיר את טבעו שאינו משקר בשום אופן. ועוד, דמנא לן להקל בעניננו בקבלת לשה"ר שגם זה הוא איסורא דאורייתא, ולבדות קולא מדעתנו ולומר שמה

בכמה מקומות, אם לא שיש תועלת בזה על להבא שלא יעשה לו עוד כך או שלא יגנה אותו יותר, דבאופן זה גם בכאן אפשר דמותר.

(כ) **ובכל אופן**. פירוש אפילו במקום שכוונתו בזה לתועלת על להבא שלא יעשה לו עוד כך או שלא יגנה אותו יותר, ואפילו אם הוא דבר שאם היה אמת שפלוגי עשה לו זאת היה מותר זה ג"כ להפסידו בענין זה וכענין מה שצ"דתי אח"כ בפנים, אפ"ה כיון דעתה לא נתברר לו דבר זה על פי עדים בבית דין רק ע"י דברים הניכרים, אסור לו להפסידו בענין זה, ואין חילוק בין אם מהיזק חבירו לא יגיע לו הנאת ממון, ובין אם הוא רוצה לתפוס ממנו ממון אפילו תפיסה שלא בעדים עבור זה, הכל אסור.

וראיה לזה מדגרסינן בב"ב (דף צ"ג) שור שהיה מנוגח ושור שמועד ליגח עומד בצדו, אין אומרים בידוע שזה נגחו, ונפסק כן בח"מ בסימן ת"ח דאין הניזקין משתלמין אלא בראיה גמורה ע"ש.

וכתב מהר"ק בשורש קכ"ט דאפילו אומדנא רבה כי האי דסנהדרין (ל"ז ע"ב) באחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו ומצאתי חרב בידו והרוג מפרפר ודמו מטפטף, דאמרינן שם דלא מחייבין ליה מיתה עבור זה, כן הוא הדין בידינו ממונות, אפילו אם יהיה אומדנא רבה על עצם המעשה כי האי דסנהדרין ג"כ לא מחייבין ליה, דעל פי שנים עדים אמר רחמנא, ע"כ דבריו.

ובלא"ה אינו מצוי אפילו כמעט אחד מאלף שנוכל לומר עליו בענינים כאלו (שהרבה אנשים בעו"ה אינם חושבים זה כמעט לאיסור) שדבריו יהיו נאמנים אצלו כבי תרי, שלא לגרע ושלא להוסיף אפילו תיבה אחת, ושלא יהיה שום צד זכות בדבר, ויהיה תועלת על להבא.

(טז) **אין חילוק בזה**. כי מזה יאמר שהן נאמנות אצלו כבי תרי, הלא אפילו הצנועות שבהן אנו רואין שהן גורעות ומוסיפות, ולא מצוי כלל שיהיו דבריהן בצמצום אמיתי כדברי שני עדים המעידים בבית דין, ועוד דאנו צריכין שיהיו דברי המספר נאמנים לו בכל שאר דברים ג"כ כדברי שני עדים, ולא דוקא בזה, וזה אינו מצוי כלל. ואחר כל ההיתרים צריך שלא יהיה בו שום צד זכות, ושיהיה בהגילוי תועלת על להבא וכנ"ל, וכל התנאים אינו מצוי כמעט במציאות.

(יז) **אפילו ממסיה לפ"ת**. עיין לעיל בחלק א' בכלל ז' ס"ט ובבמ"ח שם, כי כל הדינים וכל הסברות אשר נזכרו שם לענין לשה"ר שייכים גם ברכילות.

(יח) **שהענין שהדברים וכו' שיהא דבר הניכר ממש וכו'**. הרוצה לידע מקור הדברים עיין בחלק א' בכלל ז' מסעיף י' ולהלן ובבמ"ח שם ויראה ראיות מפורשות לזה.

(יט) **אבל לא לילך וכו'**. דלא יהא עדיף מאם שמע בעצמו שאחד ביזה אותו שאסור לספר אח"כ דבר זה לאנשים וכמ"ש

אפילו תפיסה שלא בעדים, רק לתבעו שילך עמו לדין ושם ישביעהו היסת על זה *.

ולא תשיג על דברינו ממ"ש בשבת (נ"ו ע"ב) לא קיבל דוד לשה"ר מאי טעמא דברים הניכרים חזא ביה, ושם הפסיד דוד עי"ז למפיבושת, שגזר דוד משום זה שהוא וציבא יחלקו את השדה, דלא קשיא מידי כמו שכתבתי לעיל בחלק א' בכלל ז' ס"ק כ"ב עי"ש.

ולענין לגנותו דבברים מחמת דברים הניכרים צ"ע גדול.

וממילא פשוט בעניננו, דהיינו בעצמו ג"כ לא יוכל לתפוס ממנו אפילו תפיסה שלא

בעדים מטעם זה, דמאי נפקא מיניה אם העידו עדים על אלו הדברים הניכרים לפני בית דין או שהוא בעצמו יודע את הדברים הניכרים.

והנה בפנים ציירתי דברים הניכרים לענין מלשינות. ואצייר עוד ציור קטן במה שמצוי, כגון שנגנבו מעות מבית שמעון, וראובן לן באותו הלילה בביתו, ובדק שמעון תיבתו ומצאה פרוצה וכל כה"ג דברים שמראים לעין שחבירו הפסידו, אפילו הכי אסור לתפוס

* הגה"ה: וכן הוא להדיא בח"מ סימן ע"ה בש"ך שם בס"ק ס"ד, וגם הט"ז שם בסעיף י"ז הסכים לדינא לדברי הש"ך דלא יוכל לתפוס ממנו אפילו שלא בעדים מטעם זה, דלא כהסמ"ע עי"ש.

כלל ז'

(ג) **לאשת ראובן**. הגם דאסור לספר אפילו לאחר, מה שפלוגי דיבר על פלוני, פן יודע עי"ז לפלוני, דחברך חברא אית ליה וכנ"ל בכלל ג' ס"ג, מכל מקום נפקא מינה אם הזהיר מלגלות לשום אדם ולא נודע מהם דבר וכמו שכתבנו בפנים, דבאחר כהאי גוונא לית ביה משום איסור רכילות. ודע עוד דזה הסעיף מיירי אפילו אם מתוך דבריו לא נשמע גנות על פלוני ועל ראובן, כגון שיש פנים לכל אחד מהם שהדין עמו, דאי לאו הכי לא נפקא דבר זה עכ"פ מכלל לשה"ר, ואסור בכל גווני אפילו באחר, ועיין לעיל בכלל ג' בס"ג ובבמ"ח שם שביארנו כל זה היטב.

(א) **איש או אשה**. ממעשה דמרים שהיה בלשה"ר, והוא הדין ברכילות.

ומ"ש על אביו וכו', עיין לעיל בחלק א' בכלל י' בבמ"ח ס"ק כ' שהבאנו לזה גמרא מפורשת.

(ב) **קטן**. פשוט דגם הוא בכלל עמיק. וגם לפי הטעם שכתבו כולם על איסור הרכילות שע"ז מתעורר מדנים ורגיל לבוא מזה נזקים גדולים, א"כ קטן ג"כ בכלל הזה, דהא חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, החובל בהן חייב, וקטן דמכלמו ליה ומיכלם גם על בושתו חייב כדאיתא בב"ק (פ"ו ע"ב).

כלל ח'

(ה) **אינו דבר גנאי.** וכל שכן אם הוא דבר גנאי, אפילו לית ביה איסור כל כך רק הוא דבר שאינו הגון, כגון שיספר לו איך שאמר פלוני עליו איה נמצא אש כי אם בביתו שמבשלין תמיד בשר ודגים וכיו"ב, בודאי הוא בכלל אבק רכילות. וכל שכן לפי מה שכתבנו בחלק א' בכלל ט' בשם הסמ"ג והגהמ"י דדבר זה הוא לשה"ר גמורה, ממילא אם יספר לו שאמר פלוני דבר זה עליו הוא בכלל רכילות.

(ו) **שדרך בני אדם להקפיד קצת.** שז"ל הירושלמי דפאה (פרק א') בא וראה כמה קשה הוא אבק לשה"ר, שדברו הכתובים לשון בדאי בשביל להטיל שלום בין אברהם לשרה ותצחק שרה וכו'. וז"ל הפני משה שם: אבק לשה"ר, לפי שאין זה לשה"ר ממש אפילו אם אמרה ואדוני זקן דמאי גנאי דיברה עליו, אלא כאבק לשה"ר הוא, ואפ"ה דברו הכתובים דברי בדאי שלא נכתב אח"כ מה שאמרה ואדוני זקן, ומה שאמר הירושלמי אבק לשה"ר ולא אבק רכילות, לפי שהדבר קאי על שרה כמו שפירש הפני משה, וגם ידוע הוא שכמה פעמים נקרא רכילות בשם לשה"ר, ולכך הזכירו חז"ל בכל מקום סתם אבק לשה"ר.

(ז) **וחייב אדם וכו'.** הוא לשון ר' יונה בש"ת במאמר רכ"ה עי"ש, וסנהדרין (דף ל"א) דין גלי רזיא עי"ש. ודבר זה הוא חמור הרבה יותר מסתם אבק לשה"ר ורכילות, כן מוכח בר' יונה שם ע"ש.

(א) **המספר לחבירו וכו'.** פשוט הוא דכיון דדבר זה הוא בכלל אבק לשה"ר וכדלעיל בח"א כלל ט' אלמא דדיבור זה הוא דיבור שאינו הגון, ממילא אם יספר לו שאמר פלוני עליו באופן זה יכנס בלבו תרעומות על אותו פלוני, ואפשר שהוא בכלל רוכל ממש שטוען דברים מזה לזה, ועכ"פ מכלל אבק רכילות בודאי לא נפקא.

(ב) **במקום שעי"ז וכו'.** גם זה נלמד ממה דאיתא לעיל [בח"א כלל ט' ס"א] שאסור לשבח אחד במקום שעי"ז גורם שיספרו בגנותו, וממילא הוא הדין לשאר רעה, דבגמרא ערכין (ט"ז) איתא אל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו, וכל רעות בכלל.

ומה שכתבנו בנתינת הצדקה, דוקא אם היא מתנה מרובה (וכן כה"ג בהלואה ובשילום שכר שכיר כל אחד לפי ענינו) שעי"ז יוכל שותפו להקפיד עליו.

(ג) **שלא ישאלנו.** גם זה נובע ממה דאיתא למעלה בח"א כלל ט' בס"ג, ומזה יש ללמוד דה"ה וכו' וא"כ ממילא זה שמגלה לו דבר זה בכלל איסור הוא.

(ד) **שהוא בעצמו סיפר לי.** ופעמים אפילו היכא דלא יסיים בדבריו שהוא בעצמו סיפר לי, ג"כ אסור, כגון אם המלוה יבין מעצמו דלא נודע הדבר כי אם על ידי הלוה.

קודם שנתחיל בכלל זה נערוך לפני הקורא דבר אחד שהוא עיקר גדול בענינים אלו.

ואין לדחות, דכוונת הרמב"ם הוא דוקא אם גורם בדיבורו לזה היזק ממש, משא"כ בזה דלא היה רק מניעת הטובה, איננו בכלל לשה"ר. זה אינו, דהלא מכלל להצר לו לא נפקא.

(ועוד דבענינו עכ"פ לא גרע מעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה שנקרא רשע, וק"ו בזה, דמה התם שבזה שהוא מסיר החררה מזה משתכר הוא בזה שנוטל לעצמו, ואעפ"כ הוא נקרא רשע מפני שבוה יורד לחיי חבריו, וכמו שפירש"י שם בקדושין בריש פרק האומר, על אחת כמה וכמה בענינו שאינו משתכר בזה כלל, כי אינו נוטל השותפות לעצמו, ואינו משכיר עצמו אצל זה, וה"ה בכל הציורים דלקמן, רק שהוא מרע בזה לחבירו שלא ישתכר הוא מזה, דמכלל רשע לא נפקא. וז"ל הח"מ בסימן רל"ז ס"א: המחזיר אחר דבר לקנותו וכו' ובא אחר וקנאו נקרא רשע, והוא הדין לרוצה להשכיר עצמו אצל אחר עי"ש ובענינו כל הדיעות הנזכרות שם מודים דבכהאי גוונא נקרא רשע, כיון שאינו מיטיב בזה לעצמו).

הארכת בזה כדי שידע המעיין שדבר זה נכנס בכלל לשה"ר ורכילות גמורה, אם לא שיושלמו בו הפרטים המבוארים לקמן בכלל זה. ומה שכתבתי באיזה דבר, כללתי בזה כל הציורים שיבואו בסוף הספר אי"ה.

דע דממה שכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות דיעות הלכה ה' בזה הלשון: והמספר לחבירו דברים, שגורמים אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חברו בגופו, או בממונו, או להצר לו, או להפחידו, הרי זה לשון הרע. מוכח שדין זה דלשה"ר איננו כשאר חלקי נזקי ממון, שלא כתבתם התורה לחיוב על גרמא, מה שאין כן בלאו זה דלשה"ר.

וטעם לזה, כי שם בנזקי ממון לא מיירי התורה רק בדיעבד, אם הזיקו לענין תשלומין, ולכך פטרה בהם גרמא, מה שאין כן בענינו בלשה"ר דאיירינן לענין לכתחלה, אם הוא מותר לדבר דבר זה או לא, ולכך אסרה התורה אפילו אם רק גורם היזק בדיבורו לחבירו, כי בגרמא בניזקין גם כן דינא הכי דאסור לכתחלה כדאמרינן בב"ב (דף כ"ב ע"ב) זאת אומרת גרמא בניזקין אסור. ואם כן נוכל לידע מזה דמי שמסבב בדיבורו רעה לחבירו, כגון, שאחד רוצה להשתתף במסחרו עם אחד, או להשכיר את עצמו אצל אחד, (וה"ה בכל הציורים דלקמן) והוא הולך וטוען דברים מזה לזה (כי כן לשון התורה כהנים על הפסוק דלא תלך רכיל: שלא תהיה כרוכל שטוען דברים מזה לזה) עד שעיי"ז נתבטל הענין שביניהם, וגורם לו בזה היזק, בכלל לשה"ר הוא.

כלל ט'

המשפט בריש הלכות עדות וכדמשמע שם בספר המצוות גופא.

וגם זה אין לדחות דהתם הטעם כדי שיעיד עליו בבית דין, ובב"ד לא שייך רכילות, אבל שלא

בב"ד לא, דזה אינו, דכיון (דגילתה לנו המכילתא) [דגילה לנו הספרא] דלאו דלא תעמוד וכו' כולל עניני ממון נמי, בודאי ממילא נכלל נמי בלאו זה שלא נרשל עצמנו ולהניח את חברנו לבוא לכלל הפסד לכתחלה כמו לענין נפשות, דכוונת התורה בלאו זה שלא להניח את חברנו לבוא לידי איבוד נפשות לכתחלה, כמו שצ"יירה הברייתא מנין לרואה את חברו שטובע בנהר וכו', דאטו עדות כתיב בקרא.

ומה שצ"יירה הברייתא לענין כובש את עדותו, לומר דבענין ממון יש לאו דלא תעמוד וכו' אפילו אם כבר נתן את ממונו בידי אנשי בליעל והם מכחישים לו, כיון דבעדותו של זה יכול לעזרו להוציא מהם והוא מתעצל בזה, עובר על לא תעמוד וכו'. וכל שכן בזה הענין שדיברנו, שהנידון אינו יודע את טיבו ומהותו של האיש הזה שרוצה ליקח אותו למלאכתו, ומן הסתם הוא מעמידו בחזקת כשר, והוא מכירו לאיש גנב, בודאי אף שהוא יחידי בדבר, מצוה לומר לו כדי שלא יבוא לידי הפסד ממון, (ואף דבענין עדות הלאו דלא תעמוד אינו רק בשנים, דאל"ה אין ראייה שעדותו תועיל לו, וכדמשמע בב"ק ג'ו ע"א) דעד אחד הכובש עדותו חייב בדיני שמים,

(א) צריך להגיד לו. וכדי שלא יהיה דבר זה לפלא בעיני הקורא, על שאני מקל כל כך ומצריך לילך ולהגיד, אני מוכרח להאריך קצת בענין זה.

כי לכאורה בדין זה (ונתפוש ציור אחד והוא הדין בכל הציורים) דלקמון, כגון שרוצה ליקח אחד לשרת אותו בביתו, וזה מכירו מכבר שהוא גנב. יש להסתפק בתלתא גווני, אם מותר להגיד לו כדי שלא יקחנו למלאכתו ולא יהיה נפסד על ידו, או אולי דמצוה נמי איכא, או אפשר דאסור מטעם רכילות, כי הוא גורם בדיבורו לזה הפסד וכנ"ל בתחלת הסימן.

ונ"ל דמחויב מן הדין להגיד לו. וראיה ממה דגרסינן בסנהדרין (ע"ג ע"א) מנין לרואה את חברו טובע בנהר וכו' או לסטין באין עליו, תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך, והובא דין זה בח"מ בסימן תכ"ו שצריך לילך ולגלות אזנו בזה ע"ש. ואין לדחות דהתם דוקא שלסטין רוצין להרגו, ולכן כדי להציל את הנפש צריך לילך ולהרגיל עליהן כדי שישמור את עצמו, אבל בענין ממון אפשר דלא כללה התורה בלאו זה, זה אינו, דהרי איתא (במכילתא) [בספרא] והובא בספר המצוות להרמב"ם במצוה רצ"ז שהלאו דלא תעמוד וכו' כולל נמי לכובש את עדותו בענין ממון ואינו מגיד לו, ואפילו לא תבעו חברו נמי משמע, כמו שמוכח מלשון דלא תעמוד וכו', וכמו שמפורש בספר שער

משום לשה"ר, ועל כרחך משום טעם הכתוב ברשב"ם, והוא הדין נמי בענייננו.

וכן מוכח בחינוך במצוה רל"ו דהיכא דכונתו לסלק הנזקין ולהשבית הריב אין בו משום לא תלך רכיל עי"ש.

ואף דכל זה הוא ברור, יש לזהר מאד שלא לסמוך תיכף על ההיתר הזה, אם לא שיתבונן היטב מתחלה אם נשלמו בו כל הפרטים המבוארים לקמן, דאל"ה בודאי ישל עי"ז ברכילות גמורה ח"ו.

(ב) **יתבונן היטב וכו' שלא יגדיל וכו'.** הרוצה לידע מקור וטעם לדברים אלו יעיין לעיל בהלכות לשה"ר בכלל י' בבמ"ח סק"ו וסק"ט.

(ג) **רק לתועלת.** הוא מוכח ממה שכתב ר' יונה בש"ת במאמר רכ"ח ובש"מ לב"ב (דל"ט) בשם עליות הר"י ז"ל דגם שם מיירי בענינים דבין אדם לחבירו, ועיין במ"ש בכלל הנ"ל בסק"י.

ואין כוונתנו בפרט זה, דאם איננו מכוין לתועלת הוא פטור ממילא מלספר מחמת חשש איסור רכילות, דהלא לא תעמוד על דם רעך כתיב, ואף בענין ממון וכנ"ל, ועיין ברש"י סנהדרין (דף ע"ג ע"א) ד"ה קמ"ל. אך כונתנו שיכריח את עצמו בעת הסיפור לכוון לתועלת, ולא מצד שנאה, כי על ידי זה יגדר על עצמו ממילא איסור רכילות.

דאם תאמר דהלאו דלא תעמוד וגו' הוא בכל גווני פן לא ירצה לישבע ויזכר לשלם, א"כ תשאר קושית הגמרא שם דאורייתא הוא עי"ש. שם היינו טעמא משום דלא תועיל כי אם בתרי שיצילו את ממונו שביד חברו, אבל הכא דלכתחלה הוא, ובודאי יתקבלו דבריו באוני חברו ויצילו בזה מהפסד, בודאי מחוייב אפילו בחד, דומיא דהצלת נפשות).

ועיין היטב בספר המצות שם ותמצא מבואר כדברינו, דזה לשונו שם: הזהירנו מלהתירשל וכו' כשנראהו בסכנת מות, או ההפסד, ויהיה לו יכולת להצילו כמו וכו', ובתיבת או ההפסד, כונתו בודאי להפסד ממון, וכמו שהביא לבסוף בשם הספרא, ומפשטות לשונו משמע דכלל בחד גוונא, בין שהיה לו הפסד ונוכל להצילו מן ההפסד, או להצילו שלא יבוא לידי הפסד כענייננו.

ועוד ראייה ברורה מרשב"ם ב"ב (ל"ט ע"ב) בענין מחאה ד"ה ומ"ד וכו' עי"ש שפירש דלית ביה משום לשה"ר ומצוה היא לומר מה שאמר עליו חברו דהוא גזלן וקאכיל לארעאי בגולנותא, אף דלכאורה היא רכילות גמורה, כדי שיזהר המחזיק בשטרו, ואף לעצמו התיר הרשב"ם לומר זה עי"ש בד"ה סהדותא בעינן וכו', אלמא דהיכא דאין עיקר הכונה לגנותו של זה, רק לטובתו של זה על להבא כדי שיזהר המחזיק בשטרו, תו לא נקרא רכיל, ומצוה נמי איכא, והוא הדין נמי בענייננו.

וכן הוא נמי שיטת התוספות בד"ה סהדותא בעינן כפירוש רשב"ם דבמחאה אין בו

בעלמא. וציור לזה, ומקור וטעם לזה, עיין לקמן בפנים ובבמ"ח בס"ק י"ז ותראה על זה גמרא מפורשת.

(ח) **עוד פרטים.** היינו אם מגיע לו על פי דין תורה הרעה הזו, וגם שיהיו המספרין שנים, ועיין שם בסעיף ו' דאפילו באופן זה יש להזהר לכתחלה, דממסייע ידי עוברי עבירה לא נפקי עי"ש הי"טב.

ודע דמ"כ בתחלה רעה ממש, יצויר, כגון שזה האיש שהוא מגלה עליו את ענין הגנות לפני שמעון כדי שלא ישתתף עמו, נשתתף עמו באיזה ענין בזמן אחר מכבר, והיה בעסק השותפות היזק גדול, והוא יודע שסיבת ההפסד היתה אז ע"י העיקש ההוא, וכשיגלה לשמעון עתה את דבר הגנות יבין ממילא שסיבת ההפסד שהיה לו אשתקד היה ג"כ על ידו, ויתפסנו עבור זה.

(ט) **יותר מכפי הדין.** ואצייר פרט קטן וממנו יקיש המשכיל לכל כיוצא בזה. כגון שאחד רוצה ליקח איש אחד לשרת אותו, וזה ראהו מכבר שגנב אצל אחד, שהדין הוא שצריך לגלות לזה, אך באופן שלא יחסרו הפרטים המבוארים בסעיף זה. אף דבאמת יכול להיות שכבר נתחרט על זה, והסכים בדעתו שלא לעשות עוד, מכל מקום נכון לחוש לזה, ולשמור את האיש הזה ממנו.

אבל אם הוא רואה שע"י סיפורו יוכל להתגלגל שיתפרסם עי"ז בעיני אנשי העיר לגנב,

(ז) **ממה שמצוי כמ"פ.** ודבר זה הוא רגיל מאד בעניני השידוך, שלא יועיל שום דיבור להפריד אותם (אפילו ניכר שהמספר לא כוון לשם לשה"ר ובגוונא דלא עבר על איסור לשה"ר וכדלקמן), ואחר שנשתדך עמו מצוי מאד בעו"ה שמספר אחד לחבירו איך שפלוגי אמר עליך כך וכך ופלוגי כך וכך, לאנשים כאלו לא יצויר שום היתר.

(ה) **ואח"כ וכו'.** הארכתי בדבר שאיננו מוכרח לפרט, משום שרציתי לצייר בדבר הרגיל להיות.

והוא הדין אפילו אם ישמע לו, אך שהוא מכיר את טבעו של זה שהוא מייעץ אותו שהוא בטבע הולך רכיל, ויפרסם הדבר לכל שפלוגי יעץ אותו שלא לגמור את הענין עם פלוגי מחמת טעם פלוגי ופלוגי, ויוכל להגיע דבר זה לאזני פלוגי, ועי"ז יוכל לבוא מחלוקת גדולה, או פן יתחיל השכנגדו לדרוש מאתו טעם הדבר, על מה אין אתה גומר עמי הענין שהסכמנו עליו ביחד מכבר, והוא ישיב לו פלוגי אמר עליך כך וכך, לאנשים כאלו הולכי רכיל נראה שאין לספר להם שום ענין.

(ו) **הוא יכול לסבב.** מקור לדברים האלו עיין לעיל בכלל הנ"ל ח"א כלל י' בסק"א.

(ז) **אסור לספר עליו.** כי אין המספר רשאי לגרום ע"י דיבורו דבר שבית דין לא היו עושין כן על פי דיבורו, וזה ידוע הוא שבית דין אין מריעין לאדם על פי עד אחד רק שבועה

אם לא שמע בעצמו מה שאמר פלוני על המחזיק שהוא גזלן, רק שאחרים סיפרו לו, ג"כ מותר לספר להמחזיק, כיון דעיקר כונתו לא לשם רכילות רק כדי שיזהר בשטרו, והוא ממי"ש הרשב"ם או לאחרים שיאמרו לו, דאי לאו משום טעם זה בודאי לא היו אחרים רשאים לספר להמחזיק מה שאמר פלוני עליו שהוא גזלן, אלא ודאי כמו שכתבנו. ולהכי אף דהם בעצמם אסורים להאמין בהחלטה לאלו השנים ששמעו מהם שאמר כך פלוני על זה שהוא גזלן (דא"כ ממה נפשך אחד מהם רשע בודאי, או זה שהוא גזלן, או פלוני שהוציא עליו לעזו בחנם, ואחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, וכמו שבידרנו בחלק א' בכלל ז' ס"ג דאיסור קבלת לשה"ר הוא אפילו משנים כל שהוא חוץ לבית דין) מכל מקום למיחש מיבעי ושמא אמר, ולכך צריך לגלות אוזן המחזיק כדי שיזהר בשטרו*.

ואע"פ שהן ראיות חזקות לענין עצם הדין דאפילו חשש ספק היזק יש לדחות מעל ישראל, אעפ"כ יש לדחותם בפשיטות דאינם שייכים לעניננו, כי ע"י מה שהוא מסיר חשש היזק מזה הוא גורם היזק להשכנגדו, ופן שקר הוא הלעז ששמע עליו. דהלא ידוע הוא דמה שכתב הרא"ש דין הנ"ל הוא רק אם לא יגיע ע"י דיבורו היזק על מי שהוא מגלה, כי אם שבדיבורו ישמור את השכנגדו, ולכך הוא צריך לגלות כדי שבזה יצא ידי הכל, לזה איננו מזיק בדיבורו ולזה הוא שומר אפילו מן ספק היזק, דלחוש מיבעי פן אמת הוא, מה שאין כן אם ע"י דיבורו יסובב היזק ממש על מי שהוא

וירעו עמו מאד על ידי זה כמנהג הרע של איזה בעלי בתים שפוסקין דיני נפשות תיכף, באמרם כי הוא גרוע מכל אנשי העיר, ומצוה לרודפו בכל דבר. בעת כזאת, מאד ומאד צריך לזהר שלא לגנות שום אדם, כי הוא פשוט כזורק חץ ע"י דיבורו, ובמקום אחר נאריך בזה אי"ה.

והנה אחר שעזרני ה' יתברך לבאר כל החמשה פרטים, נפרש עוד שאל יפלא בעיני המעיין למה חיסרתי כאן הפרט הא' שנזכר לעיל בכלל י', שידע את הדבר מעצמו. משום דיש לי ספק עצום אם כאן צריך לפרט זה, דלכאורה די בזה אפילו רק אם שמע מאחרים, וראיה לדבר ממה שאמרו בנדה (ס"א ע"א) מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח וכו' כאלו הרגו, והעתיק הרא"ש שם מאמר זה לדינא וז"ל שם: וכענין זה דוקא יש לחוש ללישנא בישא היכא שיכול לבוא לידי היזק לו או לאחרים אם לא יחוש לו, כהך עובדא וכהאי דגדליה בן אחיקם וכו', אלמא דאם שמע ענין שיכול להיות היזק לאחרים אם לא יגלה את אזנם, כגון שאחד רוצה להזיק לזה, או המשרת שזה רוצה ליקח שהוא גנב, וכיוצא בזה בכל הציורים דלקמן, הגם דעל פי דין אסור להאמין בדבר זה מחמת איסור קבלת לשה"ר, אעפ"כ לחוש מיבעי, וצריך לגלות את אזנו כדי שישמור את עצמו.

וכן מוכח מרשב"ם בב"ב (ל"ט ע"ב) ד"ה ומ"ד וכו' מצוה היא וכו' ובד"ה והכא וכו' דאפילו

ממלמד, או חתן, שיש בהם שמוץ מינות ח"ו, שיניתי הלשון וכתבתי שמעתי, מחמת הריעותא הגדולה שמצוי עי"ז) אף אם נימא דמהני נמי שמיעה בעלמא, משום דהעולם לא יזהרו בזה ויספרו לנידון בלשון שיהיה משמע לשון ודאי מפני שהם אינם בקיאים בדין איסור קבלת לשה"ר, וזה ודאי איסור גמור, כי כיון שמספר זה לאחרים בתורת ודאי הרי מוכח שהוא מאמין בזה א"כ עבר תיכף על איסור קבלת לשה"ר, לכן ציירתי אם מכירו מכבר. ועד כאן ביארתי מה שחיסרתי פרט הא' דכלל הנ"ל.

ועתה אבאר מה שחיסרתי כאן הפרט דהוכחה, משום דנ"ל דכאן אין צריך לזה. דבשלמא שם הוא ענין שכבר עבר וסיפורו הוא רק כדי לקנא לאמת, ולהכי הוצרכנו להוכיחו מתחלה אולי נראה שיתקן הנידון בעצמו את הדבר, על כן אין לספר גנותו לעת עתה. אבל כאן דאיירינן לענין לשמור לאחד שלא תגיע לו רעה מאיש הזה שהוא גנב או שותף רע וכיוצא בזה בכלל הציורים, מה יועיל הוכחה, אפילו אם יבטיחנו שלא יעשה עוד כזה אולי לא יקיים דברו.

מגלה בודאי דאסור וכמו שהוכחנו בחלק א' בכלל ז' בבמ"ח סק"ל בראיה גמורה. וא"כ בעניננו, אם הוא רואה שיגרום היזק ע"י דיבורו על מי שהוא מגלה, אפשר דאסור, כמו אם היה מסבב לו היזק ממש ע"י דיבורו, כי אפשר שע"י דיבורו יתפרסם לכל המשרת הזה לגנב, והשותף לאיש עיקש וכיוצא בזה בכל הציורים שיבואו בסוף הספר איה"ש, ולא ימצאו במה להחיות את גפשמם, ופן הדבר ששמע עליו הוא שקר. ומהרשב"ם הנ"ל ג"כ אין לנו שום ראיה להקל בכיוצא בזה, וצע"ג.

אך עכ"פ נראה פשוט, דאם לא הכיר בעצמו את המשרת הזה שהוא גנב, וכיוצא בזה בכל הציורים, רק אנשים סיפרו לו כן, אף אם נאמר דמותר לספר לנידון כדי שישמור את עצמו ממנו וכנ"ל, מכל מקום לא יספר לו סתם, דיהיה משמע כאלו הוא יודע בעצמו שכן הדבר, רק יאמר שמעתי על פלוני כך וכך ופן אמת הדבר על כן נכון לך לחוש לשמור את עצמך ממנו. ובזה תבין מה שכתבתי בציור הראשון שיבוא בסוף הספר איה"ה והוא מכיר היטב וכו' וכהאי גוונא בכל הציורים (לבד

* הגה"ה: אעפ"כ נ"ל דלאו דלא תעמוד על דם רעך לא קאי באופן זה, רק אם ראה בעצמו. או אפילו שמע, אך נתברר לו שהוא אמת. אבל ע"י שמיעה בעלמא אף דצריך לחוש לזה וכנ"ל, אין זה כי אם בגדר מצוה בעלמא, ועל זה אמרו מתוך שהיה לו לחוש וכו'. אבל ח"ו לא עבר גדליה בן אחיקם, דגברא רבה היה, על לאו דלא תעמוד על דם רעך. ורק בענין קבלת לשה"ר היתה לו שיטה אחרת דאין לקבל אפילו לענין לחוש.

שמע ממנו בעצמו, כי בענין זה אין מצוי כל כך שיגרום בזה רעה להשכנגדו, רק שיסיר הנזק

(י) **שמע וכו' או ששמע וכו'.** לפי מה שביארתי לעיל בסק"ט יהיה זה הדין אפילו אם לא

ואל תשיבני ממעשה דגדליהו שאמר לו יוחנן בן קרח כי ישמעאל בן נתניה מבקש להרגו, וכדין עשה מה שאמר לו כמו שמוכח בגמרא, ולא אמרין עביד אינש וכו'. דזה איגו, אחת, דבענין סכנת נפשות יש לחוש אפילו בחשש רחוק יותר. ועוד דהתם היה ניכר ליוחנן בן קרח שישמעאל יעשה כן כמו שמוכח בקרא, ובניכר לא שייך עביד אינש כמו שנכתוב בס"ק י"ג.

(יג) **שהוא מכיר לפי הענין.** כן מוכח בח"מ בסימן שפ"ח בש"ך ס"ק נ"ד בהדיא, דאם ניכר שיעשה כן לא אמרין עביד אינש דגזים ולא עביד.

(יד) **צריך להוכיחו.** לכאורה לפי מה שכתבתי בסוף סק"ט אין צריך כאן הפרט דהוכחה, דשמא יבטיחנו ולא יקיים דברו. אך יש לחלק בזה, כי שם הוא ענין שנמשכת ההשתתפות לזמן ארוך, כגון בענין משרת או שותף רע וכיוצא בזה בכל הציורים שיובאו אי"ה בסוף הספר, אין מצוי שתועיל תוכחתו לשנותו עי"ז לאיש ישר כל כך עד שלא נצטרך לחוש עליו כלל, על כן צריך לגלות הדבר לאותו פלוני. משא"כ בענינינו שנתגבר כעסו על זה רק לפי שעה, מצוי הוא כשמוכיחו או כשמפייסו עבורו, סר ממנו הכעס אשר עליו לגמרי, ולא נצטרך עוד לחוש לזה כלל, ועפ"ז כתבתי דברי שבפנים. ומכל מקום יש לומר שדבר זה תלוי לפי האיש, אם מכירו מכבר שאיננו עומד בדעתו, ובמה פעמים הוא מבטיח ומשנה, וא"כ יש לחוש שמא יזיקנו בענין ממון כמו שאמר

מזה. רק שבזה צריך לזהר בלשון האמירה, שלא יספר לו סתם, רק יאמר שמעתי כן וכך ופן אמת הדבר על כן נכון לך לחוש לזה ולשמור את עצמך.

(יא) **שרצונו להזיקו בענין ממון.** הוא נובע מדברי הרא"ש בנדה (דף ס"א) העתקנוהו לעיל בסק"ט וגם כל הראיות שהבאנו שם שייך גם בזה.

(יב) **הוא מוחזק וכו'.** כתבתי זה משום דאמרין בשבועות (מ"ו ע"א) האי מאן וכו' לדיקלא דפלניא וכו' עביד אינש דגזים ולא עביד, אבל אם הוא מוחזק בכך לא אמרין סברא זו כמ"ש התוספות שם בשם הרוקח והובא דבריו להלכה בח"מ סימן צ' ס"ב בט"ז ובשאר אחרונים, ובסימן שפ"ח ס"ח בהגה"ה נמי משמע דמוחזק בכך לכו"ע לא אמרין עביד אינש דגזים ולא עביד, וע"ש בביאור הגר"א שמצייין לסי"א, וכל זה פשוט.

ויש לי ספק באידך צד אם בעינן כאן מוחזק כלל. אולי לא אמרין עביד אינש וכו' רק לענין שלא להתחייב בתשלומין ע"י הגזמתו כמו שנזכר שם בשבועות לענין זה, או שלא לפוסלו מעדות עי"ז כמו שנזכר שם בח"מ לענין זה, אבל עכ"פ מחששא בעלמא לא נפקא. וא"כ בענינינו הלא אפילו בחשש בעלמא צריך להזהירו לאותו פלוני וכמו שכתבתי לעיל בסק"ט בשם הרא"ש. ואולי יש לחלק בין חשש דשמיעה ובין הסברא דעביד אינש וכו' דאולי הוא חשש רחוק מאוד.

וראיה על זה ממה דגרסינן בכריתות (דף י"ב ע"א) דאם אמרו לו שנים נטמאת והוא אומר לא נטמאתי, וקאמר שם ר' יהודה דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים וחכמים פליגי שם עליה, וגרסינן (שם ע"ב) בגמרא אמר רב נחמן הלכה כר' יהודה, אמר רב יוסף לא אמרה אלא בינו לבין עצמו ולעצמו, ועיין שם ברש"י שפירש לא אמר ר' יהודה שהוא נאמן וטהור אלא לאכול טהרות בינו לבין עצמו אבל לפני אחרים לא יאכל דילמא אתי לזלוזלי בטהרות. לעצמו, נאמן לאכול טהרות שהוא נוגע דאדם נאמן על עצמו אבל לאחרים לא יאכילם עכ"ל רש"י. הרי דאף אם נפסוק כר' יהודה (והוא שיטת הראב"ד שפסק כר' יהודה, וכ"ש להרמב"ם דפסק בהלכותיו כהחכמים תו לא צריכין לכל זה) דנאמן לאכול הטהרות שהוא נוגע בהן כיון דהוא יודע בינו לבין עצמו האמת שהוא טהור הרי לא הותר לו אלא לעצמו, ולא להאכיל טהרותיו לאחרים. ומשמע בפשיטות דאפילו האחרים לא ידעו שום מעשה מענין העדאת העדים עליו שהוא טמא, אפ"ה אסור להאכיל טהרותיו לאחרים, אף דיודע בעצמו שהוא טהור, כיון דהוא יודע שדבריו אינם מקובלים לפני הבית דין לאמת, דלהכי קאמר ר' יהודה אדם נאמן על עצמו יותר ובו' על עצמו ולא לאחרים. והכי נמי בנידון דידן, אף דיודע שהאמת אתו, אפ"ה כיון דעל פי דין תורה דברי עד אחד לענין ממון כמאן דליתא דמיא רק לשבועה, והוא יודע שיתקבלו דבריו לאיש שמספר לו כדברי שני עדים ויפסיד עי"ז להשכנגדו, אסור לספר לו.

מתחלה, צריך לגלות לו הדבר. וזה אין שייך רק באם היה עד עתה מוחזק בכך, אבל בלאו הכי צע"ג.

(טו) השכנגדו. בתיבה זו כללתי כל הצוירים שיבואו אי"ה בסוף הספר על זה הדין, דהיינו בענין השתתפותו עם פועל, שעשה עם הפועל קנין, או משך כלי אומנותו דגם זה הוא קנין כמבואר בח"מ. והוא הדין בכל אחד לפי קנינו השייך לו, ואי אפשר להאריך בהן כי משתנין כמה פעמים לפי הענין.

(טז) אם הוא יודע וכו'. דאם מסופק בזה צ"ע, דאף דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, מכל מקום לפי מה שאנו רואין בעינינו בעו"ה מצוי מאוד שיעשה שלא על פי דין להאיש שהוא מגלה לו עליו. ומ"ש אח"כ בפנים מותר ונכון הדבר לעשות כן, כי כל הראיות והסברות ששייכים לעיל שייכים גם בזה כיון שלא יגיע להשכנגדו שום היזק עי"ז רק שהאיש שהוא מספר לו הוא ישמור את עצמו.

(יז) ויעשה מעשה. שלא אמרו (יזמא פ"ו ע"ב) מצוה לפרסם את החנפים אלא לענין להזהיר לכתחלה שלא יבוא להתחבר עמו כדי שלא יבוא לידי הפסד, או אפילו אם כבר נתחבר עמו, והוא יודע את טבע האיש שהוא מספר לו שרק יחוש לדיבורו לענין לשמור את עצמו, אבל לא שיסובב לו על ידו היזק ממש ממה שלא היה בא לו אפילו אם היה מעיד עליו בב"ד לבד.

בדיבורו. ואין לדחות דשם טעם האיסור משום דאזיל לאסהודי בערכאות של עובדי כוכבים, אחת, דהא מוכח שם בגמרא דבתרי לא משמתינן ליה ואי משום ערכאות אמאי לא, אלא הטעם כנ"ל, וכיון דבתרי על פי דייני ישראל נמי היה גובה על פי דבריהן, לא הפסידוהו כלום. ולבד מן זה מצאתי מפורש בכנה"ג לח"מ בסימן כ"ח ובתשובות רמ"א סימן נ"ב כיון דבעלי הדין הוא אחד אינו יהודי ואחד ישראל לא שייך בענין זה האיסור דערכאות של אינם יהודים, שלא נאמר אלא כששני בעלי הדין הם ישראלים. וכן מוכח בח"מ סימן כ"ח ס"ג בפנים ובסמ"ע עי"ש דעיקר הטעם הוא משום דאף שהעד יודע בעצמו שבאמת הוא חייב לו ומטעם זה הוא פטור בדיעבד מלשלם משום דיכול לומר אמת העדתי כמבואר שם בח"מ, מכל מקום כיון דעל פי דין תורה לא היה באפשר לגבות ממנו ממון על פי זה העד, ועל פי דיבורו גרם להפסיד לחבירו, היו משמתינן ליה, משום דלא היה לו לילך ולהגיד.

והוא הדין נמי בנידון דין דאיסור גדול עשה בזה, כיון דהוא מכיר את טבע האיש שהוא מספר לו, שלא ילך עמו לבית דין, רק יפסוק הדין לעצמו ויפסיד בזה לשכנגדו בלי שום בית דין (דהיינו בהצויר שצייירונו כמה פעמים לענין משרת, שיגרש אותו מביתו תיכף, וכן כהאי גוונא בשאר הצוירים שיובאו בסוף הספר איה"ש, שיפריד תיכף ההשתתפות שהיה לו עד עתה עם השכנגדו, או בשידוך או במסחר, וכפי מה שנבאר איה"ש ג"כ לקמן

ובענין זה בב"ק (ק"י ע"א) בההוא שותא דהוו מינצו עלה בי תרי קם חד וכו' א"ל רבא כל כמיניה וכו' אף דיודע בעצמו שהאמת אתו. ובשבועות (ל' ע"ב) בעד שיודע בחבירו שהוא גזלן שלא יצטרף עמו, אף דיודע בעצמו שהדבר אמת שזה חייב לזה ממון, והבית דין ג"כ לא יעשו שלא כדין במה שיוציאו ממון ע"י שניהם כיון דהם אינם יודעים שהשני הוא גזלן, אפ"ה לפי מה שהוא יודע בעצמו שהשני הוא פסול להיות עד בדבר א"כ הוא ישאר עד אחד, אסור לו להעיד עמו כי יגרום שיפסקו בית דין כעל פי ב' עדים ויחייבו להנתבע עבור זה, ובאמת אין כאן רק עד אחד כדפירש"י שם. וכ"ש בנידון דין, שהאיש שהוא מספר לו הוא יעשה שלא כדין ע"י שהוא אינו שומע את הדבר רק מיחיד, בודאי שהוא אסור לגרום דבר זה.

והאיר ה' יתברך עיני ומצאתי גמרא מפורשת כענייננו ממש, שע"י נוכל לידע כל פרטי הדין. דז"ל הגמרא ב"ק (ק"י ע"ב) מכריז רבא האי בר ישראל דידע סהדותא לאינו יהודי, ואזל ואסהיד ליה בדיני דאינם יהודים על ישראל חבריה, משמתינן ליה, מאי טעמא דאינהו מפקי ממונא אפומא דחד סהדא, ולא אמרן אלא בחד אבל בתרי לא, ועיין ברש"י ד"ה אפומא דחד ונמצא שהפסידו שלא כדין, עד כאן. אלמא אף דהעד יודע בעצמו שבאמת הוא חייב לו ממון אעפ"כ היו משמתינן לעד עבור זה כיון דאם היה בא עמו לבית דין של ישראל לא היה גובה ממנו נמצא דהוא מפסידו

בכנה"ג ח"מ בסימן הנ"ל שמביא בשם תשובת משפט צדק ושאר תשובות כהט"ז עי"ש.

ומ"ש בפנים או משום שיש לו עליו דברים הניכרים, כי כבר כתבנו לעיל בכלל ז' שמן הדין אינו יכול להפסידו ממון עבור זה.

(יה) **הם שנים**. כיון דאילו היו באין לדין ג"כ היה הדין יוצא כמו שיעשה האיש שסיפר לו בעצמו, וראיה מגמרא ב"ק הנ"ל דקאמר שם והני מילי בחד אבל בתרי לא, ועי"ש בח"מ בסימן הנ"ל דעיקר הטעם הוא כמו שכתבנו, וא"כ הכי נמי בנידון דידן.

(יט) **שהם ראו בעצמם את הענין**. פירוש, הענין הרע ההוא שע"ז יהיה מותר לאחד לסלק ההשתתפות מהשכנגדו, כגון בענין משרת שהוא גנב, ועל פי זה מותר מן הדין לסלקו אם נתודע לו החסרון הזה, וכהאי גוונא בשאר ציורים לפי דינם.

ומה שדקדקתי וכתבתי שהם ראו בעצמם, פירוש לאפוקי אם שמעו, דזה בודאי לא מהני הכא, (ועיין בתשובת שבו"י בסימן קע"ד, ועי' לעיל בסק"ט לעגין אם מהני שם שמיעה קודם שנגמרה השתתפותם), דהא כאן צריך שתועיל אמירתם בב"ד ומפני זה הותר אפילו שלא בב"ד, ואילו עד מפי עד בודאי לא היה מהני בב"ד. ולכן אפילו אחד ראה בעצמו ואחד שמע מאחרים, ג"כ לא מהני הכא. וגם צריכין שלא יהיו אלו השנים קרובים זה לזה מטעם זה, דהא בב"ד לא היתה מתקבלת עדותן לשנים, וכן איתא בח"מ בסימן כ"ח הנ"ל בפירוש.

בפירוש, או שאר עניני היזק שיעלה על פי ערך דיבורו לפי הדין אם היה נתבאר שהוא אמת), או משום שטבעו נוטה תיכף להאמין רע על חברו, או משום שהוא סומך על המספר כבי תרי. איך שיהיה, כיון דע"י דיבור המספר נעשה מעשה שלא היה על פי דין תורה, שאצל בית דין בודאי לא היה זוכה האחד שיהא יכול לבטל את הקנין שעשה עם השכנגדו ולחזור ממנו או שאר עניני היזק, משום דיש לו עליו עד אחד דהוא מהימן ליה כבי תרי, כמו שכתבנו לעיל בחלק א' בכלל ז' בבמ"ח ס"ק ט"ו בשם הפוסקים, וע"י דיבורו נעשה המעשה הזה, בודאי אסור.

ואין לדחות דשם הטעם משום דהעיד לאינו יהודי, והטובה נעשתה על ידו לאינו יהודי, לפיכך החמירו חז"ל אף דידוע שהאמת עם האינו יהודי, אבל אם העיד לישראל על חברו בדינא דאינם יהודים, והוא נפרע על ידו, לא משמתנין ליה, כיון שידוע שבאמת הוא חייב לו, והוא הדין נמי בעניננו, כיון שזה המספר יודע שאמת הוא הענין שסיפר עליו, ואילו היו הבית דין יודעים כמותו שדבר זה הוא אמת היו ג"כ פוסקים שנתבטלה ההשתתפות שביניהם עבור זה, אפשר דאין בידו איסור. אבל גם זה אינו, דהרי מסיק הט"ז שם בסימן כ"ח ס"ג הנ"ל דגם מישראל לישראל דינא הכי דהיו משמתנין ליה כיון דעל ידו נעשה מעשה שלא היה נעשה על פי דין תורה אף דידוע שהאמת אתו (דלא כמהרש"ל שמצדד להקל בזה). וכן מצאתי בתומים בסימן זה שמביא בשם תשובת רמ"א סימן נ"ב שדעתו ג"כ כהט"ז, וכן מצאתי אח"כ

על ידו כמו שיבואו בהציורים לקמן, ואילו הכא איירינן שגזלו והזיקו סתם. ומה שכתבתי או שום רעה כיו"ב, הכונה דבר שיוכל לבוא ע"י הגילוי תועלת על להבא דומיא דגזל והזיק, אבל בלאו הכי רכילות גמורה היא.

(כד) דאין שום חילוק. פשוט הוא בכל הפרטים ועיין לעיל בכלל א' סעיף ה'. ולבד זה הלא בפרט הד' הראיה מיהושע, ושם הלא ביקש מהקב"ה שיגלה לו, ואפילו הכי אמר לו הקב"ה וכי סבור אתה שאני מדבר לשה"ר, וכמו שכתבנו לעיל בשם התנ"א. וגם בפרט הה' שהבאנו ראיה מב"ק בנ"ל הלא שם נפסק בח"מ בסימן כ"ח דאפילו תבעו אסור וכפי גירסת הרי"ף שם. וע"ש בביאור הגר"א.

(כה) שבכלל זה. פירוש, בין לענין לספר קודם שנשתתף עמו דצריך לזה הה' פרטים הראשונים, ובין אחר שנשתתף ולענין להצילו מהזיקו דצריך בזה ג"כ הפרטים האחרונים. וענין זה כבר ביארנוהו בארוכה בחלק א' בכלל י' עיין שם.

(כו) והוא יודע שהוא שקר. אף ששוה המקח שהוא נותן, כיון שאינו רוצה לקנות סחורה זו. וכל שכן אם באמת איננה שוה כל כך.

(כז) פחות משתות וכו'. בדין זה היה לי צ"ע, מי נימא כיון דלכתחלה אסור לרמותו אפילו בפחות משתות כמו שנפסק בח"מ בסימן רכ"ז ממילא צריך להגיד לו, או דילמא כיון דהוא ספיקא דדינא כמו שמובא בהרא"ש

(כ) שאין כונתם בסיפורם. פירוש, דזה אינו דומה למה שביררנו כמה פעמים דאיסור לשה"ר ורכילות הוא אפילו אם המספרין הם שנים ואפילו על דבר אמת, דזה בענין שהם מכוונים לגנותו של פלוני. לא כן בזה שמטרת כוונת הסיפור היא רק לתועלת של זה, וממילא נתבזה זה שכנגדו, ואין שייך בזה איסור לשה"ר ורכילות כאשר ביארנו בתחלת הכלל. ולא נשאר לנו בזה רק מפני שעל ידו יסובב לו היזק יתד מכפי הדין שהיה יוצא על פי דיבורו, כי דיבורו לא היה מועיל ביחידי בב"ד, וזה לא שייך אם המספרין הם שנים.

(כא) הפרטים הנ"ל. ולענין פרט דהוכחה יבואר איה"ש לקמן בהציורים ובבמ"ח שם.

(כב) ממסייע ידי ע"ע. וכן מוכח בקידושין (דף ל"ב ע"א) בתוס' ד"ה דמחיל, דאפילו אם אני יודע באמת שאין זה איסור, כיון דהוא אינו יודע, אסור לגרום לו זאת, וכל שכן הכא דגרע טפי מכמה טעמים, ומ"ש בח"מ סימן כ"ח בס"ג בהגה"ה דב' עדים יכולים להעיד אף לכתחלה, היינו שם שהבעל דין שכנגדו הוא עכו"ם דלא שייך בזה מסייע ידי עוברי עבירה. ומה שלמדו מזה בסימן כ"ו ס"ב בהגה"ה דכל שכן לישראל עי"ש בביאור הגר"א היינו באופן דמותר לו לילך בערכאות כמבואר שם בהדיא.

(כג) לענין גללות. פי' דעד כאן לא איירינן שנשתתף עמו, ובענין השותפות יפסיד

בב"מ דאפשר דאפילו לכתחלה מותר בפחות משתות, א"כ ממילא אסור מן הדין לילך ולרגל עליו, והוא בכלל לישנא בישא. ואפשר כיון דספיקא דאורייתא הוא, וזיל הכא לחומרא

לענין אונאה, וזיל הכא לחומרא לענין סיפור. (כח) **בכל גווני**. כי כל דבר שבמדה ושבמשקל אפילו בפחות מכדי אונאה חוזר *.

* הגה"ה: ודע דמה שכתבתי בפנים שלא יחסרו הפרטים הנ"ל, לכאורה הפרט הג', והוא שלא יעשה זה הדבר מצד שנאה, לא שייך רק לדברי הסמ"ע בח"מ בס"י תכ"א סקכ"ח, ע"ש שכתב דהיכא שהוא מצד שנאה אין נפטר במה שהוא מציל עי"ז את חברו, אבל לדברי הט"ז שם בד"ה כדי, שכתב כיון דהוא עושה מצוה בזה אין נפקא מינה בכונתו, לכאורה לא שייך הפרט הזה. אולם באמת כד דייקת גם הט"ז מודה דצריך כאן גם הפרט הזה, דאם יעשה הדבר מצד שנאה לא יושלמו גם שאר הפרטים, דבדאי יחשוב הדבר תיכף לענין רע ויגדיל העולה, ולא יסתכל גם כן אם יצא על ידי סיפורו יותר מכפי הדין, משא"כ בענין דמיירי הט"ז שם.

ולענין הפרט הד', נ"ל דאם הוא מכיר את טבע בעל החנות שהוא מרמה תמיד את הבריות מותר לגלות בכל גווי אף דיוכל לסבב את תועלתו בעצה אחרת כדי לפרסם את החנפים, שלא ירמה עוד את בני אדם אחרים. אבל אם לא ראהו רק בפעם הזו שהוא רוצה לרמות לזה, ולא נתחזק עד עתה בזה, נ"ל דאסור לגלות לזה אם הוא יכול לסבב את התועלת בעצה אחרת. (הגהה)

(כט) **שאר סיבה**. זה קאי גם על שאר חסרונות, אבל פחות משתות או יותר מכדי שיראה אין שייך בשאר חסרונות כי אם בשווי המקח, כמו שמבואר בחו"מ סימן רל"ב.

(ל) **מזה לזה**. דהלא אף בעד אחד שהולך ומעיד עליו בב"ד אם הוא יודע מתחלה שדבריו לא יתקבלו בב"ד אפילו לשבועה, ויצוייר זה בכמה גווי, אסור לו לילך ולהעיד. והמעיד עובר על לא יקום עד אחד באיש, כמו שמבואר בח"מ בסימן כ"ח בביאור הגר"א שם בשם הספרי, ובכלל לישנא בישא הוא כמו שמוכח להמעין שם, וכבר הארכנו בזה לעיל.

ודע דכל היכי דמותר לומר, הוא אפילו אם אין שואלו, וכמו שכתבנו בתחלת הכלל עי"ש. (לא) **לא יאמר לו**. כמו שביארנו בכמה מקומות

דילטור אני, לך הטל גורלות. וכדלעיל בחלק א' בכלל י' ס"ק י"א ע"ש.

וזו העצה אינה שייכת רק בענינים שאירינן בכלל זה ובחלק א' כלל י'. אבל בכל שאר עניני לשה"ר ורכילות, הכל אסור, בין אם מספר לו בפירוש ובין אם מסבב לזה, וכדלעיל בחלק א' כלל א' ס"ח ובכלל ג' ס"ד ע"ש.

(לו) **אסורין לומר לו.** אפילו בשנים וכל שכן ביחיד. דכיון דהשומע דבר כזה אסור על פי דין להאמין בהחלטה שדבר זה אמת הוא, אפילו שמע מהרבה אנשים, כל זמן שלא העידו עליו בב"ד שהונה אותו, וכמו שמבואר בכלל ז' בחלק א' דאיסור קבלת לשה"ר הוא אפילו אם שמע מהרבה אנשים, ורק לחוש מותר. (ואין להתיר להאמין מטעם מילתא דעבידא לאיגלווי לא משקרי אינשי, דנראה דלא שייך כלל זה כי אם בעד אחד שהעיד על אשה שמת בעלה. וכן ביבמות (ע"ז ע"א) בגמרא שאני התם דהא שמואל וב"ד קיים ועי' ברש"י שם, וכן בקידושין (מ"ד ע"א) כמן ימא לטיגני ועי' בתוס' שם, וכן בר"ה (כ"ב ע"ב) קדשוה לירחא וכו'. דשם אם שקר הוא, עביד מאוד לאיגלווי השקר, דאין דרך לו לנטות ימין ושמאל. מה שאין כן הכא, אפילו אם באמת שקר אמר, דבקיאים ישומו אותה שהיא שוה יותר, עדיין יאמר שלפי דעתו איננה שוה יותר. וגם מטעם זה אין שייכת כאן ג"כ הסברא דשלח ואחוי בקידושין (ס"ו ע"ב) ע"ש, דדוקא במקוה ובעל מום שחסרונו ניכר לכל בזה אין שייך שישקר דעשויו מאוד להתברר משא"כ בענייניו) וכל שכן דאסור לספר לאחרים במקום שמשער שע"ז יבא הפסד להנידון.

(לג) **ולא לשמוח בקלון.** כי אפילו בשאר עונות שאין שום צד זכות על העושה, כתבנו לעיל כמה פעמים בתנאי המספר שצריך ליהרר בזה מאוד, וכ"ש בזה שמצוי הוא מאוד שהמאנה בעצמו אינו יודע שהונה אותו, שהוא סבור שהסחורה שוה המקח הזה, או שאר אמתלאות שע"ז כהיתירא דמיא להו.

(לד) **אין לומר לו.** וזה איסורא הוא, ולא מדה טובה בעלמא.

ומאי דמשמע מלשון הגמרא דכתובות (י"ז ע"א) מכאן אמרו מי שלקח מקח רע מן השוק וכו' מכאן אמרו חכמים וכו' דמשמע דמדה טובה בעלמא היא, זה אינו, דשם הלא איירי מן השוק שמתקבצים שם הרבה אנשים, ולא שייך בזה רכילות, דעל מי יכניס שנאה בלבנו, כי מסתמא לא ידע ממי קנה, (דאם ידע ממי קנה, הרי היה צריך לגלות לו האמת כדי שיוציא את אונאתו או להחזיר את המקח וכמ"ש בפנים, ובהכי אתי שפיר דדקדקה הגמרא מן השוק), משא"כ בעניינינו דהלוקח מכיר את המוכר, ובסיפורו יכניס שנאה בלבנו עליו, אסור מן הדין.

אם לא שהוא משער בקונה, שאם לא יגלה לו האמת יכנס עוד הפעם לאותה החנות וירמחו החנוני, צריך לגלות לו כיון שנשלמו שאר הפרטים.

(לה) **בעצה אחרת.** פירוש, דיוכל לסבב שיתגלה לו ממילא ולא יצטרך לספר לו, יעשה כן ולא יגלה לו. והראיה מסנהדרין (י"א ע"א) וכי

מקומות נשאר חייב לסחורה, והוא לוח רשע ולא ישלם, ולהחנוני הזה נשאר חייב ג"כ לסחורה, וידוע הוא שלאיש כזה אם אחד יאמר לו שפלוגי הונה אותך, יגרע לו עבור זה כפלי כפלים בלי שום טענה ומענה, לאנשים כאלו בודאי אסורין לגלות שום ענין.

(לט) **נעשה דבר**. עי' לעיל בחלק א' בכלל י' בסי"ז בבמ"ח ותדע את הדין הזה ומקורו בכל פרטיו, כי כל הסברות ששייכים שם דאיירינן לענין לשה"ר שייך גם בעניננו לענין רכילות.

(מ) **אסור לו**. מקור לזה עיין לעיל בחלק א' כלל ב' סי"א בבמ"ח.

(מא) **שעולה גדולה**. עיין בח"מ בסימן רל"ז בד"ן עני המהפך בחררה.

(מב) **שמכר לו וקיבל וכו'**. תפשתי דבר המצוי, והוא הדין אם היה באופן שנקנה לו אפילו בלא קבלת המעות עתה.

ויותר נראה פשוט שאפילו אם המוכר הזה עייל ונפיק אזווא, ולוקח השני הזה הלך להביא מעות, גם כן לא יגלה זה לראשון. כיון דאם יביא זה השני מעות בתוך הזמן שהגביל, יקנה את הסחורה למפרע במשיכה שמשך אותה מתחלה לתוך ביתו כמו שמבואר בח"מ, אם כן ממילא לעת עתה לא תצא שום תועלת מהגילוי ההוא שהוא מגלה לו את שם השני רק רכילות בעלמא.

ועוד דכבר ביארנו דכיון דעל פי דין עד מפי עד הוא, ולא יהיה כח בדבריהן להוציא ממנו ממון בבית דין עי"ז, ממילא אין להם רשות לסבב הפסד בדבריהן.

וכל זה אפילו אם אותן שסיפרו להן הם בקיין בשומא, דאי לאו הכי אין אנו צריכין לכל הסברות שכתבנו.

(לז) **המספרין שנים**. כיון שיסובב ע"י דבריהן הפסד ממש, וכמו שביארנו לעיל בס"ק י"ז כמה ראיות לזה שאין רשות לאדם לסבב בדיבורו דבר שבבית דין לא היה מועיל דיבורו שיסובב דבר זה, וא"כ אם היה מעיד עליו בבית דין ביחידי שהונה אותו בודאי לא היו בית דין מפסידים עי"ז להמאנה.

ודע דפרט זה אין שייך רק בסחורה שאין מצויין לה בקיאים במקום הזה, שיתברר עי"ז שהונה אותו, לפיכך אסור ביחידי לגלות להמתאנה את הונאתו כיון דעי"ז יפסיד ממון לשכנגדו, אבל אם הוא טעות דגלוי לכל, וממילא כשהיה בא עמו לבית דין היה הדין עמו, מותר לספר לו אף ביחידי, דבאמירת המספר לא נעשה לו היזק, דכשהיה בא עמו לדין היה ג"כ יוצא חייב. וזה אינו מועיל רק להנצל מעצם דיבור האסור, ולא חסרנו בזה רק פרט דשנים, אבל כל שאר הפרטים והסברות שנזכרים בענין זה שייכים גם בזה.

(לח) **מכירין את טבעו**. וביותר מצוי דין זה באיש שמכירין אותו מכבר שבכמה

שנותן לו המקח יותר מהראשון, ושאר סיבות אשר עי"ז הוא מתרצה בעצמו למכור אותה קודם שיבוא הראשון.

(מג) **מאיזה טעם.** פעמים מצד שהקונה השני הוא ממיודעיו ומכיריו, ופעמים מצד שהקונה השני הוא רוצה לקנות אצלו עוד הרבה סחורות אחרות בצירוף סחורה זו, או

ציורים

שבמצות צדקה המבואר ביו"ד שם. ואף שזה הנותן לא כוון לזה, הוא מתברך ג"כ, כדאיתא בתוספתא דפאה (ת"כ דבורא דחובה פרשתא י"ב סי' י"ג) דאפילו איבד מעות ומצאן עני ג"כ מתברך מזה כיון דסוף סוף נהנה העני מזה, והכי נמי דכוותיה.

ואם שחושש הוא מפני נאמנות באיש כזה מפני גודל דחקו, גם זה לא יתכן, דאטו באנשים כאלו לא ימצאו אנשים נאמנים ונזהרים בכל כוחותם מממון חבריהם כמו עשירים ויותר מהם, וכי אם ירד ממצבו אבד חזקת כשרותו.

ולבד זה, האם על סברות חלושות וקלות כאלה נשוה דבר זה להפסד ברור ונתיר עי"ז איסור רכילות ונלך ונטעון דברים מזה לזה (דאם דבר זה הוא רק חשש היזק ממילא אסור כמו שכתבנו כמה פעמים דמאי חזית דדמא דזה סומק טפי דילמא דמא דזה סומק טפי, ולזה הוא בשב ואל תעשה ולזה הוא בקום ועשה, והבאנו ראיות לזה).

ואם האיש שהוא מספר לו הוא צורבא מרבנן צ"ע, ועני בב"ב (קע"ד ע"ב) במעשה דמושה בר עצרא.

(א) **ותרצה לילך ולגלות.** ודוקא לילך מעצמו לגלות. אבל אם הוא דורש ממנו את מצבו, והוא מבין שכוונתו דרוצה להשתתף עמו בענין מה, אפשר דכיון דגילה לו השותף דעתו בפירוש שאם הוא עתה שפל במצבו אינו רוצה להשתתף עמו, מותר לגלות לו. וכל דברינו הוא אם הוא יודע בבירור את ענין מצבו כי עתה מטה ידו מאוד (והוא אינו מכין בסיפורו ח"ו מטעם שנאה), וגם הוא משער שלא יבוא זה הדבר לאזני פלוני. דאם יש לצדד הענין לכאן ולכאן, או שהוא משער שלבסוף יבוא זה הדבר לאזני פלוני ויסובב עי"ז מחלוקת ושנאה, בודאי אסור להשיב תשובה שהיא להרע לעני הזה. ויותר טוב שבעינינו כאלו ישמיט את עצמו וישיב לו: איני יודע איך לייעץ אותך כי איני יודע היטב איך מצבו.

(ב) **דאין לנו שום ראייה.** דכי מפני שהוא עתה שפל במצבו יוכרח מזה שלא תהיה הצלחה בעסק ח"ו, אדרבה אולי ירחם עליו ה'. וגדולה מזו מצינו ביו"ד בסימן רמ"ז, דאין דבר רע ולא היזק יוכל לצאת מן הצדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום, ולעסוק עם איש כזה בשותפות הוא המעלה הראשונה מח' המעלות

ד) אסור לגלות לו. דבאחד בודאי הוא עושה עוולה בסיפורו וכנ"ל, ואפילו אם שנים יודעין את הענין ההוא ג"כ אסורין לספר לו מצד הדין (לבד מה שיש בזה מסייע ידי עוברי עברה וכנ"ל בסוף ס"ב) כי לפי האופנים העיקריים שצריך להיתר זה הוא שיהא על פי דין ג"כ ככה (אם היו באים אותם המספרים והעידו דבריהם אלו בבית דין) כמו שעושה עתה האיש שמספרין לו ע"י סיפורם, ואילו בענין זה קשה מאוד לצייר לדינא שאם יעידו עדים על אחד שלא חשש בפעם אחרת למזון אחרים תתבטל עי"ז השותפות שעשה עם אדם אחר כל זמן שלא נראה עתה בעסק הזה עולה עליו, על כן סתמתי הדברים בפנים לאיסור.

ואם איתרמי שאופן ידיעתם עליו במה שהתנהג עד עתה במזון אחרים, הוא בענין שאם היו באים דבריהם אלו לבית דין היתה מתבטלת השותפות מצד הדין עי"ז, יהיה בזה הדין ככל הכללים שכתבנו לעיל בסעיף א' וב'.

וכן הדין אם רואים עתה שמתנהג בשותפות באופן שיהיה לבסוף הפסד גדול לשותפו, ושותפו אינו יודע מזה, ואילו היה יודע לא היה מתרצה לזה, שייך בזה ג"כ כל הכללים הנ"ל, ועיין היטב בסעיף ב' בפרטים שכתבנו שם.

ה) כל הפרטים הנ"ל. וידע המעיין כי בדבר זה אינו מצוי שיושלמו כל הפרטים, ואפילו אי איתרמי שנשלמו אינו מותר לגלות רק קודם

וצא ולמד עד היכן החמירה התורה בענינים אלו, שאפילו אם הוא קרוב לשמיטה ונמנע להלוות להעני מיראת דבר השמיטה שהוא באמת קרוב להפסד, אעפ"כ נקרא עבור זה בליעל כמו שנאמר השמר לך פן וגו' בליעל לאמר קרבה, וכמו דאמרינן בגיטין (ל"ו ע"א) נמנעו מלהלוות והיו עוברין על מה שכתוב בתורה השמר וגו', ועיין מה שכתב ר' יונה בש"ת במאמר ס"ז, ועל אחת כמה וכמה איש אחר שאין דבר זה נוגע לו כלל שיש לו למנוע את עצמו מלעכב לאחד שרוצה להשתתף עם העלוב הזה.

ואם מפני שלא גילה לו האיש הזה את שפל מעמדו, האונס דחקו, שחשב אם אגלה לו את האמת לא ירצה להשתתף עמי. ואולי קיבל על עצמו בשעה שפסק עבור העסק עם האיש העשיר הזה שלא ליקח מזה העסק מאומה למחייטו, רק מסיבה אחרת שיש לו, וכל זה פשוט לענ"ד.

אך יש לי צ"ע אם הוא מכיר לאיש שפל המצב הזה שאיבד לכמה אנשים מעות מפני גודל עניותו, אך האיש העשיר הזה אינו מכירו, אם יש לגלות לו או לא. הא פשיטא דאם שואלו על איש כזה, יש להשיב האמת. אך מסתפקנא אם יש לו לגלות מעצמו, וצ"ע. וכל זה הוא אפילו אם יושלמו הפרטים הנ"ל בכלל ט' ס"ב, דאי לאו הכי בודאי אסור.

ג) שיבטל מעצמו. פירוש, בלתי רשות בית דין.

דאפילו אם יש בו ח'ו מעט מן המעט מזה ג"כ יצא מכלל עמיתך. אך צריך לזהר, שאם הוא בעצמו אינו יודע מזה דבר, רק שמע, שלא יאמר שהוא יודע בעצמו בו אפיקורסות, דהלא אפילו הוא בעצמו אינו מותר רק לחוש לו ולאחרני, ואיך יאמר שהוא יודע בעצמו. ופרט הג' שיכוין לתועלת, ופרט הד' אם יכול לסבב בעצה אחרת, ג"כ אינו שייך בזה, וכנ"ל בחלק א' בכלל ח' ס"ה עי"ש.

(י) **נחרצו בדבר.** אך גם בזה צריכים המנסים להתיישב היטב לפי ענין השידוך עד איזה גבול צריכה להגיע הידיעה שלו בתורה, ושלא יגדילו את חסרון ידיעתו יותר ממה שהוא, דאי לאו הכי עלול מאוד שיכשלו בלאו דלשה"ר דאורייתא עי"ז.

(יא) **תועלת לחתן.** וגם בזה צריך שאר הפרטים הנ"ל בכלל ט' סעיף ב', וגם נראה דצריך בזה הפרט הג' דבסמוך.

(יב) **שאר הפרטים.** היינו שלא יגדיל את האונאה יותר ממה שהיא, ויכוין רק לתועלת החתן ולא מצד שנאה, ויתר הדברים הנזכרים שם בכלל ט' סעיף ב' עי"ש. ופרט הראשון הנזכר שם נכלל באלו הג' פרטים שכתבנו פה.

(יג) **אם הוא רואה.** עי' לעיל בכלל ט' בבמ"ח ס"ק ט"ז

(יד) **אסור לגלות לו.** דאפילו אם יושלמו כל הפרטים הנ"ל בכלל ט' סעיף ב', אעפ"כ

שנשתדך עמו, אבל אחר שנשתדך אסור לדבר מזה הענין כלל, כי מסתמא נתרצה לזה מאיזה טעם שהיה לו.

(ו) **בגנות מעשה אבותיו.** ועיין היטב באהע"ז בסיומן נ' ס"ה ובבית שמואל שם בסעיף קטן י"א.

(ז) **חשש אסור רכילות.** והיינו אפילו אם הצד השני אינו שואלו בענין זה.

(ח) **הפרטים הנ"ל.** ומפני שהקלקול יותר מצוי בענינים אלו לכן אחזרם כאן בהדיא ובמעט תוספות.

א. שיתברר אצלו מתחלה כי דבר זה הוא בכלל חולי הגוף, לאפוקי אם הוא רק חלוש בטבעו (כענין שאמרו קצירי ומריעי רבנן) אינו בכלל חולי.

ב. שלא יגדיל את ענין המחלה יותר ממה שהיא.

ג. שיכוין לתועלת המחותן, ולא מצד שנאת החתן. ובזה הפרט נכלל עוד ענין אחד, שיתבונן מתחלה אם תבוא תועלת מדיבורו, לאפוקי אם הוא משער שלא ישמע לו וישתדך עמו. ודבר זה מצוי מאוד בעניני השידוך כאשר כתבנו לעיל בכלל ט' בבמ"ח ס"ק ד'.

(ט) **צריך.** ובזה אין צריך שום פרט, דפרט הראשון שיתבונן אם הוא ענין רע, פשוט דאינו שייך בזה. ופרט השני שלא יגדיל את העולה יותר ממה שהיא, ג"כ אינו שייך בזה,

שע"י בית דין לא היה מתבטל השידוך עבור זה, וא"כ יעשה החתן על פי דיבורו יותר מכפי הדין (ודבר זה דומה למה שמבואר בש"ת לר' יונה שאם רואה אחד אדם שעבר עבירה דאסור לגלות לבני אדם שמא עשה תשובה, ואע"ג דשם דוקא בבין אדם למקום, היינו משום דבממונא אין שייך לחשוב שמא עשה תשובה דהא בעינן עד דמהדר למריה וכמ"ש בברכות (י"ט ע"א), אבל אם לא ראינו שעבר עדיין, רק שדיבר דברי שטות בעלמא, בודאי דצריך לחשוב עליו שניחם על דיבוריו ההבלים, ואסור לסבב לו שום היזק עבור זה) וכל שכן אם לא שמע מהמחותן בעצמו, רק שאחרים סיפרו לו, או מפני טבעו הרע ושאר דברים כיוצא בזה, בודאי אין לו להתערב בזה כלל אחר שכבר נשתדך עמו.

(טו) **שמותר לגלות.** ואפילו אם אינו רק יחידי בדבר, ג"כ אפשר דמותר לגלות, דהא דמצריכינן בכלל ט' ס"ה דוקא שנים (היכא דהוא מכיר את טבע האיש שהוא מספר לו שיעשה מעשה מעצמו עפ"י דיבורו) היינו משום דאינו רשאי לסבב ע"י דיבורו דבר שעל פי בית דין לא היה רשאי לעשות כן ע"י דיבורו ע"ש בסעיף הנ"ל, אבל כאן אפילו אם העיד עד אחד בבית דין שיש למשודכת חולי פנימי ג"כ אפשר דאין איסור לחתן לבטל השידוך בשביל זה ואין צריך לשלם לצד השני עבור הבושת שמביישם בזה, ועיין באהע"ז בסימן נ"א באחרונים לענין אם טוענת מאיס עלי מחמת קול שיצא עליו, וא"כ אפילו אם יתבטל השידוך על פי דיבורו ג"כ כדן הוא, ומפני שזה הדבר ספק בידי, על כן לא כתבתי בפנים דמותר לגלות אפילו היכי

אי אפשר לצייר בענין זה אופן שיהא מותר לגלות, דאפילו אם שמע מהמחותן בעצמו שאמר שכל מה שהוא מבטיח אינו רק לפנים ואין בדעתו ליתן שום דבר בזה, אעפ"כ אסור לגלות זה, דהא קודם לכל צריך שידע שלא יעשה מעשה על ידי דיבורו יותר מכפי שהיה יוצא על פי בית דין אם היה מעיד עליו בב"ד כאשר כתבנו לעיל בכלל ט' בחלק שני ובכלל י' בחלק א' בראיות ברורות לזה, וזה פשוט דאם היה בא מעשה כזה לבית דין לא היה מתבטל השידוך בשביל אמירת המחותן שאמר חוץ לבית דין (אם לא שהיה אומר דבריו בבית דין שאין בדעתו ליתן לו), דכיון שחייב עצמו בקנין גמור אמירתו אינה כלום, דהחתן יכול לכפותו שיקיים כפי התנאים שהותנו ביניהם.

ועוד הרי זה דומה למי שאמר איזיל ואיקטליה לדיקלא דפלניא, דאמרינן בשבועות (מ"ו ע"א) דעביד אינש דגזים ולא עביד. ואף דגם שם בודאי דמותר מתחלה לגלות לבעל הדקל כדי שישמור את דקלו, דהלא כבר ביארנו בחלק ב' בתחילת כלל ט' דאף בעניני ממונן שייך לא תעמוד כו', היינו דוקא באם שיוודעו לא יעשה שום דבר רק ישמור את עצמו ממנו, אבל בעניננו דאיירינן שיעשה מעשה ע"י דיבורו וכנ"ל, בודאי שייך פה סברתם ז"ל עביד אינש דגזים ולא עביד, דכונתם הוא דדרכו של אדם להתנחם ולא לעשות אח"כ מה שהוא שלא כדן תורה, וא"כ בודאי דאסור לסבב לו שום היזק עבור זה אפילו אם יושלמו כל הפרטים שבכלל ט', כיון

(יז) **מצוה לגלות.** ואף דהוא משער שבודאי יבטל השידוך עבור זה, אעפ"כ אין לו לחוש לזה כלל. והוא הדין לענין אם הוא יודע במלמד אחד שיש בו אפיקורסות, מצוה לגלות לבעלי הבתים, ואין לו לחוש להפסד המלמד כלל. ואם אינו יודע בעצמו רק שמע עליו, צריך ג"כ לגלות, ובלשון שמעתי, כמו גבי חתן.

(יח) **מהפרטים הנ"ל.** עיין לעיל בבמ"ח ס"ק ט'.

דהוא יודע שבודאי החתן יבטל השידוך עי"ז בלי שום טענה ומענה, רק בסתמא.

(יז) **אין לו לגלות.** פשוט הוא, דכיון שאינו יודע בעצמו רק שמע מאחרים איך יסמוך על זה ויפסיד למשודכת, פן שקר הוא הדבר. ואפילו אם יאמר לחתן שאינו יודע בעצמו כי אם שמע, אם מכירו שאעפ"כ קרוב הוא שיסמוך על זה ויבטל השידוך מעצמו עבור זה בלי שום דרישה וחקירה, ג"כ נראה שאסור לגלות לו.

הערות והשמטות

כלל ד' בס"ד בהג"ה: אבל אם שמע וכו', אין להקשות על זה מתוספות כתובות (דף ב.) דבור המתחיל: שאם היה וכו', דיש לתרץ בכמה גוני. אח"כ מצאתי בע"ה בתשובות חמדת שלמה חלק אורח חיים בסימנים ט"ז י"ז י"ח, שמוכח שם בהדיא (בפרוש), שעכ"פ אין להתיר יותר מכל מה שכתבתי. כלל ז' בבאר מים חיים סעיף קטן י' בהג"ה, שהארכתי בענין קלא דלא פסיק. ודע דלענין שליח צבור משמע במגן אברהם סימן נ"ג סק"ז (עין במחצית השקל ובפרי מגדים סעיף קטן כ"ט), דמסלקינן עבור קלא דלא פסיק, ואפשר דהוא משום כבוד הציבור, ועין בחתם סופר חלק אורח חיים סימן י"א.

בפתיחה בלאו ט"ז באמצע דבור: וחייב אדם למסור וכו', הוא לשון רבינו יונה בשערי תשובה, ועין בסוטה (מ"א:) תוספות דבור המתחיל: כל וכו'. דלכאורה מנוגד לזה. ועין במנורת המאור כלל ג' פ"א וב' שלכאורה סותר את עצמו בזה.

בח"א בבאר מים חיים כלל א' סוף סעיף קטן ד' אחר תיבת. ולרגל אח"כ, ע"ש. אכן לפי מה שכתב הרמב"ן בפרשת תצא (הובא לעיל בפתיחה בעשין אות א'), שכתב: ואיך יתכן וכו', משמע דדבריו אלו קאי רק על לשון הרע.

תשובות

תשובת חות יאיר

הנה אנכי מעתיק תשובת חות יאיר בסימן קנ"ב

כמו שכתבתי בסוף הפתיחה:

שאלה:

גווני תנומה אחד בתחילת השינה ואחד בסופה, והנה זה שבסופה אע"פ שיטעה במאמרו מאחר שמתעורר והולך מרגיש אח"כ בטעותו וחוזר בו, משא"כ בדניים ואח"כ שכיב.

ומ"ש אמר ליה רבי ללוי ביבמות (ט). כמדומה אני שאין לו מוח בקדקדו, היינו שמותר לרב להוכיח לתלמידיו בדברים קשים כדי לזרזם שיעיינו וישגחו וישמרו מן הטעות והשגיאה, ולוי היה תלמיד לרבי כדאיתא ספ"ק דסנהדרין למידין לפני חכמים לוי מרבי.

ולענ"ד נראה שמדברי רבי אלו יצא להרמב"ם מה שכתב שחייב הרב לכעוס על תלמידיו אם רואה שמתרשלים, הובא ביו"ד בסי' רמ"ו סי"א. לכן מפני שרבי ידע בלוי שאדם גדול ומופלג הוא, ולא היה ראוי שיטעה אם לא ממיעוט עיון והשגחה, לכן דיבר עליו קשות, לא מכעס חלילה או מגובה רוחו, והרי תניא סוף סוטה משמות רבי בטלה ענוה.

ולפעמים אמרו לשונות כאלו בדרך מליצה ובדיחותא כמ"ש ר' יוחנן לר' חייא בר אבא בב"ב (ק"ז) ובבכורות (י"ח) עד

נשאלתי, אחר דדברי חכמים בנחת נשמעין, ונאמר במשנה יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, איך מצינו לפעמים קנטורים וזלזולים בש"ס: כענין כד ניים ושכיב רב אמר להא שמעתא, הנאמר בכמה דוכתי, וכהנה רבים.

תשובה:

יפה שאלת, כי ודאי אע"פ שנקראו תלמידי חכמים שבבבל חובלים במס' ב"ב, לא מצד הדיקודים והצעקות גדולות ומרות, והכאות כף אל כף, כאילו נלחמים זה מול זה, או מצד הקנטורים וזלזולים, חלילה, כי לא על סגנון זה נאמר כי ידברו את אויבים בשער, שאב ובנו רב ותלמידו נעשו אויבים, רק מצד שהם מתנגדים בסברותיהן ובראיותיהן וכו'.

ומה שאמר רב ששת על רב כד ניים ושכיב וכו' האמת יורה דרכו כי מאמר זה אינו לגנאי רק שבח גדול ומופלג, שלפי מעלתו ומדרגתו של רב אי אפשר לומר עליו שטעה בטעות כזו אם לא שאמרו כד ניים ושכיב, ולא אמר כד שכיב וניים כמ"ש התוס' בפ' אע"פ שיש תרי

תמיד, והוא לכאורה דבר גנאי ובזיון גדול לקרות לו שם עוף אכזרי ארסי שוטה.

ואחר העיון נלפענ"ד שגם זו לטובה ולשבת, ורבי אבהו ור' זירא היו מחולקין כמו דפליגי אמוראי השורה בתענית אם נקרא קדוש או חוטא, כמו שמצינו ג"כ שהרמב"ם הפליג בגנאי המצערים נפשם ומרבים בתעניתים, ופשטיה דקרא הכי משמע הלא אביו אכל ושתה וגו' ולבן נקרא הנזיר חוטא, ובירושלמי שעתיד אדם ליתן דין על שהיה אפשר לו ליהנות מאשר ברא אלהים לברואיו להנות בהם ולא נהנה, וזה היה דעת רבי אבהו. ובכתובות (ס"ב.) דאיפחת בי באני מתותיה ואיתרעי ליה עמודא וסליק ואסקינהו לתרי עבדי דסמכו ליה עי"ש פי' רש"י והיה מתענג ויפה תואר וכו'. ור' זירא היה לחיפו מסגף נפשו למאוד ולרוב פרישותו עלה לארץ ישראל כדאיתא בפ' הפועלים, וצם ש' תעניתים, ובדק נפשיה בתנורא יע"ש וכו', וברוב ענותנותו לא רצה לקבל הסמיכה בבפ"ק דסנהדרין, ומצד גודל חביבותיה לארץ ישראל קרי להו לבני בבל בבלאי טפשיא בנדרים (מ"ט:), וכתבנו לזה שלא יהיה ח"ו נגד חסידותו ופרישותו. ואפשר כי מפני סיגופיו נעשה כעור והושחר פניו, ע"כ כי סמכוהו שרו ליה הכי לא כחל ולא שרק וכו' ויעלת חן, ר"ל מצד אילת אהבים היא התורה, ולכן היה תמיד שרוי בצער ביגון ואנחה כבגמרא דנדה עד כאן הביאו ר' יוחנן לר' זירא לידי גיחונו ולא גחו, כענין יומא דבדח רבי במס' נדרים, ואפשר בי ר' אבהו חשבו לחסידות של

דאכלית כפניתא בבבל וכו', ושם פי' התוס' שר"ל כפניתא תמרים גרועים. ונ"ל על דרו מה שפירש הרע"ב ספ"ק דערלה על כפניות שעודם סמדר, והכי קאמר ליה כי בבל העמוקה מכל הארצות ודאי שם התמרים טובים מאוד כבמשנה פ"ק דביכורים, רק שראוי להמתין עד גמר בישולם, והממהר לאוכלו לפני זה ודאי גרועים, הכי נמי לא ירדת לסוף המשנה, ולכן בשני המקומות אמר לו תרגימניה מסיפא.

ובכי האי גוונא בגיטין (דף מ"א) משום דאמי שפיר נאה הוא וכו' ובכי האי גוונא מה שקראו אמוראים לחביריהם תרדא, כמו רבה לרב עמרם בב"מ ספ"ק, ור' חייא בר אבא לר' זירא בזבחים (דף פ"ה:). וכו'. ובכה"ג תדורא פי' רש"י אין לב שאמר רבא לרב עמרם בב"ק (ק"ה:). כולם יש לומר שהיו חביריהם וגדולים מהם ולא קפדי כלל. ולשון משום דאיתת ממולאי וכו' ג"כ בבה"ג, ובמסכת יבמות דף ע"ו ע"א, פי' התוס' שם מקום ממלא, וכ"כ הערוך וכו'. ובספר החסיד הגאון של"ה אחר סדר הא"ב שעל הש"ס הרגיש בזה עי"ש. והרב מהרמ"ע כתב שהוא על פי מ"ש רז"ל בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בדברי תורה, לכן ראוי לו לדקדק יותר כדי לתקן הקלקול עי"ש.

וצ"ע מה דקרי ליה רבי אבהו לר' זירא בסנהדרין (דף נ"ט:). על הא דאיבעי ליה ירדה לו דמות חמור מן השמים, והשיב לו יארוד נאלי וכו' ופי' רש"י תנין שוטה ומספיד

הבנתו לסיבת התרשלותו, ומ"מ אפשר דר"י שקיל למטרפסיה, שכן השיב הוא לאיסי במס' חולין (קל"ז:), ובשניהם פי' רש"י דידענא לפרושי מתני' טפי מינך, וזה צל"ע דבשניהם לא תלי הדבר בפרוש המשנה רק שכך קיבל. ולולי פה קדוש דרש"י הייתי אומר שהם דברי ענוה, והגדיל מעלת תלמידו או חברו, וכך א"ל בתשובתו שכך קיבל, ולולי ששימש רבותיו מאוד וע"כ רבתה קבלתו, מה בין לי ולך, כי מצד השגה ועיון וחכמה אין חילוק.

א"נ י"ל פי' בין לי ולך, כמובן לכל שודאי טובא יש, רק שמלת לי ולך ענינו הבאת דבר ממקום אחר אל האדם כנודע, ור"ל שהרבה יותר קבלתי ושמשתי ממך, דאם כפשטיה להגדיל מעלתו על מעלתו הוי ליה למימר מה ביני לבינו, וק"ל. ויש עוד לשונות קשות ביארנום וכו', כן דברי הטרוד חיים יאיר בכרך עכ"ל הטהור.

שטות, ומ"מ לא קראו לגנאי רק להורות על התבודדותו ופרישותו ויגונו תמיד, ומדוקדק מה שפירש רש"י וז"ל יארוד נאלי תנין שוטה ומספיד תמיד, דקשה מה ענין הספד לכאן, ולפי מה שכתבתי אתי שפיר כי היה מתאכזר על גופו לענות נפשו, ותמיד שרוי בהספד ודאגה על עונותיו, ומיעוט צדקתו ותורתו בעיניו, כראוי לשלימים. ור' אבהו חשב כי ע"י סיגופיו ועינוי נפשו נתמעטו כוחות נפשו ועמם עומק העיון והחריפות ושיקול הדעת הישר, ולכן על שאבעיא לו ירדו לו דמות חמור שכבר נכלל בדברי ר' אבהו, קראו יארוד נאלי וכו' ואין זה רק פרוש מופלג כמ"ש תנין בהיכלי וגו' ומעון תנים גם תנין חלצו שד שמורה על התבודדות ומיעוט רחמנות וחמלה.

ובכה"ג מה שחשיב ר' ינאי לר' יוחנן תלמידו מה בין לי ולך במס' שבת (ק"מ.), אינו כדברי גאווה ורום לבב ומבזה זולתו, כי מותר לרב לדבר אל תלמידו לקנטרו על מיעוט

תשובות מהרי"ק

א.

העתקתי דברי מהרי"ק בשורש קפ"ז, שהבאתיו כמה פעמים ללקט ממנו עיקרי הלכות

בדיני לשון הרע.

דאין בדברי האשה הארורה הזאת ממש. דאע"ג דהלכתא כר"א דאמר אין אדם משים עצמו רשע גבי פלוני רבעני רצוני, ופלגינן לדיבוריה, היינו דוקא להצטרף עם עד אחד, כדקאמר

ראיתי דברי הרבנים, הראשונים והאחרונים, והנה דבריהם שוים ומכוונים, כי זה ר' אהרן רסקיא יצ"ו נרדף על לא חמס בכפו, והדברים פשוטים אפילו לתנוקות של בית רבן,

ביה איהו כו' סוף סוף יקשה כולי עלמא מסנא סנו ליה כדהקשה מעיקרא, אלא ודאי פשיטא דאפילו חזא ביה דבר ערוה, דדוקא איהו שרי למסנייה שהרי ידע בו בודאי שהוא רשע, כדפירש שם רבינו שמואל: מותר לשנאתו, הרואה יחידי דבר ערוה בחבירו אע"פ שאין רשאי להעיד, שמותר הוא לשנאתו, שאע"פ שאין נאמן בעיניו, לעצמו הוא נאמן שהרי יודע בו בודאי שהוא רשע, עד כאן לשונו. משמע בהדיא דדוקא הוא שיודע בו בודאי שהוא רשע מותר, אבל לכולי עלמא דלא ידעי בודאי אסור למסנייה דעד אחד אינו קם לכל עון ולכל חטאת.

ואפילו היה העד ההוא אדם כשר ונאמן, אין להאמינו כלל אפילו למסנייה, כדמוכח שם דאמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי מהו למימר ליה לרביה כי היכי דליסנייה, אמר ליה אי מהימן ליה לרביה כבי תרי לימא ליה, ואי לא לימא ליה.

כל שכן וכל שכן על פי אשה כזאת אשר פרשה מדרכי בנות ישראל הצנועות, דלא מהימנא אפילו כחדא ולא כפלגא דחדא, ואפילו לשנאתו על פיה היה אסור בדפירשתו, ק"ו בן ק"ו שאסור לביישו ולהרחיקו מפני דברי אשה הזאת, והמביישו יבקש רחמים על עצמו בהיות כבוד בני אברהם ויצחק ויעקב קל בעיניו, ובודאי כי תועבת ה' יתברו כל עשה אלה ורב עונשו מאוד. וכל שכן לביישו ברבים כאשר נעשה להעני הזקן ר' אהרן יצ"ו אשר

התם הוא ואחר מצטרפין להורגו כו', אבל בלא צירוף עד אחד פשיטא כביעתא בכותחא דאפילו עד כשר לא מהימן, וכל שכן האשה הארורה הזאת, כדגרסינן בקדושין פ' האומר (דף ס"ה) דפריך ותסברא עד אחד בהכחשה מי מהימן, וגרסינן נמי בפ' ערבי פסחים (דף ק"ג) טוביא חטא אתא זיגוד הוה קמסהיד עליה קמיה דרב פפא נגדיה וכו' עד טוביה חטא זיגוד מנגיד א"ל את לחודך קמסהדת ביה שם ביש בעלמא הוא דקא מפקת עלויה ופ' שם רבינו שמואל וז"ל מאחר שאין אתה נאמן עליו ולא תתקבל עדותך אין עליו מצוה להעיד הרי אתה עובר על לא תלך רכיל, משמע משם שאין להאמין עד אחד לשום דבר, דאם יש להאמינו לשום ענין לבייש או להרחיק אותו שיהא מעיד עליו שחטא, אמאי נגדיה ואמר ליה שם ביש בעלמא כו' והא שפיר עבד דאסהיד ביה כיון דמהימנינן ליה לבייש או להרחיק ואין כאן משום לא תלך רכיל, אלא פשיטא דלא מהימן מידי אפילו לבייש או להרחיק.

ולא מבעיא דאין לבייש ולהרחיק על פי עד אחד, אלא אפילו לשנאתו בלב מתוך עדות עד אחד אסור, כדמוכח שם בהדיא דגרסינן שם א"ר יצחק ב"ר שמואל מותר לשנאתו דכתיב כי תראה חמור שונאך כו' עד אי דאיכא תרי סהדי כולי עלמא נמי מסנא סנו ליה, מאי שנא איהו, אלא כה"ג דחזא ביה איהו דבר ערוה. הרי לו ראייה ברורה דאע"ג דחזא ביה דבר ערוה דלא מהימנינן ליה למסנייה, דאי מהימנינן ליה למסנייה, מאי משני דחזא

הרגו. אבל לעשות להם שום עונש זה לא עלה על לבו, שהרי השיאם עצה בזה כדמשמע התם דאמר להו זילו אטמורו נפשיכו. ופשיטא שאם היו ראויין לעונש, עונש רבה או עונש זוטא, שלא היה משיאם עצה, אלא היה מסתלק מהם לגמרי, אלא ודאי פשיטא ופשיטא דלקבולי לא מיבעי לענין עשיית שום מעשה ולא שום ביוש לא קטן ולא גדול וזה פשוט וישר.

ואם יאמר אדם להחמיר עליו מדגרסינן בקדושין (דף פ"א) מלקין על לא טובה השמועה, הלא דבר פשוט הוא דהיינו דוקא בקול שהרבים מסכימים עליו, ואינו פוסק, דמסתמא יש לומר שלא על חנם יצא קול זה, אבל היבי דידוע לנו שהקול יצא ממי שאינו ראוי להאמינו, כיוצא בנידון זה שהדבר ידוע שהיא הארורה הוציאה הקול ואין ראוי להאמינה כלל וכלל מכמה טעמים שפירשנו למעלה, פשיטא ופשיטא שאין בקול זה ממש, אלא הוי קול ושוברו עמו, ואין להאריזו בזה כי פשוט הוא אפילו לתינוקות של בית רבן, דהאיך יטעה אדם לומר שמחמת קול הברה היוצא מחמת האשה כזאת שילקה אדם שהוא בחזקת כשרות, חלילה וחס לא תהא כזאת בישראל, דא"כ לא הנחת בן לאברהם אבינו שלא ילקה ויחזור וישנה, וא"כ לקתה מדת הדין ח"ו, כי הרשעים יתנשאו להוציא דיבה על כל אדם אשר ישנאוהו ובאיבה יהדפוהו ומתוו כו יצא הקול, וא"כ ילקה כל העולם כולו ח"ו.

בישוהו והכלימוהו ועכבוהו שלא לקרא בתורה בציבור ואין לו מלבין פני חברו גדול מזה, ולו חבמו ישכילו המביישים יבירו וידעו כי גדול מה שנאמר במלביז פני חברו ממה שנאמר בבא על אשת איש, כמו שהשיב דוד לדואג ואתיתופל, שהבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב והמלבין חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. וראו כמה יש לו לאדם להזהר שלא להלבין פני חברו ברבים על חנם, וראוי לחקור ולדרוש בכמה דרישות וחקירות קודם שיעשו מעשה בזה, והמקיל בזה דמו בראשו בלי ספק.

ואע"ג דאמרו האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מיבעי למיחש מיהו בעי, דבר פשוט הוא לפני בל יודעי דת ודין דלא אמרו למיחש ליה כדי לעשות שום מעשה נגד מי שמספרים עליו לישנא בישא, כדמוכח בהדיא בנדה (דף ס"א) דגרסינן שם הני גלילאי דנפק עלייהו קלא דקטל נפשא, אתו קמיה דר' טרפון אמרו ליה לטמרינן מר, א"ל היכי אעביד, אי לא אטמרינכו הא קחזו לכו, לטמרינכו הא אמור רבנן וכו', זילו אתון אטמרו נפשיכו. ולא מיבעי לפירוש השאלות שפירש הא אמור רבנן וכו' ושמא הרגתם ואם אטמין אתכם חייבתם ראשי למלו, דודאי פשיטא שיש לדקדק הא אי לא היה עליה אימתא היה מצילם, וכל שכן שלא היה מענישים מפני חששא דלישנא בישא. אלא אפילו לפירש"י שפירש שמא הרגתם ואסור להצילכם, מכל מקום דבר פשוט הוא דלא חשש אלא שלא לעשות מעשה ההצלה דשמא

להיות בבית דין דג' הדיוטות כמו שכתבו החולקים עליו, דפשיטא דלכל הפחות בעינן מומחים לדיינים כב"ד של ג' הדיוטות וזה פשוט.

ועוד דפשיטא ופשיטא דאפילו לב"ד הגדול שבירושלים אין כח להכות ולענוש שלא מן התורה אלא היכא שבדאי יש שם קצת דרדא דאיסורא, כההוא שרכב על סוס בשבת, וכן ההוא שהטיח באשתו תחת התאנה וכו', שהיו עדים בדבר, אלא שלא היו ראויים לאותו עונש אם לא מכח הוראת שעה, אבל בלא עדות ברורה לא.

והנה זה העני הזקן ר' אהרן עומד וצווח שמעולם לא הלן עמה ביחוד כי הם היו ג' באותו הדרך שהלך עמה, ואף כי מלשון הפוסקים משמע דבעינן ג' תלמידי חכמים, מלשון הפוסקים האחרונים כגון הסמ"ג וכן בטור אבן העזר משמע דסגי בכשרים ולא בעינן שיהיו ת"ח, וכן נראה דעת רבינו אלפס שהשמיט הא דרב ורב יהודא הוו קא אזלו באורחא וכו' ולא כתב כי אם לא שנו אלא בכשרים וכו' משמע דסגי בכשרים ולא בעינן ת"ח, ואפילו אם ימצא שלא היו עמו ג' כשרים כל כך, מכל מקום אהר שפשט הדבר עכשיו ללכת עם ג' אנשים כל דהו וכהתירא דמי להו, אע"ג דלאו מן אולפנא הוא, מ"מ דבר פשוט הוא שאין לנדות ולא להבדיל או לבייש על כך כי אם אחר ההתראה והאזהרה.

ועוד שהרי כתב רבינו משה בפכ"ד מהלכות סנהדרין וז"ל ובן יש לב"ד וכו' להלקות אדם ששמועתו רעה כו' והוא שיהיה קול שאינו פוסק כמו שבארנו ולא יהיו אויבים ידועים שמוציאים עליו שמועה רעה עכ"ל. והנה ראיתי כתב ידי החכם ר' אליה יצ"ן במהור"ר שמואל ז"ל אשר העיר מפי הנכבדת אלי מר"ת שהיא השיאתה עצה לומר לר' אהרן שממנו נתעברה כדי להשתיק לר' אהרן זה שהיה מחזיק הקול שיצא עליה ומביישה לפי דבריה, וא"כ הוא אין לו אויבים מפקי לקלא יותר מזה. דהתם טעמא מאי כיון שהדבר ידוע שאוביו הם, אין להאמינם, מאחר שאין כאן עדות ברורה, ויש לו לתלות שמחמת שנאה עשו כן, כל שכן הכא שאין כאן עדות ג"כ כדפירשתי לעיל, וגם ידוע שהיא הוציאה הקול להשתיקו, וגם לקחת נקמתה ממנו על שהיה מחזיק הקול כמו שלמדתי מתוך דברי החבר אלי יצ"ן.

וגם אם יאמר האומר דבית דין מכין ועונשין שלא מן התודה כדי לעשות סייג לתורה, הלא כתב דב אלפס דוקא גדול הדור כמו ר"ג דהוה חתנא דבי נשיאה או טובי העיר שהמחוהו רבים עליהם, ואפילו לדעת החולקים עליו ואומרים דהוא הדין של ג' הדיוטות, מ"מ בנידון הזה לא ראיתי שום רב שהבדילו לזה אהרן כלל, אפילו מהר"ר ר' יהדא לנדא יצ"ן לא כתב שהיה הוא מבדילו, ולפי הנשמע כי אותן שהבדילוהו לא נתמנו דיינים לא מבעיא מומחה לרבים כמ"ש רב אלפס אלא אפילו

לכל רבר שבקדושה, ולא תהיה עור זאת לבם לפוקה, ובמה שעשו כבר דיים והותר, ואלמלא פניהם אני נושא כי קהל חשוב הוא, הייתי מרחיב הדבר בזה בדורו לא היתה תפארתם כאשר לא שמעו לקול רבותינו אשר בגלילותיהם כולם שויים לטובה לזכות זה הזקן אהרן יצ"ו ולהקפיד על עלבוננו שהרי גם מהר"ר יודא לנדא יצ"ו הקפיד על הנעשה לו מתחלה ובסוף. על הסגן של ק"ק פאדואה יצ"ו אומר שהוא ראוי להתנדות אם לא יקרא זה ר' אהרן רסקיא יצ"ו לקרוא בתורה בהגיע תור שלו כשאד בני ברית הכשרים, ובפרט כי כבר צווח ככרוכיא היותו מוכן לקבל את הדין של רבותינו אשר שם אם ח"ו ימצא לו שום פשע ואשם, ועוד הוא עומד וצווח על כך. ועל פי הדברים האלה אני גוזר עליו בכח נח"ש, שבשבת הראשונה שיגיע זה הזקן ר' אהרן בבית הכנסת מהאשכנזים מק"ק פדואה יצ"ו בשעת קריאת התורה שיקראו לעלות לקרוא לס"ת כשאר בני ברית, ולא יסרב עוד על דברי רבותינו אשר שם אשר כתבו לקרבו ולא להרחיקו, וגם לא תהא עוד המכשלה הזאת תחת ידו להלבין פני חבירו ברבים אשר אמרו רבותינו ז"ל על זה שאין לו חלק לעולם הבא. ואם שמע ישמע שלום יהיה לו ועליו תבא ברבת הטוב. עד כאן לשון התשובה.

ואף אם יבואו ב"ד לענוש על כך בלא התדאה כהוראת שעה לעשות סייג וגדר לתורה, פשיטא שיש להו להשוות מידותיהן, ולא להטיל עונש על אדם אחד, ומשאר עמי הארץ אשר נוהגין תמיד לעשות המנהג הרע הזה העלם יעלימו את עיניהם, חלילה מעשות כדבר הזה, שאין זה סייג לתורה אלא חלול התורה, כי יאמרו העולם שמוחמת שנאה ואיבה החמירו על זה יותר מעל שאר אנשים ונמצא שם שמים מתחלל ח"ו.

סוף דבר נראה לע"ד שהמרחקין והמבדילין זה ר' אהרן הזקן לא טוב עשו, אלא חטאו חטאה גדולה, ואפשר כי בשוגג היה, ואם ח"ו יוסיפו סרה מכאן ולהבא אחרי ראותם כתב הרבנים יצ"ו אשר עמם בגליל ועוד יתנו כתף סוררת למען ספות הרוה את הצמאה ח"ו, יבקשו רהמים על עצמן, בי גדול מאוד עונש המבייש והמלבין פני חבירו ברבים חנם כמו שכתבתי למעלה. וגרסינן בגיטין פ' הניזקין (דף נ"ז) תניא אמר ר"א בא וראה כמה גדול כחה של בוששה, שהרי סייע הקדוש ברוו הוא את בר קמצא וכו' ועל דבר זה ידו כל הדוויים שלא לבייש בני אברהם יצחק ויעקב מחזיקין בדת האמת על חנם ועל לא חמס.

ואל ק"ק פאדואה בקשתי, לצרף זה ר' אהרן

ב.

תשובה זו נזכרת בבאר מים חיים ואינה מצויה על כן העתקתיה.

ואין להקשות דהא קיימא לן בכולי תלמודא דאזלינן בתר אומדנא, כי ההיא דר' אלעזר בן עזריה דריש פרק אע"פ דלא כתב אלא על מנת לכנסה וקיי"ל כוותיה. וכן בההוא דר' שמעון בן מנסיא דשמע שמת בנו וכתב כל נכסיו לאחרים וקיי"ל כוותיה בפ' מי שמת, וכן בפ' אלמנה ניזונת גבי זבין ולא אצטריכי אזוזי, ובן גבי שכיב מרע שכתב כל נכסיו בלא שיעור דאם עמד חוזר, וכן בכמה מקומות וכו' וכן גבי מסוכן סמכינן אאומדנא אפילו לענין איסור ערוה ולא אמרינן העמידנה על חזקת אשת איש. אפילו הכי לא קשיא מידי, דוודאי דכל היכי שהמעשה מבורר שאנו מסופקין באומדן דעת הנותן או המוכר או המגרש, אזלינן בתר אומדנא. אבל היכי דלא נתברר גוף המעשה אצל הדיינים וכו' דאין ידוע לנו אם נגהו ואם לאו, אלא מתנו אומדן, בהא וודאי פליגי רבנן וכו' וקיימא לן כוותייהו וכו'. עד כאן לשוננו.

תשובת מהרי"ק ס' קכ"ט, עיין שם שהמעשה היה שאשה היתה טוענת על איש אחד שבא עליה בשעה וכו' ותובעת ממנו בושט ופגם, והוא מכחישה לגמרי, כתב על זה המהרי"ק לאחד וזה לשונו: ואם כי כתבת שיש אמתלאות רבות מראות על הענין. הלא ידוע הוא שפסקו רב אלפס ורבינו משה בן מיימון והסמ"ג דאין הלכה כרבי אחא אלא כרבנן (וכן נפסק אצלינו בח"מ בסימן ת"ח עיין שם) דאומרים דאפילו זה מנוגח וזה מועד ליגח וכו' והוא הדין בכל אמתלא שבעולם. ואפילו כגון בכיוצא דההוא דשמעון בן שטח דאמר וכו' אחד שרץ אחר חבירו לחורבה, ורצתי אחריו ומצאתי חרב בידו ודם מטפטף והרוג מפרפר, דבכי האי גוונא ג"כ לא מחייבין ליה וכו'. והביא על זה כמה ראיות מהגמרא דאפילו בדיני ממונות ג"כ דינא דאפילו כאומדנא גדולה כי האי לא מחייבין ליה. וכתב על זה לבסוף וזה לשוננו:

עליות רבינו יונה משיטה מקובצת

והנני מעתיק דברי עליות הרבינו יונה בשיטה מקובצת בבא בתרא (לט). כמו שכתבתי כמה פעמים בבאר מים חיים:

אין כוונת זה שאמרה לגנות, מאחר שאמרה בפרהסיא. אבל וודאי בדבר של גנות כל שכן שיש בו משום לישנא בישא כשאמרו בפרהסיא.

כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא וכו' פירושה רז"ל כגון בדבר שיש לשמוע בו שני פנים, וכיון דמיתאמרא באפי תלתא כו'

ועוד מטעם אחר איכא משום לישנא בישא כשאומר בפני אחד או שנים, דמיחזי שהוא מתכוין שלא יגיעו הדברים לאזניו, ורוצה להחניפו ולגנוב דעתו, ובסתר הוא מגנהו, ונראה כנהנה בספור לשון הרע.

וכל זה כשאין עליו אימה מן האיש ההוא שמדבר עליו, אבל אם יש עליו אימה שיש לאל ידו להרע עמו, מותר, שבכה אמרו מותר להחניף את הרשעים.

ועוד מטעם אחר איכא משום לישנא בישא כשאומר בפני אחד או בפני שנים. דאתו למיחשדיה שמא אין הדברים אמת, אבל כשאומרו בפרהסיא והמספר הוא אדם כשר, הכל יודעים שאין אדם כשר מספר בדברי שקר ברבים, ואין לשומעים לחשדו, אבל יש להם לחקור הדברים, ולהוכיח את האיש ההוא שמספרים עליו אותם דברים רעים. ועיקרא דהא מילתא דרבה בר רב הונא מתאמרא בערכין.

וגרסינן נמי התם כל מילתא דמתאמרה באפי מרה לית בה משום לישנא בישא, אמר ליה כל שכן דאיכא חוצפא ולישנא בישא, א"ל כי האי סבירא לי דאמר ר' יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי. פירוש, קס"ד בדברי גידופין מיירי, כגון שמזכיר מעשי חבריו הראשונים, כיון דמתאמרה באפי מרה לית בה משום לישנא בישא, והיינו דמתמה עליה ואמר כל שכן דאיכא חוצפא ולישנא

ויש לפרש דמיירי בדברים שמותר לאומרם אם הם אמת. כגון מי שקובל על חבריו בעבירה שעושה חבריו, כדתינא לא תנונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב מדבר. הא כיצד היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיו הראשונים, ותניא כל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחו של עולם. אבל ודאי בדברים שבינו לחבריו, שאין לו תקנה עד שיעשה תשובה או ירצה את חבריו, והוא אינו מרצהו, או בשאר עבירות שאוחז בהם ועושה אותם במזיד, ועודנו מחזיק בהם ולא במקרה, אבל הם מדרכיו ולימודו, מצוה לגנותו בפני כל אדם שנאמר עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בו, וכדי שיתרחקו בני אדם מדרך רשע וכמ"ש ושומרי תורה יתגרו בו, וכדי שישוב גם הוא מדרכיו ויתקן מעשיו, על זה אמרו כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא ומותר לו לאומרה אם הוא יודע שהדבר אמת.

דאילו בפני אחד או שנים אמר הדבר, מיחזי דמשום לישנא בישא קאמר, לפי שהוא רוצה ליתן פגם בחבריו ונהנה לספר לשון הרע. אבל כשאומר בפני שלשה דפרהסיא הוא, יש לתלות שהוא מתכוין שיגיעו הדברים לאזניו ויתקן מעשיו, כגון שיודע בו שאינו מקבל תוכחתו ולא יוסר כדבריו. וכדי שישמע שבני אדם מרננים עליו יתכן שישוב מדרכיו. ועוד שיזהרו הבריות מללכת בדרכיו כשהן שומעין שהבריות מגנות פועלי און.

בה משום לישנא בישא, כלומר באפי מרה, או ברבים שיגידו לו. כן נראה בעיני פירוש דברים אלו.

וי"ל עוד הא דאמר רבה בר רב הונא כל מילתא דמיתאמרה באפי תלתא וכו' על ענין רכילות דכיון שאמר בפרהסיא בפני ג' מותר לספר לפני מי שנאמר עליו. או על ענין גילוי הסוד היא אמורה. אבל האי מימרא דאמרינן כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה וכו' צריך אתה לפרש על דרך שכתבנו. מעליות הר"י ז"ל.

עד כאן לשון השיטה מקובצת אות באות.

בישא שהרי אסור מן התורה, אמר ליה כי האי ס"ל כו' כלומר כענין דברי ר' יוסי הדברים אמורים. דאמר ר' יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי, פירוש לא האשמתי אדם שלא בפניו אלא אם כן ידעתי בעצמי שאפילו היה כאן הייתי אומר בפניו ולא הייתי בוש בפניו ולא מחניף לו, וגם הייתי נזהר שיהא דבר ברור אצלי ולא הייתי מאשים אדם מספק, והמדה הזאת מוכחת על האדם שאינו מתכוין להנות בנתינת פגם בחבירו, אלא מתכוין להשמע עצה שהבריות מגנות אותו וישוב מדרכיו. וגם כדי לגנות המעשים הרעים, ועל ענין זה אני אומר כל מילתא דמיתאמרה באפי מרה לית

מילואים א

עוד פרטי דינים השייכים לנתינת מידע לשידוכים

[א] אם השואל ישאל בתורת עיזה, האם הוא מיעץ לעשות שידוך זה, אז המשיב צריך לכלול בתשובתו גם על חששות רחוקות (קובץ מבקשי תורה, גל' כ"ד, עמ' קל"ו, פסקי הגאון ר' י. פישר זצ"ל).

[ב] מי שנשאל מידע באופן כללי, והנשאל אינו יודע בבירור שהחסרון יגרום היזק לשואל, אבל יש חשש שהחסרונות יגרום בעיות של שלום בית, מובא בשם הגאון ר' שלמה מילר שליט"א, שאפשר לרמז על זה לשואל. כגון, אם המדובר בעל גאווה, יכול לומר שאין לו תכונת נפש של האגרות משה זצ"ל, או אם המדובר דרכו לקום מאוחר בבקר, יכול לומר יתכן שאינו זריז כ"כ, או אם המדובר מסתכל באינטרנט בדברים האסורים, מותר לומר שהוא מסתכל באינטרנט ויתכן שרואה דברים אסורים, (ס' שושנת ישראל, עמ' ט"ו).

[ג] יש לדעת, שעצם ההתייחסות של המשיב, לנקודה שלא נשאלה עליה, מעוררת אצל השואל הרגשה, שאנשים רואים בזה משהו בולט, ודי בכך להרתיע אותו, ולכן בדרך כלל, ראוי להיצמד לשאלות, ולא לנדב מידע על ענינים נוספים, אלא א"כ הוא מעלה של המדובר, או חסרון עצום, (ס' מידע לשידוכים, עמ' קע"ב).

[ד] מידע שהוא בכלל איסור לא תעמוד כשמונע מלגלות, (כגון חולי רציני), החיוב לגלות חל כשהדברים ידועים לו בבירור, אבל במקרה שרק שמע את זה, ואינו אצלו בודאות גמורה, אין לו חיוב לגלותו. אבל, מ"מ, מצוה לעורר את המועמד וקרוביו לחשוש שמא הדברים נכונים, כדי שיבדקו את הענין ביסודיות, ועם זה להדגיש, שמדובר בחשש לבד. וגם צריך זהירות יתירה, לא לגרום הוצאת שם רע על המדובר, (בדברים כאלה אפי' רמז קל יכול לגרום נזק גדול בלתי-מוצדק). לכן, אסור למסור דברים כאלה, למי שחשוד להעביר אותם הלאה בצורה בלתי-אחראית, (ס' מידע לשידוכים, עמ' קל"ה).

[ה] צריך כל אדם להיות מזומן מה להשיב אם ישאלו מישהו אודות חברו, שהרי הרבה נכשלו וענו שלא כהוגן בשביל שלא היו מוכנים לכך, ולהגיד מידע לשידוכים, דורשת זמן מה של מחשבה, כדי ליזהר לענות בלי לעבור על איסורי לה"ר. ולכן יש יועצים להרגיל עצמך, שכששואלים אותך "אתה מכיר את פלוני?" שיש להשיב, "אני לא מכיר אותו כ"כ", שהרי אם תשיב "כן, אני מכיר אותו" ואח"כ, כדי להסתיר דברים, תשיב על שאלות פרטיות "אני לא יודע את זה", "וגם זה אני לא יודע", הרי כבר עוררת חשד אצל השואל שאתה מסתיר משהו, (ס' מידע לשידוכים, עמ' ס"ג).

[ו] עוד עיצה, שתרגיל עצמך כל פעם, שמיד כשאתה שומע השם של המדובר, תגיד שבחים. ודרך אגב, ראוי להדגיש, שצריך לענות בצורת התפעלות, כמו "בחור מצויין" או "בחורה מיוחדת", שאם אתה עונה בלי התפעלות, עלול להשאיר רושם שיש חסרון מוסתר. וכשאתה מכיר חסרונות שיש לך ספק עליהם, אם ראויים שתגלה אותם, או איך לגלותם, אז, אחרי הנ"ל, תגיד "תעמוד אתי בקשר, כי מסתמא אזכור עוד פרטים." ובדרך הזה, אין אתה נבהל להשיב, אלא יש לך זמן לחשוב או לשאול שאלות אצל מורה דרך, אם לגלות, או איך לגלות, את החסרונות (ס' מידע לשידוכים, עמ' ס"ס-א).

[ז] שדכן שרוצה להציע שידוך, ואחד מהצדדים יש לו חסרון, והוא מסופק אם צד השני יסכים לשידוך כזה, עדיף שישאל מתחילה מה דעתם על שידוך מסוג כזה, ורק לאחר שישמע שאינם שוללים הצעה כזו, יגיד להם במי המדובר, (קונטרס מה תגידו לו, עמ' 68).

[ח] הממאן בשידוך, אין לספר לשדכן החסרון שמצא במיועד או מיועדת, אא"כ יש תועלת וכפי תנאי תועלת. ולענין מעשה, נראה, שאם החסרון אינו חסרון עצום, כמו שהבחור אינו למדן כפי רצונם, או שאינו מעורב כ"כ בחברה כרצונם, או שהאב אדם קשה, וכדו', אין לפרט לשדכן סיבת הדחי'. ואם יש צורך לבאר להשדכן מה שהוא כן צריך, כדי שידע מה נאה לשדך לו, יש לספר באופן כזה, אני צריך משהו יותר למדן, או יותר חברתי, או שהאב הוא יותר קל ונעים, וכדו'. ואם הוא חסרון עצום, כמו בעיה רפואית או נפשית, יש לספר לשדכן אם קיים בו ג' תנאים, [א] שהמידע מבורר להם בצורה מוחלטת, [ב] שאין חשש שהשדכן יגרום מזה מח' גדולה, ולא שום היזיק שאינו מגיע על פי הדין להמדובר, ע"י סיפור לו את הדברים, [ג] אחרי התיעצות עם מורה הוראה', (על פי קונטרס מה תגידו לו, עמ' 70).

[ט] הממאן בשידוך מפני חסרון שנודע לו, מותר להודיע החסרון להוריו, הואיל ומוטל עליהם להשיאו אשה, ולכן הוי כמו להגיד לעצמו, מכיון שגם הם נחשבים בעלי דברים של ענין זה (ציוני הלכה, נישואין, עמ' שנ"ט, וכע"ז, בקובץ מבקשי תורה, גל' כ"ג, עמ' ט', בשם הגרש"ז א"צ"ל).

[י] אסור לספר לחברים, שהצד השני הי' מעוניין בשידוך, ולא הסכמתי, ואפ"י אינו מפרש הסיבה, משום איסור מתכבד בקלון חברו.

י"א] יש לזהר מאוד, אם מגלה לצד השני הטעם של סירובו בשידוך, שלא יגרום אונאת דברים.

1. שתשאל אותנו, בלי הזכרת שמות, האם במקרא כזה יש לספר לשדכן סיבת הסירוב.

י"ב] איתא בס' אמת וצדק (עמ' צ"ג, ציונים אות רי"ט) בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, שצריך לגלות על גרושה שגרושה היא, שהרי הבחור ירצה לברר הסיבה שנתגרשה. ונראה, דה"ה כל זה לענין לספר שהוא גרוש.

י"ג] הסתרת מידע שהי' צריך להעביר לפני השידוכים או הנישואין, אף אם היא איננה בכלל 'מקח טעות' הרי היא בכלל 'דבר שלא כהוגן' וקונסים את הצד שהסתיר מידע, ופעמים שיש בזה סיבה לכפיית הגט, (שו"ת הרא"ש, ומובא בבית שמואל סי' קי"ז סעקכ"ד, פסקי דין רבניים, ח"י עמ' 242).²

י"ד] בחור או בתולה שנאנסו או נפגעו פגיעה מינית חמורה, צריכים לספר זאת לצד השני באופן כללי, משום שדבר זה יכול להשפיע על חייהם המשותפים, (ס' הגירושין בהלכה, עמ' 137).

---

2. עיין עוד בשו"ת אמרי יושר (אה"ע, סי' קי"ט).

מילואים ב

מדאי מקומות והערות נוספות שלא הובאו תוך הספר

בענין אם שייך צרעת בזה"ז (פתיחה, לאו ג')

עיין מה שכתבנו תוך הספר, ויש להוסיף, דאיתא בס' שערי דעת (פרק י"ט, הע' 1) הכי, וז"ל, ואולם אע"פ ששייך דין שילוח מצורע גם בזה"ז כתב במנח"ח (מצוה קס"ט אות י"ג) בשם התולדות אדם (להגאון מהר"ז מווילנא) דכיון דבעי כהן מיוחס, בזמנינו שאין לנו כהנים מיוחסים אין רואים אותו ולא נעשה למצורע. ונראה עוד טעם ע"פ מש"כ הרמב"ם בפ"ט מטומ"צ ה"ב אסור לו לראות נגע מכל הנגעים עד שיוורנו רבו ויהי' בקי בכל הנגעים ובשמותיהן, עכ"ל. וכיון שאין לנו מסורת אין אנו חשובים בקיאים בזה. ויתכן להוסיף עוד ע"פ מה שדרשו בתו"כ והובא בסנהדרין (לד): על הפסוק ריש תזריע, או אל אחד מבניו הכהנים, כתיב ועל פיהם יהיה' כל ריב ונגע, היקיש ריבים לנגעים ונגעים לריבים, אי מה ריבים בשלשה אף נגעים בשלשה וכו' ת"ל או אל אחד, ע"כ, ונשמע מזה שלגבי כהן הרואה את הנגע בעי' כמו "ריבים" וכשם שבדיני ממונות בעינין סמוכים כדאיתא בסנהדרין ג. כן נמי גבי נגעים, והיום אין לנו סמיכה, ודיני ממונות שאני דשליחותיהו קעבדינן משום שלא תנעול דלת בפני לווי' כדאיתא בסנהדרין שם ובב"ק פד:, עכ"ל. ועיין עוד בראבי"ה (סי' תת"מ), ובקובץ קול התורה (קובץ ג"ז, עמ' קע"ה).

בענין אם מותר לבייש את עצמו (הל' לה"ר כלל ב' סעיף י"ג)

ענין זה, אם מותר לאדם לבייש עצמו, הוא מח' הראשונים איך לבאר מסקנת הגמ', דהנה איתא במס' ב"ק (דף צא). אמר רבא לא קשיא כאן בחבלה כאן בבושת (דהיינו אע"פ שאין אדם רשאי לחבול בעצמו, מותר הוא לבייש את עצמו), והמאירי שם במס' ב"ק למד שחילוק זה של רבא, קאי גם למסקנא, אמנם, בתוס' (שם ע"ב ד"ה אלא תנאי) מבואר דסברי, שלמסקנת הגמ' אין חילוק בין בושת וחבלה, ובשניהם, אסור לו לאדם לעשותו לעצמו, ויותר מפורש כן, בים של שלמה שם (פ"ח סי' נ"ט). ובים של שלמה (שם) מבואר, דנקט כן להלכה למעשה, ומבואר בדבריו, שאפי' בשביל צורך ממון אסור לבייש את עצמו. ובשו"ע הרב (נזקי גוף והנפש סעיף ד') נמי נקט כן, שלהלכה אסור לאדם לבייש את עצמו, אלא, שמדבריו (קו"א שם) משמע שנוטה לומר שלצורך ממון מותר לו לבייש את עצמו.

וגם נראה, שכדאי להביא כאן, מש"כ ס' פתחי חושן (נזיקין, פ"ב, אות ב', ואות קטן ח') בענין זה, וז"ל, נראה דעת רוב הפוסקים שאין אדם רשאי לחבול בעצמו, ולא לבייש עצמו ולא לצערו וכו', שועה"ר הל' נזקי גוף ונפש סעיף ד', וז"ל, כי אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו ולא לביישו ולא לצערו

בשום צער (עי' בדבריו בהל' שמירת גוף ונפש סעיף י"ד שכתב, כשם שצריך להזהר בגופו שלא לאבדו ולא לקלקלו ולא להזיקו, כך צריך לזהר במאודו וכו', ומדתלה זה בזה משמע שהאיסור הוא משום בל תשחית, וכמו שכתב הים של שלמה פ' החובל סי' נ"ט, וקצת צ"ע איזה בל תשחית יש בבושת וצער לעצמו, ועיין עוד מש"כ בפרק א'), עכ"ל. ובכל ענין זה עיין עוד בשו"ת דברי מלכיאל ח"א סי' ס"ז וצ"ו, וח"ג סי' פ"ב.

בענין כשהמדובר אינו מקפיד כלל, ועונו של מרים

איתא בס' אמרי שפר (מאת הגאון ר' שלמה קלוגר זצ"ל, פ' בהעלותך), וז"ל, ולפי"ז י"ל דהכי נמי לפי האמת כיון שמרע"ה הי' עניו מאודו ולא הקפיד כלל ע"ז, וא"כ לא היו להם חטא שדברו לה"ר על מרע"ה, אך זה ידע הקב"ה לבדו כי הוא היודע מחשבות ובוחן לבות ידע שמושה רבינו לא הקפיד ע"ז, אך המה לא ידעו את זה, ואולי מקפיד בלבד, וא"כ היו להם להתירא מלדבר שמא הוא מקפיד, ולכך אמר הקב"ה אף שלפי האמת הוא עניו ולא הקפיד כלל, עכ"פ מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה וכו', עכ"ל.

בענין ארור מכה רעהו בסתר (פתיחה, ארורין, ולה"ר כלל ג' סעיף א')

הנה הח"ח בפתיחה (ארור א') כתב שהארור שייך בין בפניו ובין שלא בפניו, אמנם מאידך גיסא בכלל ג' (סעיף א') כתב שהארור שייך רק אם מקפיד שלא יתגלה לחבירו, ולכאור' דבריו סותרים. עוד יש לעיין, שהרי בכלל ג' שם, ביאר שאפי' ע"י פעם אחת יתכן לעבור על הארור, אם מקפיד שלא יתגלה לו, מאידך, בס' שמירת הלשון (ח"ב פכ"ג) משמע, שאינו מתחייב בארור אא"כ נעשה בעל לה"ר, וזה נראה כעוד סתירה בדבריו. ואולי יש לומר, דחד קושיא מיתרצת בחברתא, דאיה"נ, לעבור על הארור גם בפניו, אינו עובר אלא א"כ הוי בעל לה"ר, אבל אם מקפיד שלא יתגלה למדובר, אז עובר אפי' על פעם אחת, ועיין עוד.

בענין אונאת דברים ולה"ר בשוגג (שייך להלי' לה"ר כלל ג' סעיף ד' ובהע' שם)

עיין מה שהבאנו תוך הספר, ויש להוסיף, מה דאיתא בכסף הקדשים סי' ת"כ סעי' ל"ט, וז"ל, (עון גדול הוא) מ"ש שגם שהמבייש בדברים פטור מ"מ יש עונש ע"ש. נראה שאין זה כי אם כשעל פי הבחנת השומעי' יש בדברים ההם סגנון אונאות דברים ונתכוון האומרם כדי לבייש. מה שאין כן כשהאומרם הי' סבור שאין בדברים ההם בחינת בושת לפי השומעים. או שהי' סבור שכפי הנכון ראוי לו לומר דברים ההם שיש לו מה שראוי לו לעשות קובלנא על חברו. ולהרעים עליו. גם שנודע שטעה בזה ואין לו שום צד תרעומת עליו. מ"מ כל השומעים מבחינים שהוא הלך בתומו או שהי' אז מוטעה (שכמו שטעה שבייש פטור כן מי שטעותו גרם לו כן הרי הוא אז בבחי' שוטה בפרט ההוא) נראה שפטור מכלום וגם ברקב בו פטור בכזה כל שהי' מוטעה ובלי ידיעה נכונה שפוי' אז. אך בדברים יש יותר רגילות להיות סבור שראוי לו לומר כן ופטור על ידי זה על ידי הבחנת השומעים. אך דברים

שאינן בהם זלזול כל כך רק סגנון ענייני עזות גם נגד מכובד שאין ראוי לומר לפניו עזות כל כך. מ"מ אין זה סגנון אונאת דברים ולא בושה כ"כ. ורק אם בני העיר רוצים לעשות תקנה לגדור פרצה לפום זמנם ומקומם. למגדר מלתא רשאים לעשות איזה תקנה בזה לשם שמים ובחבר עיר דוקא כבסס"י רל"א. ולא יותר וצלע"ע היטב:

בענין תינוק שנשבה כשהוא אפיקורוס באונס (שייך להל' לה"ר כלל ד' סעיף ז')

נראה שכדאי להביא דברי ס' משנת ראשונים על הרמב"ם (מאת הגאון ר' ברוך הירשפעלד שליט"א, עמ' מ'), מש"כ בזה, וז"ל, כתב הרמב"ם בפ"ג מהל' ממרים ה"ג, במה דברים אמורים [שדינו כאפיקורוס] באיש שכפר בתורה שבע"פ במחשבתו ובדברים שנראו לו והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו וכפר בתורה שבע"פ תחילה כצדוק ובייתוס וכן כל התועים אחריו, אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותן אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותן על דעתם הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וכו' שהרי הוא כאונס וכו' לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה. לדברי המרכבת המשנה דלעולם דנין אותו כפושע משום דהוי ל' למידק, הכא דכבר הדיחו אותו מנעוריו עדיף מזה. אך לדברי האברבנאל והגר"ח מברסק ש עצם מציאות האמונה זרה מכריתו מעוה"ב, ה"נ יש לו אמונה זרה זו ולמה נדון כאונס יותר מהטועה בפשטות הכתובים. וצ"ל, דאף שלדעתם, עצם האמונה זרה הרי הוא כסם המות, היינו דוקא במי שדעתו ברשות ולחשוב צדדי המושג אף שלבסוף טעה, ולא במי שהדיחו אותו מנעוריו קודם שעמד על דעתו, וכשכבר עמד על דעתו פג לבו מלחשוב בדרך האמת, והרי הוא "שוטה לאותו דבר" שאין לו דעת לחשוב אפי' בצדדי המושג, דכבר נאסר כח העיון שלו בכבלי כפירה קודם שהגיע לגיל להשתמש בכח עיונו, וכו', עכ"ל, עיי"ש.

בענין האם גוים נצטוו על איסור לה"ר (הל' לה"ר כלל ח' סעיף ה')

עיי' מה שהבאנו תוך הספר, מח' האחרונים בזה. ויש להוסיף, מה דאיתא בס' כלי חמדה (פ' יתרו, סוף אות ז') בשם מפרשים, שכל הארורין שבפ' כי תבא הם מצות שגם בני נח מצווין עליהן, ולדבריהם יוצא, שגם בן נח נצטוו על איסור סיפור לה"ר.

גם כדאי להביא דברי הארץ צבי (שו"ת, ח"ב סי' ס"ט), וז"ל, ע"כ נראה, דלה"ר וניבול פה וכן גסות הרוח שחשב התנדב"א פט"ו שהם ממדות רעות, ומדות רעות אינן בכלל תרי"ג מצוות, ומ"מ חמירי טובא מלאו גמור, כמש"כ הרח"ו ז"ל בס' שערי קדושה עיי"ש, וכיון דבלאו הכי אינם בכלל תרי"ג מצוות, שוב אין חילוק בין נכרי לישראל, ודוקא במה שהוא במנין תרי"ג ע"ז אמרו דנכרים נצטוו רק על שבעה מצוות מהם, אבל לא דברו ממדות שאינם כלל במנין זה, ולפי"ז אתי שפיר הא דנכרים נענשים על לה"ר, עכ"ל.

בענין הפגת דאגתו (ה' לה"ר כלל י' סעיף י"ד)

בס' חלקת בנימין (הע' ס"ט) כתב דנראה, דלאו דוקא כשהנידון חטא כנגדו, הוא די' להתיר מחמת תועלת זו של להפיג דאגתו, אלא אפי' אם רק חטא לאחר או לשמים, נמי יש לומר, שנכלל בהיתר זה של הח"ח, אם יש לו צער עליו, וצריך להפיג דאגתו מליבו.

מילואים ג'

**תמצית מדברי הפוסקים בענין שידוך עם בן או בת של גר או גיורת,
או עם בן או בת הנדה**

[שייך למה שהבאתי בהע', ציורים, סעיף ה']

ס' אמת וצדק (עמ' צ"ג)

הביא ששמע מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל שגר או גיורת חייבים להודיע לצד השני שהם גרים. והוסיף, וז"ל, והוסיף שאי"ז כדאי להעלים דבר זה ולגלותו רק לאחר שיפגשו, כי מסתבר שהבחור יכעס על כך שלא אמרו לו קודם לכן. וגם אין זה טוב למועמדים להתחיל להפגש כי אולי יבטל הדבר מחמת כן, אלא יש לגלות תחילה לצד השני יחד עם כל המעלות. (והוסיף עוד דכ"ש שיש לגלות על גרושה שגרושה היא, שהרי הבחור ירצה לברר הסיבה שנתגרשה), עכ"ל.

שו"ת ציץ אליעזר (חי"ז סי' מ"ט)

כשהוא או היא נולדו מעכו"ם הבא על בת ישראל, חייבים להודיע, כי זהו פגם גדול. וגם כששני ההורים הם גרים יש חיוב לגלות, שהרי רבא ציוה לבניו שלא ישאו גיורתא, ובהגהות יעב"ץ שם, שאחד מהטעמים בזה הוא משום שהזרע נשאר בו רושם מטבע השורש, והוסיף עוד טעם, משום שאין השכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות שבישראל. ומצינו בשו"ת מים רבים, שהעלה למעשה, שאם נודע לאחר מכאן שהכלה היא בת גרים, הוי פגם ועילה לבטל השידוך.

שו"ת מנחת יצחק (חי"ז סי' צ')

יש חיוב להודיע לחתן שהיא גיורת, דבלתי זאת יש לחוש למקח טעות, דאין לך מום גדול מזה.

ס' ישא יוסף (חי"ו סי' כ"ד)

כתב, ששמע מאת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאין שום מניעה לשאת בתו של גר, אם הגירות הי' כדין.

שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב, סי' תרכ"ג)

בנדון שנשאל, שאמה של המדוברת היתה גיורת, וגם האב הי' יהודי כשר, וגם המדוברת נתגדלה וקיבלה חינוכה כבת ישראל, כתב שאין שום סיבה לעכב השידוך, וכ"ש שלא לבטלו משהי', ובאלו וכיוצא בהם, הקב"ה אוהב גר לתת לו לחם ושמלה, וה"ה ברוחניות, שיראו דורות צדיקים, ורק אם היא בעצמה קיבלה חינוכה כגוי', או ההורים לא נטהרו מזוהמת עכו"ם כשחונכה, ראוי לחוש ולבדוק.

שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קס"ב)

הביא דברי הלבוש שבת הנדה היא פגום לכהונה, מדרבנן. וכתב, שכל האחרונים שכתבו שכן נידה אינו אלא פגום במדות, לא ראו דברי הלבוש. והביא עוד, שיש מח' אחרונים אם הפגם (של מדות של בני הנדה) שייך לדורות אחריהם, וכתב שאין בכחינו להכריע. סוף דבר, אין להעלים עין מדיעות הללו דסברי שראוי להרחיק אפי' הדורות שאחריהם, ומי שמתיעץ אתנו, עלינו להגיד לו, הלכה זאת של פגם, ורשות נתונה להגיד, כי אם לא תחוש לזה, יתכן מאוד שיצליחו.

ס' אשרי האיש (אה"ע, פ"ב)

בן נידה גורם לעזות, ולכן חייבים להודיע צד שני על זה, אך בחתן בן נידה שהוא בן תורה ובעל מידות טובות, אין שום בעיה. אך הדגיש רבינו, שלא מספיק שהחתן "עדין", אלא צריך לדעת באופן מיוחד, שהוא בעל מידות טובות.

שו"ת תשובות והנהגות (ח"א, סי' תשל"ג)

הביא, ששמע מפיו הקדוש של החזו"א זצ"ל, שבקיום התורה והמצוות רוחצים הפגם לגמרי, ולכן, במקום שהחתן או הכלה הם בעלי מעלות מרובות מאחרים, אין לדחות בשביל זה השידוך, וכן העירו שאפי' בחרדים מצוי היום בעו"ה עבירות שפוגם מאוד באדם, וממילא נשאר הפגם בצאצאיו, אם לא חזר בתשובה, ואי אפשר לבחור תמיד צדיק בן צדיק.

נספחים

ס' שמירת הלשון – שער התבונה – פרק ז'

בו יבאר גדל הזהירות מללמד חוב על ישראל
ושכרו של מלמד זכות.

הנה בפרקים שעברו בארנו אודות איש פרטי, וכל שכן שצריך להזהר עד מאד מללמד חובה על כלל ישראל, כי החטא גדול עד מאד.¹ כמו שמצינו בפרקים (דף פ"ז:) מאי דכתיב (משלי ל' י'): "אל תלשין עבד אל אדנו", (שם י"א) "דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך". אפלו דור שאביו יקלל ואמו לא יברך, אל תלשינו אל אדונו זה הקדוש ברוך הוא.² וראה נא בישעיה הנביא, בעת שראה את

1. הנה כוננת רבינו כאן הוא שיש עוד איסור שהוא יותר חמור מלה"ר והוא איסור דליטוריא, והיינו איסור שלא לדבר דברי קטרוג על כלל ישראל, ח"ו. ועיין בתפילה שחיבר הח"ח, שכתב וז"ל ואהי זהיר מלדבר אפי' על איש יחיד, וכל שכן מלדבר דליטוריא על כלל ישראל, שעונו חמור מאוד, עכ"ל. ועיין היטיב בס' מקור הלכה (ח"א, עמ' פו), מאת הגאון ר' בנימין יהושע זילבר) שכתב, שגם איסור זה, יש לו כללים, והלכות, ודינים, כמו כל שאר דיני התורה. (ובאמת יש לעיין למה השמיט הח"ח איסור זה מספרו ח"ח ולא הביאו רק בס' המוסר שלו. ואפשר, שהטעם הוא משום, שס' ח"ח סובב רק על לאו דלא תלך רכיל, ואילו איסור זה, נלמד מפסוק אחר.) וכתב שם ר' זילבר, שעיקר האיסור הוא, כשמלמד קטרוג על כלל ישראל לפני הקב"ה, ח"ו, (היפך מדת הגאה"צ ר' לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל), אבל גם אסור לדבר קטרוג אפי' על חלק של כלל ישראל, והוא שיהא חלק גדול, כמו מדינה שלימה, ואולי אפי' על עיר שלימה. עוד כתב, שיש להוכיח שגם כשאומר סתם שלא לפני השם, ואומרה בתור קטרוג, הוי סניף מאיסור דליטוריא. אמנם, אם מדבר על קבוצה אחת של רשעים או אפיקורסים, אין זה איסור דליטוריא, אלא סתם איסור לה"ר (שמותרת על רשעים ואפיקורסים כדאיתא בס' ח"ח), ואדרבה, יש מצוה לגנותם ואסור ללמד זכות עליהם.

2. רואים מכאן, שאיסור דליטוריא שייך אפי' הם רשעים גמורים, שלפי כללי הל' לה"ר יש היתר לספר עליהם, מ"מ, כשהוא דליטוריא אסור. ולפי"ז יש לעיין באיזה אופן יש לדרשן להגיד מוסר לעורר את העם. ונראה, שיש לציין מש"כ ס' פלא יועץ (ערך סניגוריא) וז"ל מה מאד צריכים לזהר הדרשנים, ובפרט בימי הדין ימים נוראים, שלא לעורר דין, ושלא ללמד קטיגוריא בדרושים בהזכיר חטא רבים, חס ושלום, רק יאמרו כך צריך לעשות ומזה צריך לזהר, השומע ישמע וכו', עכ"ל. וגם יש לציין מה דאיתא בס' שפע חיים (תורה ומועדים, חלק ט"ו, עמ' תקי"ח-תקי"ט) וז"ל, לכן שיבחו המדרש רבה בפ' אלה הדברים אשר דבר משה וגו', וזה"כ מוכיח אדם אחרי (משלי כ"ח) זה משה, מהו אחרי אמר הקב"ה כביכול משה הוכיחו אחר ישראל והוכיח ישראל אחרי וגו', והוא כמש"כ שקודם ה' מוכיח כביכול להקב"ה להראות לפניו צדקת ישראל, ורק אח"כ הלך להוכיח את ישראל, ועל דרך זה ביטל הקטרוג מעל כלל ישראל, והמשיך עליהם רחמים וחסדים, והמתיק הדינים הקשים וגזירות רעות, וזה הדרך הורה לנו הבעש"ט הקדוש ותלמידיו וכל

כבוד ה' ואמר (ישעיה ו' ה'): "אוי לי כי נדמית כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב כי את המלך ה' וגו', על שאמר "ובתוך עם" וגו', אף שלא פגז בזה לבזות את ישראל, כי גם על עצמו הקדים לומר זה, רק פגזתו היתה לומר שאינו כדאי לראות פני השכינה, לא מצד מעשיו ולא מצד מעשה העם אשר הוא יושב בקרבם, אף על פי כן ראה מה פתיב בתרה (שם ו'): "ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה וגו'"; (שם ז) הנה נגע זה על שפתיך" וגו', ואמרו חז"ל, שהוא נוטריון: רצף פה שאמר דלמוריא על בני. וסוף היה שמת בסבת דבר זה, וכמו שאמרו ביבמות (דף מ"ט): אתיוהו לארזא ונסרוהו כי מטא להדי פמא נח נפשה, (כאשר מנשה רצה להרג את ישעיהו הנביא, אמר ישעיהו שם ונבלע בתוך עץ ארז הביאו את עץ הארז ונסרוהו וחתכוהו, וכשהגיעו לפיו של ישעיהו, יצאה נשמתו), עין שם * 3.

*הגהה: ועין ברימב"א שהקשה, דהא כבר נמחל לו כמו שאמר המלאך (ישעיה ו' ז): "וסר עונך וחסאתך תכפר". ותרץ דלא נמחל, רק כמה שדבר זה לפני הקדוש ברוך הוא, ואחר כך חזר הנביא וספר זה הלשון לפני ישראל ולקח נענש שנית. ולעניות דעתי נראה לומר, דלא חטא הנביא במה שספר אחר כך לישראל,

הצדיקים שהיו בדורות שלפנינו. ואלו שאינם יודעים הדרך של הבעש"ט הק', וחושבים שבה שידברו רע, ח"ו, על ישראל עם קדוש יפעלו לטובה ויחזירם למוטב, אין הם יודעים חומר הדברים, שדרכם לא תצלה, ואדרבה מעוררים קטרוג גדול על כלל ישראל - וברור אצלי דמה שרואים בימינו אלה גזירות קשות ורעות מחבלי משיח, ח"ו, אין זה רק לפי שבדורות הקודמים שהיו עוד צדיקים קדושי עליון מתלמידי תלמידיהם של הבעש"ט עמדו בפרץ ולא הניחו בשום אופן שיבואו גזירות כאלו על ראשי עם קדוש, ורק בדור יתום זו ... וזהו הפירוש לא תלך רכיל בעמך, אפי' כשתחשוב שזה לצורך עמך שצריכים להוכיחם ולהחזירם למוטב, אבל אם לא קדמה מסיי' נגמור עבור כלל ישראל שתמליץ טוב מקודם עליהם לפני הקב"ה, הרי זה בכלל אל תלשין עבד אל אדוניו, עכ"ל.

3. ונראה שכדאי לציין מה דאיתא במדרש רבה (פ' צו, פרשה י', אות ב') וז"ל, א"ל הקב"ה ישעי' בני טרחנים סרבנים הם, אם אתה מקבל עליך להתבזות וללקות מבני את הולך בשליחותי, ואם לאו, אין אתה הולך בשליחותי, אמר לו על מנת כן, (ישעי' נ') גוי נתתי למכים ולחיי למורטים ואיני כדאי לילך בשליחות אצל בניך, א"ל הקב"ה, ישעי' אהבת צדק אהבת לצדק את בני ותשנא רשע ששנאת מלחיבן, על כן משחק אלקים אלקיך. מהו מחבריק, א"ל חייך, כל הנביאים קבלו נבואות נביא מן נביא (במדבר י"א) ויאצל מן הרוח אשר עליו (מ"ב ב') ויאמרו נחה רוח אליהו על אלישע, אבל את מפי הקב"ה (ישעי' ס"א) רוח ה' אלקים עלי יען משח וגו', חייך שכל הנביאים מתנבאים נבואות פשוטות, ואת נחמות כפולות, (שם נ"א) עורי עורי, התעוררי התעוררי, (שם ס"א) שוש אשיש, (שם נ"א) אנכי אנכי הוא מנחמכם, (שם מ') נחמו נחמו, עכ"ל. הרי שישעי' הנביא ה' מצויין גדול במידה זו של מלמד זכות על ישראל, ומה שנענש בשביל דיבור אחד של גנאי, ה' אדרבה, לפי גודל מדרגתו ה' נתפס על חטא קל. וז"ל היפה תואר (שם על המדרש) ומה שאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב, זה בשגגה יצאה מפיו בשביל צערו כדאיתא בפסיקתא, עכ"ל.

שבזה יורה להם, כמה גדלה אהבתם בעיני אדון הכל יתברך, רק שבאמת אמר הקדוש ברוך הוא למלאך: רצין פה, דהינו העגש שהיה לבסוף ולא נגיעה לבר, ונגיעת המלאך לא היתה שיתכפר לנמרי על ידי זה, רק שבזה יתלו לו עד לבסוף, כענין שאמרו: יסורין תולין, ומיתה ממרקה. והעד הנכון לזה, שאמר לו המלאך, לאחר שכבר נגע ברצפה על שפתיו, כמו שכתב: "הנה נגע וגו' וסר עונך וחטאתך תכפר" לשון עתיד, כמו (ישעיה י"א י"ג): "וסרה קנאת אפרים", וכמו בן תכפר הוא לשון עתיד, להורות שעדין לא נתכפר לו לנמרי, רק שעתה על ידי נגיעת הרצפה מתחילה הכפרה ולבסוף יסר העון על ידי רצפה זו. ולא גלה לו המלאך פגנת הקדוש ברוך הוא בזה. אי נמי אפשר לומר "וסר עונך", הינו המקטרג שנכרא מאותו עון שלא יקטרג עליו, וכמו שמצינו ביצא בזה אצל דוד, שהשיבו הנביא (שמואל ב' י"ב י"ג): "גם ה' העביר חטאתך", הינו המקטרג, כמו שבארו חז"ל. ועצם החטא נמחל לו לנביא לבסוף, וזהו שכתב "וחטאתך תכפר" לשון עתיד.

ויותר נכון כתרין א' שכתבנו:

וכן במושה עליו השלום, על שאמר (במדבר ל"ב י"ד): "תרבות אנשים חטאים" יצא ממנו שבואל בן גרשם, שהיה משרת לעבודה זרה כמו שאמרו חז"ל (בבא קמא ק"ט וירושלמי פרק הרואה פרק ט' חלכה ב'). ויותר מזה מצינו באלהיו על שאמר (מלכים א' י"ט י'): "קנא קנאתי וגו' כי עזבו בריתך" וגו' נסתלק בגלל זה מן הנבואה, וצוהו הקדוש ברוך הוא למשח אלישע תחתיו, כמו שאמרו חז"ל (הובא בילקוט מלכים).

וכתב "ספר חרדים" בדרך נ"א בשם המדרש, דהשליש שנענש עבור שאמר (מלכים ב' ז' י"ט): "הנה ה' עשה ארבות בשמים, היתה כדבר הזה", כך אמר: ודאי ה' יכול לעשות, אך הדור הזה פדור המבול, שראוי היה שיעשה ארבות בשמים כהתם דכתיב (בראשית ז' י"א): "וארבת השמים נפתחו", איך אפשר שלדור רע כזה יהיה גם גדול כזה? השיבו אלישע הנביא: דלפי שלמד קטגוריא על ישראל יראה ולא יאכל. עד כאן לשונו.

וראה אחי מליצה נוראה בתנא דבי אליהו פרק ז' וזה לשונו: בני ישראל הם משולים ככרם, שנאמר (ישעיה ה' ז'): "כי כרם ה' צבאות בית ישראל". מכאן

היה ר' אליעזר הגדול אומר: בית ישראל, שהם ברמו של הקדוש ברוך הוא אל תציץ בו, (פרוש: אפלו בעין לא תביט בהם לרעה) ואם הצצת בו אל תרד לתוכו, ואם ירדת לתוכו אל תהנה ממנו, ואם נהנית ממנו אל תאכל מפרותיו, ואם הצצת וירדת ונהנית ואכלת מפרותיו סופו של האיש להפדת מן העולם. עד כאן לשונו. וזה לשון זהר חדש (דף כ"א):

אמר ר' עקיבא: אף על גב דיהוי צדיקא רבא מכל עלמא וימר בישא קדם קדשא בריך הוא (פרוש: שיתלונן, חס ושלום, על הקדוש ברוך הוא), או דלטורין על ישראל, ענשה סגי מן בלהון, ולא אשפחן צדיקא טבא כאליהו בכל דרא, ומשום דאמר דלטורין על ישראל כו' דכתיב כו', בה שעתא אבאיש סגיא קמה, תא חזי, מה כתיב בה? (מלכים א' י"ט ו') "ויבט והנה מראשתיו ענת רצפים", מהו רצפים? אמר קדשא בריך הוא: כדין יאות למיכל מאן דאמר דלטוריא על בני כו'.

אמר רבי עקיבא: אף על גב שיהיה צדיק גדול מכל העולם, ויאמר רע לפני הקדוש ברוך הוא [שיתלונן עליו] או לשון הרע על ישראל, ענשו גדול מכלם, ולא נמצא צדיק טוב כאליהו בכל הדור, ומפני שאמר לשון הרע על ישראל וכו' דכתיב וכו', באותה שעה חטא הרבה לפניו. בא וראה, מה פתוב בו: "והנה מראשתיו ענת רצפים". מהו רצפים? אמר הקדוש ברוך הוא: כזה ראוי להאכיל, למי שדבר לשון הרע על בני וכו'. (תרגום)

אמר ר' יצחק: לא זו אליהו משם, עד שגשבע לפני הקדוש ברוך הוא להורות זכותן של ישראל תמיד, וכל מי שעושה זכות הוא מקדים ואומר לפני הקדוש ברוך הוא: כך וכך עשה עכשיו פלוני, ואינו זו משם, עד שיכתבו זכותה דההוא גברא דכתיב וכו'. עד כאן לשונו בקצור.

מכל זה נוכל לראות את גדל הזהירות, שצריך כל אדם להזהר בנפשו מללמד חובה על כלל ישראל, ואדרבה ירגיל עצמו תמיד לעורר רחמים ולהזכיר

זכותן, ועבור זה יהיה אהוב וחיבב לפני הקדוש ברוך הוא כדמצינו ביומא (דף ע"ז, עין שם בגרסת הב"ח) לענין גבריא אל, בעת שעמד חוץ לפרגוד ועורר זכות ישראל, השיב הקדוש ברוך הוא: מי הוא זה שמלמד זכות על בני ועילוהו לגוי (הכניסוהו לתוך הפרגוד) עבור זה, עין שם.

וכיוצא בזה מצינו בכמה מקומות בתנא דבי אליהו ומהם בפרק י', ט בחלק א', שעורר הרבה מאד זכות על ישראל. וזה לשונו שם: רבוננו של עולם, ראה נא בענינו וריבה ריבנו. ויעלה עלבוננו לפניך, מה שנעשה לנו בכל שעה ושעה. וזכר כמה בעלי בתים יש בהם בישראל, שאין להם פרנסה, ועוסקים בתורה בכל יום תמיד. וזכר כמה עניים יש בהם בישראל, שהעובדי כוכבים ומזלות מושכים את בשרם מעליהם (במסים וארנוניות), ועוסקים בתורה בכל יום תמיד. וזכר כמה גערים יש בהם בישראל, שאינם יודעים בין ימינם לשמאלם, ועוסקין בתורה בכל יום תמיד. וזכר כמה זקנים וזקנות שיש בהם בישראל, שמשכימין ומעריבין לבתי בגסיות ולבתי מדרשות, ומחמדין ומתאוין ומצפין לישועתך בכל יום תמיד וכו'. אבי שבשמים, זכר את בריתך שפרת עם הראשונים, עם השלשה צדיקים: אברהם, יצחק ויעקב וכו' וגם כתבת לנו בתורתך (ויקרא כ"ה ל"ה): "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמוך והחזקת בו" (פרוש: לכן גם אתה תחזיק ידינו לכל נמוט לעולם). אבי שבשמים, זכר כמה פסחים וכמה סומים יש בהם בישראל, שאין להם מזונות, ואפלו הכי נותנין שכר למלמדים, שילמדו עם בגיהם תורה. אבי שבשמים זכר לישראל שהם קנייך אשר מעולם שנאמר (דברים ל"ב ו'): "הלוא הוא אביך קנך" וגו' ואומר (משלי ח' כ"ב): "ה' קנני ראשית דרכו". אבי שבשמים, זכר כמה אלמנות ויתומים שיש בהם בישראל, שעוסקין בתורה ובמצות בכל יום תמיד וכו', עין שם.

ומזה יוכל ללמד כל אדם, איך שצריך כל אחד מישראל לעורר רחמים לפני הקדוש ברוך הוא על ישראל בדברים אלו וכיוצא בהם, כי גם היום ישנן זכויות

אלו וכיוצא בהן, למי שיודע בזמננו את המצב הדל של ישראל, ואף על פי כן יש ברוך ה' הרבה לומדי תורה ומקימי מצות והרבה מחזיקי תורה וגומלי חסד ועושי צדקה בכל עבר ופנה.

ואיתא בתנחומא (פרשת שופטים) על הפסוק (דברים ט"ז י"ח): "ושפטו את העם משפט צדק", אמר ר' יהודא בן רבי שלום: שיהיו מטין ומלמדין עליהם זכות לפני הקדוש ברוך הוא, ממי את למד? מגדעון בן יואש, שבמינו היו ישראל בצרה, והיה הקדוש ברוך הוא מבקש אדם שילמד עליהן זכות ולא היה מוצא, שהיה הדור דל במצות ובמעשים, כיון שנמצא זכות בגדעון, שלמד עליהם זכות, מיד נגלה אליו המלאך, שנאמר (שופטים ו' י"א): "ויבא מלאך ה'" וגו', (שם י"ד): "ויאמר לך בכחך זה", בכח זכות שלמדת על בני. הווי: "ושפטו את העם משפט צדק", שיהיו מלמדים זכות על הדור. מכל זה נוכל להבין מעלת המלמד זכות לפני הקדוש ברוך הוא. ונעשה אחר כך מרכבה לאור של היכל הקדשה שנקרא היכל הזכות, ששם מזכירין זכותן של ישראל כדאיתא ב"ספר חרדים".

נספח ב'

דברי הרמב"ם בפירוש המשניות מס' אבות פרק א' משנה י"ז

כבר אמר החכם, ברוב דברים לא יחדל פשע, וסבת זה, שרוב הדברים תוספת מותר וחמא, כמו שאבאר עתה, כי כשירבה האדם דברים, יפשע על כל פנים, שא"א שלא יהיה בדבריו דיבור אחד שאין ראוי לאמרו, וממופתי החכמים מעוט הדברים, וממופתי הסכלים רוב הדברים, שנאמר וקול כסיל ברוב דברים, וכבר אמרו החכמים, שמיעוט הדברים ראייה על מעלת האבות, והיות אדם מיוחס אמרו מיחסותא דכבל שתיקותא.

ואמר בספר המדות, שאחד מהחכמים נראה שותק הרבה, על שלא היה מדבר דבור שאין ראוי לאמרו, ולא היה מדבר אלא מעט מזעיר, ונאמר לו מה סבת רב שתיקותך, ואמר בחנתי כל הדברים, ומצאתים נחלקים לד' חלקים: החלק הראשון, הוא כולו נזק מבלתי תועלת, כקללת בני אדם, ודבר נבלה, וכיוצא בהם, שהדברים בהם שטות גמורה: והחלק הב', יש בו נזק מצד אחד ותועלת מצד אחר, כשבח אדם אחד לקבל בו תועלת, ויהיה בשבח ההוא מה שיכעים שונאו, ויזיק למי ששבחו, וצריך להניח הדברים בזה, בגלל הסיבה הזאת שלא ידברו בזה החלק ג"כ: והחלק הג', דברים שאין תועלת בהם, ולא נזק, כרוב דברי ההמון, איך נבנית חומה פלונית, ואיך נבנה היכל פלוני, ובספור יופי בית פלוני, ורוב מגרנות המדינה הפלונית, וכיוצא באלו, הם הדברים המותר, אמר הדברים בזה גם כן מותר אין תועלת בהם: והחלק הד', דברים שכולם תועלת, כדברים בחכמות ובמעלות, ודבר האדם כמה שהוא מיוחד בו מן הדברים שחיוו תלויים בהם, ובהם ימשך מציאותו, ובזה צריך לדבר, אמר, בכל עת שאשמע דברים, אני בוחן אותם, ואם אמצאם מזה החלק הרביעי, אדבר בהם, ואם יהיו משאר החלקים, אשתוק מהם, ואמרו בעל המדות, בחן זה האיש וחכמתו, שהוא חסר שלשה רבעי הדברים, וזאת החכמה שצריך ללמדה.

ואני אומר, שהדבור יחלק לפי חיוב התורה לחמשה חלקים. א' מצוה בו. ב' נזהר ממנו. ג' נמאם. ד' אהוב. ה' מותר: החלק הראשון, הוא המצוה בו, והוא קריאת התורה, ולמודה,

וקריאת תלמודה, וזו היא מצות עשה מחוייבת, שנא' ודברת בם, והיא שקולה כנגד כל המצות, וכבר נאמר מן האזהרה בלמוד מה שלא יכיל זה החבור קצתו: החלק הב', הוא הדבור הנאסר, ונוהר ממנו, כעדות שקר, ודבר שקר, והרכילות, והקללה, ודברי התורה מורים על זה החלק, וכן נבלות הפה, ולשון הרע: החלק הג', הוא הדבור הנמאס, אשר אין בו תועלת לאדם בנפשו, ולא עבירה, ולא מרי, כרוב ספור ההמון, במה שאירע, ומה שהיה, ומה הם מנהגי מלך פלוני בהיכלו, ואיך היתה סבת מות פלוני, או איך התעשר פלוני, ואלו קוראים אותם החכמים שיחה בטילה, והחסידים השתדלו בעצמם להניח זה החלק מן הדבור, ונאמר על רב תלמידו של ר' חייא, שלא שח שיחה בטלה מימיו, ומוזה החלק ג"כ, שיגנה אדם מעלה, או ישבח פחיתות, יהיו מדות או שכליות: החלק הד', הוא הנאהב, והוא הדבור בשבח המעלות השכליות, או מעלות המדות ובגנות הפחיתות, משני המינים יחד, להעיר הנפש למעלות בספורים ובשירים, ולמנעה מן הפחיתות בדרכים ההם בעצמם, וכן לשבח החשובים ולהודות מעלותיהם, כדי שיטבו מנהגיהם בעיני בני אדם וילכו בדרכיהם, ולגנות הרעים בפחיתותיהם כדי שיתגנו פעולתם וזכרם בעיני בני אדם ויתרחקו מהם ולא יתנהגו הם כמנהגיהם, וזה החלק, רצה לומר למוד המדות המעולות והתרחק מן המדות הפחותות יקרא דרך ארץ: החלק הה', הוא המותר, והוא הדבור במה שמוחד לבני אדם מסחורתו, ופרנסתו, ומאכליו, ומשתיו, ולבושו, ושאר מה שצריך לו, והוא מותר, אין אהבה בו, ולא מאוס, אבל אם ירצה ידבר בו מה שירצה, ואם ירצה לא ידבר, ובוה החלק ישובח האדם, כשימעט הדברים בו, והזהירו אנשי המוסר מהרבות בו דברים, אבל האסור והנמאס, אין צריך לאזהרה ולא למצוה, שראוי לשתוק ממנה לגמרי, אבל המצוה בו והאהוב, אילו היה האדם יכול לדבר בו כל ימיו, היה טוב, אבל צריך להזהר משני דברים. האחד מהם שיהיו מעשיו מסכימים לדבריו, כמו שאמרו נאים הדברים היוצאים מפיו עושיהם, ועל זה הענין, כוון באמרו ולא המדרש הוא עיקר אלא המעשה, באמרו וחכמים יאמרו לצדיק שילמד המעלות, כאומרם דרוש ולך נאה לדרוש, ואמר הנביא רננו צדיקים בה' לישירים נאווה תהלה. והענין האחר, הוא הקצור, ושישתדל להרבות הענינים במעט דברים, לא שיהיה הענין בהיפך, והוא אמרם, לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה.

ודע, שהשירים המחוברים באיזה לשון שיהיו, צריך שיבחנו בעניניהם, אם הם הולכים על דרך הדבור אשר חלקנוהו, ואמנם בארתי זה, אע"פ שהוא מבואר, מפני שראיתי זקנים והחסידים מאנשי תורתנו, כשיהיו במשתה יין כחופה או זולתה, וירצה אדם לשיר שיר ערבי, אפי' ענין השיר ההוא שבח הגבורה או הנדיבות, והוא מן החלק האהוב, או בשבחי היין, ירחיקו זה בכל צד מן ההרחקה, ואין מותר אצלם לשמעו, וכשישורר המשורר פיוט מן הפיוטים העבריים, לא ירחיקוהו ולא ירע בעיניהם, עם היות בדברים ההם המוזהר ממנו, או הנמאס, וזה סכלות גמורה, שהדבור לא יאסר ויותר ויאהב וימאס ויצוה באמירתו, מצד הלשון שנעשה [בו], אבל מצד ענינו, שאם יהיה ענין [השיר] ההוא מעלה, יתחייב לאמרו, באיזה לשון שיהיה, ואם יהיה כוונת השיר ההוא פחיתות, באיזה לשון שיהיה, אסור לאמרו, [באיזה לשון שיהיה], גם יש לי בזה תוספת, כי כשיהיו שני פיוטים, ולשניהם ענין אחד, מהעיר כח התאוה, ושבח אותה וישמח הנפש בה, והוא פחיתות, והוא מחלק הדבור הנמאס, מפני שהוא מזרז ומעורר על מדה פחותה, כמו שהתבאר מדברינו בפ' הרביעי, ויהיה א' משני הפיוטים עברי, והא' ערבי או לעז, יהיה שמיעת העברי והדבור בו, יותר נמאס אצל התורה, למעלת הלשון שאין צריך שישתמשו בו אלא במעלות, כל שכן, אם יצטרף אליו ששימו בו פסוק מן התורה, או משיר השירים, בענין ההוא, שאז יצא מחלק הנמאס, לחלק הנאסר ומוזהר ממנו, שהתורה אסרה לעשות דברי הנבואה מיני זמר, בפחיתות וכדברים מגונים.

ואחר שזכרנו לשון הרע בחלק הדבור האסור, ראיתי לבארו, ולזכור בו קצת מה שזכר שבני אדם בו בעורון גדול, והוא החטא הגדול שבבני אדם תמיד, וכ"ש כמה שאמרו חכמים שאבק לשון הרע לא ינצל אדם ממנו בכל יום, ומי יתן שינצל מלשון הרע עצמו, ולשון הרע, הוא ספור רעות האדם ומומיו, ולגנות אדם מישראל באיזה צד שיהיה מן הגנות, ואפילו היה המגונה חסר כמו שזכר, שאין לשון הרע שיכזב על אדם ויחס לו מה שלא יעשה, כי זה יקרא מוציא שם רע על חבירו, ואמנם, לשון הרע הוא שיגנה גנות האדם, אפילו בפעולותיו אשר יעשה באמת, שהאומרו יחטא ואשר ישמעוהו יחטא. אמרו ג' לשון הרע הורגתן. האומרו. השומעו. ושואמרים עליו. ואמרו, המקבלו יותר מן האומרו.

ואבק לשון הרע הוא, זכרון מומי האדם בלתי באור, אמר שלמה בזה הענין כי פעמים יהיה הזוכר מומי האדם בלתי באור, מראה שאין ידיעה לו במה שהובן מדבריו, ושהוא לא כוון זה ואמנם כוון ענין אחר, כמו שאמר כמתלהלה היוורה זקים חצים ומות כן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק אני. וכבר שבח חכם מן המתחכמים כתיבת הסופר שהראה לו במעמד גדול, וגנה הרב מעשה המשבח כתיבת הסופר ההוא, ואמר לו כלך מלשון הרע, כלומר שאתה מסבב גנותו בשבחך אותו בתוך ההמון, שמהם מי שיאהבהו, ומהם מי שישנאהו, ויצטרך שונאו כשישמע שבחיו לזכור מומיו ורעותיו, וזה תכלית ההרחקה מלשון הרע.

ולשון המשנה, לא נחתם גזר דין על אבותינו אלא על לשון הרע, רצה לומר ענין המרגלים אשר נאמר בהם ויוציאו דבת הארץ, ואמרו ע"ה, ומה אלו שלא הוציאו שם רע אלא על העצים ועל האבנים, התחייבו מן העונש מה שנתחייבו, מי שידבר בגנות חבירו על אחת כמה וכמה: ולשון התוספתא, על ג' דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא, עבודת כוכבים גלוי עריות ושפיכות דמים, ולשון הרע כנגד כולם, ואמרו בגמרא, בעבודת כוכבים בא לשון הגדולה והוא אמרו אנא חטא העם הזה חטאה גדולה, ובחטא גלוי עריות בא גם כן לשון הגדולה והוא אמרו ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת, ובחטא שפיכות דמים בא ג"כ לשון הגדולה והוא אמרו גדול עוני מנשוא, אבל בלשון הרע בא לשון גדולות, ר"ל שהיא שקולה כנגד שלשתם, והוא אמרו לשון מדברת גדולות, ודברו בחטא הזה המעורר הרבה מאד, וסוף מה שנאמר, כל המספר לשון הרע כפר בעיקר שנאמר אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו, אמנם ספרתי קצת מה שספרו בזה החטא, אע"פ שהארכתי, כדי שיתרחק ממנו האדם בכל יכלתו, וישים כונתו לשתוק, רצה לומר, מזה החלק מן הדבור:

נספח ג'

ספר יסוד ושרש העבודה שער הגדול פרק ח'

ומעתה ראוי לבאר האי כללא הנקיטנא לעיל בפ' הקודם שא"א לבוא אל תכלית העבודה העקרית של נתינת נחת רוח להבורא ית' אם לא תוקדם ברגילות שני מ"ע של ואהבת לרעך כמוך ושל בצדק תשפוט וגו' ואיכה נדע את הדבר. יאמר עליו כי הוא זה ידוע ופשוט כשיש לאדם ח"ו איזה העדר שמחה והוא מצטער א"ע מאוד ע"ז. אזי אם רואה אחרים מצטערים ג"כ על צערו יש לאדם זה קצת נחת רוח בזה. אך אם רואה שאין שום אדם מצטער על צערו אז מצטער יותר ויותר כמאמר שאול בחיר ה' ואין חולה מכם עלי פי' על צערי שאינכם חוששין לדאוג בצרתי. וזה ידוע שהשכינה מצטערת כביכול ג"כ בצרתו של אדם כמרז"ל בסנהדרין בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי וא"כ המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך ק"ו על דמם של צדיקים עכ"ל הגמרא. הנך רואה בעיניך מגודל צער השכינה כביכול בצער האדם וא"כ אם האדם מקיים מ"ע של ואהבת כו'. ומצער עצמו בצער של חברו בזה מוקל ג"כ צער השכינה כביכול ויש לה קצת נחת רוח בזה כאמור ועוד שבכא איזה טובה על האדם ממילא תרבה הנחת ג"כ למקום ב"ה הן ברכוי בנים או ברכוי עושר וכיוצא כנ"ל וכן להיפך כביכול.

נמצא כשאדם מקיים מ"ע של ואהבת לרעך כמוך למשל ששומח שנולד בן לרעהו ושמח שמחה ממש כאלו נולד לו אותו בן ושמח שמחה זו כדי לקיים מ"ע של ואהבת וגו' ושמח ג"כ בלבו שמחה עצומה על שבא ג"כ להבורא ית' נחת רוח גדול שנולד מי שיעשה לו ית"ש נחת רוח כשיגדיל בלמוד תורתו ובקיום מצותיו הקדושים נמצא מוזאת השמחה של זה האדם מכל הנ"ל מגיע להבורא ית' נחת גדול וזה ששמחים על שמחתו נמצא בשמחה זו עובד האדם להבורא יתברך עבודה גדולה ועצומה לאין קץ ותכלית

ומזה יקיש האדם לכל שאר טובות שיגיע לחברו. וכן ח"ו להיפך אם יעדר ח"ו איזה טובה מחברו ומצטער עצמו מאוד על צערו של חברו כדי לקיים מ"ע של ואהבת כו' וגם על העדר הנחת מהבורא ית' כביכול נמצא בזה שמצטער עצמו מאוד עושה ג"כ נחת גדול להבורא ית' כנ"ל הרי בארתי שהעבודה של נתינת נחת רוח לבוראנו ית' תלוי במ"ע של ואהבת לרעך כמוך ובסמוך אבאר שמ"ע זו של ואהבת תלוי דוקא אל קיום מ"ע של בצדק וגו' ודי בזה:

עתה אבאר ב' וג' דברים מענין מ"ע זו של ואהבת לרעך כמוך ומהם יקיש האדם אל כל פרטי הדברים מעצמו. וזה הוא. כשרואה אדם את בן חברו שעשה או שדיבר דבר שאינו הגון יוכיח אותו וקודם שיוכיחו ע"ז יכוין במחשבתו קיום מ"ע של הוכח תוכיח את עמיתך ויכוין ג"כ לקיים מ"ע של ואהבת לרעך כמוך כי בודאי רצונו ג"כ שמי שרואה את בניו בדבר שאינו הגון שיוכיח אותם וראוי שקודם שיוכיח אותו יאמר בפה מלא הריני מוכן ומזומן לקיים שני מ"ע מן התורה שצוני בוראי ית"ש מ"ע של הוכח תוכיח את עמיתך ומ"ע של ואהבת לרעך כמוך. גם אם שמע שיגיע לחבירו איזה היזק אם לא ישמור א"ע מדבר אחד אז חיוב גדול עליו במ"ע זו של ואהבת וגו' להגיד לחבירו ולרזו שישמור עצמו מדבר ההוא שיוכל להגיע לו ההיזק מזה וקודם שיאמר ויזרו אותו יאמר בשמחה עצומה הריני מוכן ומזומן לקיים מ"ע מן התורה של ואהבת וגו' ובזה יש שורש ג"כ מענין של השבת אבדה כי כל אלו המצות מענין א' ומעונה ופריקה ודומיהם ויזהר האדם מאוד שלא ימנע עצמו מדבורים כאלה וכיוצא. וז"ל הזה"ק פ' תזריע דף מ"ו ע"ב כמה דעונשא דהאי ב"נ בגין מלה בישא כך עונשין בגין מלה טבא דאתי' לידי' ויכול למללא ולא מליל בגין דפגי' כו' ודי בזה.

ובכלל מ"ע זו הוא ג"כ אם רואה בנך חברו מונחת על הארץ יגביה מעל הארץ ויאמר בפה מלא הריני מוכן ומזומן לקיים מ"ע של ואהבת וגו' וגם השבת אבדה באמור שצוני יוצרי ובוראי ית"ש כי בוודאי אם היה בנך שלו מונח על הארץ היה מגביהו בכדי שלא

יפסד. ומדברים שהצגתי לפניך יקיש האדם לכל הענינים. אך זה ברור ופשוט שחין אדם יכול לבא אל קיום מ"ע של ואהבת לרעך כמוך על אמתותה ועל תכליתה בשלימות ותמידות אם לא עמד על המדרגה של קיום מ"ע זו בצדק תשפוט עמיתך על תכליתה בשלימות ובתמידות כי המה תלויים ואחודים זה בזה. ולהבין זה הוא פשוט דהיינו שרואה בחברו שעשה איזה מעשה או יצא מפיו איזה דבור שלכאורה הוא נגד רצון הבורא ית' יש לדין אותו תיכף לכף זכות ויחשוב במחשבתו בזה"ל הריני מוכן ומזומן לקיים מ"ע של בצדק תשפוט עמיתך ויתאמץ בהתאמצות גדול במחשבתו למצוא לו איזה זכות במעשה או בדיבור ההוא ואז כשהוא צדיק בעיניו בוודאי יתאמץ לו ג"כ לעשות רצונו באיזה ענינים שיהיה ביכולתו ולקיים בזה מ"ע של ואהבת וגו' ואף שהיה טועה בדבר זה במה שדן אותו לכף זכות עכ"ז עשה רצון הבורא ית' שצוה ע"ז במ"ע בצדק תשפוט עמיתך ובוודאי עשה בזה נחת רוח לפניו ית' בקיום מ"ע זו. אך אם לא דן אותו לכף זכות על המעשה או על הדבור ההוא ונתחזק בעיניו בחזקת רשע בוודאי מאז והלאה לא יתאמץ בשבילו לעשות לו איזה טובה בכל יכולתו בעת הצטרכותו אז עובר ג"כ על מ"ע של ואהבת וגו' כנ"ל.

גם הגמרא הקדושה והזה"ק מלאים על כל גדותיו מזו העבודה שרצון הבורא ית' ויתעלה שילמדו סנגורים בתמידות על בניו עם קדוש אף בשעה שאין עושין רצונו של מקום ב"ה ולמדו מהגדעון ומהושע ומאליהו כדמיון האב שיש לו בן שאינו הולך בדרך טובה יודה ע"ז כל בר שכל שעכ"ז רצון האב שילמדו בני אדם על בנו זה תמיד סנגורי' ולדון אותו לכף זכות ובודאי אם ישמע מאיזה אדם שלמד עליו חובה דבר זה הוא על אפו ועל חמתו כ"ש בהבורא ית' ששהוא טוב ומטיב לכל ולא ירח ממנו נדח שרצונו שילמד על בניו סנגורים ולדון אותם בתמידות לכף זכות ושכרו שמן השמים ידונו אותו ג"כ לכף זכות כמרז"ל בשבת ד' קכ"ז ת"ר הדן את חברו לכף זכות דנין אותו לכף זכות. וז"ל זו"ח ד' כ"א ע"ב אר"א אע"ג דיהוי צדיקא רבא מכל עלמא ויימר בישא קדם קב"ה או דלטורין על ישראל עונשיה סגי מן כלהון ולא אשכחנא צדיקא טבא כאליהו בכל דרא ומשום

דאמר דלטורין על ישראל וכו' דכתיב וכו' בי' שעתא אבאיש סגיא קמיה. ת"ח מה כתיב ביה וימצא מראשותיו עוגת רצפים מהו רצפים אמר קב"ה כדין יאות למיכל מאן דאמר דלטורין על בני כו' א"ר יצחק לא זו אליהו משם עד שנשבע לפני הקב"ה להורות זכותן של ישראל תמיד וכל מי שעושה זכות הוא מקדים ואומר לפני הקב"ה כך וכך עשה עכשיו פלוני ואינו זו משם עד שיכתבו זכותו דההוא גברא דכתיב כו' עכ"ל הוה"ק בקיצור.

ונחזור לענינינו שאם אדם אינו מקיים ח"ו שני מ"ע אלו על אמתותם בשלימות לכד מה שהוא מבטל כמעט בכל עת שני מ"ע אלו מן התורה ממעט גם נחת רוח מהבורא ית' בתמידות כנ"ל ולא עוד אלא שעבירה גוררת עבירה רח"ל לעבור על כמה לאוין על לא תשנא את אחיך בלבבך ולא של נקימה ונטירא וכיוצא. וזה ברור אם ירגיל אדם א"ע לקיים שני מ"ע אלו בתמידות על מכונם ואמתותם בכל הענינים אז בודאי יהיה תפלתו זכה וברורה בלי שום מחשבה זרה ר"ל ודי בהערה זו:

נספח ד'

שיחת מוסר מאת הצדיק ר' אברהם נחמן וולפסון ז"ל

נאמדה בישיבה גדולה זכרון משה ד'סט. פאלסבורג

בענין חומר עון לה"ר בפרט, וכל עוונות שבין אדם לחבירו בכלל

הנה עון לה"ר חמור הוא מאוד, כידוע, ואיתא במס' דרך ארץ זוטא (פ"ד), ששואלין לאדם תחילה בענין עון לה"ר, ואיתא בחז"ל, שלה"ר כנגד כולם, ושמעתי ביאור מהגאון ר' אלי' ווינטרויב זצ"ל, בטעם חומר עון לה"ר והלבנת פנים, מעון רציחה, משום שרציחה אינו הורג רק את גופו, אבל הלה"ר והלבנת פנים, פוגמים בצלם אל-קים שבו, וזה חמור הרבה יותר. שוב מצאתי בס' דעת חכמה ומוסר (ח"ב, אות י"ב, עמ' ל"ד) שביאר כן נמי.

והנה איתא במס' ב"ב (דף קסה.) וכולם בלה"ר, לה"ר ס"ד אלא כולם באבק לה"ר, וברמב"ם (פיהמ"נ, מס' אבות פ"א מ"ז) איתא הלואי בלשון הרע עצמה, הרי, שלפי מדריגה שלנו, כל אחד נכשל בלה"ר עצמו, אם לא שהאדם עובד על עצמו!!

ואיתא בדרשות חת"ס (דרשות ח"ב, דרוש הספד, עמ' שע"ז), שהמספר לה"ר מביא קלקול לכל העולם, משום שהבל פיו של לה"ר מתהווה לענן, ומשם מתערב עם הגשם, ואז הפירות שגדלים מאותו גשם יש בהם קלקול, וכשבני אדם אוכלים מפירות אלו, הרי הבל זה נכנס בגופם, הרי שבוזה הוא מקלקל כל הבריאה בדיבוריו כאלו!!

הרי שדבר חמור הוא מאוד, להיות נתפס בחטא זה, ובפרט אם נכנס בגדר של בעל לה"ר. הרי נמצא, שזה בעצמו מחייב, לטכס עיצה שלא נילכד ולא ניכשל בזה, וא"כ, פשוט שצריך לעשות העיצה של דודי הגאון הצדיק ר' מרדכי שוואב זצ"ל, שאמר, שע"י לימוד הלכות של לה"ר בכל יום, הרי יצא מגדר בעל לה"ר, וא"כ, מי נער ופתי, שלא יקבע לעצמו קביעות בספרים אלו!!

ובאמת, עיצה זו, אינו חידוש שלו, שהרי התורה נתן עיצה, [ולכמה דיעות הוי חיוב לקיימו בכל יום] לזכור מעשה מרים, כדי שלא ניכשל בלה"ר, וכתב הח"ח בס' חובת השמירה (פ"ג) בשם הגאון

ר' בצלאל הכהן מווילנא זצ"ל (אחד מדייני ווילנא אחרי הגר"א, והוא אחד מהגאונים שכתבו הסכמה לס' ח"ח) שעי' לימוד בס' חפץ חיים ושמירת הלשון הרי אתה מקיים מצות זכירת מעשה מרים, הרי שלימוד הלכות לה"ר הוי עיזה כנגד עון לה"ר. והאמת, שאינו חידוש שלו, אלא איתא כן גם בראב"ד על התנו"כ (ריש פ' בחוקות), זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים - שתהא שונה בפוך הלכות נגעים.

האומנם, שבעל האג"מ (שו"ת, או"ח ח"ה, סי' ד', מה ששייך לסי' ס') לא נקט כן, ולדעתו, בלימוד הלי' לה"ר, אי אפשר לקיים מצות זכירת מעשה מרים, שהמצוה היא דוקא לזכור מה שנענשה מרים על עון לה"ר, ולא דבר זולת זה, מ"מ, דעת הח"ח כדעת ר' בצלאל הכהן, וכנ"ל.

וגם צריך לעורר, בענין חומר איסור קבלת לה"ר, שאפי' כששואל לתועלת, ומותר לשאול, ומותר לנשאל להשיב, מ"מ, אסור לו להאמין הדברים, הרי זה חיוב נורא ונפלא, וכמה גדול הוא חוב זה, וכמה דקדוק צריך לדקדק אדם בעצמו בזה, והגע בעצמך, אילו היית שואל שני גדולי הדור אודות אחד, לידע אם לשדך עימו או לא, והשיבו ענין גנאי על אותו פלוני, והיית לתועלת, מ"מ, אסור לך לקבל דבריהם, ואע"פ שלא היית חולם שהם ישקרו, מ"מ, כך הוא דין התורה, ובוודאי שאין זה דבר קל. האין זה נורא ונפלא!?

וכן דבר נורא מצינו לענין סיפור לה"ר לתועלת, שכשמספר לה"ר לתועלת, צריך למעט ככל שיכול, וכמו שמובא בשם הגר"א בס' טעם ודעת (מהגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א, פ' קדושים, עה"פ לא תלך רכיל) על מה שנאמר ביהונתן ודוד, שהודיע יהונתן לדוד ע"י זריקת חצים, ולא ע"י דיבור, ואע"פ שהי' לתועלת, להציל נפשו, ואמר הגר"א הטעם, משום דכל מה שאפשר למעט האיסור בלה"ר, צריכים למעט, אפי' במקום שיש היתר משום דהוי לתועלת!

גם, מצינו, שאפי' כשיש לו היתר לספר לתועלת, מ"מ, אם מוסיף אפי' תיבה אחת שלא הי' לצורך התועלת, הוי לה"ר גמורה!!

1. עיין עוד בס' נפלאותיך אשיחה (מאת הגאון ר' י. זילברשטיין שליט"א, פ' מצורע) שהביא זה מאת המגיד מדובנא. וביאר עוד, וז"ל, טעם נוסף כתב בס' קול צופיך (עמ' ש"ב): ליבו העדין של יהונתן, לא נתן לו לבשר דוד את הבשורה רעה הזו, שאביו מבקש נפשו, הי' קשה לו לבטא דבר זה בפיו, ליבו התכוון מצער, כאשר תיאר לעצמו, כיצד משתנות פניו של דוד מצער, ונרתע מהרגע הראשון, בו מגלה לו את דברי שאול, ואת המזימה שהוא חורש עליו. וכדי שהידיעה הזו לא תבא מפיו בפתאומיות, בחר יהונתן בדרך של רמזים. וכמו שאמרו חז"ל" אל יראה אדם בקלקלתו של חברו. ולאחר ההכנה המוקדמת, קל יותר הי' לו לבוא עימו בדברים, פנים אל פנים, הגם שאף אז, הביא הדבר להתרגשות לבכי ולנשיקות. מכאן עלינו ללמוד, שהתורה דורשת מאיתנו, שאפילו מה שאנו חייבים לומר, יש לאומרו בדרך רמז, כדי שהשומע יקלוט הדברים לאט, ולא בפתאומיות, וכו', עכ"ל.

[נדרך אגב, שמעתי מר' וואלפין זצ"ל, בשם הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל, שביאר הא דכתיב גבי יוסף הצדיק והוא נחש ינחש בו, ותפס הפסוק לשון "נחש", והטעם לזה, שבא לבאר לנו, שכל כוונת יוסף הצדיק במה שגרם צער לאחיו, הכל הי' לשם שמים, להביא להם כפרה, ועשה ממש כמו נשיכת נחש שאין לו טעם, כך יוסף לא הי' לו הנאה לעצמו, רק הכל לשם שמים.]

גם, איסור אונאת דברים הוא חמור מאוד, וצריך לרחק ממנו בתכלית הריחוק, והרי איתא במרדכי (פ' ה'זהב, ס' ש"ו) שמי שעבר על אונאת דברים, בי"ד מלקין אותו, ובחי' אנשי שם שמה תמה על דבריו, דהא קיי"ל דאין לוקין על לאו שאין בו מעשה, ולכן ביאר דכוונת המרדכי למלקות מרדות דרבנן, וכעין דבריו כתב נמי הב"י (הו"מ סו"ס א'). אמנם פשטות משמעות דברי המרדכי, משמע דלא כדבריהם, אלא, שסובר שמלקין אותו מכות דאו', ויתכן לבאר על פי המ"מ (הל' שכירות פ"ג ה"ג) שכתב שכל לאו שאפשר לו לעבור עליו ע"י מעשה, לוקה עליו אפי' שלא ע"י מעשה, ובביאור דבריו, עיין בס' ברכת מרדכי (פסחים ס' נ'). ועכ"פ, רואים מזה, כמה חמור הוא עון זה של אונאת דברים!!

ועיין בשו"ת חת"ס (הו"מ, ס' קע"ו), שמתשובתו נראה בעליל חומר חטא זה, שמובא שם, מעשה, בשוחט אחד, שהזמין מוהל לבוא מעיר שלו לעירו, מהלך ארבע שעות, וכשהגיע המוהל, הגיד לו השוחט, שהתיל בו בשקר, כי נקיבה ילדה לו אשתו, ולא זכר, והי' לשחוק בעיני כל, והשואל שם, שאל את החת"ס, מה דעתו, אם להעביר השוחט הזה מאומנתו, או לא, והשיב לו החת"ס, שיש לבי"ד לקבל טענותיהם ואמתלאותם, ואם אמת הוא, השוחט חייב לשלם לו עשרה זהובים וגם שכר פסיעותיו, ולענין האיסור אונאת דברים, ביאר שעבירה חמורה היא עד מאוד, עד שהשוו אותה חז"ל לעבודה זרה (ב"מ דף נט.), ופשיטא שיכולים להעבירו מאומנתו עד שיפייס את שכנגדו בכל מה שראוי לפי המצב, ולקבל על עצמו תשובה, ועד שמקבל על עצמו כל הנ"ל, החת"ס הסכים, שראוי להעבירו מאומנתו.

ועוד חומר מצינו באיסור אונאת דברים, שלדעת מרן הגאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל, אפי' כשמבקש מחילה מחבירו על מה שסיפר עליו לה"ר, אסור לו לומר מה שדיבר עליו, משום איסור אונאת דברים, [ואע"פ שחולק ר' ישראל על רבינו יונה בזה, ורבינו יונה הוא אחד מן הראשונים, מ"מ, שמעתי מאחיין של הגר"ח שמואלביץ זצ"ל שבישיבת מיר (פולין) היו אומרים שלעניני מוסר ר' ישראל נחשב כראשון, ומצי פליג על רבינו יונה, וכמו דאיתא בגמ' לענין רב שהי' בגדר תנא הוא ופליג.²]

2. [א. ה. יש להשוות זאת למה שכתבנו בזה תוך הספר בהל' לה"ר כלל ד' סעיף י"ב.]

וצא ולמד, בכלל, בענין חומר עוונות שבין אדם לחבירו, שהרי אפי' יוה"כ אינו מכפר על עבירות שבין אדם לחבירו, עד שירצה את חבירו. ומרן הגאון ר' א. י. ל. שטיינמאן זצ"ל, בכל שנה, בזמן אלול, הי' מזכיר דברי הרא"ש במס' פ"א (פ"א מ"א), בתוך דרשותיו, אשר ממנו רואים חומר עבירות שבין אדם לחבירו. וז"ל הרא"ש, כי הקב"ה חפץ יותר במצות שיעשה בהם גם רצון הבריות מבמצות שבין אדם לקונו וכו', עכ"ל.

וכן הי' מזכיר את דברי הירושלמי מס' דמאי (פ"א ה"ג), וז"ל, רבי פנחס בן יאיר הי' הולך לבית וועד, והי' נהר גינאי עולה על גדותיו, אמר לו נהר למה אתה מונע ממני ללכת אל בית הוועד, ונחצה הנהר לפניו, אמרו לו תלמידיו יכולים אנו לעבור, אמר להם, מי שידוע בנפשו שלא ביזה בן ישראל מימיו יעבור ולא יזק, ודייק ר' שטיינמאן זצ"ל בדברי רבי פנחס בן יאיר, שאמר "כל שלא ביזה ישראל מימיו", ומשמע שבא לומר שאפי' אם עשה תשובה גמורה מאהבה על מה שביזה את חבירו, אשר נעשית עונותיו וזכויות, מ"מ, לא הגיע למדרגה זו של מי שלא ביזה את חבירו מימיו.³

ויש לנו להרחיב בענין הנ"ל, שהרי איתא בדרשות חת"ס (דרשות שבת שובה ח"א, עמ' י"ט) שמי שחטא במזיד כל ימי חייו ואכל טריפות ובסוף שב מאהבה, הרי נחשב כאילו כל ימיו אכל מקרבן פסח בירושלים, וכן מי שכל ימיו חטא במזיד ודיבר דברים בטלים, ועשה תשובה מאהבה, נחשב כאילו למד תורה כל ימי חייו. ומה נחשב תשובה מאהבה? איתא בס' צ"ח (ברכות דף ד:): שתשובה שני פעמים מיראה, נחשב תשובה מאהבה. ושמעת' לבאר, משום, דאחר שעשה תשובה פעם אחת, למה עושה תשובה פעם שני, ובהכרח שעושה כן מאהבה. אמנם, מ"מ, רואים כאן, שלענין עבירות שבין אדם לחבירו אין אומרים כן, ואפי' שב מאהבה לא נחשב כעשה מצוות כל ימי חייו.

גם מצינו שיש מקורות שאפי' לחשוב רע על חבירו אסור הוא, וכדאיתא במדרש אגור [והוא מדרש משנת ר' אליעזר פרשה ד', (הובא נמי בס' שיח השדה להגר"ח ק. זצ"ל ח"ג עמ' ר"א)], הרי שאפי' לחשוב לה"ר על חבירו אסור.⁴

ויש לנו לסיים במה שאמרו חז"ל שמידה טובה מרובה, וא"כ, על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת הוא, מי שמדבר טוב על חבירו, או שמחשב טוב על חבירו, ויש לציין לדברי המהרש"א ח"א במס' מכות (דף י:): שכתב שעל ידי כל מעשה, או דיבור, או מחשבה של האדם הוא בורא מלאך, ואותם מלאכים הנבראים ממחשבה ורצון, מוליכים אותו ומסייעים אותו, לקיים מחשבתו, וזהו שאמרו, בדרך שאדם רוצה לילך, מוליכין אותו.

3. ומובא נמי דיוק זה משמו בספר אילת השחר (זמירות שבת).

4. [א. ה. יש לציין מה ששמעתי מאת הגאון ר' דן סג"ל שליט"א, לדייק מדברי החובות הלבבות נמי כזה, דאיתא בס' חובות הלבבות (שער עבודת האלקים פ"ד) וז"ל והאזהרה שבחובות הלבבות כשתוף עם הבורא בותר והחונף ואהבת עשות מה שהזהיר האל מלעשותו והגאווה והגובה והגאון וזכות בני אדם ... עכ"ל.]

תפילה לשמירת הלשון

רבֹּנוּ נְשֵׁל עוֹלָם, יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ,
אֵל רַחוּם וְחַנוּן שְׂתוּזְבְּנֵי הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם,
לְשׁוֹמֵר פִּי וּלְשׁוֹנֵי מִלְּשׁוֹן הָרַע וּרְכִילוֹת
וּמִקְבָּלָתָם. וְאַזְהַר מִלְּדַבֵּר אֶפְלוּ עַל
אִישׁ יְחִידִי, וְכָל שֹׁכֵן מִלְּדַבֵּר עַל
כָּלֵל יִשְׂרָאֵל אוֹ עַל חֵלֶק מֵהֶם, וְכָל
שֹׁכֵן מִלְּהַתְרָעִים עַל מְדוּתָיו נְשֵׁל
הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְאַזְהַר מִלְּדַבֵּר
דְּבָרֵי שִׁקְרָה, חֲנֻפָּה, לִצְנוּת, מַחְלוּקָת,
כַּעֲס, גְּאוּהָ, אֲוָנָת דְּבָרִים,
הַלְּבָנַת פָּנִים, וְכָל דְּבָרִים אֲסוּרִים.
וּזְבִנֵי שְׁלֵא לְדַבֵּר כִּי אִם דְּבַר
הַצְּרִיךְ לְעִנְיָנִי גּוֹפִי אוֹ נַפְשִׁי
וְנִשְׁיָהוּ כָּל מַעֲשֵׂי וְדַבְּרֵי לְנֶשְׁמַת שָׁמַיִם.